

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Departament de Biblioteconomia i Documentació

*

Programa de doctorat en Humanitats de l'Institut Universitari de Cultura
de la Universitat Pompeu Fabra, 2002-2004

**Lectura i biblioteques populars.
Model de col·lecció i lectura a les biblioteques populars
de la Mancomunitat de Catalunya: 1918 – 1922**

Tesi doctoral que presenta Jordi Llobet Domènech
per optar al títol de doctor en documentació
per la Universitat de Barcelona

Directora

Dra. Assumpció Estivill Rius

Barcelona, gener de 2008

8. ESTUDI DEL FONS. DE LES XIFRES ALS TEXTOS

L'itinerari que porta de la precisió rigorosa de les xifres al joc raonable de la valoració dels textos passa, a partir d'ara, per una anàlisi detallada de la composició dels diferents camps temàtics, d'acord amb l'ordre bibliotecari de la *Classificació decimal*. La descripció del contingut de cada camp temàtic segueix una pauta d'exposició força uniforme. Una taula estadística inicial precisa les dades quantitatives de cada matèria, a partir de les quals s'identifiquen les temàtiques dominants, la composició idiomàtica i l'evolució del fons específic de cada grup temàtic. La lectura de les dades s'il·lustra, a continuació, amb un comentari general sobre la bibliografia bàsica de la matèria: els títols, els autors de referència i la preeminència de certes editorials o col·leccions.

La descripció de la bibliografia bàsica de cada classe s'amplia amb una anàlisi de les obres més representatives del fons, encara que només s'hagin triat per alguna de les biblioteques de la xarxa. D'aquesta manera, s'incorporen a la interpretació de la proposta de lectura bàsica nous elements de judici: camps o autoritats secundàries, absències significatives de certes editorials o col·leccions i les propostes d'intervenció específica de cada un dels directors. És evident que la interpretació de la proposta no es pot reduir únicament a les presències, sinó que ha de tenir en compte, al mateix temps, les absències més significatives. Els títols destriats, sempre i quan es tingui la certesa de la seva existència en el mercat, indiquen aquelles propostes temàtiques i aquelles autoritats a les qual no s'obre l'accés a l'espai bibliotecari, i resten excloses de la tria de llibres que s'ofereix a la comunitat de lectors.

L'exposició de les xifres i dels textos de cada classe, és a dir, les taules estadístiques i la descripció bibliogràfica del seu contingut, segueixen bàsicament, l'ordre sistemàtic de la *Classificació decimal*, preparada per Jordi Rubió i adoptada per les biblioteques populars de la Mancomunitat.¹² L'estructura jeràrquica de cada camp temàtic així com els epígrafs de les subdivisions s'ajusten, d'igual manera, a l'adaptació catalana de la *Classificació*.

L'itinerari que porta de les xifres als textos passa també per reconèixer i atendre, fonamentalment, els valors i les formes de la tria bibliogràfica a partir del màxim nombre de lectures i testimonis de l'època i actuals. Amb aquest propòsit, l'exposició sistemàtica del contingut del fons remetrà contínuament a les diverses fonts

¹² Jordi Rubió s'encarrega de l'adaptació catalana del sistema de *Classificació decimal* impulsat per l'Institut Internacional de Bibliographie a Brusel·les, *Classificació decimal de Brusel·les: adaptació per a les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya extret dels "Quaderns d'estudi"* (Barcelona: Casa de Caritat, 1920). La proposta és adoptada com a sistema de classificació dels llibres de la Biblioteca de Catalunya i més endavant s'adapta a les necessitats específiques de les biblioteques populars, de manera que el conjunt del sistema bibliotecari s'estructura d'acord amb el mateix pla d'ordenació dels fons bibliogràfics.

documentals que han permès la identificació de les tradicions ideològiques i culturals en què s'adscriu cada una de les peces de la proposta de lectura.

Biblioteca Popular de Pineda, 1922

8.1 0 OBRES GENERALS

La classe 0, Obres generals, agrupa, bàsicament, matèries que poden considerar-se com auxiliars d'altres ciències (bibliografia, biblioteconomia) i les obres que tracten de diverses branques dels coneixements, com ara les enciclopèdies o les revistes generals.¹³ La secció representa l'1,4 % del total de llibres distribuïts a les biblioteques, una xifra percentual que la situa en l'última posició de la taula de matèries per importància numèrica. Cal tenir en compte, a l'hora de valorar el poc pes de la secció dins de la xarxa, que està formada per una tipologia d'obres amb una producció editorial relativament petita, com és el cas de les enciclopèdies o les bibliografies.

Taula 21. Evolució del fons de la classe 0, Obres generals

Matèries	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
00 Llibres i escrits	2	0	0	1	2	2	2	7	6,9
01 Bibliografia	11	7	0	2	4	8	11	32	31,4
02 Biblioteconomia	5	3	1	3	3	3	4	17	16,7
03 Enciclopèdies	6	4	3	4	4	5	5	25	24,5
05 Revistes. Anuaris	1	0	0	0	0	1	1	2	2
06 Societats	3	3	2	0	2	2	2	11	10,8
07 Periodisme	1	0	0	1	1	1	1	4	3,9
08 Poligrafies	2	0	0	0	0	2	2	4	3,9
Total	31	17	6	11	16	24	28	102	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	15	7	3	4	7	11	13	45	44,1
Castellà	12	9	2	6	7	10	11	45	44,1
Francès	4	1	1	1	2	3	4	12	11,8
Total	31	17	6	11	16	24	28	102	100

Font: Base de dades bibliogràfica

La classe inclou dues tipologies d'obres que rebran un tractament diferenciat en seccions especials: els llibres per a infants i les publicacions periòdiques. La decisió respon a motius diversos: els llibres infantils s'incorporen a la xarxa amb retard, poc després de la inauguració de Canet, moment a partir del qual es crea una secció específica dins de cada biblioteca, amb unes característiques pròpies en funció dels

¹³ *Classificació decimal...*, p. 28.

lectors als quals s'adreça. Els diaris i les revistes, per la seva banda, conformen una tipologia documental diferent de la resta del fons i amb una demanda lectora molt determinada, fet pel qual s'analitzen de forma independent a la part final de l'estudi temàtic de la col·lecció.

Les matèries que dominen l'espai de la classe 0, Obres generals, tal com s'observa a la taula, són la bibliografia i les enciclopèdies, seguides a una certa distància per la biblioteconomia; a l'extrem contrari, es troben els llibres de periodisme, amb un pes irrellevant.

Pel que fa a la composició idiomàtica, la xifra global d'exemplars distribuïts a la xarxa mostra un equilibri en la proporció d'obres en català i castellà. Un equilibri que es decanta a favor del català quant a la diversitat de títols (15/12). Tanmateix, cal precisar que el predomini de llibres en català es recolza en les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans; unes obres amb un grau d'especialització que, en la majoria dels casos, no s'ajusta a les necessitats lectores d'una biblioteca popular, com és el cas de *L'edició maguntina de Ramón Llull*.

La distribució a les biblioteques d'aquesta producció institucional sembla respondre, prioritàriament, a un interès manifest de divulgar l'obra cultural del govern, donant relleu a les activitats de les seves institucions a través d'una presència important en els municipis.¹⁴ La distribució del fons institucional podria fer pensar que es tracta d'una actuació que respon a les directrius del projecte del sistema bibliotecari, específicament a la proposta d'atendre una tipologia de lectors professionals o erudits, "homes de professió, de vocació o d'aficions intel·lectuals de la localitat".¹⁵ Tanmateix, l'alt grau d'especialització de moltes de les obres triades porta a considerar que la seva distribució respon, de forma preferent, a una voluntat de difusió de l'obra de govern, per tal de reforçar la imatge de l'avenç cultural del país. Moltes d'aquestes publicacions consten en els lots inicials de les biblioteques inaugurades durant l'etapa d'Eugeni d'Ors, però el seu nombre s'incrementa de forma significativa a partir de l'etapa de Jordi Rubió. De fet, una de les mesures que Rubió proposa en l'informe sobre l'estat de les col·leccions de l'any 1920, és l'increment de la distribució de les publicacions institucionals, les quals considera que no es promouen prou en l'espai bibliotecari.¹⁶

L'anàlisi de la bibliografia bàsica de la classe 0, Obres generals, permet observar que els llibres de bibliografia i de biblioteconomia tenen una distribució força uniforme en el conjunt de les biblioteques i, d'una manera especial, el tractat de biblioteconomia de Jordi Rubió, *Com s'ordena i cataloga una biblioteca*, el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* i el *Butlletí d'adquisicions* de la biblioteca central del sistema. Val la pena

¹⁴ La font utilitzada per a l'estudi bibliogràfic de les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, *Catàleg de publicacions: 1907-1996* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1997).

¹⁵ "Projecte d'acord...", p. 77.

¹⁶ Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3.735, exp. 1, doc. 33 bis, informe de Jordi Rubió, amb data 20 de juny de 1920, p. 14.

aturar-se un moment, per deixar constància de l'interès i l'ús que es preveu per al *Butlletí d'adquisicions*. Des dels seus inicis, l'any 1914, el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, a més de l'espai destinat a difondre els avenços de la institució i del seu patrimoni documental, inclou dues seccions fixes: una tria de les principals adquisicions de la Biblioteca, i una crònica dels fets més destacats en el camp de les biblioteques del país. A partir de l'any 1919, la secció bibliogràfica ha pres prou relleu per constituir-se en un butlletí independent, amb el propòsit que les obres més importants ingressades a la Biblioteca arribin el més aviat possible a coneixement del públic. Les biblioteques populars reben dos exemplars de cada número: un es posa a disposició dels lectors i l'altre s'utilitza com a document de treball, retallant les notícies bibliogràfiques d'interès per a la biblioteca i trametent-les com a comandes a la Central de Populars. El butlletí, de periodicitat anual, es publica entre 1919 i 1923; a partir d'aquest any, la informació sobre les adquisicions retorna com a secció del *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*.

La resta de títols bàsics dels camps de la bibliografia i de la biblioteconomia són: el *Catàleg de la col·lecció cervàntica formada per Isidro Bonsoms i Sicart i cedida per ell a la Biblioteca de Catalunya*, redactat pel conservador de la biblioteca Joan Givanel i Mas; *L'edició maguntina de Ramón Llull*,¹⁷ a càrrec del professor de la Universitat de Magúncia Adam Gottron i les bibliografies temàtiques publicades pel Museo Pedagógico Nacional, sota el títol genèric de *Bibliografía y material de enseñanza*.¹⁸

Esta serie clasificada de libros españoles... tiene por objeto facilitar el trabajo de los maestros cuando traten de buscar elementos para renovar sus ideas, continuar su cultura profesional, preparar sus lecciones y formar por sí mismos el material de su escuela.¹⁹

Abans de tancar la subdivisió, val la pena recordar, que Eugeni d'Ors, a l'hora de decidir les adquisicions dels títols de bibliografia i d'història del llibre, demana a Jordi Rubió quines obres de l'especialitat s'haurien d'incloure en la tria, “dintre del cost mínim que exigeix la petita quantitat disponible, i el caràcter elementalíssim que han de tenir”.²⁰ La proposta de Jordi Rubió inclou entre d'altres: el *Manuel de bibliographie générale*, d'Henri Stein (Paris: A. Picard et fils, 1897); la *Bibliografía*, de Giuseppe Fumagalli (Milano: Hoepli, 1916) i l'*Histoire du livre, depuis ses origines jusqu'à nos jours*, d'E. Egger (Paris: Bibliothèque d'éducation, 1891). La majoria dels títols de la

¹⁷ L'Institut d'Estudis Catalans commemora el sisè centenari de la mort de Ramon Llull, entre d'altres iniciatives, amb l'impuls d'un projecte editorial dedicat als estudis bibliogràfics lul·lians, en què es preveu incorporar recerques com ara el *Catàleg dels manuscrits lulians de Roma*, de Ramon d'Alòs o el *Catàleg dels manuscrits llatins lulians de Munic*, de Jordi Rubió, uns inventaris que no s'arriben a publicar.

¹⁸ El Museo Pedagógico Nacional, institució pública creada l'any 1882, rep l'encàrrec d'impulsar la reforma de l'ensenyament a Espanya. Una de les tasques que té encomanades és l'elaboració de bibliografies destinades a orientar la tria del fons de les biblioteques escolars.

¹⁹ *Bibliografía y material de enseñanza: educación física, higiene escolar* (Madrid: R. Rojas, 1915), p. 3.

²⁰ Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, capsa 499/2, “Biblioteques populars, informes i estadístiques”, carta de Jordi Rubió dirigida al director d'Instrucció Pública sobre els llibres que haurien de constar en la secció de bibliografia d'una biblioteca popular. Teresa Mañà apunta la possibilitat que Eugeni d'Ors demanés més informes bibliogràfics, però únicament s'han localitzat els informes citats.

tria són d'un preu força elevat, motiu pel qual, probablement, no s'acaben adquirint. Tots els títols de la bibliografia recomanada per Jordi Rubió passaran a formar part del fons de la biblioteca de l'Escola de Bibliotecàries, i seran durant molts anys, els manuals de referència de nombroses promocions de l'Escola.²¹ Jordi Rubió tanca les seves recomanacions recordant la importància de triar les bibliografies d'interès local per a cada biblioteca. Aquesta última recomanació no es deuria tenir en compte a l'hora de formar uns lots inicials que havien de respondre a les necessitats comunes compartides per tots els serveis. D'altra banda, la previsió de crear a les biblioteques una col·lecció local destinada a reunir qualsevol llibre, revista o fullet d'interès local, podia donar entrada en el fons a les bibliografies d'interès local.

El prestatge de les obres enciclopèdiques és un dels més uniformes de la xarxa. La tria bàsica l'encapçala, amb tots els honors, l'*Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana*, projecte emblemàtic de la casa Espasa, present a totes les biblioteques tret de Sallent, de manera inexplicable. La publicació d'aquesta enciclopèdia és una de les fites més rellevants del panorama editorial de començaments de segle. El projecte es materialitza amb l'aparició del primer volum l'any 1905 i es tanca, en una primera fase, a finals dels anys vint, després de publicar 72 volums. Josep Espasa i Anguera (1840-1911) aboca l'experiència adquirida en diverses editorials de Barcelona en la publicació d'aquesta obra magna, que ell no veu acabada i que continuen els seus fills, fins que l'empresa s'associa, l'any 1922, amb la casa Calpe, que acabarà absorbint la societat Hijos de J. Espasa, l'any 1925, creant una de les editorials més importants del segle XX.²² Al costat de l'*Enciclopedia Espasa*, no hi falten altres diccionaris enciclopèdics d'èxit, amb nombroses edicions durant aquests anys, com ara l'*Enciclopedia abreviada: nuevo diccionario manual ilustrado de la lengua castellana*, de l'editorial Saturnino Calleja,²³ el *Pal-las: diccionario enciclopédico manual en cinco idiomas* o el *Petit Larousse illustré*, una fita bibliogràfica en el camp dels diccionaris enciclopèdics.²⁴

L'Institut d'Estudis Catalans ocupa una posició privilegiada en l'espai de les biblioteques destinat a la subdivisió 06, Societats i corporacions. L'*Anuari* de l'IEC i els *Arxius de l'Institut de Ciències* es localitzen a gairebé totes les biblioteques, talment com molts altres títols publicats per les diferents seccions de l'Institut, que es troben classificats en els respectius camps temàtics. L'*Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans,

²¹ Amb motiu de la Sisena Reunió de Bibliotecàries, de l'any 1923, s'organitza una exposició de la bibliografia professional d'interès per a les bibliotecàries, que es publica posteriorment a l'*Anuari de les biblioteques populars i de les biblioteques de la Universitat Industrial* (1923), p. 125-131.

²² Philippe Castellano, *Enciclopedia Espasa: historia de una aventura editorial* (Madrid: Espasa-Calpe, 2000).

²³ El catàleg de la casa Calleja de l'any 1914, promociona el diccionari remetent al nou paper de l'editor: "Tratándose de casas editoriales respetables, el saberse que un libro ha sido publicado por tal ó cual de ellas es ya un indicio, si no absolutamente inequívoco de su mérito, sí, por lo menos, de los fines á que tiende, de la clase ideas en que se inspira y de la forma material en que está impreso y encuadernado".

²⁴ L'any 1925, Jordi Rubió publica un article sobre l'evolució de les enciclopèdies, Jordi Rubió i Balaguer, "Les enciclopèdies", *La revista dels llibres*, núm. 6-7 (octubre-novembre 1925), p. 83-88. L'article es recull a Jordi Rubió i Balaguer, *Obra dispersa* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999), p. 250-258.

una de les publicacions més importants de la institució, és la tribuna on apareixen els treballs de molts investigadors, entre els quals, la nova generació d'intel·lectuals que ocupen ja un lloc destacat en la institució i en la cultura catalana: Francesc Martorell, Lluís Nicolau d'Olwer, Ramon d'Alòs-Moner o Jordi Rubió i Balaguer. L'*Anuari* és el punt de partida d'una producció editorial destinada a convertir-se en el referent de l'alta cultura catalana, sobretot a partir de 1911, any de la creació de les noves seccions de l'Institut: la Secció Filològica i la Secció de Ciències, responsable aquesta última de l'edició dels *Arxius de l'Institut de Ciències*.²⁵

Les biblioteques reben com a donatiu les col·leccions senceres de les revistes publicades per l'Institut d'Estudis Catalans o per altres organismes del govern català. La majoria d'aquestes publicacions s'incorporen, encuadernades, en el fons de llibres fet pel qual s'ha optat per comptabilitzar-les i estudiar-les en l'apartat temàtic corresponent, en lloc d'incloure-les en la secció de les publicacions periòdiques. El *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, l'*Anuari*, de l'Institut d'Estudis Catalans, o els *Estudis universitaris catalans* s'inventarien, d'acord amb aquest criteri, en els llibres de registre de les biblioteques.

Sorprèn, la poca presència de llibres de periodisme, en un període d'expansió dels mitjans de comunicació de masses. Això sí, l'únic títol és el millor del mercat: *El arte del periodista*, de Rafael Mainar, un dels textos teòrics de periodisme més ben valorats de l'època, tant per l'abast temàtic com per la concepció moderna que té de la premsa diària. En canvi, no es localitza a cap biblioteca la síntesi històrica d'Edmundo González-Blanco, *Historia del periodismo*, publicada per la Biblioteca Nueva, l'any 1919, o la proclama ideològica del bisbe Antolín López Peláez, *La cruzada de la buena prensa*, publicada per Gustavo Gili, l'any 1908.²⁶ Per tancar l'anàlisi de la secció, és interessant de constatar, la presència a força biblioteques del tractat de grafologia, de Matilde Ras, una de les primeres obres sobre la matèria editades al nostre país, i que introdueix a Espanya els mètodes de l'escola grafològica francesa.

Al costat dels títols bàsics que s'acaben de citar, hi ha una sèrie d'obres que només formen part de la tria d'un dels dos directors i que es localitzen en molt poques biblioteques. Eugeni d'Ors amplia la tria bibliogràfica amb dos títols: l'anuari *Estudis universitaris catalans*, una de les tribunes de referència de l'alta cultura en català, i *El arte de leer*, de l'historiador de la literatura francès Émile Faguet.²⁷ Curiosament, no es troba a la xarxa una altra obra bàsica sobre la matèria: *Arte de la lectura*, de Rufino

²⁵ Una de les primeres iniciatives de la Secció de Ciències és l'impuls de diverses publicacions com ara la *Flora de Catalunya*, de Joan Cadevall; la *Fauna de Catalunya*, dirigida per Josep M. Bofill i Pichot o la "Biblioteca filosòfica", dirigida inicialment per Eugeni d'Ors.

²⁶ Les prescripcions lectores del bisbe Antolín López Peláez se situen ara en l'anàlisi del poder de la premsa i l'interès per controlar els discursos ideològics que es transmeten a través seu.

²⁷ Un dels resultats més importants del Primer Congrés Universitari Català, celebrat el 1903, és la creació dels Estudis Universitaris Catalans, davant la impossibilitat d'endegar un procés de modernització i catalanització de la universitat oficial. L'any 1907 es publica el primer número de l'anuari, que apareix amb certa regularitat fins a l'any 1916.

Blanco y Sánchez, tot un èxit a l'època si tenim en compte que l'any 1920 arriba a la vuitena edició.²⁸

Jordi Rubió, per la seva banda, dona entrada a altres títols força significatius a partir de l'any 1920. Cal citar en primer lloc, *La science française*, dos volums que acompanyen una exposició bibliogràfica, celebrada a Barcelona a instàncies de l'Institut d'Estudis Catalans, en què es mostren els avenços assolits per França en diverses disciplines científiques i humanístiques.²⁹ Al seu costat, arriba la *Classificació decimal de Brussel·les*, obra comentada ja abastament; el *Diccionari de la llengua catalana*, de la casa Salvat;³⁰ o l'*Anuari de Catalunya*, de l'any 1917. La tria de Jordi Rubió suposa un increment considerable dels títols en català, fonamentat sobretot en la tramesa d'algunes publicacions institucionals, malgrat tractar-se d'obres força especialitzades, com ara el *Catàlech de la Biblioteca musical de la Diputació de Barcelona ab notes històriques, biogràfiques y crítiques*, de Felip Pedrell, o el volum de la "Biblioteca filològica de l'Institut de la Llengua Catalana", on es compendien dos estudis de P. Rokseth i de Manuel de Montoliu, al costat del treball que encapçala l'obra, la *Bibliographie élémentaire de l'ancien provençal*, de Joseph Anglade.

A tall de resum

Es fa difícil extreure conclusions d'un volum d'obres tan petit; tot i així s'apunten algunes tendències en l'evolució del fons que, a mesura que avanci la lectura de la col·lecció, es podran verificar amb nous elements de judici. S'observa un cert grau d'uniformitat en la tria d'ambdós directors, tot i que s'ha de tenir en compte que la matèria ho afavoreix considerablement, tant pel caràcter professional dels temes tractats com pel volum reduït de l'oferta editorial. La potenciació de l'espai bibliotecari com a plataforma de difusió de l'obra cultural del govern, sembla rebre un impuls decisiu a partir de l'etapa de Jordi Rubió; la distribució de nombroses publicacions institucionals repercuteix directament en un increment important dels títols en català. Cal tenir en compte, tanmateix, que una part d'aquest fons en català, atès el seu alt grau d'especialització, s'allunya del model de col·lecció específic d'una biblioteca popular.

²⁸ Val la pena recordar que Rufino Blanco és autor de diversos repertoris bibliogràfics en el camp de la pedagogia com ara la *Bibliografía pedagógica de obras escritas en castellano o traducidas a este idioma* (Madrid: Tipografía de la "Revista de archivos, bibliotecas y museos", 1907-1922).

²⁹ El catàleg i les obres de l'exposició, celebrada l'any 1915, són cedits pel Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts de França a la Biblioteca de Catalunya.

³⁰ El tipògraf Manuel Salvat i Xivixell endega a partir de 1881, al costat de Josep Espasa, una societat editorial centrada en la publicació d'obres enciclopèdiques i del camp de la medicina. La societat es dissol l'any 1897, però Manuel Salvat amb la col·laboració del seu fill Pablo Salvat i Espasa continua la línia bàsica de l'empresa, ampliant-la cap a nous camps temàtics, com ara l'edició de la sèrie "Enciclopedia agrícola".

L'avaluació de l'experta

Nora Vela, fins fa poc professora de bibliografia de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació, ha acceptat fer la valoració de la divisió de les obres generals. L'anàlisi de la tria bàsica de llibres es converteix en un diàleg amb els mestres i les obres utilitzades durant la seva etapa de formació acadèmica a l'Escola de Bibliotecàries, la majoria dels quals encara es conserven a la Biblioteca de la Facultat, com ara els manuals de bibliografia d'Henri Stein i de Giuseppe Fumagalli.³¹

Nora Vela comenta la visió de la realitat que havia de tenir Jordi Rubió, una visió estructurada i jeràrquica, com no podia ser menys en la persona responsable d'adaptar la Classificació decimal al català. Segons ella, l'esforç per ordenar el coneixement d'una forma lògica i sistemàtica queda palès en l'article que Jordi Rubió dedica a les enciclopèdies:

És que avui el públic més selecte ja no es satisfà amb les grans compilacions per ordre alfabètic, del tipus del *Dictionnaire de la conversation*, oscilants sempre entre els esculls de la banalitat o de l'excessiva especialització. Per altra banda, com que van ordenades segons la seriació de les lletres en les beceroles, la més lleu coincidència en les denominacions posa de costat les qüestions més essencialment inconnexes. Això fereix la nostra sensibilitat espiritual; els mots sembla que prenguin el lloc dels conceptes, tal com Mefistòfeles, seient a la càtedra de Faust, suggeria irònicament a l'escolars esverat que el consultava.

D'aquí ha nascut un altre tipus d'enciclopèdia on d'acord amb un pla general i sota un títol comú, són tractats els diferents temes en forma concisament monogràfica, sense sotmetre'ls a la desarticulació de l'orde alfabètic.³²

Per a l'especialista en bibliografia, el caràcter general i instrumental del fons de la classe 0, Obres generals, fa difícil situar la valoració en el terreny ideològic. L'única aproximació possible, en aquest sentit, es pot fer a partir d'una anàlisi del paper que juguen els donatius institucionals, és a dir, l'oferta de llibres que representa a la institució que sosté el servei bibliotecari, i amb la qual es comparteix el programa cultural. Difícilment, aquest fons es pot avaluar en funció de criteris de qualitat bibliogràfica, ja que la tria té una altra intenció: la visibilitat de la potència institucional del govern. La migradesa de l'oferta bibliogràfica en català, segons Nora Vela, feia encara més justificable l'acceptació d'uns donatius, certament especialitzats, però que gaudien d'un gran valor simbòlic i d'una gran qualitat tipogràfica.

Els records de Nora Vela deixen pas, tot seguit, als ordres bibliotecaris de la memòria i als procediments metodològics que poden permetre establir l'horitzó editorial o bibliogràfic que emmarca la tria dels directors del sistema. La proposta de l'especialista consisteix en refer aquest horitzó a partir de la consulta dels catàlegs de la Biblioteca Nacional d'Espanya i de la Biblioteca de Catalunya. La consulta dels catàlegs

³¹ Ambdues obres formen part de la tria de llibres de bibliografia que Jordi Rubió prepara a petició d'Eugeni d'Ors.

³² Jordi Rubió i Balaguer, "Les enciclopèdies", *La revista dels llibres*, núm. 6-7 (octubre-novembre 1925), p. 88.

patrimonials hauria de permetre reconstruir un panorama dels diferents camps temàtics de l'edició espanyola, a partir del qual contrastar i valorar les tries d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió. L'estudi de la proposta i de la seva eficàcia com a font de referència qualificada a la qual remetre per contrastar el fons escollit pels directors s'ha incorporat en els apartats metodològics de la recerca.

8.2 087.1 LLIBRES PER A INFANTS

Els llibres adreçats als infants es classifiquen, en un principi, dins de la classe 0, Obres generals. Però, de mica en mica, en funció de la tipologia de lectors als quals s'adrecen, aniran constituint una secció independent en les biblioteques, amb un espai diferenciat i una classificació pròpia.³³ El paper cada cop més important de la secció dins del sistema bibliotecari justifica l'opció adoptada de donar-li un tractament especial. Els 393 llibres per a infants distribuïts a les biblioteques representen el 5,4 % del total del fons de la xarxa. Val la pena constatar el pes de la secció, ja que tot i tractar-se d'un fons que s'integra al sistema amb més d'un any de retard, assoleix en poc temps un percentatge superior al d'altres seccions com ara la filosofia o la filologia. L'espai destinat als llibres per a infants aplega tant contes i narracions destinats a la lectura d'entreteniment com llibres de coneixements destinats a la instrucció.

Taula 22. Evolució del fons de la classe 087.1, Llibres per a infants

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Contes i narracions	149	0	0	43	76	97	115	331	84,2
Llibres instructius	37	0	0	1	2	29	30	62	15,8
Total	186	0	0	44	78	126	145	393	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	30	0	0	0	21	13	12	46	11,7
Castellà	155	0	0	43	56	113	133	345	87,8
Francès	1	0	0	1	1	0	0	2	0,5
Total	186	0	0	44	78	126	145	393	100

Font: Base de dades bibliogràfica

El Projecte estableix clarament, en l'apartat "Complexitat de la Biblioteca", que les populars han de preveure per poc que sigui possible, "una Sala especial de lectura per als infants, amb moblatge adequat a aquesta destinació".³⁴ Cal suposar, tot i que el Projecte no en parla específicament, que els llibres adequats per als nens i les nenes

³³ Les fonts per a l'estudi de la secció infantil han estat, bàsicament, el treball de Teresa Rovira i Comas i Maria Carme Ribé, *Bibliografia històrica del llibre infantil en català* (Madrid: Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos, 1972); la tesina de Llicenciatura de Teresa Rovira i Comas, "Noucentisme i llibre infantil: influència del noucentisme sobre la producció i difusió del llibre per a infants", presentada a la Facultat de Filosofia i Lletres, de la Universitat Autònoma de Barcelona, l'any 1973; el treball de Montserrat Castillo, *Grans il·lustradors catalans del llibre per a infants (1905-1939)* (Barcelona: Barcanova, 1997); la síntesi il·lustrada de Jaime García Padrino, "El llibre infantil en el siglo XX", en: Hipólito Escolar Sobrino (dir.), *Historia ilustrada del libro español...*, p. 299-344; i el capítol de Raquel Sánchez García, "La edición de libros infantiles y juveniles", en: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición...*, p. 337-354.

³⁴ "Projecte d'acord...", p. 79.

haurien d'omplir l'espai reservat per a ells.³⁵ Ara bé, tal com s'observa a la taula, cal esperar a la inauguració de Canet, per veure desfilar els contes i les narracions pels prestatges de la xarxa, on van ampliant l'espai que ocupen, amb cada nova inauguració.

Els llibres infantils no formen part dels lots inicials d'Olot, ni de Sallent i tampoc no formen part del lot inicial tramès per a la inauguració de Canet, el mes de desembre de 1919, sinó que s'inventarien en el llibre de registre poc després de l'obertura de la biblioteca, concretament el mes de març de 1920. L'arribada dels llibres infantils a la xarxa coincideix, justament, amb el període en què es produeix el relleu en la direcció: Eugeni d'Ors és destituït el mes de gener de 1920, i el nomenament de Jordi Rubió com a nou director arriba dos mesos després, el 17 de març de 1920. El fet que els llibres infantils no formin part del lot inicial de Sallent ni d'Olot, i que arribin a Canet, justament, a partir del mes de març, sembla atorgar al nou director del sistema un paper decisiu en la constitució de les seccions infantils de les biblioteques. L'increment dels llibres infantils en el lot del Vendrell, tal com mostra la taula, indica una tendència a l'alça de la secció, que es confirma, definitivament, amb les xifres de Pineda i de Figueres.

El procés d'integració dels llibres infantils a la xarxa s'ha tingut en compte a l'hora d'establir els criteris per decidir els títols que havien de formar part de la bibliografia bàsica. D'acord amb aquest procés, la pauta establerta per considerar un llibre com a títol bàsic parteix de la consideració que el llibre es localitzi, com a mínim, a dues de les quatre últimes biblioteques inaugurades, tenint en compte que la tendència apuntada a Canet i el Vendrell, es consolida, de fet, amb més temps i mitjans, durant la preparació del lot inicial de Pineda i Figueres.

A l'hora de definir els límits formals de les obres escollides per a la lectura infantil són molt orientatius els criteris que Jordi Rubió desenvolupa en un llarg article publicat l'any 1925 en *La revista dels llibres*.³⁶ El director descriu i valora les col·leccions i els títols més interessants del mercat, després de fer una distinció ben clara entre els llibres per a infants i els llibres escolars: “Quan parlem de llibres per a infants volem dir els que es proposen d'instruir-los i delectar-los fora de l'escola; els distingim, per tant, dels pròpiament didàctics”. La lectura dels infants en l'espai bibliotecari requereix, segons Rubió, d'unes obres diferents a les utilitzades en l'àmbit escolar i la tria ha d'incloure tant llibres de ficció (contes il·lustrats, rondalles o adaptacions literàries) com obres instructives destinades a ells específicament.³⁷ Els criteris de Jordi Rubió en el camp de

³⁵ Xènius pondera l'interès dels llibres infantils en diverses glosses com ara “Més pedagogia” (5-XII-1912).

³⁶ Jordi Rubió i Balaguer, “Els llibres per a infants”, *La revista dels llibres*, núm. 8 (desembre 1925), p. 115-127. L'article es troba recollit a Jordi Rubió i Balaguer, *Obra dispersa...*, p. 275-293.

³⁷ Pau Vila, impulsor de l'Escola Horaciana, publica l'any 1912 un opuscle pedagògic on dona orientacions per escollir els jocs, les joguines i els llibres que més convenen els infants: *Què els portaran, els reis, als nostres fills?* (Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1912). L'any 1923, Pau Vila reedita l'opuscle, i amplia la tria de llibres proposats reunint fins a un centenar de títols agrupats sota l'epígraf “Assaig pedagògic de bibliografia infantil catalana”. La tria reuneix l'oferta bàsica en català de contes i de llibres

la ficció s'allunyen radicalment de les prescripcions lectores indicades en els repertoris promoguts des dels sectors catòlics (Gerard Decorme, Paul Combes, etc.), en els quals es desaconsella la lectura de rondalles, i la ficció en general, per als infants menors de 12 anys.³⁸

Tal com mostra la taula, el ventall de lectures destinades als infants aplega inicialment només contes i narracions destinades a la lectura d'entreteniment. En els lots de Canet i el Vendrell, la presència de llibres instructius és gairebé inexistent. A partir de la inauguració de Pineda, el ventall de lectures s'amplia considerablement amb la introducció de llibres dels diversos camps del coneixement. Jordi Rubió insisteix en aquest aspecte a través d'un comunicat, pocs dies després de la Reunió de Bibliotecàries de l'any 1921, en què s'ha tractat dels llibres infantils:

Havent-se dirigit consultes a aquesta Direcció per alguna de les Biblioteques Populares, sobre el regim a seguir amb els infants, recordo a V. per a que no hi hagi cap dubte respecte del meu criteri en aquest punt, lo que es va acordar en la última reunió tècnica:

Es constituirà una secció per a infants, formada no sols dels llibres d'entreteniment sinó també dels d'estudi que siguin apropiats a la seva edat i formació.

Els nois tindran lliure accés a aquesta secció.

Per a llegir llibres de les altres seccions de la Biblioteca, es dirigiran a la Bibliotecària, la qual els triarà tenint en compte la responsabilitat que al fer-ho l'incumbeix. L'instint i la prudència de les Srtes. Bibliotecàries les orientarà per a procedir en aquesta tasca de caracter veritablement pedagògic.³⁹

Respecte a la composició idiomàtica, l'evolució general del fons infantil de les biblioteques permet observar, de forma sorprenent, una desproporció molt gran entre els llibres en castellà i els títols en català. El desequilibri sembla justificat per la migradesa de la producció de llibres infantils en català. Les dificultats econòmiques que travessa el segell de referència en el sector, l'editorial Muntanyaola, a partir de 1920, condueixen a una orientació preferent del negoci envers l'edició en castellà, desbastint el mercat català de la font principal de títols infantils.⁴⁰ Jordi Rubió s'exclama d'aquest fet, en l'article citat més amunt, demanant que es reimprimeixin les edicions en català de la casa Muntanyaola, per tal de poder distribuir el seu fons a les biblioteques.

instructius d'interès per als infants. Pau Vila, *Què els portaran, els reis, als nostres fills?* (Barcelona: [s.n.], 1923).

³⁸ El tema es tracta en detall en el capítol cinquè de la recerca dedicat a les prescripcions lectores.

³⁹ Arxiu de la Biblioteca Popular de Sallent, "Correspondència", carta núm. 37, de 27 de gener de 1921. La carta remet al "Règim de la secció infantil", establert en les "Instruccions de la Direcció Tècnica de Biblioteques Populares", *Anuari de les biblioteques populars* (1922), p. 118.

⁴⁰ L'editorial Muntanyaola, creada l'any 1916, és un dels segells editorials de referència en el camp del llibre infantil. L'empresa aposta per un projecte d'edició de contes clàssics i moderns, en català i castellà, d'alta qualitat gràfica i visual, convocant els millors autors i il·lustradors de l'època: Joan Junceda, Carles Riba, Josep Carner, Joan Vila, Feliu Elias, Joan Llaverias o Josep Obiols.

Una segona causa que explicaria el desequilibri idiomàtic del fons infantil és el rebuig de la producció editorial de la galàxia “Patufet”, sota la direcció de Josep M. Folch i Torres. La revista i les diverses col·leccions de l’editor Baguñà no es trien per als lots inicials de les biblioteques. L’èxit popular de l’escriptor no es trasllada a l’espai bibliotecari on, probablement, la veu dels crítics de l’època té una influència més decisiva que l’interès expressat pels lectors. Així es dedueix de la carta que envia Jordi Rubió a la directora de la Biblioteca de Valls:

No m’atreveixo a enviar-li per ara més llibres per a infants d’en Folch i Torres. Persones de molt bon consell fan alguna reserva sobre la seva eficàcia educadora. Tenen quasi totes un caient sentimental que les pot fer perilloses.⁴¹

La valoració negativa de les obres de J. M. Folch i Torres, pel to ensucrat i pel repertori de tòpics suats que utilitza, deuria tenir un pes decisiu a l’hora d’excloure la seva producció del fons de les biblioteques. Teresa Rovira apunta en aquesta direcció quan considera que les obres del més prolífic i el més llegit dels escriptors infantils catalans “si bé contribueixen a l’obra de catalanització del país, no s’adapten a les normes de bon gust, a l’esperit d’exigència i al lema “d’obra ben feta” del corrent noucentista”.⁴² En definitiva, l’impuls de la llengua i de l’educació en català promoguda des del govern i des de les institucions culturals del país, no es concreta en la secció infantil per dues raons fonamentals: la feblesa de la producció editorial i el nivell de qualitat exigida des de la direcció del sistema.

Dit això, no és tan estrany de veure com els contes de l’editorial fundada per Saturnino Calleja ocupen una posició preferent a la xarxa, a partir de la inauguració de la biblioteca de Canet. La bibliografia bàsica de la secció infantil inclou 39 títols de les diferents col·leccions de la casa madrilenya: els “Cuentos de Calleja en colores”, especialment la sèrie “Pinocho”, i la “Biblioteca perla”, una tria de lectures adreçades als nois i noies joves, formada pels títols clàssics de la novel·la d’aventures, reculls de rondalles, llibres de viatges i algunes obres instructives. Entre els títols bàsics d’aquestes sèries es troben *La cabaña de Tom*, de Harriet Beecher Stowe; els volums de l’escriptora May Byron; les nombroses adaptacions de contes i rondalles de Charles Perrault o Hans Christian Andersen, i diversos àlbums antològics de contes il·lustrats per Rafael de Penagos i Salvador Bartolozzi. Les aventures de “Pinocho”, sèrie de gran èxit creada pel dibuixant Salvador Bartolozzi, ocupa un lloc d’honor. A la secció infantil hi ha un total de 43 títols de l’editorial Saturnino Calleja, dels quals 39 formen part de la tria bàsica, o sia que gairebé tots ells es troben a les biblioteques inaugurades a partir de l’any 1920.⁴³

⁴¹ Cita extreta de Teresa Mañà Terré, *Les biblioteques populars...*, p. 170.

⁴² Teresa Rovira i Comas, “Noucentisme i llibre infantil...”, p. 16

⁴³ Saturnino Calleja Fernández és el fundador d’un dels segells editorials de referència en el camp del llibre infantil en castellà. L’editorial viu una primera etapa de formació i expansió, sota la direcció del fundador, que va de 1876 a 1915, any de la seva mort. El seu fill Rafael Calleja Gutiérrez emprèn un procés de modernització i renovació de les col·leccions, entre 1915 i 1928, amb la col·laboració de l’il·lustrador Salvador Bartolozzi com a director artístic. Enrique Fernández de Córdoba y Calleja,

La presència abassegadora dels contes de Calleja es compensa amb la tria dels llibres d'altres segells que reclamen un cert protagonisme. En primer lloc, cal citar les obres de l'editorial Muntañola, amb un predomini absolut de les versions en castellà dels contes, dels àlbums il·lustrats i dels llibres instructius que conformen les diverses sèries del seu catàleg: “Amic: cuentos populares ilustrados”, “Noches de invierno”, “Peripecias”, “Lecturas santas”, “Arte” o “Cultura”. La col·lecció “Amic”, ofereix una tria de rondalles populars en àlbums de gran format il·lustrats per artistes de renom: Opisso, Joan Llaverias o Lola Anglada. El director de la xarxa Jordi Rubió, ferm defensor de l'interès lector de les rondalles populars, valora en l'article de l'any 1925, l'esforç fet en aquest sentit per la casa Muntañola:

La casa Muntañola inicià a Barcelona la valoració artística de la rondalla, encomanant-ne la part gràfica als nostres millors dibuixants. La col·lecció *Amic* i les titulades *Premio* i *Noches de invierno* són la joia dels infants de les Biblioteques Populars. Per què no són reestampades les edicions que de bon principi se'n feren en català? ⁴⁴

El fet de no reimprimir les edicions en català fa que els títols de Josep Carner, Carles Riba, J. Gay i Joan Laguia es trobin a Pineda i Figueres en la seva versió castellana. Dels 49 títols de l'editorial Muntañola presents a la secció infantil, 26 formen part de la tria bàsica, amb una presència destacada de tres obres: *Fiestas y espectáculos en la antigüedad*, de Carles Riba; el primer volum d'adaptacions de contes tradicionals de la sèrie “Noches de invierno”, també a càrrec de Carles Riba, i el conte de Johann Wolfgang von Goethe, *La campana que anda*.

La casa editorial Araluce és un altre dels segells amb un pes important en la tria bàsica de la secció infantil. La majoria dels títols escollits, 13 d'un total de 27, formen part de la sèrie d'adaptacions il·lustrades dels clàssics de la literatura universal, “Las obras maestras al alcance de los niños”. Per a Jordi Rubió, les adaptacions de les obres literàries clàssiques són indispensables en una biblioteca infantil, tal com exposa en l'article citat:

Deia un savi pedagog que tota biblioteca infantil ha de contenir molts llibres no escrits especialment per als petits; és probable que en parlar així tingués presents algunes obres clàssiques de la literatura. D'altres, però, cal seleccionar-les i de vegades comprimir-les. Això és ço que ha fet, prenent al principi com a base una col·lecció anglesa, la sèrie, ja ben notable, de la casa Araluce “Las obras maestras al alcance de los niños”. ⁴⁵

Els títols bàsics de la casa Araluce amb una distribució més àmplia són les *Aventuras de Don Quijote*, les *Aventuras de Robinson Crusoe*, *El paraíso perdido* i els *Viajes de Gulliver a Liliput y Brobdingnag*.

Saturnino Calleja y su editorial, los cuentos de Calleja y mucho más (Madrid: Ediciones de la Torre, 2006); *Catálogo de la Casa Editorial Saturnino Calleja (1876-1911)* (Madrid: Saturnino Calleja, 1911).

⁴⁴ Jordi Rubió i Balaguer, “Els llibres per a infants”..., p. 122.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 125.

L'editor Ramón Sopena és el quart contendent en la lluita per aconseguir un lloc destacat en la secció infantil, tot i que el separa una distància considerable dels projectes comentats fins ara. De la vintena de títols presents a la secció, només se n'incorporen sis a la tria bàsica: *Caperucita roja*, de Perrault; una antologia de contes dels germans Grimm, de la sèrie “Biblioteca para niños”; i quatre llibres de coneixements: *Vida de Jesucristo*; *Episodios de la historia sagrada*; *Los niños de otros países*, de H.S. Hammer i *La aurora de Napoleón*, de Mario Paschetta.⁴⁶ En el camp dels llibres instructius val la pena citar els llibres publicats per la casa burgalesa Librería de Hijos de Santiago Rodríguez, o les col·leccions temàtiques de l'editorial Muntañola: “Lecturas santas”, “Arte” i, especialment, “Cultura”, una sèrie que Rubió destaca entre els “llibres de vulgarització científica”, per una “il·lustració tan nova com ben entonada”.⁴⁷

La llista de títols bàsics es pot tancar amb l'obra *Pintipolín*, de Crispulo Moro Cabeza; els *Cuentos vivos*, d'Apel·les Mestres; dos reculls de la tradició popular castellana, *Lo que cantan los niños* i *La navidad de los niños*; i el *Romancero castellano al alcance de los jóvenes*. Tal com s'apuntava més amunt, la majoria dels llibres de la bibliografia bàsica, 113 obres, són en castellà; i l'oferta en català es limita a una dotzena d'obres, entre les quals destaquen les *Narracions bíbliques*, de Manuel Trullàs, sèrie promoguda pel Foment de Pietat Catalana; *En Perot l'escabellat*, d'Heinrich Hoffmann; *Contes del paradís*, primer recull de contes de Maria Dolors Anglada, fidels a l'esperit i l'estètica noucentista; i les *Historietes exemplars*, de Josep M. Folch i Torres.

Les *Historietes* de Josep M. Folch i Torres, repertori de lliçons morals i exemples edificants, es publiquen originalment amb el títol de “Pàgines viscudes” en el setmanari *En Patufet*, però l'edició que forma part de la bibliografia bàsica correspon al Foment de Pietat Catalana. Josep M. Folch i Torres després d'assolir un cert reconeixement literari en l'entorn modernista, inicia una etapa de col·laboració amb la revista infantil, que serà decisiva per convertir el setmanari en un dels èxits editorials i populars de l'època; una de les seccions que més hi contribueix, són les “Pàgines viscudes”. Com ja s'ha comentat anteriorment, les col·leccions lligades a la revista no tenen una presència significativa a les biblioteques; és el cas de la “Biblioteca Patufet”, que publica fins a 72 números, i de les *Aventures extraordinàries den Massagràn* (1910),⁴⁸ un dels èxits més celebrats de la casa Baguñà.⁴⁹

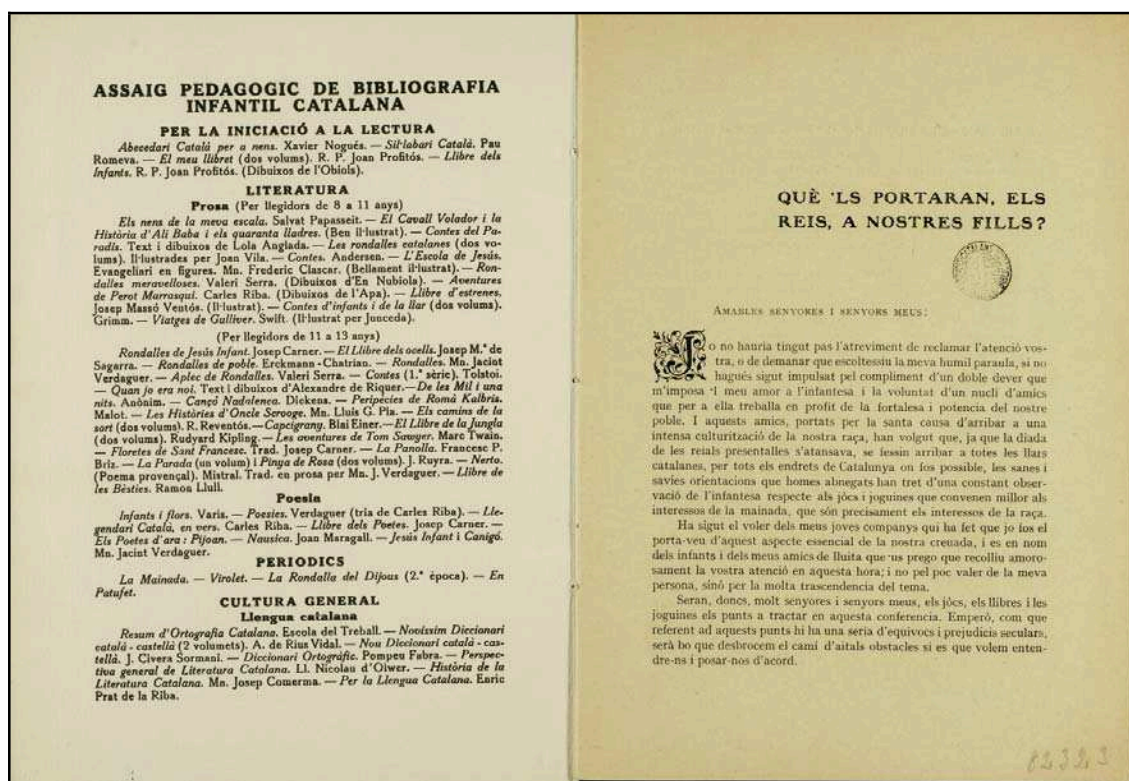
⁴⁶ Ramón Sopena López crea un negoci editorial a Barcelona, l'any 1899, fonamentat en dos pilars: una aposta pel sector de la impressió i una aposta per les edicions econòmiques, principalment de novel·les d'autors clàssics i contemporanis, destinades sobretot al mercat americà. L'any 1906, la consolidació del negoci d'impressió, li permet diversificar la producció en altres camps temàtics, com ara els llibres per a infants, la divulgació científica o els diccionaris.

⁴⁷ Jordi Rubió i Balaguer, “Els llibres per a infants”..., p. 121.

⁴⁸ L'any d'edició dels títols s'indica exclusivament en les obres excloses de la tria, per tal de situar-les cronològicament dins del marc de l'oferta editorial.

⁴⁹ Manuel Llanas i Ramon Pinyol i Torrents, “L'editor Josep Baguñà: una aproximació”, en: *En Patufet, cent anys: la revista i el seu impacte* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004), p. 37-51.

Pel que fa als títols en català, cal fer una menció especial a la rondallística catalana, unes narracions que, com ja s'ha dit, Jordi Rubió valora i recomana de forma especial. L'oferta editorial de contes populars es publica majoritàriament en castellà, però en el mercat es poden adquirir diverses recopilacions de rondalles en català, com les que Rubió distribueix a les biblioteques: *La rondalla del dijous*, dos volums on es recullen els contes populars de la revista infantil del mateix nom publicada l'any 1909 per L'Avenc; les *Rondalles*, d'Esteve Caseponce o *Les rondalles populars catalanes ilustrades per En Joan Vila*.⁵⁰

Pau Vila, Què els portaran els reis als nostres fills?

Entre els autors "clàssics" més ben representats en la tria destinada als infants, ocupen un lloc d'honor en els prestatges els mestres de la tradició popular: Hans Christian Andersen, els germans Grimm, Charles Perrault i Jean de La Fontaine. Al seu costat, s'hi troben els mestres de la narració d'aventures, amb Daniel Defoe i Jonathan Swift, al capdavant. Cal precisar que la majoria d'aquests autors formen part dels lots inicials de Sallent i d'Olot, preparats per Eugeni d'Ors, però hi arriben en edicions destinades al públic adult, i les biblioteques les classifiquen en les classes temàtiques respectives: bé dins de la subdivisió del folklore o bé dins de la subdivisió de la literatura.

⁵⁰ El text de les rondalles il·lustrades per en Joan Vila es basa en el repertori de Pau Bertran i Bros, *El rondallari català* (Barcelona: Estampa de Fidel Giró, 1909). La rondallística catalana té com a referent el treball de Pau Bertran i Bros, *Rondallística: estudi de literatura popular, ab mostres catalanes inédites* (Barcelona: Impremta La Renaixensa, 1888).

Pel que fa als autors de referència contemporanis, Salvador Bartolozzi, el creador de la sèrie “Pinocho”, encapçala una llista, on hi ha també una bona representació d’escriptors catalans: Josep Carner, Carles Riba, Joan Lagua Lliteras, J. Gay, pseudònim de Pere Aldavert, o Apel·les Mestres. Una successió d’imatges, rica i diversa, il·lustra les narracions d’aquests autors i convoca en l’espai infantil de les biblioteques els personatges i els móns creats pels grans il·lustradors catalans de l’època: Joan d’Ivori, Rafael Opisso, Joan Junceda, Xavier Nogués, Lola Anglada, etc.

A tall de resum

Al llarg de l’anàlisi bibliogràfica, s’ha contrastat la tria dels llibres infantils amb les recomanacions que exposa Jordi Rubió en l’article publicat a *La revista dels llibres*. La correspondència entre ambdues propostes bibliogràfiques confirma el coneixement i el paper decisiu del director en la constitució de les seccions infantils de les biblioteques. La lectura dels infants es converteix, també, en el centre d’interès de la IV Reunió de Bibliotecàries de la Mancomunitat. La Direcció Tècnica de les Populars proposa la lectura infantil com un dels temes de debat de la trobada, i organitza una exposició bibliogràfica amb la producció de llibres adreçada als infants per tal d’ampliar la formació de les bibliotecàries. La mostra, en què col·laboren les principals editorials del sector, se celebra a l’Escola de Bibliotecàries, el mes desembre de 1921, i cal suposar que deuria ser de gran ajut per preparar els futurs lots de Pineda i de Figueres. L’informe de la reunió descriu la mostra en els termes següents:

Els llibres, n’hi havia uns 600 en distintes llengües, però predominantment en català i castellà, eren agrupats en les següents seccions: Periòdics infantils, Música i cançons d’infants, Poesies i faules, Teatre infantil, Obres de vulgarització científica per a infants, Història i geografia, Biografies, Obres mestres recontades al infants, Històries d’animals, Jocs per a l’infància, Llibres d’aventures, Rondalles populars i contes de fades, Contes per a infants, Contes per a infants (2on. grau), Novel·les per a la joventut, i Religió.⁵¹

Jordi Rubió referma l’interès creixent pel llibre infantil a la xarxa de biblioteques en el parlament amb què inaugura l’exposició, el qual aprofita també per exclamar-se dels defectes de bona part de la literatura infantil corrent i “sobretot a la pobresa de l’escriptura en català, ço que constitueix un problema que requeriria l’atenció dels nostres organismes de govern”.⁵² En la mateixa reunió, dedicada específicament a la lectura infantil, les bibliotecàries presenten les seves memòries, centrant els comentaris en el paper dels infants a les biblioteques populars; el préstec entre la biblioteca i les escoles o la necessitat de comptar amb una sala especial i amb lots circulants de llibres per als infants.

Totes elles foren llegides i comentades degudament pels assistents a la reunió. El problema de la lectura dels infants a les Populars va presentar-se en tota la seva dificultat i importància, imposat per la realitat. Aquests nois seran els lectors de

⁵¹ Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, caps 499/3, informe de 4 de gener de 1922.

⁵² *Ibidem*.

demà i és necessari mantenir viu en ells l'interès en acudir a la Biblioteca, per a promoure'ls l'hàbit de la lectura.⁵³

L'avaluació de l'experta

Teresa Rovira, una autoritat en la història del llibre infantil català, ha acceptat de fer l'avaluació de la tria dels llibres per a infants. La bibliotecària apunta, primer de tot, l'exigència per la qualitat com un dels valors essencials promoguts pels directors del sistema bibliotecari català. Una exigència que, evidentment, es trasllada a la tria del fons infantil. En aquest sentit, l'exclusió a les biblioteques populars de les obres d'en Folch i Torres centra una bona part de la seva anàlisi. El to vulgar d'*En Patufet* o de les obres de l'escriptor, les bromes de mal gust que es repetien a la revista fent burla dels cecs o de persones amb defectes físics, així com la manca de rigor lingüístic dels textos, devien condicionar l'acceptació d'aquestes publicacions.

L'any 1925, Jordi Rubió voreja la polèmica sense entrar en el debat literari amb una sentència de compromís: "Pus parla en català, Déu li don glòria".⁵⁴ En canvi, Teresa Rovira rememora com Antoni Rovira i Virgili adopta una posició d'exigència crítica envers l'artífex principal del fenomen del "Patufisme", en Josep M. Folch i Torres, a qui reclama una millora de les seves publicacions. En un article aparegut a *La publicitat*, el 13 de novembre de 1925, Rovira i Virgili admet i valora certs mèrits d'*En Patufet*, especialment "la formidable contribució que ha portat a l'expandiment del llenguatge català". Però, alhora, li retreu alguns defectes notoris, "Des de la incúria gramatical al sentit baixament plebeu que sovint es manifesta en el seu text". El polític es dol que l'èxit econòmic de la revista, que valora com un dels més esplèndids negocis editorials de Catalunya, no s'utilitzi per corregir aquests defectes i millorar-ne els continguts. Unes millores que considera imprescindibles, atesa la influència creixent de la publicació "damunt les generacions que ja no són pròpiament infantils".⁵⁵

Teresa Rovira remet la seva anàlisi a un fragment de les memòries d'Alexandre Cirici, en què el crític es val del caràcter de les revistes infantils catalanes per retratar molt encertadament el paper cultural que jugaven i la influència que exercien entre els seus companys de joventut:

Per a nosaltres, "La Mainada" era l'òrgan del nou esperit, i ens mofàvem tant d'un que es digués catalanista com d'un que fos partidari d'"En Patufet". El nostre antipatufisme era extraordinàriament actiu i les seves armes principals eren la mofa i la ironia sarcàstica, la posada en ridícul.

Ja el 1921, quan a en Folch i Torres se li acudí de fundar els "Pomells de Joventut", va començar el descobriment del ridícul xaronisme de la gent ingènua de la ceba. A

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Jordi Rubió i Balaguer, "Els llibres per a infants"..., p. 121.

⁵⁵ Antoni Rovira i Virgili, "Patufisme i post-patufisme", en: Antoni Rovira i Virgili, *49 articles* (Barcelona: Pòrtic, 1970), p. 31-34.

l'escola vam ésser tots rabiosos militants de l'antipomell, l'antibarretina, l'anticaputxa i l'antiporró.

La segregació entre mainadistes i patufistes va fer radical el menyspreu.

Per la seva òptica, la Conferència Nacional era l'aparició d'una voluntat de governar el país a l'estil de "La Mainada" i combatre els de la Lliga, que el volien governar a l'estil d'"En Patufet".⁵⁶

La tria dels llibres infantils, a parer de Teresa Rovira, és força completa i no sembla presentar cap altre buit significatiu. Una tria on són representades les figures principals del gènere compromeses amb l'ideari cultural dominant. La bibliotecària resumeix la intervenció bibliogràfica dels directors amb una sentència final: "Eren molt noucentistes".

⁵⁶ Alexandre Cirici, *Nen, no t'enfilis* (Barcelona: Destino, 1972), p. 103-104.

8.3 1 FILOSOFIA

La classe 1, Filosofia, està dividida en quatre grans seccions: 1) la història del pensament, il·lustrada amb les obres dels filòsofs; 2) la psicologia; 3) la lògica i la dialèctica; i 4) l'ètica. Les obres dels filòsofs i els estudis crítics sobre el seu pensament s'han agrupat en dos períodes: filòsofs antics (fins el segle XIV) i filòsofs moderns (del segle XV al segle XX). Pel que fa als llibres de psicologia, que la *Classificació decimal* ordena en dues subdivisions (13, Relacions de l'ànima i el cos i 15, Psicologia), s'ha considerat més operatiu reunir-los tots en la divisió principal 15, Psicologia, tenint en compte les puntualitzacions tècniques recollides a les taules de la *Classificació decimal* i el criteri d'ordenació que acabarà prevalent en el temps.⁵⁷

Taula 23. Evolució del fons de la classe 1, Filosofia

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
1 Filosofia	17	9	6	11	12	10	16	64	16,6
1 Filòsofs antics	8	3	2	5	6	4	7	27	7,0
1 Filòsofs moderns	37	13	13	14	18	21	27	106	27,5
15 Psicologia	13	11	7	11	10	4	8	51	13,2
16 Lògica. Dialèctica	10	4	2	7	6	5	8	32	8,3
17 Moral. Ètica	37	12	9	14	14	23	33	105	27,3
Total	122	52	39	62	66	67	99	385	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	22	5	7	5	9	20	22	68	17,7
Castellà	97	47	32	56	56	47	74	312	81,0
Francès	3	0	0	1	1	0	3	5	1,3
Total	122	52	39	62	66	67	99	385	100

Font: Base de dades bibliogràfica

Les obres de la classe 1, Filosofia, representen el 5,3 % del total del fons de la xarxa, una xifra que situa la matèria en la vuitena posició en l'ordre d'importància numèrica.⁵⁸ Els llibres de filosofia i, més concretament l'apartat dels filòsofs moderns, predomina sobre la resta de matèries; la subdivisió d'ètica té també un pes important i és la matèria

⁵⁷ Els criteris adoptats segueixen les observacions exposades a la *Classificació decimal...*, p. 36-37.

⁵⁸ Les fonts d'informació bàsiques per a l'estudi de la classe de filosofia han estat el treball de Norbert Bilbeny, *Filosofia contemporània a Catalunya* (Barcelona: Edhasa, 1985) i el recull de conferències coordinat per Pere Lluís Font, *Les idees i els dies: un segle de filosofia i ciències socials als Països Catalans* (Barcelona: Proa, 2002).

que experimenta un creixement més significatiu durant aquest anys, especialment a partir de la inauguració de Pineda.

Els títols en castellà dominen de forma contundent en la divisió. El desequilibri idiomàtic es redueix sensiblement a partir de la inauguració de les biblioteques de Pineda i de Figueres; amb Jordi Rubió al capdavant de la xarxa es produeix un increment significatiu de les obres en català, tot i les limitacions evidents del mercat editorial.

1 Filosofia

En la divisió específica corresponent a la filosofia (filosofia general, filòsofs antics i filòsofs moderns), el volum d'obres distribuïdes dels filòsofs moderns i contemporanis (106) supera amb escreix el nombre d'exemplars que s'ocupen dels filòsofs antics (27), així com el nombre d'estudis generals d'història del pensament (64). La majoria dels estudis d'història i de teoria de la filosofia formen part de la "Biblioteca científico-filosófica" publicada per Daniel Jorro.⁵⁹ L'editor madrileny, format en la Institución Libre de Enseñanza, inicia l'any 1894, animat per Francisco Giner de los Ríos, una de les col·leccions de referència de l'època en el camp del pensament. La biblioteca reuneix les propostes i els corrents més avançats del moment en disciplines com la psicologia, la sociologia, la història o la filosofia. Molts d'aquests títols ocupen un lloc destacat en la bibliografia bàsica: dues obres del professor alemany Rudolf Eucken, *Las grandes corrientes del pensamiento contemporáneo* i *Los grandes pensadores*; dos títols del filòsof danès Harold Høffding, *Filósofos contemporáneos* i *Historia de la filosofía moderna*; i la *Historia general de la filosofía*, del filòsof i teòleg alemany Albert Schweigler. Caldria afegir a la llista de títols bàsics d'història i teoria de la filosofia, el manual universitari basat en les lliçons impartides a l'Institut Superior de Filosofia de la Universitat de Lovaina, *Elementos de historia de la filosofía*, de Maurice de Wulf, i l'obra del pensador britànic Herbert Spencer, *Clasificación de las ciencias*. El fundador de la sociologia evolucionista i un dels més il·lustres positivistes de la Gran Bretanya, Herbert Spencer, una de les figures reivindicades des de sectors progressistes de la cultura catalana, rep l'atenció dels dos directors de la xarxa.⁶⁰

Pel que fa als textos d'estètica, tenen una presència significativa el compendi enciclopèdic de Marcelino Menéndez y Pelayo, *Historia de las ideas estéticas en España*, i l'estudi crític de Carles Cardó, *La doctrina estètica del Dr. Torras i Bages*. Els preceptes estètics del bisbe de Vic influeixen en Eugeni d'Ors i fonamenten les

⁵⁹ Daniel Jorro, *Catálogo de las obras de fondo de la casa editorial de Daniel Jorro* (Madrid: Daniel Jorro, 1908).

⁶⁰ Eugeni d'Ors judica el pensador britànic a *La Vall de Josafat* en la glosa "Heribert Spencer" (LVJ 14-II-1918): "Quan més pren l'aire de pensador emancipat, més Heribert Spencer se'ns revela ple de prejudicis". Les gloses que corresponen a *La Vall de Josafat* (LVJ) se citen a partir d'aquí afegint l'abreviatura a la data de publicació, per identificar-les específicament.

bases de l'estètica del Nou-cents. L'idealisme estètic de Josep Torras i Bages reivindica el caràcter “regenerador” de l'art i la seva funció moral i civilitzadora, guiada pels valors de l'ordre i la mesura, al mateix temps que desplega una crítica contundent contra el naturalisme i el positivisme.⁶¹

L'interès per la història de la filosofia moderna i contemporània és manifest; com també ho és la poca atenció que reben les obres dels filòsofs antics. Dels vuits títols presents en la tria general, només quatre formen part de la tria bàsica: *La República*, de Plató; les *Màximas*, d'Epíctet; els *Tratados filosóficos*, de Luci Anneu Sèneca i *Los doce libros del emperador*, de Marc Aureli. L'obra de Marc Aureli forma part de la “Biblioteca econòmica filosòfica”, dirigida per Antonio Zozaya, una sèrie amb una presència força significativa a les biblioteques. La guia de lectures obreres de Rafael Altamira recomana la col·lecció, pel seu caràcter divulgador i econòmic, tot i considerar que:

[...] tiene pocos volúmenes que convengan á los obreros, generalmente no preparados para leer á Platón, Aristóteles, Kant, Hegel y otros grandes filósofos. Pero al lado de éstos, figuran en la Biblioteca algunos tomos de fácil lectura y asimilación, como los de *Máximas y Pensamientos*, de Pascal y Epicteto; *La dicha de vivir*, de Lubbock; el *Contrato social*, de Rousseau...⁶²

El buit més sorprenent de l'apartat dels filòsofs antics és l'absència dels diàlegs platònics, tot i tenir constància de l'existència d'una edició a càrrec de la mateixa casa editorial que publica *La República*. És de suposar que deurien estar exhaurits en el moment de l'adquisició del fons. La primera traducció al català normatiu de l'obra de Plató, *Defensa de Sòcrates* (1918), editada pel Consell de Pedagogia, només es troba a Pineda i Figueres, quan es podia haver distribuït, d'acord amb la data de publicació, a altres biblioteques.

El volum reduït de títols dedicats als filòsofs antics contrasta amb el nombre de títols i exemplars distribuïts dels pensadors moderns i contemporanis. Un dels autors més ben representat a la xarxa és l'humanista Joan Lluís Vives, amb dues obres, el *Tratado del alma* i la *Introducción a la sabiduría*. Es trien també per a la majoria de biblioteques dues obres de René Descartes, *Discurso del método* i *Meditaciones metafísicas*; el fet que les obres dels filòsof francès estiguin prohibides per l'*Index librorum prohibitorum* no condiciona la seva incorporació al fons. Les obres de dos pensadors britànics s'afegeixen a la tria bàsica: *El utilitarismo* i *La libertad*, de John Stuart Mill i *Sartor Resarturs* i *Los héroes*, de Thomas Carlyle; aquest últim, un autor imprescindible que no podia faltar en una tria feta per Eugeni d'Ors.⁶³ La Impremta Henrich y C^a prova sort en el terreny editorial amb la publicació de la “Biblioteca sociològica internacional”,

⁶¹ Norbert Bilbeny i Jordi Castellanos, entre d'altres, estudien detalladament la influència de Josep Torras i Bages en l'estètica noucentista. Jordi Castellanos, *Intel·lectuals, cultura i poder: entre modernisme i noucentisme* (Barcelona: La Magrana, 1998).

⁶² Rafael Altamira, “Lecturas y bibliotecas...”, p. 54-55.

⁶³ John Stuart Mill està força ben representat al fons de la xarxa tot i el judici desfavorable que Eugeni d'Ors dicta a la glosa “Stuart Mill” (*LVI* 5-VI-1918): “Per dos llinatges de grans figures històriques experimento una antipatia instintiva: pels oradors romans i pels economistes anglesos”.

una proposta de lectura de signe progressista, dirigida per Santiago Valentí i Camp, personatge compromès amb el republicanisme federal. La tria de títols de la col·lecció, entrada bàsicament durant l'etapa d'Ors, l'encapçala significativament Thomas Carlyle. Cal observar, tanmateix, que Eugeni d'Ors desestima una gran majoria dels títols i autors d'aquesta col·lecció de referència del pensament progressista, tal com es veurà més endavant en l'apartat de les ciències socials.

La tria bàsica del camp de la filosofia es completa amb un recull de textos de Ralph Waldo Emerson; l'estudi crític sobre *La filosofia d'Henri Poincaré*, una de les figures intel·lectuals reivindicada en nombroses ocasions per Eugeni d'Ors, i els *Pensamientos*, de Blaise Pascal.⁶⁴ És interessant d'observar que Eugeni d'Ors distribueix a les biblioteques la traducció castellana dels pensaments del seu admirat Pascal, mentre que Jordi Rubió tria per a Pineda i Figueres l'edició en català publicada per L'Avenç. No es tracta d'un cas aïllat, sinó que hi ha altres títols del camp del pensament de la "Biblioteca popular de L'Avenç" que no selecciona Eugeni d'Ors i que es recuperen posteriorment en la tria de Jordi Rubió: *Positivism*, d'Émile Littré; *L'intellecte grec antig*, de Pompeu Gener; *Els deures dels homens*, de Silvio Pellico o les *Màximes*, de La Rochefoucauld.

La llista dels pensadors moderns i contemporanis s'incrementa considerablement a partir de les inauguracions de Pineda i Figueres. Jordi Rubió incorpora a la xarxa les obres de Gottfried W. Leibniz, Baruch de Spinoza, Immanuel Kant, Condorcet, l'enciclopedista D'Alembert i els textos d'estètica de Friedrich von Schiller i Georg Wilhelm Friedrich Hegel.⁶⁵ La majoria d'aquests títols formen part de la "Colección universal", de la casa Calpe, un ambiciós projecte editorial de creació recent. L'any 1918, el segell Calpe (Compañía Anónima de Librería, Publicaciones y Ediciones) es converteix en una de les primeres grans empreses modernes dedicades a l'edició de llibres. La iniciativa compta amb l'impuls de Nicolás María Urgoiti i el paper destacat de José Ortega y Gasset. La "Colección universal", dirigida pel catedràtic de filosofia Manuel García Morente, és un dels projectes emblemàtics de l'editorial.

El lot inicial de Figueres, a càrrec també de Jordi Rubió, inclou un estudi del sociòleg alemany Georg Simmel dedicat a dos autors cabdals del pensament de finals de segle: *Schopenhauer y Nietzsche*. L'estudi, tanmateix, no arriba a la biblioteca acompanyat dels textos originals d'aquests filòsofs; a la xarxa, no hi ha cap títol d'Arthur Schopenhauer ni de Friedrich Nietzsche, tot i l'existència en el mercat editorial de diverses obres seves traduïdes al castellà.

Pel que fa als pensadors catalans representats a les biblioteques, Jaume Balmes, una de les figures més rellevants del pensament catòlic, s'imposa a la resta d'autors, amb cinc títols i dues edicions d'*El criteri*. Jaume Balmes, format en dret i teologia, és autor

⁶⁴ Eugeni d'Ors reconeix en diverses ocasions el mestratge de Blaise Pascal. Justament, la sèrie de gloses de *La Vall de Josafat* s'obre i es tanca amb la imatge dels joncs pensadors, presa del filòsof francès.

⁶⁵ Juan Miguel Sánchez Vigil, *Calpe: paradigma editorial (1918-1925)* (Gijón: Trea, 2005).

d'una extensa obra apologetica i filosòfica que té en *El criterio* (1845) i en la *Filosofia fundamental* (1846) dues de les fites més importants de la filosofia catalana del segle XIX. Tot i així, la majoria de les seves obres tenen una distribució molt poc uniforme i cap d'elles forma part de la bibliografia bàsica. Al costat de Jaume Balme, i ara sí formant part de la tria bàsica, es troba un altre dels noms de referència de la filosofia del segle XIX a Catalunya, Francesc Xavier Llorens i Barba, màxim exponent de la filosofia del sentit comú, arrelada en la tradició anglosaxona. El llegat filosòfic de Llorens i Barba es transmet a través del mestratge universitari, ja que no publica en vida cap obra important on s'exposin sistemàticament les seves reflexions. Eugeni d'Ors inclou, dins de la col·lecció "Minerva", l'edició d'un recull de textos del filòsof extrets de les seves classes, provocant amb la iniciativa una polèmica amb l'entorn universitari.⁶⁶ La bibliografia bàsica de la filosofia catalana es tanca amb l'obra de Ramon Turró, *Filosofia crítica*. El biòleg i filòsof Ramón Turró, membre fundador de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans i introductor del mètode experimental de Claude Bernard a Espanya, ocupa un lloc destacat en l'evolució del pensament contemporani a Catalunya, a partir de l'edició d'*Orígens del coneixement: la fam*. La primera edició d'aquesta obra està publicada per la Societat Catalana d'Edicions, una casa editorial que no forma part de la tria d'Eugeni d'Ors i que arriba a la xarxa durant l'etapa de Jordi Rubió.

La tria d'obres i autors catalans del camp de la filosofia catalana, s'amplia considerablement durant l'etapa de Jordi Rubió. El director incrementa el nombre de títols de Jaume Balme, tal com reclamava en l'informe sobre l'estat del fons de la xarxa de l'any 1920;⁶⁷ s'incorpora també l'obra bàsica de Ramon Turró, *Orígens del coneixement: la fam*, i l'assaig de Francesc Pujols, *Concepte general de la ciència catalana*. El reforç de la filosofia catalana es fa encara més evident amb la distribució de dos estudis de Salvador Bové reivindicant la figura i el pensament de Ramon Llull, *La filosofia nacional de Catalunya* i *El sistema científic luliano*.⁶⁸ Val la pena recordar, que des dels primers anys del segle XX, la reivindicació del mestratge de Ramon Llull es promou tant des de sectors catalanistes de l'Església com des de sectors intel·lectuals, a la recerca d'una tradició on fonamentar el pensament i la cultura catalana. La tria de Jordi Rubió no s'oblida tampoc del treball d'un dels membres fundadors de la Secció Filològica de l'IEC, l'humanista i bibliista Frederic Clascar i

⁶⁶ Xènius defensa l'interès de l'edició del volum a la col·lecció "Minerva" en la glosa "Coneixement indispensable" (27-III-1917), on respon a algunes veus que qüestionen fins a quin punt la metafísica s'ha d'incloure en una sèrie popular de coneixements indispensables, com és la "Minerva".

⁶⁷ Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3.735, exp. 1, doc. 33 bis, informe de Jordi Rubió, amb data 20 de juny de 1920.

⁶⁸ La creació de la comissió editora de les obres completes de Ramon Llull (a partir de 1906) o l'impuls de les recerques bibliogràfiques lulianes des de l'IEC són altres mostres de l'interès pel filòsof medieval.

Sanou, *Estudi sobre la filosofia a Catalunya en el segle XVIII*, estudi considerat com el primer treball de conjunt sobre la filosofia moderna a Catalunya.⁶⁹

Jordi Rubió distribueix també a les biblioteques dos títols força més especialitzats de la “Biblioteca filosòfica”, col·lecció erudita impulsada per la Secció de Ciències de l’Institut d’Estudis Catalans, sota la direcció d’Eugeni d’Ors: *Les relacions de Joan Lluís Vives amb els anglesos i amb l’Anglaterra*, de Foster Watson i *La natura i l’història*, de Pedro Dorado Montero, un recull de les lliçons professades als Cursos Monogràfics d’Alts Estudis i d’Intercanvi pel catedràtic de la Universitat de Salamanca, considerat una de les autoritats de l’època en el camp del dret penal.

Els llibres dedicats a les ciències esotèriques (endevinació, màgia i bruixeria, astrologia o espiritisme), que es classifiquen al número 13, no formen part del fons de les biblioteques, tot i tractar-se d’una matèria que compta amb una oferta editorial molt àmplia i amb un interès creixent.⁷⁰ Cal tenir en compte, tanmateix, que és una tipologia d’obres prohibides explícitament per les institucions catòliques. El codi de dret canònic i les normes del Sant Ofici condemnen l’edició de llibres que atempten contra els dogmes catòlics i les institucions de l’Església, i també prohibeix “Los libros que enseñan o recomiendan cualquiera clase de superstición, sortilegio, adivinación, magia, evocación de espíritus o cosas semejantes”.⁷¹

15 Psicologia / 16 Lògica i dialèctica

Els autors bàsics de la subdivisió 15, Psicologia, són el filòsof i psicòleg pragmatista nord-americà de filiació darwinista James Mark Baldwin, William James, Edwin A. Kirkpatrick, George John Romanes, Heinrich Lhotzky i Maurice de Fleury, metge francès especialista en malalties mentals.⁷² La majoria dels títols d’aquests autors formen part també de la “Biblioteca científico-filosòfica”, de l’editor Daniel Jorro, un segell que s’imposa en l’espai de la psicologia, talment com ho feia en l’àmbit de la filosofia. La psicologia del desenvolupament és l’aspecte més ben tractat en la secció de psicologia, una disciplina amb un percentatge relativament alt d’obres.

⁶⁹ L’absència d’aquest estudi filosòfic en la tria d’Eugeni d’Ors és encara més sorprenent si es té en compte que Frederic Clascar col·labora en el volum de presentació del pensament d’Eugeni d’Ors, *La filosofía del hombre que trabaja y que juega* (Barcelona: Antoni López, 1914)

⁷⁰ Una mostra del volum de títols publicats l’ofereix el catàleg publicat per la Llibreria Sintès, *Obras de espiritismo y metapsiquismo; hipnotismo, magnetismo, sugestión y autosugestión; ocultismo, orientalismo, teosofia y misticismo; magia y ciencias ocultas; masoneria; educación física; fisiatria o naturismo...: indice bibliográfico* (Barcelona: Libreria Sintès, 1925).

⁷¹ *Índice de los libros prohibidos, revisado y publicado por orden de su Santidad el Papa Pio XI* (Roma: Imprenta Políglota Vaticana, 1930), p. XIX.

⁷² Xènius dedica una gran atenció a la psicologia en el *Glosari*. Els especialistes William James i James Mark Baldwin, un dels primers psicòlegs experimentals que aplica les teories darwinistes en la formulació de les teories del desenvolupament mental, centren el seu interès. Xènius reclama un lloc especial per a William James en la història de la psicologia en la glosa “Els fundadors de la psicologia moderna” (20-I-1917) i recomana també la seva companyia en el judici que fa a la glosa “William James” (LVJ 22-I-1918).

Es fa difícil justificar una distribució d'exemplars tan generosa del camp de la psicologia. D'una banda, es pot argumentar l'interès que pot generar la matèria, pel fet de tractar-se d'una disciplina relativament nova; també es pot prendre en consideració la conveniència d'ampliar la formació dels mestres sobre el desenvolupament dels infants, en un període de renovació del moviment pedagògic. Tal vegada, la resposta sigui més simple, si es té compte que la psicologia és un dels camps d'investigació preferents d'Eugeni d'Ors.⁷³ De fet, tal com es pot observar a la taula estadística, la proporció dels títols de psicologia és redueix considerablement durant l'etapa de Jordi Rubió.

Es pot fer una valoració força semblant de la divisió 16, Lògica i dialèctica, on es classifiquen les obres de teoria i metodologia de la ciència, un dels camps d'estudi predilectes d'Eugeni d'Ors. Entre les obres bàsiques de la secció destaquen *La gramàtica de la ciència*, de Karl Pearson; *El sentiment de racionalitat*, de William James i la *Lògica*, del filòsof alemany Georg Wilhelm Friedrich Hegel. La tria de les obres de Hegel destinades a les biblioteques fa pensar que eren millors temps per a la lògica que per a l'estètica. La primera edició en castellà de l'*Estética* Hegel, publicada per Daniel Jorro l'any 1908, només es localitza a Figueres, mentre que l'edició en quatre volums del tractat de lògica del filòsof alemany es troba a gairebé totes les biblioteques.⁷⁴ Aquestes tres obres teòriques es complementen en la bibliografia bàsica amb dos títols de caràcter divulgatiu: *El arte de pensar*, d'Alfred Opisso, autor de nombrosos textos de vulgarització científica, i les *Nociones de lógica*, de W. Stanley Jevons. A les biblioteques de l'etapa d'Eugeni d'Ors, la secció s'amplia amb títols d'Émile Borel i especialment d'Henri Poincaré. És interessant de valorar, tot i que no es troba al conjunt de les biblioteques, la presència del matemàtic francès Henri Poincaré, autor d'assaigs importants en el camp de la filosofia de la ciència i una figura intel·lectual reivindicada en nombroses ocasions per Eugeni d'Ors. L'estudi crític *La filosofía d'Henri Poincaré*, citat anteriorment, es complementa ara amb altres dues obres seves: *La ciencia y el método* i *La ciencia y la hipótesis*.⁷⁵

17 Moral. Ètica

El grau d'especialització es redueix a la subdivisió 17, Moral i ètica, una matèria amb un pes important dins de l'espai bibliotecari i amb una tria de llibres molt atenta a les noves formes i costums socials. Potser és per això que els textos dels autors clàssics del

⁷³ Les alumnes de l'Escola de Bibliotecàries col·laboren en els *Quaderns d'estudi*. Una d'elles hi publica un treball sobre la matèria, Dolors Hostalrich, "Assaig d'una bibliografia històrica de psicologia general", *Quaderns d'estudi*, any II, vol. II, núm. 1 (febrer 1917), p. 56-66. La selecció de prop de 300 títols, realitzada sota les orientacions d'Eugeni d'Ors, es proposa com un fons bàsic de la secció de psicologia en una biblioteca general. Eugeni d'Ors lloa el treball de la bibliotecària en la glosa "Els records matiners" (9-VII-1917), dedicada a l'escriptor suís Carl Spitteler.

⁷⁴ Xènius valora la tasca excel·lent d'Antonio María Fabié, traductor del tractat de lògica de G.W.F Hegel, a la glosa "Fabié" (25-1-1916).

⁷⁵ Eugeni d'Ors és un admirador de l'obra d'Henri Poincaré. Xènius reconeix el mestratge i elogia en diverses gloses a qui valora com un "artista suprem del joc científic" i el "primer dels escriptors francesos".

pensament moral (els moralistes grecs, Luci Anneu Sèneca o Immanuel Kant) queden relegats a un segon pla rere les obres dels autors contemporanis: Ralph Waldo Emerson, *Els plaers de la vida*, de John Lubbock,⁷⁶ Charles Wagner, Friedrich Wilhelm Förster o Eugeni d'Ors, de qui es localitza la conferència donada a la Residència de Estudiantes, *Aprendizaje y heroísmo*. Curiosament, es troben molt poques obres d'Ors a les populars i la majoria dels títols arriben a la xarxa durant l'etapa Rubió; és el cas del *Glosari* i *La Ben plantada*. Els únics treballs distribuïts arreu són les reflexions de caràcter moral pronunciades a la Residència i l'hagiografia científica *Flos Sophorum*. Manca d'oferta en el mercat o excés de modèstia?

La moral cristiana està present a totes les biblioteques amb dues obres: *La perfecta casada*, de Fra Luis de León, i la *Biblioteca de la mujer cristiana*, de l'assagista francès Paul Combes, una obra en quatre volums que deuria ser un dels èxits editorials de l'època en l'àmbit de l'educació de la dona, si es fa cas de l'elevat nombre d'edicions de l'obra durant els primers anys del segle XX. Cada volum de la *Biblioteca de la mujer cristiana* està dedicat a una de les missions encomanades a les dones: *El libro de la esposa*; *El libro del ama de casa*; *El libro de la madre* o *El libro de la educadora*.⁷⁷

Val la pena citar algunes novetats significatives en la secció d'ètica durant l'etapa de Jordi Rubió. A Pineda i Figueres, el director amplia els lots amb nombrosos llibres d'afirmació personal: *Ayúdate! self-help*, *Abrirse paso*, *Ideales de dicha*, *Defiende tus energías* o *Actitud victoriosa*. Samuel Smiles i Orison Swett Marden són els autors de referència d'aquesta producció. A Pineda i Figueres, s'observa també un increment dels títols d'educació cívica i de normes de conducta. A partir d'ara, les obres bàsiques de Joan Palau Vera, *La educación del ciudadano* o d'Arturo Cuyás Armengol, *Hace falta un muchacho*, reben la companyia de nous títols, com ara *Cómo debo comportarme en sociedad*, de la Dra. Fanny, el *Llibre de la núvia*, de Lluís B. Nadal, el *Compendi de l'educació civil* i *Contra el joc i el pacte amb el joc*, de Ramon Rucabado, el *Catecisme de ciudadania*, de Frederic Rahola o *La educación moral y cívica*, de la Comtessa de Zamoyska.

A tall de resum

La lectura bibliogràfica de la classe 1, Filosofia, confirma algunes de les tendències observades en els capítols anteriors i apunta noves qüestions. La taula estadística mostra un increment significatiu del nombre d'autors catalans i d'obres en català al fons de Pineda i Figueres, sota la direcció de Jordi Rubió. Molts d'aquests títols són obres d'autors compromesos amb projectes institucionals de la cultura catalana de

⁷⁶ *The pleasures of life* (1887) és el títol més popular de l'antropòleg i sociòleg britànic John Lubbock; una concepció optimista de la vida que es converteix en un dels èxits de vendes de l'època. Els treballs de John Lubbock segueixen la metodologia positivista i reben la influència dels corrents evolucionistes.

⁷⁷ Paul Combes prescriu les lectures de les dones d'acord amb aquestes missions, en l'obra *La elección de una biblioteca*, estudiada en el capítol cinquè de la recerca.

començaments de segle: Frederic Clascar, Ramon Rucabado, Salvador Bové o Ramón Turró. L'increment de títols en català, passa també per la tria d'algunes de les traduccions publicades en la "Biblioteca popular de L'Avenç", que probablement havien estat desestimades per Eugeni d'Ors. L'exclusió de l'obra *Positivisme*, d'Émile Littré, un dels autors de referència de l'escola positivista, semblaria apuntar en aquesta direcció, tot i que cal ponderar que la tria bàsica inclou altres autors cabdals del pensament evolucionista i positivista com ara Herbert Spencer, James M. Baldwin o John Lubbock.⁷⁸

L'estudi detallat de la composició de la classe 1, Filosofia, mostra un cert grau d'uniformitat de la tria bàsica d'ambdós directors. Jordi Rubió segueix, bàsicament, la línia traçada per Eugeni d'Ors en els camps de la història de la filosofia, la psicologia i la lògica, totes elles matèries de la seva especialitat. Tot i la coincidència en la tria dels títols bàsics del camp de la psicologia, Jordi Rubió redueix el pes d'aquesta secció en els lots inicials de Pineda i Figueres, mentre que amplia considerablement el nombre de títols de les seccions dedicades als filòsofs moderns i a l'ètica, especialment, pel que fa als llibres de realització personal i els títols d'educació cívica.

L'avaluació de l'expert

Norbert Bilbeny, un dels màxims especialistes en la història de la filosofia contemporània a Catalunya, ha acceptat fer la valoració dels llibres de la classe 1, Filosofia. L'erudit filòsof considera que la proposta de lectura de la classe 1, Filosofia, es pot catalogar com el resultat d'un "voluntarisme fallit". Les dificultats de gestió d'un projecte nou i la migradesa del pressupost serien dos dels factors determinants que explicarien les limitacions que s'observen en una tria de llibres molt reduïda que intenta conciliar i equilibrar massa tradicions: el clàssic i el modern; el positivisme i l'idealisme o l'esforç intel·lectual i la tasca institucional.

Les absències més notables segons el Dr. Bilbeny, serien els buits que deixen Aristòtil, Montaigne, Voltaire, Rousseau, Nietzsche i, de forma especial, Bertrand Russell, un pensador que és convidat a visitar Catalunya durant aquells anys, i Ortega y Gasset, membre del tribunal que resol la plaça a què aspira Eugeni d'Ors dins de la Universitat de Barcelona, i que s'havia mostrat favorable a la seva candidatura. Per altra banda, la presència de les principals figures del pragmatisme i del liberalconservadorisme anglosaxó (Herbert Spencer, Thoma Carlyle o Ralph Waldo Emerson) s'entén com un signe de normalitat de l'època, especialment, per l'impuls que reben a través d'Enric Prat de la Riba.

⁷⁸ El mètode positiu orienta la interpretació de la realitat d'un grup important de científics i acadèmics catalans durant la segona meitat del segle XIX. El mestratge de Comte i Littré, al costat de la influència de Darwin, Spencer i Haeckel, és reconegut per un sector important d'intel·lectuals de tendència progressista, entre els quals destaquen Salvador Sanpere, Pere Estasen i Pompeu Gener.

L'espai tan important que ocupa la psicologia, que podria semblar excessiu, no provoca cap sorpresa en l'especialista. La psicologia viu un període de plena expansió, assolint una centralitat especial en el camp del pensament, que veu com se li obren noves perspectives, enfront dels camins trillats fins aleshores en el camp del pensament filosòfic i les expectatives limitades de la recerca filosòfica tradicional.

8.4 2 RELIGIÓ I TEOLOGIA

L'estructura jeràrquica de la classe, 2 Religió i teologia, respon a un ordre cultural en què la religió cristiana és la creença espiritual hegemònica. D'acord amb aquesta consideració, la secció es divideix, bàsicament, en tres grans apartats, de proporcions desiguals: a) filosofia religiosa i religió natural (2/21); b) religions cristianes: llibres sagrats, teologia i esglésies (22/28) i c) religions no cristianes (29).

Taula 24. Evolució del fons de la classe 2, Religió i teologia

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
21 Religió natural	2	0	0	0	0	1	1	2	0,9
22 Bíblia. Llibres sagrats	8	3	2	0	2	8	8	23	10,3
23/25 Teologia	60	19	13	24	23	42	49	170	76,2
26/28 Església cristiana	8	2	2	3	2	5	6	20	9,0
29 Religions no cristianes	3	1	1	1	1	1	3	8	3,6
Total	81	25	18	28	28	57	67	223	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	38	4	3	4	7	34	33	85	38,1
Castellà	42	21	15	24	21	23	33	137	61,4
Francès	1	0	0	0	0	0	1	1	0,4
Total	81	25	18	28	28	57	67	223	100

Font: Base de dades bibliogràfica

Els llibres de religió distribuïts a les biblioteques sumen un total de 223 exemplars, una xifra que representa el 3 % del total del fons de la xarxa, situant la classe de la religió en el penúltim lloc de la taula de matèries, en importància numèrica. Els textos espirituals i dogmàtics del cristianisme dominen de forma aclaparadora la secció, un domini que s'incrementa significativament a partir de les inauguracions de Pineda i de Figueres. La resta de subdivisions tenen una presència insignificant.⁷⁹

⁷⁹ Les fonts de referència bàsiques per a l'estudi del camp de religió han els treballs de Josep Massot i Muntaner, *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1973) i Josep Massot i Muntaner, *Església i societat a la Catalunya contemporània* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003); una altra obra de consulta bàsica ha estat el diccionari de Ramon Corts i Blay, Joan Galtés i Pujol, Albert Manent i Segimon (dir.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya* (Barcelona: Claret, 1998-2001). També ha estat útil consultar la bibliografia religiosa citada per Alexandre Galí al Llibre XX de la *Història de les institucions...*, p. 446-451.

La proporció de títols en català (38) i en castellà (42) està força igualada, gràcies sobretot a l'increment d'obres en català en els lots inicials de Pineda i Figueres, sota la responsabilitat de Jordi Rubió. Aquest increment corregeix, a la vegada, el desequilibri del nombre d'exemplars en català i castellà distribuïts a les quatre primeres biblioteques, sota la responsabilitat d'Eugeni d'Ors.

La taula mostra com les reflexions generals sobre el fenomen religiós, agrupades a la subdivisió 21, Religió natural, no formen part del lot inicial de les quatre primeres biblioteques. És a partir de la inauguració de Pineda i Figueres, dins de l'etapa Rubió, que s'integren en el fons de la xarxa, dos títols que "tracten de les qüestions religioses prescindint de tota revelació, sols des del punt de vista filosòfic i racional":⁸⁰ *Science et religion dans la philosophie contemporaine*, del filòsof francès Émile Boutroux; i *El ente infinito: demostración de la existencia de Dios, tomada de su idea*, de François Fénelon.

Aquesta tímida, molt tímida, obertura de la col·lecció iniciada per Jordi Rubió, no s'estén a altres qüestions de debat molt vives en la societat catalana de l'època. Els discursos crítics que revisen alguns dels principis espirituals del cristianisme o que qüestionen la jerarquia i les intervencions de l'Església, no entren dins de l'espai bibliotecari. En aquest sentit, és molt significativa l'absència de l'especialista francès en llengües semítiques Ernest Renan, autor d'una cèlebre i polèmica *Vida de Jesús*; o del teòleg protestant alemany Adolf von Harnack, que en els seus treballs critica la manca de compromís social de l'Església catòlica. Les obres d'ambdós autors, amb una visió crítica sobre alguns dels dogmes del cristianisme o sobre les seves institucions, formen part de diverses propostes editorials progressistes de l'època.⁸¹ Evidentment, altres posicions més extremes, com l'ateisme o l'anticlericalisme, un dels valors que conformen la tradició dels moviments republicans defensors del laïcisme, no traspassen tampoc els cancells de la biblioteca.⁸² No està de més recordar l'estratègia del republicanisme lerrouxista, a l'hora d'atiar l'anticlericalisme popular, una estratègia que té en els episodis de la Setmana Tràgica una de les seves expressions més violentes.

22 Bíblia. Llibres sagrats

La bibliografia bàsica de la subdivisió dedicada als llibres sagrats del cristianisme, està formada només per dos textos bíblics en català; es tracta de les versions de Frederic Clascar d'*El Gènesi* i *El càntic dels càntics de Salomó*, publicades per l'Institut d'Estudis Catalans. Mossèn Frederic Clascar i Sanou, membre fundador de la Secció Filològica de l'IEC, és el primer traductor al català de la *Bíblia* a partir dels textos originals, un treball que el situa com a precursor del moviment bíblic català; moviment que rep un impuls decisiu a partir de 1922, i que donarà lloc a la creació de la Fundació

⁸⁰ *Classificació decimal...*, p. 45.

⁸¹ Rafael Altamira, "Lecturas y bibliotecas...", p. 55-59.

⁸² Àngel Duarte, *Història del republicanisme a Catalunya* (Lleida: Pagès, 2004).

Bíblica Catalana, sota l'impuls del pare Miquel d'Esplugues i el patrocini de Francesc Cambó.⁸³ Una altra anella de la tradició bíblica catalana, seria la traducció feta pel sacerdot Marià Serra i Esturí d'*El Sant Evangeli de N.S. Jesucrist y els Fets dels Apòstols*, publicada per Eugeni Subirana, l'any 1912. Tanmateix, aquesta anella que apropa els evangelis als lectors en un llenguatge planer i assequible no es troba a cap biblioteca de la xarxa, la qual cosa fa pensar que l'edició deuria estar exhaurida. De fet, l'Obra del Sant Evangeli que impulsa el pare Ignasi Casanovas, dins del Foment de Pietat Catalana, publica una nova edició d'*El Sant Evangeli*, revisada i augmentada amb notes per Pere Ginebra i Espona, l'any 1924.

El més sorprenent de tot, però, és el fet que en la tria bàsica no hi hagi cap edició de la *Bíblia* en llengua castellana, l'única versió íntegra del llibre sagrat que es troba en el mercat editorial.⁸⁴ *La Santa Bíblia* publicada per la Librería Religiosa, en una edició en tres volums, anotada i bilingüe, en llatí i castellà, es troba només a Olot, Pineda i Figueres.⁸⁵ D'altra banda, les característiques formals de l'edició escollida s'ajusten de forma rigorosa amb les prescripcions de lectura canòniques que estableix l'Església per accedir al text bíblic.⁸⁶ Segons aquestes dades, es podria considerar que la lectura del llibre sagrat resta encara limitada, a començaments de segle, als estaments eclesiàstics i religiosos o bé a una elit intel·lectual.

La tria d'Eugeni d'Ors per a la subdivisió dels llibres sagrats es limita, bàsicament, a les versions bíbliques de Mn. Clascar, que s'acaben de citar; la tria de Jordi Rubió, en canvi, sembla disposada a facilitar el coneixement dels fets bíblics a través d'un seguit d'adaptacions i estudis: la *Bíblia ilustrada para uso de las escuelas*, de Santiago Ecker; la *Historia bíblica del Antiguo testamento*, de Fr. Fisher; *La cosmogonía mosaica: en sus relaciones con la ciencia y los descubrimientos históricos modernos*, de Joan d'Abadal, o la sèrie de narracions de Pere Ginebra Espona. El prevere Pere Ginebra, llicenciat en la Sagrada Escripura, s'incorpora l'any 1919 a l'obra del Foment de Pietat Catalana on, a més de col·laborar en diverses tasques editorials, publica adaptacions de fragments bíblics en edicions populars, que Jordi Rubió recomana de forma especial, talment com ho fa amb l'obra del Foment: "Sigui en primer lloc el nostre homenatge a la tasca, tan austera en el reclam com profunda en l'actuació, del venerable Foment de Pietat Catalana".⁸⁷

⁸³ Una síntesi de l'evolució del moviment bíblic català i del paper que hi juguen Miquel d'Esplugues i Bonaventura Ubach, es pot consultar al treball de Josep Massot i Muntaner, *Aproximació...*, p. 56-75.

⁸⁴ Les dues versions en castellà del text sagrat més divulgades, aquells anys, són la del pare escolapi Felipe Scio, que data de 1791-1793; i la del canonge Fèlix Torres Amat, publicada per primer cop entre 1823 i 1825. Luis Arnaldich, *Los estudios bíblicos en España, desde el año 1900 al año 1955* (Madrid: CSIC, 1957).

⁸⁵ El canonge de Tarragona Josep Caixal, amb el suport del pare Antoni Maria Claret, funda a Barcelona, l'any 1848, la Librería Religiosa, una casa especialitzada en la impressió i distribució de llibres catòlics, que serà adscrita més endavant al servei de la Companyia de Jesús.

⁸⁶ Les reserves sobre la lectura de la *Bíblia* les detalla Antolín López Peláez, *Los daños del libro*, p. 119-138.

⁸⁷ Jordi Rubió i Balaguer, "Els llibres per a infants...", p. 126.

23/25 Teologia dogmàtica, pràctica i pastoral

El fons bàsic de la subdivisió de la teologia cristiana està format, majoritàriament, per obres dogmàtiques i lectures espirituals d'autors clàssics cristians. Santa Teresa de Jesús i sant Francesc d'Assís són els més ben representats. *Las moradas* i una antologia de textos de santa Teresa es troben a gairebé totes les biblioteques; al seu costat, les *Floretes de Sant Francesch*, en versió de Josep Carner o l'hagiografia del sant escrita pel poeta danès Johannes Jørgensen. Aquestes lectures bàsiques s'acompanyen en la majoria dels lots amb els títols següents: *l'Apologia contra los gentiles en defensa de los cristianos*, de Tertul·lià; unes *Epístolas selectas*, de sant Jeroni; el tractat *De los nombres de Cristo*, de fra Luis de León; *La ciudad de Dios*, de sant Agustí; *Teodicea*, de sant Tomàs d'Aquino; *Imitación de Cristo y menosprecio del mundo*, de Tomàs de Kempis; les *Oraciones fúnebres*, de Jacques-Bénigne Bossuet, que compta amb dues edicions, i els sermons de fra Luis de Granada.⁸⁸

Les biblioteques classifiquen les obres dels escriptors clàssics castellans a la secció de literatura. Ara bé, tal com s'observa en la relació de títols citats, l'opció escollida a l'hora d'ordenar els textos espirituals dels autors clàssics passa per reunir-los en l'espai destinat a la religió, amb la qual cosa es pot afirmar que les seves obres s'ofereixen, bàsicament, com a lectura espiritual, tot i formar part de sèries literàries. Així, doncs, la secció acull un bon nombre dels títols de dues col·leccions d'interès filològic: els "Clásicos castellanos", de Ediciones de "La Lectura" i la "Nueva biblioteca de autores españoles", de l'Editorial Bailly-Baillière, que acullen les obres, entre d'altres, de santa Teresa de Jesús, fra Luis de León, fra Luis de Granada, Alonso de Cabrera o Juan de los Ángeles.

L'apologètica cristiana té també una presència destacada a la xarxa, amb diversos textos escrits, majoritàriament, per membres de la Companyia de Jesús; és el cas de l'obra bàsica *Curso de apologética cristiana o Exposición razonada de los fundamentos de la fe*, del pare jesuïta belga Walter Devivier, professor de la Universitat Catòlica de Lovaina; o del *Curso de religión: para servir de texto en las clases de religión*, del jesuïta italià Eugenio Polidori, que Jordi Rubió adquireix per a Pineda i Figueres.

Les paraules del bisbe de Vic Josep Torras i Bages s'imposen en els prestatges, ja que els deu volums de les obres completes d'aquesta autoritat de l'Església catalana es proposen com a lectura bàsica.⁸⁹ Les obres completes formen part del fons d'Olot, Sallent, Pineda i Figueres; i a Canet i el Vendrell, no tarden a arribar.⁹⁰ L'obra de Josep

⁸⁸ Xènius atén el frare a la glosa "Lluís de Granada" (LVJ 31-VII-1918): "La sensació del tast de coco és la de la prosa de Fra Lluís de Granada. Un minut de frescor i gràcies arcaïques; una estona llarguíssima de cendra a la boca".

⁸⁹ Xènius publica la glosa "L'intel·lectual" (11-2-1916), amb motiu de la mort del bisbe de Vic Torras i Bages: "Per sort i honors seus, per sort i honor de Catalunya, l'intel·lectual, el més decidit, el més pur, –el més 'professional' de tots els nostres– era ell, ell".

⁹⁰ Tot i que l'estudi del fons es basa en els lots inicials, la consulta dels llibres de registre permet identificar l'arribada d'algunes obres transcendents a les biblioteques, poc després de la seva inauguració.

Torras i Bages sintetitza el llegat apologetic català en un discurs allunyat de l'integrisme catòlic tradicional i obert al diàleg dels cercles eclesiàstics amb els moviments socials moderats i el catalanisme. En aquests prestatges, no hi té cabuda cap títol dels religiosos defensors del catolicisme més integrista i conservador, com són el sacerdot Fèlix Sardà i Salvany, autor d'una extensa obra apologetica, culminada amb l'opuscle crític *El liberalismo es pecado*, de gran èxit.

Jordi Rubió aplega al costat de les obres de Torras i Bages, els textos d'alguns dels religiosos que sota el mestratge del bisbe de Vic impulsen el moviment de renovació cristiana a Catalunya: el pare jesuïta Ignasi Casanovas, de forma especial, el pare caputxí Miquel d'Esplugues, Carles Cardó o Frederic Clascar. El filòsof i historiador de la cultura Ignasi Casanovas, autor de nombrosos estudis d'apologetica i d'estètica, col·labora en l'impuls del Foment de Pietat Catalana i el 1923 crea la Biblioteca Balmes, a partir d'un llegat provinent de la biblioteca del filòsof. Entre els títols registrats d'Ignasi Casanovas, hi ha quatre conferències apologetiques, una reivindicació de la figura de Jaume Balmes, *Apologetica de Balmes*, i un estudi dedicat a sant Ignasi de Loyola. El pare caputxí Miquel d'Esplugues promou de forma decidida els estudis religiosos amb un seguit de projectes de gran transcendència cultural: és fundador de la *Revista de estudios franciscanos* (1907), intervé en la creació de la Fundació Bíblica Catalana i participa en la creació de la revista *Criterion* (1925-1936), primera tribuna de filosofia en català. Entre les tres obres de Miquel d'Esplugues, es troba un estudi dedicat a sant Francesc de Sales.

Les vides de sants assoleixen, també, a partir de l'etapa Rubió, una presència cada cop més important. El director il·lustra l'espai religiós de Pineda i Figueres amb estudis o semblances espirituals dedicades a la Mare de Déu de la Mercè, sant Francesc d'Assís, santa Magdalena, santa Teresa de Jesús, o sant Alfonso Maria de Liguori, als quals cal afegir el títol bàsic de Llorenç Riber, *Els sants de Catalunya*. Aquesta obra s'incorpora al fons de les biblioteques a mesura que n'apareixen els volums, talment com la resta del fons de l'Editorial Catalana. La direcció de la xarxa subscriu les col·leccions i les revistes del segell editorial per al conjunt de la xarxa, i els serveis els reben així que es publiquen.

26/28 Església cristiana

El nombre elevat d'hagiografies i de lectures espirituals contrasta amb la xifra reduïda d'obres generals sobre la història de l'Església catòlica, tot i l'oferta que existeix en el mercat.⁹¹ Els únics estudis d'història eclesiàstica distribuïts a la xarxa se centren en

⁹¹ La consulta dels catàlegs patrimonials permet localitzar diverses obres sobre la matèria: Jakob Marx, *Compendio de historia de la Iglesia* (Barcelona: Librería Religiosa, 1914), o Miguel María Guillén de la Torre, *Breve compendio de Historia de la Iglesia Católica* (Madrid: Sucesores de Hernando, 1917). L'obra de José Viñas y Camplà, *Compendio de la historia de la Iglesia* (Madrid: Tipografía Católica, 1912) forma part de la bibliografia religiosa citada per Alexandre Galí al Llibre XX de la *Història de les institucions...*, p. 446-451.

temes o períodes molt concrets: *El fin del paganismo: estudio sobre las últimas luchas religiosas en el siglo IV en occidente*, de Gaston Boissier i *El papat i els temps moderns: esbós polític*, de William Barry. A partir de la inauguració de Figueres, sota la direcció de Jordi Rubió, fan acte de presència nous estudis d'història eclesiàstica, tot i que, continuen ocupant-se d'aspectes parcials i, fins i tot en alguns casos, es tracta de títols que sembla dubtós que hagin de formar part del fons d'una biblioteca popular, com seria el cas de les dues obres de Josep Gudiol i Conill: *L'indumentària litúrgica* i *El mobiliari litúrgic*.

En el marc de la tradició cristiana, no té cabuda en el fons cap testimoni directe de l'església protestant. La declaració de la llibertat de cultes, proclamada arran de la Revolució de 1868, tot i que limitada posteriorment a la constitució de 1876, en el marc de la restauració borbònica, crea un clima de tolerància que afavoreix la creació de les primeres esglésies protestants a Espanya. En la vida quotidiana, tanmateix, les reivindicacions dels evangèlics demanant el respecte a les seves creences en les escoles i en altres cerimònies civils, són poc escoltades. El seu rebuig és atiat a Catalunya, fonamentalment des dels sectors catòlics tradicionalistes contraris a un apostolat evangèlic allunyat de l'ortodòxia de l'Església romana. L'intent d'impedir la celebració del Congrés de les Societats d'Esforç Cristià, celebrat a Barcelona el mes de maig de 1914, és una mostra d'aquest rebuig. L'arquebisbe de Tarragona Antolín López Peláez és una de les autoritats que encapçalen l'oposició a la convenció evangèlica.⁹²

Tal com es comentava al principi, gairebé totes les lectures espirituals i estudis històrics pertanyen a la tradició catòlica. L'única obra que trenca amb la norma és el *Manava-Dharma-Zásrtra, o, Libro de las leyes de Manu*, un dels textos sagrats de l'hinduisme que arriba a gairebé totes les biblioteques. La bibliografia bàsica de la classe de religió no inclou cap història comparada de les religions; un buit que s'encarrega d'omplir Jordi Rubió amb la tria de dos estudis destinats a Pineda i/o Figueres: *Religión comparada: religión y religiones: ensayo filosófico científico e histórico*, d'Antonio López y Carballeira; i *Islamisme*, de S. Margoliouth.

Tres editorials catalanes tenen un pes molt important en la constitució del fons de religió: Gustavo Gili, editor de l'obra d'Ignasi Casanovas i de Miquel d'Esplugues, l'Editorial Ibérica, que publica les obres completes de Torras i Bages a instàncies del Foment de Pietat Catalana i el mateix Foment de Pietat, un segell editorial que agafa empenta a partir de l'any 1920 i que Jordi Rubió incorpora de forma decidida a la xarxa.⁹³ El Foment de Pietat Catalana és una associació eclesiàstica creada a Barcelona l'any 1909 amb la finalitat de renovar i dignificar la pietat del poble cristià. Des del

⁹² Joan González i Pastor, *Un segle de protestantisme a Catalunya* (Barcelona: Edicions Evangèliques Europees, 1970), p. 65-84.

⁹³ Els llibres de religió tenen un pes important en l'etapa inicial de l'editor Gustavo Gili i Roig, encara sota la influència paterna. L'anàlisi de qüestions socials, des d'un punt de vista cristià, tenen reservat un espai en el seu catàleg amb títols com ara: *El socialismo: examen crítico de sus principios y demostración de la imposibilidad de su planteamiento en la sociedad*, de Victor Cathrein. Per valorar la tasca editorial del Foment és molt útil el capítol que li dedica Josep Massot i Muntaner, *Aproximació...*, p. 22-34.

Foment, mossèn Eudald Serra i Buixó, que ja havia intervingut en la fundació de l'Editorial Ibérica, impulsa amb el suport del jesuïta Ignasi Casanovas, un ambiciós projecte editorial centrat en la publicació i la difusió d'obres religioses de pietat i d'espiritualitat escrites en català. La "Biblioteca del Foment de Pietat Catalana", publicada inicialment per l'Editorial Ibérica, es convertirà a partir de 1916 en un segell editorial independent que prendrà el nom de la institució. Jordi Rubió valora de forma molt entusiasta, com s'ha exposat més amunt, la tasca del Foment: "Cada dia més ferma i ben orientada, pot dir-se que avui l'acció, múltiple i fecunda com ben poques, del Foment, ha assolit una maduresa beneïda".⁹⁴

En el terreny de la producció editorial, sorprèn l'absència a la xarxa d'alguns segells de referència en el camp del llibre religiós, com ara Luis Gili, Librería Católica Internacional o l'Editorial Subirana.⁹⁵ Luis Gili Roig, fill de l'editor Juan Gili, funda l'any 1908 una editorial que complementa amb un negoci de llibreria. Seguint la tradició familiar, el segell s'especialitza en el camp del llibre catòlic, àmbit que complementa amb l'edició d'algunes obres de caràcter pràctic i manuals tècnics. L'esperit d'apostolat orienta el negoci, tal com es desprèn de la fórmula que utilitza a l'hora de presentar els seus serveis: en el ram editorial, ofereix un servei de publicacions "por cuenta de sus autores, de toda clase de obras no opuestas a la fe y a la moral católicas". En el ram de la llibreria ofereix "Obras de texto y consulta sobre ciencias eclesiásticas en sus diversos ramos: filosofía, teología, apología, elocuencia sagrada..., lo propio que si se trata de obras científicas y literarias, siempre con la condición de que no pertenezcan al número de los condenados por la Iglesia".⁹⁶

La nissaga dels Gili, la família Subirana, la Tipografia Catòlica, el Foment de Pietat Catalana o la Librería Religiosa, entre d'altres, constitueixen els pilars d'un sector editorial amb un volum de producció molt alt. Les dades publicades a *La revista dels llibres*, referents a l'any 1925 situen els llibres de religió en el segon lloc de la producció editorial en català i el tercer en castellà.⁹⁷ Cal observar, tanmateix, que en comparació amb l'oferta editorial, la tria bibliogràfica de la classe 2, Religió, és francament reduïda; especialment durant l'etapa d'Eugeni d'Ors. La composició del fons de la Biblioteca Popular per a la Dona, per exemple, mostra un pes molt més significatiu de l'apartat de religió, d'acord amb la institució eclesiàstica que li dona suport. Evidentment, la comparació no és del tot oportuna si es té en compte el desequilibri d'un fons, en què diverses matèries no tenen ni tan sols una mínima

⁹⁴ Jordi Rubió i Balaguer, "La producció religiosa en català", *La revista dels llibres*, núm. 11 (març 1926), p. 35-44.

⁹⁵ Eugeni Subirana i Fajol es fa càrrec, a partir de l'any 1906, data de la mort del seu germà, del negoci familiar creat l'any 1845, format per una llibreria i una editorial especialitzada en llibre religiós. Sota el nom de Librería Subirana, primer, i d'Eugenio Subirana, editor y librero pontificio, després, es difonen periòdicament uns catàlegs d'*Obras de amena lectura* on es recullen les recomanacions lectores de la casa, una proposta catòlica de lectures, que es descriu en el capítol cinquè la recerca.

⁹⁶ La trajectòria de l'editorial es pot seguir a través del catàleg commemoratiu dels 50 anys de l'empresa Luis Gili, *Catálogo: obras de fondo y en administración: bodas de oro, 1908-1958* (Barcelona: Luis Gili, 1958).

⁹⁷ *La revista dels llibres*, núm. 13 (maig 1926), p. 72-73.

representació.⁹⁸ En definitiva, però, es pot afirmar que tant els índexs de la producció editorial com la presència dominant dels llibres de religió en el fons de la Biblioteca Popular per a la Dona indiquen unes possibilitats o unes tendències que estan molt per sobre del nombre d'exemplars distribuïts al conjunt de la xarxa que representa, només, el 3 % del total del fons.

A tall de resum

Les dades exposades fins aquí posen de relleu el paper de Jordi Rubió en l'ampliació dels temes i en l'increment dels llibres de religió. La taula estadística mostra com el nombre de títols de la secció es duplica a partir de la inauguració de Pineda. Els protagonistes del moviment de renovació cristiana a Catalunya tenen un paper destacat en aquest increment; tant els autors com les editorials, especialment el Foment de Pietat Catalana. Fruit d'aquest esforç, el nombre d'obres de religió en català supera a les obres en castellà a les biblioteques de Pineda i de Figueres.

Per acabar l'estudi de la classe 2, Religió, val la pena observar que l'aportació de títols a la bibliografia bàsica és, proporcionalment, la més reduïda de totes les matèries. Les tries d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió coincideixen només en una tercera part de les obres escollides (24/81). Un grau d'uniformitat tan baix, en la tria d'ambdós directors, evidencia l'adopció de criteris ben diferents a l'hora de tractar el tema religiós en l'espai bibliotecari. La tria de Jordi Rubió manifesta un compromís ideològic molt més alt amb els valors cristians, al mateix temps que eixampla, tot i que sigui tímidament, els horitzons espirituals de la proposta de lectura. Això sí, sense superar mai certs límits infranquejables com ara l'ateïsmo o la revisió crítica dels fonaments catòlics que plantegen autors com Ernest Renan o Adolf von Harnack.

L'avaluació de l'expert

El pare Josep M. Massot i Muntaner ha acceptat fer la valoració de la tria dels llibres de la classe 2, Religió. El compromís religiós dels directors del sistema es converteix en un dels temes centrals de la seva aportació. La relació de Jordi Rubió amb la doctrina catòlica, segons el pare Massot, és una relació poc compromesa; era catòlic i creient, però no exercia el catolicisme d'una forma ortodoxa, sinó més aviat amb una certa actitud crítica. Ara bé, l'experiència i el coneixement adquirit en el món bibliotecari germànic, podria tenir una influència decisiva per explicar l'interès de Jordi Rubió en oferir una bona tria de temàtica religiosa, i de forma molt significativa amb la introducció de la *Biblia* a les biblioteques. Cal tenir present, que en el marc de la cultura alemanya, la lectura dels textos sagrats és una pràctica habitual en els sectors

⁹⁸ Biblioteca Popular per a la Dona, *Catàlech* (Barcelona: Impremta de X. Altés, 1909). La composició del catàleg s'ha estudiat en el capítol segon de la recerca.

protestants, i també entre els sectors catòlics, una pràctica de lectura a la qual es contribueix des de les biblioteques.

El pare Massot, per altra banda, considera que Eugeni d'Ors és un filòsof que no manifesta cap interès especial pels temes religiosos. Probablement desestima la tria de la *Biblia*, atès que es tracta d'una edició en castellà, però el fet realment diferencial el marcaria la formació professional del Pentarca: Eugeni d'Ors no és bibliotecari. Mentre que Jordi Rubió rep una formació professional a Alemanya, i assumeix un model bibliotecari guiat per criteris de servei i d'atenció a la comunitat; Eugeni d'Ors trasllada a l'espai bibliotecari, les palpitations intel·lectuals del seu moment, amb les seves filies i fòbies, amb la qual cosa, la proposta de lectura s'impregna de compromís ideològic i intel·lectual, amb les virtuts i els perills que comporta aquesta implicació.

Evidentment, la tria d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió s'orienta a partir de les possibilitats del mercat però, segons el pare Massot, té molt en compte els llibres que poden tenir interès per a una biblioteca general. Així, no és estrany que els llibres de pietat o els devocionaris no formin part d'una tria en què sobresurten les lectures espirituals canòniques, amb una atenció especial als textos clàssics castellans. En aquest sentit, apunta el pare Massot, cal ponderar com un element a tenir en compte, la formació de Jordi Rubió en el camp de la literatura castellana.

El colofó de la valoració bibliogràfica del pare Massot ens porta novament als mètodes de treball de Jordi Rubió, i el seu esforç per reconstruir ambients, l'únic camí per aprehendre el relleu i els canvis de les formes en el temps. L'horitzó espiritual està representat a les biblioteques, a través d'una proposta de lectura on les figures preeminentes són Sant Francesc, símbol d'un cristianisme renovador, humil i senzill, i Santa Teresa de Jesús, figura exemplar d'un món místic reivindicat des de diversos cercles espirituals, amb Jacint Verdaguer al capdavant. Un horitzó espiritual on no hi tenen cabuda els llibres sagrats d'altres religions, que des de l'ortodòxia catòlica se situen en un espai herètic, delimitat des de l'Eglésia, a través de l'*Index* dels llibres prohibits, garant de l'ordre catòlic de la lectura.

A l'hora de revisar les apostes o les absències significatives de la proposta de lectura, el pare Massot, conclou: "No crec que hi hagi apostes sorprenents. Buits, evidentment, n'hi ha moltíssims, però no crec que n'hi hagi cap de sorprenent. Es tracta d'una tria breu i a mida de les possibilitats de la bibliografia existent en aquell moment".

8.5 3 CIÈNCIES SOCIALS

La classe 3, Ciències socials, agrupa un gran nombre de matèries dins d'una estructura clara i amb una composició força equilibrada. Les obres corresponents a les divisions 35, Administració, i 36, Assistència social, són les úniques que han generat certes dificultats a l'hora d'ésser classificades, atès que tracten temàtiques molt pròximes. L'opció adoptada per resoldre els dubtes de classificació ha estat reunir ambdues matèries en la divisió més àmplia, que correspon a l'apartat de l'administració. En un sentit contrari, el volum elevat de títols de les divisions 32, Política, i 37, Ensenyament, ha aconsellat subdividir les obres per tal d'oferir una lectura més precisa del seu contingut. En el camp de la política, s'ha creat un apartat específic per als discursos nacionalistes, atesa la significació i la dimensió de la matèria. En el camp de l'ensenyament, s'han separat les cartilles escolars dels llibres de pedagogia, tal com se segueix als inventaris de les biblioteques.

Taula 25. Evolució del fons de la classe 3, Ciències socials

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
30 Sociologia i sociografia	18	5	2	8	8	7	14	44	5,1
31 Estadística	3	1	1	1	1	2	3	9	1,0
32 Política	28	11	10	15	17	12	22	87	10,1
323 Nacionalisme	25	4	7	5	7	18	21	62	7,2
33 Economia política	25	8	8	15	14	12	16	73	8,4
34 Dret. Legislació	47	23	14	22	20	18	33	130	15,0
35 Administració	18	9	4	9	8	9	12	51	5,9
37 Ensenyament	53	22	15	20	21	31	39	148	17,1
37() Llibres escolars	38	19	13	22	25	30	33	142	16,4
38 Comerç i transports	8	2	2	2	2	5	8	21	2,4
39 Folklore	32	12	11	13	9	26	27	98	11,3
Total	295	116	87	132	132	170	228	865	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	103	23	21	24	29	85	92	274	31,7
Castellà	188	92	65	108	103	84	133	585	67,6
Francès	4	1	1	0	0	1	3	6	0,7
Total	295	116	87	132	132	170	228	865	100

Font: Base de dades bibliogràfica

Els 865 exemplars distribuïts a les biblioteques de la classe 3, Ciències socials, suposen l'11,8 % del total del fons de la xarxa, una xifra que situa la secció en el segon lloc de la taula de matèries per ordre d'importància numèrica. El camp de l'ensenyament és la subdivisió amb el volum d'obres més important (17,1 %), un percentatge que s'amplia considerablement amb la suma de la xifra corresponent als llibres escolars (16,4 %). L'apartat de la política ocupa el segon lloc, amb una presència destacada dels discursos nacionalistes. La taula mostra com el nombre de títols de temàtica nacionalista s'incrementa de forma considerable a partir de la inauguració de Pineda i Figueres, talment com succeeix amb la tria de les obres de la subdivisió del folklore.⁹⁹

Pel que respecte a la composició idiomàtica del fons, les quatre primeres biblioteques inaugurades presenten una distància força gran entre el nombre de títols en castellà i en català. El desequilibri es corregeix de forma radical en els lots inicials de l'etapa Rubió; l'increment de les obres en català a Pineda i Figueres és més que notable. L'evolució a l'alça que segueixen els camps del nacionalisme i del folklore, entre d'altres, ben segur que contribueix a un augment tan significatiu. L'estudi detallat dels camps temàtics haurà de confirmar-ho.

30 Sociologia i sociografia

El volum d'exemplars distribuïts de la subdivisió 30, Sociologia, és força reduït, tot i que el seu pes s'hauria de ponderar tenint en compte que es tracta d'una disciplina relativament nova. Des d'aquesta perspectiva, és significatiu localitzar en els prestatges de la majoria de biblioteques fins a quatre manuals de sociologia. Adolfo Posada, autor de referència en la matèria, ocupa un lloc preferent en la bibliografia bàsica amb l'aportació de dos títols: *Principios de sociología* i *Sociología contemporánea*. El catedràtic de la Universitat d'Oviedo Adolfo Posada és un dels autors més ben representat en el conjunt de la divisió de les ciències socials. Altre obres de la tria bàsica de la disciplina són els *Principios de sociología*, de Franklin E. Giddings i el *Compendio de sociología*, de Lester F. Ward. Tanta teoria sociològica es veu compensada, en certa mesura, amb l'estudi de l'historiador Rafael Altamira, *Psicología*

⁹⁹ Les fonts d'informació utilitzades per a l'estudi de la secció han estat el recull d'estudis ja citat de Pere Lluís Font (coord.), *Les idees i els dies: un segle de filosofia i ciències socials als Països Catalans*. El discurs cultural i bibliogràfic de la tradició republicana s'ha seguit a través de les obres d'Àngel Duarte, *Història del republicanisme a Catalunya* (Lleida: Pagès, 2004) i de Santiago Izquierdo Ballester, *República i autonomia: el difícil arrelament del catalanisme d'esquerres (1904-1931)* (Catarroja: Afers, 2006). Pel que fa a la tradició cultural anarquista s'ha utilitzat l'obra de Ferran Aisa-Pàmols, *La cultura anarquista a Catalunya* (Barcelona: Edicions de 1984, 2006) i el treball ja citat de José Álvarez Junco, *La ideología política del anarquismo español: 1868-1910*. Els estudis generals s'han complementat amb les bibliografies temàtiques recollides per Alexandre Galí en diversos volums de la *Història de les institucions*.

del pueblo español, un dels pocs títols de l'Editorial Minerva que es distribueixen a la xarxa.¹⁰⁰

Jordi Rubió amplia la secció de sociologia de Pineda i Figueres, donant entrada a les obres de dos autors catalans: el *Tratado elemental de sociología cristiana*, de Josep M. Llovera, una introducció a les qüestions socials feta des d'un posicionament catòlic, que deuria assolir un èxit notable, atès el nombre d'edicions que té, i *El nostre estat social*, una reflexió sobre els esdeveniments de la Setmana Tràgica feta pel pare Ignasi Casanovas. Ambdós títols apunten un reforç de l'anàlisi social des de la perspectiva cristiana, que quedaria confirmat amb la tria de l'obra *El valor social del evangelio*, de L. Garriguet.

La informació estadística que ofereixen les biblioteques és molt reduïda i desigual. Únicament hi ha una obra bàsica en la subdivisió 31 Estadística; es tracta del *Índice geográfico de todos los ayuntamientos de España*. Jordi Rubió amplia el ventall de dades demogràfiques amb l'*Anuari d'estadística social de Catalunya*, publicació promoguda pel Museu Social de Barcelona i amb l'*Anuario estadístico de España*.

32 Política

En l'espai de la política, la veu dels clàssics, Maquiavel i Jean-Jacques Rousseau, queda esmorteïda per les proclames d'un bon nombre d'autors contemporanis, triats sobretot per Eugeni d'Ors; és el cas de Pierre-Joseph Proudhon, Thomas B. Macaulay o Woodrow Wilson, amb la seva crida a favor de l'emancipació dels pobles, *La nueva libertad*, publicada per l'editorial valenciana Prometeo. No es localitza en els lots inicials cap text dels autors de referència del pensament polític anarquista, socialista o comunista: P'otr A. Kropotkin, Mikhail A. Bakunin, Jean Jaurés, Karl Marx o Friedrich Engels, tot i que moltes de les seves obres ja han estat editades en castellà, i fins i tot algunes d'elles són autèntics èxits de vendes, com és el cas de *La conquista del pan*, de P'otr A. Kropotkin.¹⁰¹ Els catàlegs de l'editorial catalana Henrich y C^a i de l'editorial valenciana Prometeo, entre d'altres, apleguen la majoria d'aquests autors reivindicats des dels sectors republicans i progressistes.¹⁰²

La tria bàsica de la subdivisió 32, Política, està constituïda també per diversos manuals de teoria política: *Ciencia política*, d'Adolfo Posada, un manual Gallach de caràcter introductori; *La transformación del estado*, de Léon Duguit, un autor de referència ben

¹⁰⁰ El catedràtic de la Universitat de Oviedo Rafael Altamira és l'autor de la guia de lectures obreres citada abastament en el capítol cinquè de la recerca dedicat a les prescripcions lectores.

¹⁰¹ Jean François Botrel cita entre els èxits editorials del tombant de segle l'obra de P'otr A. Kropotkin, al costat de *Pequeñeces*, de Luis Coloma; *Corazón*, d'Edmundo d'Amicis i *La Barraca i Sangre y arena*, de Vicente Blasco Ibáñez. Jean François Botrel, "El movimiento bibliográfico", en: Víctor Infantes, François Lopez i Jean-François Botrel (dir.), *Historia de la edición...*, p. 619-632.

¹⁰² La guia de lectura adreçada als obrers de Rafael Altamira recomana els textos de temàtica social i política d'ambdues editorials i de forma especial la "Biblioteca sociológica".

representat també a la secció de dret; o les *Leyes científicas del desarrollo de las naciones*, de l'economista i sociòleg britànic Walter Bagehot. Al costat de la teoria, l'espai de la política reuneix també estudis sobre la realitat sociopolítica de diferents països; formen part de la tria bàsica dos manuals de la casa Gallach: *La Guinea española*, de Ricardo Beltrán Rózpide i *Dai Nipon, El Japón*, d'Antonio García Llansó. Una majoria de les biblioteques compta també amb les obres de dos autors catalans: *La política contemporánea: 1848-1900*, de Manuel Raventós, i *La crisi del règim: crònica documentada dels darrers esdeveniments de la política espanyola*, d'Antoni Rovira i Virgili, primer volum de la col·lecció "Enciclopèdia catalana".¹⁰³ Jordi Rubió amplia les cròniques polítiques amb les obres del geògraf català Gonçal de Reparaz, *Política de España en África* i *Aventuras de un geógrafo errante*; un títol de Pere M. Bordoy-Torrents, *Els pobles d'Orient: problemes de política internacional* i la crònica de H.G. Wells, *Rusia en las tinieblas*, sobre els canvis que es viuen a Rússia. Amb aquesta crònica entra en l'espai bibliotecari una interpretació sobre el procés revolucionari rus.

Els llibres de la subdivisió 323, Nacionalisme, dominen l'espai de la secció de política.¹⁰⁴ La presència d'Enric Prat de la Riba destaca sobre la resta; els discursos de la figura cabdal del catalanisme conservador i del govern català, ocupen un lloc preferent a les biblioteques amb quatre títols: el recull de textos *Nacionalisme*, publicat per Editorial Catalana; dues edicions de *La nacionalitat catalana*, obra central en la renovació de l'ideari nacionalista, i *Per la llengua catalana*, primer volum de la sèrie "Estudis polítics", de les publicacions de "La Revista". Les obres del primer president mancomunal tenen al costat, com a tria bàsica, els assaigs nacionalistes de Joaquim Casas-Carbó i Lluís Domènech i Montaner; *Las nacionalidades*, de Pi i Margall, i l'assaig històric de Martí Roger, *Gènesi de la monarquia catalana*.¹⁰⁵ Eugeni d'Ors amplia la tria de la subdivisió amb el discurs catalanista del bisbe Torras i Bages, *La tradició catalana*, referent ideològic del catolicisme compromès amb l'avenç nacional, amb el qual s'identifica una bona part del catalanisme burgès.

Durant l'etapa Rubió, s'incrementa el nombre de textos nacionalistes de forma notable. El director dóna entrada als discursos d'Àngel Guimerà, els articles de Domènec Martí i Julià, les proclames nacionalistes de Jaume Bofill i Mates i les obres de Lluís Duran i Ventosa i de Narcís Verdager i Callís. La incorporació més significativa, però, són els estudis d'Antoni Rovira i Virgili, publicats per la Societat Catalana d'Edicions: *Historia*

¹⁰³ Antoni Rovira i Virgili, col·laborador de *La veu de Catalunya* des de l'any 1916, és l'autor escollit per iniciar una de les col·leccions de referència de l'Editorial Catalana.

¹⁰⁴ Per a l'estudi de la política i del nacionalisme català s'han utilitzat els títols següents: Albert Balcells (coord.), *El pensament polític català: del segle XVIII a mitjan segle XX* (Barcelona: Edicions 62, 1988); Isidre Molas (dir.), *Diccionari dels partits polítics de Catalunya: segle XX* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000); Josep Termes, *Història del catalanisme fins el 1923* (Barcelona: Pòrtic, 2000), i Josep Termes, Agustí Colomines, *Patriotes i resistents: història del primer catalanisme* (Barcelona: Base, 2003), especialment el capítol primer, "Interpretació bibliohistòrica del catalanisme".

¹⁰⁵ L'espai bibliotecari acull una de les figures de la tradició republicana, tot i que la glosa de Xènius "Pi i Margall" (30-XI-1916), podria fer pensar el contrari: "De Pi i Margall n'ha parlat poc el *Glosari*. Alguns dels aspectes dins l'obra del repúblic il·lustre repugnen radicalment –cal dir-ho– a l'esperit on ve inspirant-se l'esforç de les noves generacions catalanes".

dels moviments nacionalistes, La nacionalització de Catalunya i Debats sobre'l catalanisme. Antoni Rovira i Virgili, una autoritat de l'època en l'estudi dels moviments nacionalistes, participa en nombrosos projectes polítics d'articulació de les tradicions federalista i catalanista, fins al punt de ser nomenat vice-president d'Acció Catalana, en el procés de constitució del partit, l'any 1922. Potser no estigui de més recordar el compromís de Jordi Rubió amb aquesta formació política, un fet que pot ajudar a explicar el nombre de títols del polític republicà que es localitzen a Pineda (7) i Figueres (8 títols).

Ben al contrari, Valentí Almirall, un dels teòrics del federalisme català, no figura a la llista d'autoritats, i únicament es localitza un estudi sobre el seu ideari a Figueres: *Les idees polítiques den Valentí Almirall*, d'Alexandre Plana, editat per la Societat Catalana d'Edicions. Una sort gairebé idèntica corre un altre títol publicat per la mateixa editorial: *La qüestió de Catalunya: escrits i discursos*, de Francesc Pi i Margall. La insistència en mencionar l'editor de les últimes obres està justificada, com es veurà tot seguit.

La introducció a la xarxa dels llibres de la Societat Catalana d'Edicions, marca un canvi de tendència en la composició del fons. El segell creat per Antoni Rovira i Virgili l'any 1910, arriba a les biblioteques, com s'acaba de veure, a partir de l'etapa Rubió; Eugeni d'Ors no tria pràcticament cap obra de la Societat, tot i que la qüestió nacional és un dels temes centrals del catàleg.¹⁰⁶ Els 29 títols de l'editorial que es localitzen a la xarxa es distribueixen de la manera següent: Olot (1), Sallent (3), Canet (0), El Vendrell (0), Pineda (20) i Figueres (28). L'absència de llibres del catàleg de la Societat Catalana d'Edicions durant l'etapa d'Ors es tracta d'un fet realment sorprenent, que només es pot justificar per tres motius: un desacord comercial, un desacord personal o la voluntat d'excloure una proposta de lectura determinada, en la qual els autors d'adscripció modernista o propers a la tradició republicana tenen una presència dominant: Prudenci Bertrana, Josep Pous i Pagès, Apel·les Mestres, Cebrià de Montoliu, Alfons Maseras, Pompeu Gener o Pi i Maragall.

De fet, no es tracta d'una absència bibliogràfica aïllada i inexplicable; altres propostes editorials de tendència republicana i progressista tenen un ressò molt feble en l'espai bibliotecari. A la xarxa no es distribueix cap obra de tema polític del catàleg d'Antonio López, editor de diverses obres d'ideologia revolucionària. Al voltant de la Librería Española d'Antonio López, i dels setmanaris satírics que edita (*La campana de Gràcia* i *L'esquella de la torratxa*) s'apleguen algunes de les plomes més incisives i radicals del progressisme català de finals de segle. Entre les obres impreses i distribuïdes per l'editor

¹⁰⁶ Antoni Rovira i Virgili endega un dels projectes editorials més compromesos de l'època, però l'èxit no l'acompanya, i l'any 1915, després d'haver publicat 23 títols, traspasa l'editorial al seu impressor Ramon Tobella, que continua el negoci fins a l'any 1926.

consten títols com ara: *La revolución rusa, su significación y alcance*, de Lev Tolstoi o *El proletariado militante*, de l'anarquista Anselmo Lorenzo.¹⁰⁷

Passa exactament el mateix amb la “Biblioteca sociològica internacional”, de la casa Henrich y C^a, i amb la “Biblioteca de cultura moderna y contemporánea”, de l'editorial Minerva, ambdues dirigides pel sociòleg i polític republicà Santiago Valentí Camp.¹⁰⁸ La biblioteca sociològica de la casa Henrich es presenta com una tribuna progressista d'anàlisi dels problemes socials, a través de les obres dels pensadors contemporanis de més ressò intel·lectual a Europa: Émile Littré, Thomas Carlyle, Ralph Waldo Emerson o John Stuart Mill.¹⁰⁹ La presència de la biblioteca de la casa Henrich a la xarxa és testimonial; Eugeni d'Ors tria els pocs títols que s'hi distribueixen: *Los héroes i Sartor Resarturs* de Thomas Carlyle; els assaigs de Ralph Waldo Emerson; un estudi econòmic d'Henry George, *Progreso y pobreza*; la recerca psicològica de James Mark Baldwin, *El desenvolvimiento mental en el niño y en la raza*; i una de les guies d'educació infantil més valorades del moment, *El siglo de los niños*, d'Ellen Key. En total sis títols d'una col·lecció que arriba a tenir una setantena de volums, entre els quals consten temes i autors de referència del pensament progressista: *Filosofía y sociología*, de Francisco Giner de los Ríos; *Acción socialista*, de Jean Jaurés; *La defensa de los trabajadores y la jornada de ocho horas*, de Karl Kautsky; *La esencia del cristianismo*, d'Adolf von Harnack; o *El feminismo en las sociedades modernas*, d'Edmundo González-Blanco.

La “Biblioteca sociològica internacional”, de la casa Henrich y C^a, és adquirida l'any 1910 per Manuel Maucci, l'editor que també es queda amb el fons de les Publicaciones de la Escuela Moderna, segell creat per Francesc Ferrer i Guàrdia.¹¹⁰ L'editorial del pedagog publica un fons destinat majoritàriament als nuclis obrers, amb un bon nombre de títols d'ideologia anarquista, o de caire positivista, evolucionista, anticlerical o materialista: *Las clases jornaleras*, de Francesc Pi i Margall; *La moral anarquista*, de P'otr A. Kropotkin; *Tierra libre*, de Jean Grave, *Evolución proletaria*, d'Anselmo Lorenzo, *Las clases sociales*, de Charles Malato, *las Nociones de geografía física*, d'Odón de Buen o *Hacia la unión libre*, d'Alfred Naquet. Cap d'aquests títols, ni cap obra publicada per la casa Maucci, arriba a les biblioteques.¹¹¹

¹⁰⁷ *Catálogo de obras de fondo de la Librería Española de Antonio López (antigua casa I. López Bernagosi): 1920* (Barcelona: Antonio López, 1920). Paradoxalment, el catàleg ofereix l'antologia de textos d'Eugeni d'Ors, *La filosofía del hombre que trabaja y que juega* (Barcelona: Antoni López, 1914).

¹⁰⁸ A banda dels projectes editorials, hi ha una obra que permet reconèixer les claus de lectura de Santiago Valentí Camp, *Ideólogos, teorizantes y videntes* (Barcelona: Minerva, 1922). L'assaig és un reconeixement al mestratge d'algunes de les figures cabdals de la intel·lectualitat del tombant de segle.

¹⁰⁹ Henrich y C^a, *Biblioteca sociològica internacional* (Barcelona: Henrich y C^a, 1907?).

¹¹⁰ Una breu notícia sobre l'editorial de l'Escola Moderna es pot seguir en l'estudi de Pere Solà i Gussinyer, *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*, (Barcelona: Curial, 1978), p. 41-51.

¹¹¹ L'editor Maucci és dels pocs segells que tenen una entrada directa en la guia de lectura de Pablo Ladrón de Guevara: “Maucci: Gran traficante en Barcelona de venenos morales, vendedor de las más indecentes é impías novelas y de otros libros semejantes”. Pablo Ladrón de Guevara, *Novelistas malos y buenos...*, p. 278.

La tasca cultural de Santiago Valentí Camp té continuïtat en la direcció de la “Biblioteca de cultura moderna y contemporánea”, de l’editorial Minerva. La col·lecció reuneix figures destacades dels sectors progressistes com ara Antoni Rovira i Virgili, Ramiro de Maeztu, Gabriel Alomar o Margarida Nelken, autora d’un dels textos feministes de referència de l’època: *La condición social de la mujer*. La bibliografia bàsica només inclou dos títols de l’editorial: l’obra citada de Rafael Altamira, *Psicología del pueblo español* i el tractat de James Davenport Whelpley, *El comercio del mundo*. La distribució del fons de l’editorial Minerva varia substancialment de l’etapa Ors a l’etapa Rubió: Olot (2 títols), Sallent (1), Canet (4), Vendrell (4), Pineda (7) i Figueres (15). Cal precisar, tanmateix, que una bona part del fons de l’editorial es publica després de 1918.

A les absències identificades fins aquí de col·leccions publicades a Catalunya, caldria sumar-hi altres projectes editorials de la resta de l’Estat, com és el cas de les propostes avançades de la “Biblioteca de jurisprudencia, filosofía é historia”, sèrie publicada per l’Editorial “La España Moderna” i de la “Biblioteca de cultura contemporánea”, de l’editorial valenciana Prometeo, dirigida per Vicente Blasco Ibáñez. “La España Moderna” (1891-1918) és un projecte impulsat per José Lázaro Galdiano, promotor cultural compromès amb els moviments regeneracionistes de la fi de segle. L’empresa compta amb la col·laboració d’Emilia Pardo Bazán, Miguel de Unamuno i diversos catedràtics propers a la Institución Libre de Enseñanza. La “Biblioteca de jurisprudencia” és una de les propostes fonamentals d’un catàleg que té com a autors més ben representats a Thomas Carlyle, Ralph W. Emerson, Friedrich Nietzsche, Ernest Renan, John Ruskin, Arthur Schopenhauer, Herbert Spencer, Hippolyte A. Taine, i alguns escriptors com Barbey d’Aureville, els germans Goncourt, Lev Tolstoi o Émile Zola. Els corrents positivistes, materialistes i evolucionistes tenen una presència significativa, amb obres cabdals d’Auguste Comte, Charles Darwin o Friedrich Engels.¹¹²

L’escriptor valencià Vicente Blasco Ibáñez, al capdavant de la casa editorial Prometeo des de 1915, promou un catàleg on els valors republicans i els principals autors del pensament progressista i revolucionari reben un tracte privilegiat: Elisée Reclus, Ernest Renan, Herbert Spencer, P’otr A. Kropotkin, Pierre-Joseph Proudhon o Jean Jaurès.¹¹³ La tria del fons de l’editorial Prometeo és també extremament reduïda. Eugeni d’Ors distribueix únicament de forma generosa la proclama nacionalista del president nord-americà Woodrow Wilson, i l’assaig filosòfic, *La risa*, del filòsof francès Henri Bergson, un dels seus autors de capçalera. El Pentarca salva també del catàleg un títol de Georges Sorel, *La ruina del mundo antiguo* i el *Laocoonte*, de Lessing.¹¹⁴

¹¹² Juan Antonio Yeves, *La España moderna: catálogo de la editorial, índice de las revistas* (Madrid: Libris, 2002).

¹¹³ Xènius recomana la lectura del líder socialista francès a la glosa “El llibre de Jaurès” (20-X-1916).

¹¹⁴ Prometeo, Sociedad editorial, *Catálogo de obras* (Valencia: Prometeo, 1915?).

Aquest recorregut panoràmic per les principals propostes de lectura progressistes de l'època, permet valorar amb més arguments les absències editorials que s'observen en el fons de les biblioteques i que eren difícils de justificar. Els canvis de propietat i el desacord comercial poden explicar algun buit, com és el cas de les col·leccions desaparegudes del mercat i redistribuïdes per l'editor Maucci. El desacord personal pot justificar la poca atenció que rep el catàleg de l'editorial Prometeo, sota la direcció de Vicente Blasco Ibáñez, una de les bèsties negres d'Eugeni d'Ors, tal com testimonien abastament les pàgines del *Glosari*. Ara bé, el compromís ideològic de les col·leccions amb els valors i les autoritats de la tradició republicana i progressista, sembla que pot explicar o justificar un volum tan elevat d'absències editorials, sobretot, si es té en compte la tria precisa que s'aplica sobre alguns dels catàlegs estudiats.

Jordi Rubió esmena moderadament alguna d'aquestes absències amb la incorporació de títols de temàtica general de l'editorial Minerva i, sobretot, amb la tria generosa del fons en català de la Societat Catalana d'Edicions. Ara bé, els autors fonamentals de la tradició republicana i progressista es mantenen a una certa distància de les biblioteques.¹¹⁵ Una distància que s'eixampla respecte als autors de la tradició anarquista, des de les figures capdavanteres del moviment internacional (Mikhail A. Bakunin, P'otr A. Kropotkin, Errico Malatesta o Jean Grave), fins als màxims representants dels corrents llibertaris hispànics, com ara Ricardo Mella o Anselmo Lorenzo.¹¹⁶

En el capítol de les prescripcions lectores, s'han perfilat diverses propostes bibliogràfiques sorgides des dels sectors regeneracionistes i progressistes. És interessant recuperar ara la tria de lectures que promou l'Ateneu Enciclopèdic Popular, una institució que se situa com a referent intel·lectual de l'espai republicà i obrerista. El cànon bibliogràfic que proposa l'Ateneu en el camp del pensament social inclou, entre d'altres autoritats, a Karl Marx, Thomas Carlyle, V.I. Lenin, Sébastien Faure o Gabriel Alomar.¹¹⁷ La majoria dels autors identificats amb el pensament socialista o comunista no figuren en els catàlegs de les biblioteques populars.

¹¹⁵ El perfil polític dels polítics i intel·lectuals que s'identifiquen amb aquesta tradició el traça Isidre Molas, *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes* (Barcelona: Edicions 62, 2001). El recorregut s'inicia amb Francesc Pi i Margall i enllaça amb Valentí Almirall, Gabriel Alomar, Salvador Seguí, Antoni Rovira i Virgili, Rafael Campalans o Manuel Serra i Moret.

¹¹⁶ L'estudi ja citat de José Álvarez Junco, *La ideologia política del anarquismo español (1868-1910)*, ofereix un extens aparell bibliogràfic, a través del qual identifica les principals edicions dels autors més representatius de la tradició anarquista nacional i internacional.

¹¹⁷ El fons promogut des de l'Ateneu Enciclopèdic Popular s'estudia en el capítol segon de la recerca.

33 Economia política

La bibliografia bàsica de l'apartat d'economia política evidencia un interès prioritari pels manuals d'introducció a la matèria.¹¹⁸ L'autor més destacat de la tria és l'economista nord-americà Henry George, amb dues obres, *La ciencia de la economía política* i *Progreso y pobreza*;¹¹⁹ però, potser la figura més exemplificadora és Andrew Carnegie, amb l'obra *El A.B.C. del dinero y El evangelio de la riqueza*. Formen part també del fons bàsic, *Trabajo y ritmo*, obra de l'economista alemany Karl Bücher, i tres obres de caràcter divulgatiu: *Vocabulario de la economía*, de J. Piernas Hurtado; el repertori *Documentos mercantiles*, de Francisco Grau Granell; i una de les "Cartillas científicas", de la casa Garnier, *Nociones de economía política*, de W. Stanley Jevons.

Pel que fa a la "qüestió obrera", sembla que no es vulguin obrir més fronts de batalla; es localitzen únicament dues obres dedicades al tema i ambdues es troben només a Pineda o Figueres: *Sindicatos, trade-unions y corporaciones*, de Georges Renard, una obra que inclou un apèndix dedicat al moviment obrer espanyol, i *La cuestión obrera*, de Heinrich Herkner. No sembla que les vel·leïtats obreristes manifestades per Eugeni d'Ors, a finals de la segona dècada, tinguin una correspondència bibliogràfica en el fons de les biblioteques. Fins i tot, unes conferències de Pere Coromines agrupades sota el títol *El sentimiento de la riqueza en Castilla*, i publicades per la Residencia de Estudiantes, editora de diverses obres d'Eugeni d'Ors, no arriben les biblioteques fins a l'etapa Rubió.

És interessant d'observar l'espai insignificant que ocupa en els prestatges de les biblioteques l'economista i polític republicà Pere Coromines, de qui no es localitza ni tan sols el seu assaig més reeixit i conegut: *La vida austera* (1908). De fet, aquest devocionari de vides exemplars i de lliçons morals que rep les lloances d'importants intel·lectuals, és condemnat des de les instàncies eclesiàstiques. El llibre assoleix un gran èxit i se'n fan dues edicions més (1909 i 1911), l'última en una edició popular amb un tiratge de 4.300 exemplars. Dit això, es fa estrany que el títol no formi part dels lots inicials, sobretot, tenint en compte el compromís de Coromines amb l'Institut d'Estudis Catalans i la credencial de noucentista que li atorga Eugeni d'Ors. Tal vegada, la condemna eclesiàstica de l'obra tingui major influència o, simplement, no es trobava al mercat.

¹¹⁸ Una bibliografia de llibres en català i castellà sobre economia i administració publicats a Catalunya entre 1900 i 1936, la recull Alexandre Galí en el Llibre VII de la *Història de les institucions...*, p. 198-204.

¹¹⁹ El pensament econòmic d'Henry George té una clara influència en els moviments socialistes. Les seves obres formen part del catàleg d'alguns editors de caire progressista, com Henrich y C^a i Prometeo.

34 Dret. Legislació

La tria bàsica dels llibres de dret i legislació segueix una pauta similar a la del fons escollit per al camp de l'economia; el protagonisme principal és per als compendis legislatius i els manuals d'introducció a les diferents branques de la ciència jurídica: dret penal, dret mercantil, etc. Els autors bàsics de la matèria són Léon Duguit, Joaquin Costa i Pedro Dorado Montero, amb dos o tres títols de cada especialista a la majoria de biblioteques.¹²⁰ El catedràtic de la Universitat de Salamanca Pedro Dorado Montero és una de les autoritats de l'època en el camp del dret penal i una figura reivindicada des dels sectors republicans progressistes, especialment arran de la polèmica que l'enfronta amb alguns defensors del pensament tradicional, entre els quals el bisbe de Salamanca, que el denuncia, l'any 1897, per divulgar doctrines deterministes i materialistes a la Universitat. Els "Manuales Gallach" tenen també un cert protagonisme amb dues obres: *Derecho internacional*, d'Aniceto Sela i *El sufragio*, d'Adolfo Posada, de qui també es troba en algunes biblioteques un *Tratado de derecho político*. Altres autors de l'especialitat amb una presència significativa serien Eduardo de Hinojosa i Henry Summer Maine, tot i que les seves obres són d'un nivell d'especialització força elevat. Com és evident, no podia faltar a la secció el compendi legislatiu de més èxit de l'època, amb nombroses reedicions al llarg d'aquests anys, *El abogado popular*, de Pedro Huguet, una de les obres més populars de la casa Soler, que comercialitzarà posteriorment l'editorial Gallach i que, finalment, s'incorpora al fons de la casa Calpe.

El dret català està força ben representat amb dues obres: el *Manual de derecho catalán*, del professor de la Universitat de Barcelona i especialista en dret civil català Artur Corbella i Pascual, i *El règim jurídic de Catalunya* del polític regionalista Martí Esteve. La tria d'Eugeni d'Ors dona entrada també a l'obra bàsica de Josep Pella i Forgas, *Código civil de Catalunya*. Els estudis teòrics i històrics sobre el dret civil català reben un impuls per part de Jordi Rubió, que afegeix a la tria alguns autors cabdals de l'escola jurídica catalana com Manuel Duran i Bas, Guillem Ma. de Brocà o Antoni M. Borrell, entre d'altres; a més d'incorporar diversos títols dedicats a les fonts antigues del dret català: els *Usatges de Barcelona*, els *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques* o *Les costums marítimes de Barcelona*. La càrrega jurídica que atorga Jordi Rubió a la secció s'alleugereix una mica amb una obra de caràcter més popular: *Criminals de quatre potes: notes còmiques d'història jurídica*, de Joaquim Miret i Sans.¹²¹

¹²⁰ Xènius li dona la benvinguda a Barcelona, amb motiu de la seva intervenció en els Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, en la glosa "Dorado" (1-V-1916): "Saludem l'inquietador inquiet, que dos cops ardidament rejoyenia el propi pensar. L'un, portant a l'estoïcisme espanyol indulgències de la criminologia d'Itàlia. L'altre, superant en ell mateix el positivisme d'un dia i obrint de nou camins d'esforç metafísic a les ardències de l'esperit".

¹²¹ Una aproximació a l'evolució del dret català es pot seguir al capítol de Jordi Günzberg Moll, "Historiografia del dret català", en: Albert Balcells (coord.), *Història de la historiografia catalana* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004), p. 249-270.

35 Administració

El govern municipal rep una atenció prioritària en la bibliografia bàsica de l'apartat de l'administració, amb la tramesa de tres títols a un bon nombre de biblioteques: dos tractats especialitzats d'Isidre Lloret, *Dret orgànic municipal* i *Dret municipal vigent*, i una introducció bàsica a l'àmbit municipal de F. Culí Verdager, *El municipi modern*. La matèria s'amplia en algunes biblioteques amb altres títols complementaris: *El régimen municipal de la ciudad moderna*, d'Adolfo Posada, i *El gobierno de la ciudad y sus problemas*, de L.S. Rowe. L'autor de referència en el camp de la historiografia jurídica Josep Pella i Forgas també és present en l'espai de l'administració a través del recull de conferències: *Llibertats y antich govern de Catalunya*.¹²² Amb la fi de la Gran Guerra encara recent, és interessant d'observar la presència en la tria bàsica de dos títols del comandant del cos d'enginyers de l'exèrcit, i gran divulgador de temes militars, Mariano Rubió Bellvé: *La guerra moderna*, una introducció a l'estratègia i els codis d'actuació en campanya; i *Filosofia de la guerra*, un recull dels articles sobre el conflicte bèl·lic que es publica a *La vanguardia* entre els anys 1915 i 1916.

37 Ensenyament

Tal com s'ha comentat a l'inici del capítol, el camp 37, Ensenyament, és la subdivisió amb el percentatge més elevat de títols, tot i que cal insistir en el fet que els llibres escolars reunits en aquesta classe, en funció d'un criteri de forma, tenen un pes molt important.¹²³ L'opció de reunir a la secció d'ensenyament els textos escolars, amb independència de la matèria que tractin, sembla que es comenci a qüestionar a mesura que s'obren noves biblioteques. Als inventaris de Pineda i de Figueres, concretament, hi ha un bon nombre de textos escolars duplicats; un dels exemplars està ordenat al camp de l'ensenyament i l'altre a la matèria respectiva. En certa mesura, el canvi de criteri en la classificació sembla respondre a un nou ordre dels llibres, en què es primen els continguts i l'interès dels lectors, per davant de la forma i la funció docent d'aquesta tipologia de llibres. D'acord amb aquest criteri, alguns dels textos instructius elementals s'ordenaran, més endavant, a la secció de llibres infantils.

Pel que fa específicament a les obres de pedagogia, en els prestatges es localitzen un bon nombre de lliçons bàsiques professades per Johann Heinrich Pestalozzi, John Dewey, Paul Natorp, W. Rein, Pedro de Alcántara, Francisco Giner de los Ríos o Joan Bardina.¹²⁴ La presència de tres obres del pedagog suís Pestalozzi a gairebé totes les

¹²² Josep Pella i Forgas fou un reconegut historiador del dret i de les institucions catalanes; però val la pena recordar també l'interès bibliogràfic d'una sèrie de fascicles que publica l'any 1879 a *La Renaixensa* sota el títol "Periodisme. Estudis històrics del de Catalunya"; un inventari on s'analitza l'evolució de la premsa des de la publicística del segle XVII fins al periodisme polític del segle XIX.

¹²³ La majoria de títols de les sèries didàctiques estan classificats a la divisió d'ensenyament, i només en comptades ocasions es localitzen les obres a les matèries respectives.

¹²⁴ El pedagog Joan Bardina i Castarà és un dels renovadors destacats de la pedagogia catalana de principis de segle XX. Entre els projectes que encapçala, cal citar la direcció de la publicació especialitzada: *Revista catalana d'educació* (1909).

biblioteques evidencia un interès especial pel seus mètodes, tot i que en les pàgines del *Glosari*, Xènius dedica més atenció al pedagog nord-americà John Dewey.¹²⁵

La història de l'educació està ben representada, amb les obres de Thomas Davidson, *Una historia de la educaci3n* o de François Guex, *Historia de la instrucc3n y la educaci3n*. El mateix es pot dir de la psicologia educativa, camp temàtic que tracten els títols de William Henry Pyle, *Psicología educativa*, i d'Édouard Claparède, *Psicología del niño y pedagogía experimental*. Cal citar de la tria d'Eugeni d'Ors un parell de llibres molt ben valorats a l'època: el *Curso de pedagogía*, de l'especialista francès Gabriel Compayré;¹²⁶ i *El siglo de los niños*, d'Ellen Key. La guia de lectures obreres de Rafael Altamira recomana aquest últim títol amb els termes següents:

[...] admirable obra de educaci3n, llena de eso que el vulgo llama "atrevimientos" y que no son sino sinceridades y penetraciones hondas de los problemas de la vida humana, dichas por una de las inteligencias más propiamente feministas que hay en el mundo.¹²⁷

En el camp de la pedagogia, cal esmentar el paper central de dues col·leccions de referència: "Ciencia y educaci3n", publicada per Ediciones de "La Lectura" i "Actualidades pedag3gicas", editada per la Librería de Francisco Beltrán. Les obres de Gabriel Compayré i de Johann Heinrich Pestalozzi, entre la llarga llista de títols de la sèrie "Ciencia y educaci3n", són les més ben representades a la xarxa, al costat del *Tratado del alma*, de Joan Lluís Vives; *Resumen de pedagogía*, de W. Rein; *La educaci3n del pueblo griego y su influjo en la civilizaci3n*, de Thomas Davidson i *Pedagogía social*, de Paul Natorp.¹²⁸ A partir de l'any 1920, la casa Calpe incorpora la sèrie al seu fons, sota la direcció de Lorenzo Luzuriaga. La majoria de les obres escollides d'aquestes col·leccions corresponen als autors clàssics de la pedagogia o a autors estrangers, malgrat tenir-hi un pes important diversos especialistes contemporanis espanyols, com ara Rafael Altamira, Edmundo Lozano, Manuel B. Cossío o Lluís de Zulueta.¹²⁹ Tanmateix, cap d'ells no forma part de la tria de les biblioteques populars, on només hi arriben els títols dels autors clàssics i les figures de relleu internacional.

Les xifres sovint són mentideres. El nombre global de títols d'ensenyament triats per Eugeni d'Ors no es troba excessivament allunyat del nombre de llibres escollits per

¹²⁵ "Res en la metodologia contemporània que no vingui de la pedagogia de Dewey. Res en la pedagogia de Dewey que no vingui de la psicologia de Dewey. Res en la psicologia de Dewey que no vingui de la filosofia de Fichte". Xènius encapçala amb aquest fragment l'última de les cinc gloses dedicades a la relació entre ambdós pensadors: "Dewey i Fichte" (17/23-XI-1915).

¹²⁶ L'Index de llibres prohibits recull una de les obres del pedagog francès Gabriel Compayré, *Eléments d'instruction morale et civique* (1882).

¹²⁷ Rafael Altamira, "Lecturas y bibliotecas...", p. 56-57.

¹²⁸ Xènius dona relleu en la glosa "Del modelat de pobles" (12-1-1916) a les consideracions sobre la societat espanyola expressades en el treball de Paul Natorp.

¹²⁹ Eugeni d'Ors polemitzava en diverses ocasions amb el diputat republicà Lluís de Zulueta. El debat sobre les biblioteques de Barcelona, exposat en el capítol segon de la recerca, té una significació especial. Xènius li dedica cinc gloses sota el títol "L'edat heroica" l'estiu de 1916 (17-VII-1916/22-VII-1916), amb motiu de la publicació del llibre escrit a partir d'una sèrie de conferències pronunciades a la Residencia de Estudiantes de Madrid.

Jordi Rubió. Tanmateix, el contingut de la proposta de lectura d'ambdós directors és ben diferent. El Director d'Instrucció Pública aporta als lots inicials una tria bàsica de llibres de pedagogia molt equilibrada, que inclou els autors fonamentals i tracta els temes essencials de la disciplina, des de la teoria, la pràctica i la història de l'educació fins a la psicopedagogia. Cal tenir en compte, en aquest sentit, l'interès creixent que manifesta Eugeni d'Ors per la pedagogia, en consonància amb els càrrecs institucionals que va ocupant. Jordi Rubió, per la seva banda, insisteix en l'objectiu de difondre l'obra institucional del govern, ampliant els lots amb un bon nombre de guies d'estudis i de centres d'ensenyament. Caldria ponderar, tanmateix, si Jordi Rubió no s'excedeix en l'afany de promoció institucional quan envia una vintena de guies de presentació de les escoles de Barcelona a les biblioteques de Pineda i Figueres. Jordi Rubió incrementa la seva aportació amb la tramesa de dos tractats pedagògics compromesos amb l'ideari catòlic: *La educación religiosa*, de Ramón Ruiz Amado i l'obra publicada pel Foment de Pietat Catalana, *Primera formació moral i religiosa de les noies*, de Leopold Beaudenom.

Pel que fa a la subdivisió dels llibres escolars, la bibliografia bàsica inclou gairebé tots els títols de la sèrie "Edición económica de textos modernos para la escuela primaria", una quinzena de fulletons de poc més de 30 pàgines, publicats per l'editorial Seix & Barral Hnos. Les cartilles desenvolupen les matèries fonamentals de l'ensenyament primari en cicles graduats: aritmètica, gramàtica, geometria, lectura, geografia i història. A les matèries bàsiques s'hi afegeixen altres quaderns complementaris de zoologia, botànica o física. La casa Seix & Barral, fundada l'any 1911, centra el seu negoci en el camp de l'edició escolar, una aposta estratègica que compta amb el concurs del pedagog Joan Palau Vera, que exercirà un paper fonamental en l'èxit de l'empresa a través d'una renovació de les formes i els continguts dels llibres escolars.¹³⁰ La resta del prestatge de la subdivisió, l'omplen els títols de les sèries didàctiques de l'Editorial Saturnino Calleja.

Els textos didàctics publicats pel Consell de Pedagogia, per tal de servir de lectura a les escoles de Catalunya deixen un buit de difícil explicació. Els títols de la sèrie, dirigida pel pedagog Eladi Homs, es distribueixen per la xarxa de forma molt desigual. La narració d'Àngel Guimerà, *El gos de casa*; el *Llibre de poesies*, de Maria Antònia Salvà i el *Llibre de poesies*, de Joan Maragall, són els únics títols que es localitzen arreu; mentre que els volums de la col·lecció dedicats a Emili Vilanova, Josep Pijoan i Joaquim Ruyra, només es localitzen a Olot.¹³¹

¹³⁰ Joan Palau Vera és un de les figures capdavanteres del moviment de renovació de l'escola catalana, juntament amb Joan Bardina, Pau Vila, Eladi Homs, Rosa Sensat o Alexandre Galí. La història del moviment es pot seguir a Josep González-Agápito [et al.], *Tradició i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002).

¹³¹ Una bibliografia de referència sobre els llibres escolars en català es troba a Rosa Mut i Carbasà, Teresa Martí i Armengol, *La resistència escolar catalana en llibres (1716-1939): bibliografia* (Barcelona: Edicions 62, 1981).

La subdivisió 38, Comerç i transports, compta només amb dues obres bàsiques: *El comercio del mundo*, de James Davenport Whelpley, i el compendi de pesos i mesures, *Unidades absolutas y unidades prácticas*, de Carles Banús, publicat dins de la biblioteca de la casa Gallach. La subdivisió s'amplia amb nous títols de la mà de Jordi Rubió: *Els catalans i el comerç modern*, de Jaume Carner, i l'*Enciclopedia comercial: el comerciante moderno*, de Maurice Potel, un dels èxits de l'editorial Labor, segell que s'acaba d'incorporar al món de l'edició en castellà. L'editorial Labor es crea com a Societat Anònima a Barcelona l'any 1915, com a iniciativa de l'alemany Georg W. Pflieger Hoffmann i del doctor José Fornés i Vila. La creació de la nova empresa rep l'impuls i el suport de la Sociedad General de Publicaciones i de l'Editorial Quilet de París. El projecte editorial se centra específicament en el llibre científic i tècnic, i de forma preferent en els camp de la medicina, la tecnologia i el comerç. L'obra enciclopèdica de Maurice Potel, publicada l'any 1915, és la carta de presentació del segell editorial, i també el seu primer èxit, ja que l'any 1919 en publica la tercera edició. Posteriorment, la col·lecció "Labor: biblioteca de iniciación cultural", formada per breus introduccions als diferents camps del coneixement, tindrà una molt bona acollida a les biblioteques populars.¹³²

Cal tenir en compte que en la subdivisió 38, Comerç i transports, es classifiquen només les obres que tracten el tema des de la perspectiva econòmica; mentre que els títols dedicats a la tècnica comercial, amb un volum de producció molt més gran, s'ordenen a la classe 6, Ciències aplicades.

39 Folklore

El nombre reduït de títols bàsics en la subdivisió 39, Folklore, és sorprenent. La bibliografia bàsica inclou només les obres següents: *Nocions d'indumentària*, de Luis Labarta; el repertori de cançons tradicionals castellanes, *Gorjeos del alma: cantares populares*; la sèrie de cançons populars catalanes, de la "Biblioteca popular de L'Avenç", i dos reculls de contes de Hans Christian Andersen, de la mateixa col·lecció.¹³³ L'apartat de rondalles es completa a algunes biblioteques amb altres títols de Charles Perrault.¹³⁴

La intervenció de Jordi Rubió en l'increment dels llibres dedicats al folklore català és molt significativa: recupera tres títols de la biblioteca popular de l'Associació

¹³² Josep M. Mas i Solench, "Editorial Labor, setanta-cinc anys d'història", en: Jaume Serrats i Ollé, *Barcelona cultural: 1915-1990* (Barcelona: Labor, 1990), p. 113-142.

¹³³ Xènius elogia l'escriptor a la glosa "Andersen" (LVJ 30-VII-1918), tot fent un símil amb l'estil creador d'Homer i de Shakespeare: "Homer té imaginació, Shakespeare fantasia. En escala evidentment inferior, però amb un producte més ricament complex, Andersen té alhora la fantasia que anima l'inanimat i la imaginació que pobla el pensament, si no de figures, de figuretes".

¹³⁴ Dues referències bàsiques per a l'estudi d'aquest camp temàtic són els treballs de Llorenç Prats i Canals, *El mite de la tradició popular: els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX* (Barcelona: Edicions 62, 1988); i Lluís Calvo i Calvo, *Historia de la antropología en Cataluña* (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1997).

d'Excursions Catalana, "Folk-lore catalá", dirigida per Ramon Arabía i Solanas i publicada per la Llibreria d'Àlvar Verdaguer, incorporant al fons de la xarxa l'obra *Lo llamp y'ls temporals*, de Cels Gomis i Mestre, de qui envia també la *Zoologia popular catalana*. Jordi Rubió amplia l'oferta de la secció amb altres obres de gran transcendència, com ara al *Cançoner popular*, d'Aureli Capmany o el *Romancer popular de la terra catalana*, recollit per Marià Aguilò; i completa la tria amb les obres de Valeri Serra i Boldú, *Enigmística popular* i el *Calendari folklòric d'Urgell*. Tal com succeïa en la secció de filosofia, Jordi Rubió recupera diversos títols sobre la matèria de la "Biblioteca popular de L'Avenç" que no formen part de la tria d'Eugeni d'Ors: *Contes populars del Japó*, *Balades i contes japonesos*, *Les dames d'Aragó*, de Salvador Sanpere, *Els contes d'en Perrault* o *Els lliris del jardí de la reina*, de John Ruskin.¹³⁵

La *Classificació decimal* reserva un espai per al feminisme i la condició de la dona, dins de l'apartat del folklore, un ordre classificatori que, ben segur, deuria sorprendre a més d'una bibliotecària, tal com encara succeeix actualment. Probablement, la tria dels llibres que s'hi destinaven provocava encara una sorpresa molt més gran. Durant l'etapa Ors, el prestatge l'ocupen dos títols: *La mujer del porvenir*, d'Stéphan Lamy i l'obra de Concepció Arenal, *La mujer del porvenir; La mujer de su casa*.¹³⁶ Durant l'etapa Rubió, se substitueixen aquestes obres pels títols: *Acción de la mujer en la vida social*, del pare jesuïta Ignasi Casanovas, i *El llibre de les dones*, d'Ivon l'Escop. Trobarien a faltar les bibliotecàries, els discursos de les feministes de l'època? Compartien les posicions conservadores de Dolors Monserdà o s'identificaven amb les actituds més emancipadores de Carmen Karr o de Margarita Nelken?¹³⁷ Els directors de la xarxa no inclouen en els lots inicials cap dels títols de temàtica feminista més senyalats de l'època, com serien el cicle de conferències donades a l'Ateneu Barcelonès, per Carmen Karr, *Cultura femenina: (estudi y orientacions)*, o el treball d'una altra autora feminista de referència Margarida Nelken, *La condició social de la mujer: su estado actual, su posible desarrollo*, publicat per l'editorial Minerva l'any 1919, un segell estudiat més amunt. De fet, tampoc s'envien a les biblioteques les reflexions de Dolors Monserdà, *Estudi feminista: orientacions per a la dona catalana*, publicat per Lluís Gili, l'any 1909, que veu una segona edició al cap d'un any. Les novel·les costumistes i els textos de temàtica social de Dolors Monserdà arriben als prestatges de les biblioteques, però no així les seves propostes "feministes", arrelades en el tradicionalisme regionalista d'arrel catòlica, que en plantegen una acció social conservadora basada en la mateixa línia protectora i de beneficència que exemplaritzava l'Institut de Cultura i la Biblioteca Popular de la Dona. Molt probablement els textos no es deurien trobar al mercat; cal tenir present que Jordi Rubió col·labora intensament amb la Biblioteca Popular de la

¹³⁵ Xènius judica amb duresa l'escriptor anglès a la glosa "Ruskin" (LVJ 17-VII-1918): "Ruskin ha fet amb la bellesa el que Bourget amb l'adulteri psicològic i Singer amb les màquines de cosir: n'ha abaratit el preu".

¹³⁶ La Biblioteca del Vendrell és l'única que rep les *Obras completas*, de Concepció Arenal, en 22 volums. Una edició que s'envia, parcialment, a Figueres.

¹³⁷ Per reconstruir l'evolució del moviment feminista a Catalunya cal recórrer encara al treball de Maria Aurèlia Capmany, *El feminisme a Catalunya* (Barcelona: Nova Terra, 1973).

Dona, un centre que formarà part del circuit de visites de les reunions de bibliotecàries de la xarxa.

A tall de resum

Fer balanç d'un capítol tan extens, temàtica i bibliogràficament, és força complicat, però el guió així ho exigeix. Es tracta d'una de les classes més riques i conflictives pel que fa a la influència de la ideologia en la tria dels llibres, en tant que permet traslladar als prestatges una bona part dels debats i dels conflictes que sacsegen la societat del país. És convenient recordar la crisi social i la inestabilitat política que trasbalsa la vida quotidiana a Catalunya des de començaments de segle, una situació que es radicalitza a partir de 1917, degut a l'impacte de la crisi econòmica de la postguerra i les expectatives dels moviments obrers esperonats pel triomf de la Revolució Russa. La vaga de La Canadenca de 1919 marca un dels punts àlgids d'aquest procés crític de radicalisme social que es resoldrà pocs anys després amb l'aixecament de Primo de Rivera, l'any 1923. Tanmateix, no sembla que els conflictes es traslladin als prestatges de les biblioteques, convertint-los en un front de batalla ideològic.

En l'espai bibliotecari, la ciència de la sociologia s'imposa davant de les reflexions sobre la crisi social. En el camp de la política, el nacionalisme, amb una preeminència dels discursos regionalistes, s'imposa al republicanisme. Els valors i les autoritats de la tradició anarquista i una part significativa del cànon republicà no arriben als prestatges; el volum de les absències editorials observades fa pensar en una exclusió deliberada. En aquest sentit, les tries d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió comparteixen, bàsicament, el mateix perfil ideològic, amb un compromís manifest amb l'impuls del procés de construcció nacional en la línia que marquen les forces polítiques que dirigeixen l'acció del govern. Jordi Rubió compleix amb l'encàrrec de forma més decidida quan amplia la divisió del nacionalisme i la resta de camps temàtics de les ciències socials amb un increment notable d'obres destinades a reforçar la identitat nacional. Tal com indicaven les xifres, aquest increment de títols en les divisions del nacionalisme, del dret o del folklore, juga un paper decisiu en el reequilibri de la composició idiomàtica del fons, a partir de la inauguració de Pineda i Figueres.

La proposta de lectura que ofereixen els lots inicials de la xarxa s'ajusta, com s'acaba de veure, a un dels eixos programàtics de l'acció de govern: el procés de construcció de la identitat nacional. El compromís de les biblioteques populars amb l'avenç nacional és evident, tal com ho és també, l'esforç per estendre l'ensenyament i la formació de les classes populars. El volum de títols de la divisió d'ensenyament és la prova més fefaent d'aquest compromís, que es compleix en dues direccions: d'una banda, atenent la formació dels mestres, amb una tria molt acurada de llibres; i de l'altra, reforçant l'apartat dels llibres escolars destinats als estudiants. Cal tenir en compte, en aquest sentit, la importància dels moviments de renovació pedagògica que es desenvolupen durant el període a Catalunya

La tria bibliogràfica de les biblioteques s'encarrila per les vies ideològiques que marca l'acció de govern i que, en bona mesura, recull el Projecte del sistema bibliotecari, concretament pel que fa a la tasca educativa complementària que tenen assignades les biblioteques. Jordi Rubió traça amb més contundència l'itinerari de lectures que reforça l'avenç nacional, mentre que Eugeni d'Ors construeix de forma molt més equilibrada la tria adreçada a la formació, amb una atenció especial al camp de la pedagogia. Un tret bibliogràfic els uneix: cap dels dos presta atenció al moviment que defensa la millora de la condició social de la dona, i mantenen les propostes de l'apartat del feminisme dins dels paràmetres ideològics de la tradició més conservadora.

L'avaluació de l'expert

El professor universitari Àngel Duarte, un dels màxims especialistes en l'estudi de la tradició cultural republicana a Catalunya, ha acceptat fer l'avaluació de la classe 3, Ciències socials. Respecte a la qüestió plantejada sobre la identificació de la tria bibliogràfica amb una determinada tradició ideològica, el catedràtic d'història considera que aquesta no es produeix d'una forma massa exacta. Àngel Duarte observa que hi ha absències molt clares en el camp de les ciències socials. De manera notòria tot el que fa referència a la "tradició sociològica de matriu llibertària, o susceptible de ser llegida en clau llibertària". un tipus de materials que tenien, de fet, una presència en biblioteques d'entitats ciutadanes que transcendien els límits del moviment obrer o de l'anarquisme per esdevenir focus de cultura, i de lectura, a ciutats com Reus o Figueres, referint-se al Centre de Lectura o al Casino Menestral.

L'historiador troba remarcable el fil que s'estableix amb la producció intel·lectual que s'està fent, o s'ha fet a la resta d'Espanya i que, per simplificar, identifica amb "l'institucionisme", ara en versió Junta de Ampliación de Estudios (de Posada a Altamira, passant per Dorado o Giner). En aquest sentit, el tall ideològic significatiu que detecta seria amb els "epígons de la sociologia catòlica espanyola més castissa", aquells que enllaçarien amb el fil conductor de Menéndez Pelayo, però en l'àmbit de les ciències socials. Els materials específicament catalans respondrien, segons Àngel Duarte, a un "cànon integrador de tradicions culturals diverses tot podant les branques més salvatges"; en aquest sentit, la proposta de lectura d'Ors/Rubió es podria considerar genuïnament catalanista. Finalment, pel que fa a l'economia política, considera que hi ha un perfil liberal reformista; el conjunt de materials que s'hi troben, permeten entendre que tot i ser una política cultural que es fonamenta en el respecte a la propietat privada i als mecanismes de regulació propis del mercat no fa fàstics, tot el contrari, a la intervenció dels poders públics amb polítiques de reforma que contribueixin a la creació de riquesa.

L'historiador considera que la proposta de lectura s'ajusta o compleix amb els objectius prioritaris del programa polític i l'obra de govern impulsada des de la Mancomunitat. Un reforç que si d'una banda, com a projecte polític, se sosté sobre la singularitat de

Catalunya a partir de la fortalesa de la seva societat civil, de l'altra, sembla com si hi hagués una major confiança dipositada en la labor que en aquests camps puguin fer les institucions públiques. En aquest sentit, són força evidents les entrades de l'apartat de l'administració. Dels cinc títols triats tres són molt pràctics: com fer una bona gestió municipal, terreny en què cal crear i consolidar quadres eficients. Però no manca un títol relatiu a la memòria de les llibertats catalanes, és a dir, el fur històric com a legitimació d'una bona pràctica administrativa: garantia de construcció nacional sota l'hegemonia pratiana de la Mancomunitat. També valora com a exemplar la tria de llibres de pedagogia, de Dewey a Pestalozzi. En resum, “una bona administració i una escola moderna semblen ser dos eixos esplèndidament coberts en aquest cànon”.

Respecte a la tipologia dels lectors destinataris de la tria bibliogràfica, Àngel Duarte considera que els obrers acostumats a llegir a les biblioteques dels ateneus o dels centres obrers, no trobarien allò que estaven acostumats a trobar. En canvi, el perfil del lector s'ajustaria més al dels treballadors de coll blanc, joves administratius i dependents amb ganes o predisposició a fer-se un lloc en l'administració pública emergent. En aquest sentit, dóna la impressió que si el projecte pretén crear una “mesocràcia culta i preparada, moderna i disposada a fer-se amb les regnes de l'administració d'un país en construcció, la tria és encertada”.

A l'hora de detectar alguna aposta sorprenent o algun buit significatiu en la tria de llibres, l'historiador reclama l'existència d'espais d'indeterminació: “cal considerar que tot està marcat per la intencionalitat?”. Caldria tenir en compte, a més, que les possibilitats del mercat editorial deuriem jugar un paper determinant a l'hora de resoldre la tria.

Com a balanç final, Àngel Duarte traça una panoràmica de les tradicions ideològiques que ocupaven una posició de centralitat durant el període: hi ha una tradició ideològica liberal-republicana i espanyola que, curiosament, està ben integrada en el fons de les biblioteques. En canvi, allò que posa de manifest la tria és una clara voluntat de tallar amb la sociologia radical consumida indistintament per republicans federals i anarquistes. També sembla prescindir de la tradició que s'empara del lerrouxisme, tipus Santiago Valentí Camp i, probablement, de les noves modalitats de democràcia radical nacionalista. És en aquest punt on, segurament, Antoni Rovira i Virgili, Pere Coromines i d'altres, fan nosa. Dit d'una altra manera, es pot prescindir de les tendències del republicanisme plebeu o democràtic-popular, mentre que sí que es pot aprofitar la saviesa d'allò que l'historiador anomena com a “republicanisme senyor”, d'arrel més liberal que democràtica, que atorga una centralitat a amplis sectors socials d'arrel popular, del món obrer i de la pagesia, a l'hora de prendre decisions.

8.6 4 FILOLOGIA

La classe 4, Filologia, reuneix el coneixement sobre les diverses famílies lingüístiques després d'oferir els fonaments teòrics de la disciplina. A l'adaptació catalana del sistema de Classificació decimal, Jordi Rubió reagrupa els idiomes per famílies i corregeix el greu error, en l'estructura jeràrquica, de situar el català i el provençal com a dialectes del francès. Una modificació semblant s'adopta en el camp de la literatura, tal com es veurà més endavant. Manuel de Montoliu és l'encarregat de redactar les taules definitives per al 4 i el 8.¹³⁸

Taula 26. Evolució del fons de la classe 4, Filologia

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
40 Filologia i lingüística	9	8	6	4	6	5	7	36	13,5
42 + 48 Llatí. Grec	5	0	1	3	3	2	3	12	4,5
43 Llengües romàniques	16	7	6	9	10	7	9	48	18,0
433 Català	26	16	15	2	16	20	20	89	33,5
434 Castellà	11	2	2	4	4	4	10	26	9,8
44 Llengües germàniques	14	10	7	8	7	5	8	45	16,9
45/49 Altres llengües	3	2	2	2	2	1	1	10	3,8
Total	84	45	39	32	48	44	58	266	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	30	19	16	4	17	23	22	101	38
Castellà	37	17	15	19	20	14	25	110	41,4
Francès	7	3	3	6	7	3	4	26	9,8
Altres	10	6	5	3	4	4	7	29	10,9
Total	84	45	39	32	48	44	58	266	100

Font: Base de dades bibliogràfica

La classe 4, Filologia, representa el 3,6 % del total del fons de la xarxa i ocupa, amb els 266 exemplars distribuïts a les biblioteques, un dels últims llocs en l'ordre d'importància numèrica. La subdivisió amb el nombre més alt de títols correspon al grup temàtic que aplega els diccionaris i les gramàtiques de la llengua catalana. Venen a continuació, els apartats on s'agrupen les llengües romàniques i les llengües

¹³⁸ *Classificació decimal...*, p. 6-7

germàniques. I en els últims llocs, es troben les obres dedicades a la llengua castellana, que queden per davant només de les llengües clàssiques.¹³⁹

La composició idiomàtica de la classe 4, Filologia, mostra en general un bon equilibri entre els llibres en català i els llibres en castellà, tret del cas sorprenent de la Biblioteca de Canet, que trenca la norma amb una xifra de llibres en català extraordinàriament baixa. La filologia és una de les seccions de les biblioteques on tenen un pes important altres llengües, especialment el francès, idioma dominant de les obres escollides per a l'aprenentatge de les llengües clàssiques.

La bibliografia bàsica de la divisió 40, Filologia i lingüística, reuneix en el prestatge una tria d'estudis especialitzats al costat d'uns textos de caràcter divulgatiu d'interès més general. Entre els textos especialitzats de la disciplina cal citar el *Ensayo de semántica*, de Michel Bréal; *Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge*, del filòleg alemany Karl Vossler;¹⁴⁰ i *La ciencia del lenguaje*, de Friedrich Max-Müller.¹⁴¹ Al costat d'aquests mestres de la ciència lingüística del tombant de segle, s'apleguen altres obres d'interès més general, com ara el volum de la col·lecció “Minerva” dedicat a la *Lingüística*, escrit per Lluís Nicolau d'Olwer, i el *Manual de rimas selectas*, publicat dins dels “Manuales Gallach”.

L'aprenentatge de les llengües clàssiques o dels idiomes moderns, com ara el francès, l'italià, el portuguès, l'anglès, l'alemany o el rus no havia de suposar cap problema, ja que les biblioteques comptaven amb mètodes, gramàtiques o diccionaris de tots aquests idiomes. La majoria dels títols pertanyen als catàlegs de dues cases franceses –la Librairie Hachette et Cie i la casa Garnier Hermanos–, i al catàleg de l'editor alemany Julio Groos, amb seu a Heidelberg, titular dels drets d'edició d'una sèrie de mètodes d'idiomes (Método Gaspey-Otto-Sauer) que s'encarrega d'editar en castellà una associació de llibreries madrilenyes.

En l'apartat de les llengües romàniques i germàniques cal citar entre les obres bàsiques l'estudi de Wilhelm Meyer-Lübke, *Introducción al estudio de la lingüística romance*; la *Gramàtica francesa*, de Pompeu Fabra, publicada per l'Editorial Catalana; o el *Taschenwörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache*, d'Eberhard Vogel. Val la pena mencionar la tasca realitzada pel catalanòfil alemany Eberhard Vogel, el qual a banda de publicar el diccionari bilingüe català-alemany, tradueix diverses obres de la

¹³⁹ Les fonts d'informació bàsiques utilitzades per a l'estudi de la classe 4, Filologia, han estat l'obra dirigida per Francesc Vallverdú, *Enciclopèdia de la llengua catalana* (Barcelona: Edicions 62, 2001) i el manual d'Antoni Ferrando, Miquel Nicolás, *Història de la llengua catalana* (Barcelona: Pòrtic, 2005).

¹⁴⁰ A la glosa “Michel Bréal” (27-XI-1915), Xènius anima els lectors a pronunciar-se sobre l'article de Karl Vossler, “aquesta fina, aquesta deliciosa obra mestra científica”.

¹⁴¹ Friedrich Max-Müller és un dels autors de referència del catàleg de “La España moderna”, especialment pel que fa als estudis d'història de les religions: *Origen y desarrollo de las religiones*, *Historia de las religiones* o *La mitología comparada*. A la xarxa, només es troben les seves aportacions a la lingüística.

literatura catalana a la seva llengua, entre les quals: *Els sots feréstecs*, de Raimon Casellas; *Solitud*, de Víctor Català i *Josafat*, de Prudenci Bertrana.

433 Català

La subdivisió dedicada a la llengua catalana compta amb un percentatge molt alt de títols. Tanmateix, un nombre important dels llibres de la tria bàsica són estudis amb un grau d'especialització força elevat, que difícilment s'ajusten a la missió encomanada a les biblioteques populars. Les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, que es distribueixen a la xarxa com a donatius institucionals, tenen un pes molt important. Les sèries miscel·lànies de la Secció Filològica que arriben a la majoria de les biblioteques són els *Estudis fonètics*; els *Treballs del Laboratori de Fonètica Experimental*; els *Estudis romànics* i el *Butlletí de dialectologia catalana*. També es distribueixen arreu, un bon nombre de volums de la "Biblioteca filològica de l'Institut de la Llengua Catalana": el *Vocabulari català-alemany de l'any 1502*; *Textes catalans avec leur transcription phonétique*, de J. Arteaga; *Die Mundart von Alacant*; *Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII procedents del bisbat de la Seu d'Urgell*; *La frontera catalana-aragonesa*, d'Antoni Griera o *La versione catalana della Inchiesta del San Graal*.¹⁴²

Per sort, les biblioteques reben també les obres d'interès general de la "Biblioteca filològica" de l'IEC; cal citar, especialment, el *Diccionari ortogràfic* i la *Gramàtica catalana*, de Pompeu Fabra. L'Institut d'Estudis Catalans havia aprovat, el 24 de gener de 1913, les normes ortogràfiques proposades per la Secció Filològica.¹⁴³ És el primer pas oficial cap a la normativització i la normalització institucional de la llengua catalana, que la Mancomunitat impulsa des dels seus organismes, entre els quals es troba la xarxa de biblioteques. La majoria de les entitats catalanistes, escriptors i editorials s'adhereixen a un procés, que ha de vèncer l'oposició d'alguns sectors minoritaris representats, entre d'altres, per dos editors de renom: Francesc Matheu i Ramon Miquel i Planas. Molt probablement, l'actitud contrària d'aquests editors al procés de normativització ajuda a entendre l'absència del seu fons a la tria bibliogràfica d'Eugeni d'Ors.

Quatre anys després de l'aprovació de les *Normes ortogràfiques*, la codificació de la llengua avança amb la publicació del *Diccionari ortogràfic*, l'any 1917. El text, redactat sota la direcció de Pompeu Fabra, inclou una revisió de les *Normes* de 1913, amb la qual es culmina el procés de normativització ortogràfica. La publicació, l'any següent, de la *Gramàtica catalana*, de Pompeu Fabra, establert com a text normatiu de la llengua

¹⁴² La guia bàsica per conèixer les publicacions de la Secció Filològica, així com de la resta de seccions de l'Institut d'Estudis Catalans és el seu *Catàleg de publicacions: 1907-1996* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1997), publicat amb motiu de la celebració del 90è aniversari de la institució.

¹⁴³ L'any 1911, es crea la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, constituïda per tres lingüistes (Mn. Antoni M. Alcover, que en fou el primer president, l'hebraïsta Lluís Segalà i Pompeu Fabra), un hebraïsta (Mn. Frederic Clascar) i tres escriptors (Josep Carner, Àngel Guimerà i Joan Maragall).

per l'Institut d'Estudis Catalans, completa una part essencial de la tasca encomanada a la Secció Filològica, en el moment de la seva creació. La *Gramàtica* serà reeditada els anys 1919 i 1922; la tercera edició és la que tenen registrada a Pineda i Figueres. Els donatius institucionals, es complementen amb la tramesa de la *Gramàtica de la llengua catalana*, de Tomàs Forteza, i les *Lliçons de gramàtica catalana*, d'Emili Vallès.¹⁴⁴

Jordi Rubió completa la bibliografia bàsica enviant a Pineda i Figueres una sèrie de títols molt significatius. Cal citar en primer lloc, les actes del *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, un esdeveniment transcendent en el procés de normalització de la llengua catalana, atès el ressò científic, institucional i popular que obté la convocatòria. L'impressor Joaquim Horta, responsable de la publicació de les actes del Congrés, associa el seu nom als testimonis gràfics dels principals esdeveniments culturals del període, ja que s'encarrega també de la impressió de l'*Almanach dels noucentistes* i de la publicació del *Código civil de Catalunya*, de Josep Pella i Forgas.¹⁴⁵ Una altra obra d'un alt valor simbòlic, que Jordi Rubió distribueix a les biblioteques és l'edició a càrrec de Joaquim Miret i Sans dels *Antics documents de llengua catalana*, que inclouen les *Homilies d'Organyà*. L'historiador Joaquim Miret i Sans, descobridor i editor de les homilies és un dels màxims representants de la historiografia catalana de començaments del segle XX. Format sota la influència de la historiografia romàntica s'anirà apropant progressivament als corrents positivistes; la seva presència a les biblioteques es dona durant l'etapa Rubió, ja que Eugeni d'Ors, inexplicablement, no tria cap títol seu.

Altres obres que s'incorporen a la xarxa durant l'etapa Rubió, són les *Qüestions de gramàtica catalana* de Pompeu Fabra, i el text escolar del mateix autor publicat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, *Gramàtica catalana: curs mitjà*;¹⁴⁶ el *Promptuari ortogràfic català*, de Rafael Monjo; la *Crestomatia de la llengua catalana*, d'Antoni Bulbena Tusell i el *Diccionari català-castellà, castellà-català*, d'Antoni Rovira i Virgili. El polític, editor i periodista Antoni Rovira i Virgili és autor d'una extensa obra lingüística publicada sota el segell d'Antoni López, amb títols com la *Gramàtica elemental de la llengua catalana* (1916) o la *Novíssima ortografia catalana: segons les normes de l'Institut d'Estudis Catalans* (1916). Ni el diccionari, ni cap d'aquestes obres, ni cap títol dels autors de referència del catàleg d'Antonio López es troben a les quatre primeres biblioteques populars. El desinterès absolut per les seves obres de temàtica social de l'editor barceloní, ha quedat manifest en el capítol anterior; les obres d'interès filològic o literari del seu catàleg arriben a la xarxa, a partir de l'etapa Rubió.

¹⁴⁴ Eugeni d'Ors fa la valoració de les lliçons d'Emili Vallés a la glosa "Massa zel i massa poc" (12-I-1915): "Excel·lent gramàtica elemental, la millor sens dubte de les publicades en son genre. És clara, orgànica, científica i posada al corrent dels darrers avenços".

¹⁴⁵ Joaquim Horta juga un paper cabdal en la renovació de les arts gràfiques, amb els treballs que surten de la impremta que instal·la a Barcelona, després d'un període de formació a Figueres, Barcelona i París.

¹⁴⁶ Les biblioteques populars reben els títols de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC) com a donatius. L'APEC promou la catalanització de l'escola a través de diverses iniciatives, entre les quals es troba l'edició d'obres didàctiques en català.

434 Castellà

La tria àmplia de la subdivisió dedicada a la llengua catalana contrasta amb la migradesa de l'apartat corresponent a la llengua castellana. El desequilibri entre ambdues subdivisions temàtiques es constata en la diferència del nombre de títols triats (26/11), però és encara més notori en la xifra total dels exemplars distribuïts a les biblioteques (89/26). Cal observar, que fins i tot el nombre d'exemplars de les divisions de les llengües romàniques i de les llengües germàniques gairebé dupliquen la xifra de l'apartat de la llengua castellana. La bibliografia bàsica de l'apartat 434, Castellà, només inclou un títol: la *Gramática de la lengua castellana: destinada al uso de los americanos*, d'Andrés Bello.¹⁴⁷ La tria bàsica no inclou cap diccionari, ni cap tractat descriptiu de la llengua castellana, una tipologia d'obres que sí que es trien en els apartats dedicats a altres llengües bàsiques, com l'anglès o el francès.

Un buit tan important només pot respondre a una voluntat manifesta d'excloure de l'espai bibliotecari els tractats i els diccionaris per a l'aprenentatge de la llengua castellana, una temàtica que comptava amb una oferta editorial important en el mercat. El sistema bibliotecari rep l'encàrrec de promoure el procés de construcció nacional a través de l'impuls de la cultura i de la llengua catalana. ¿L'encàrrec pot ser motiu suficient per justificar una absència tan extrema de llibres bàsics sobre la llengua castellana? ¿Es pretén amb aquesta intervenció reforçar específicament l'aprenentatge del català, atès que a l'escola i als instituts la formació és íntegrament en castellà, i no necessita de cap suport complementari? El buit temàtic, molt gran durant l'etapa Ors, es redueix de forma considerable en la tria de Jordi Rubió, que destina als prestatges de Pineda i Figueres, alguns títols essencials com ara la *Gramática de la lengua castellana*, per a ús escolar, de Manuel de Montoliu; la *Gramática de la lengua castellana*, de la Real Academia Española, o el diccionari de sinònims de Pedro de Irizar y Avilés, *Sinónimos, repertorio de palabras usuales castellanas de sentido análogo, semejante o aproximado*.

La bibliografia bàsica de filologia es tanca amb el *Curs pràctic de la llengua esperanto*, de Frederic Pujulà i Vallès. Una mostra de l'interès cultural que hi ha a Catalunya per a aquest projecte d'idioma universal és la celebració a Barcelona l'any 1909, del V Congrés Universal d'Esperanto.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Una de les millors gramàtiques de l'època, segons el comentari d'Antoni M. Badia Margarit.

¹⁴⁸ Xènius es fa ressò d'aquest interès per aquest idioma, que "té guanyats a casa nostra tants de fervorosos adeptes", en la glosa escrita amb motiu de la mort del seu creador "Zamenhof" (18-IV-1917).

A tall de resum

La filologia és un dels camps temàtics on l'equilibri entre els llibres en català i els llibres en castellà és més igualat, tot i que, com s'ha vist, es tracta d'un equilibri relativament enganyós. Una bona part dels títols en català provenen de donatius institucionals i corresponen a obres amb un grau d'especialització força alt. El grau d'exigència i les polítiques restrictives adoptades respecte als donatius de particulars, no afecten a l'àmbit de les publicacions institucionals; amb les quals preval la visibilitat i la difusió de l'obra cultural del govern per davant de l'interès que puguin generar les obres en els lectors, a l'hora d'ocupar un lloc en els prestatges de les biblioteques. La subdivisió de la llengua catalana aplega un bon nombre de gramàtiques i diccionaris destinats a l'aprenentatge de l'idioma; mentre que la subdivisió de la llengua castellana presenta unes absències flagrants durant l'etapa d'Eugeni d'Ors. Tal com s'acaba de comentar, la intervenció es podria interpretar com una mesura compensatòria en l'espai bibliotecari, atès que l'equilibri idiomàtic en el camp de la instrucció és inversament proporcional. Ara bé, aquesta possible mesura compensatòria, en cap cas no justificaria les absències constatades.

L'interès per la matèria i el volum dels donatius institucionals són dos factors que permeten explicar el grau d'uniformitat força gran dels lots inicials, especialment pel que fa als estudis generals de lingüística i els diccionaris i les gramàtiques de les llengües estrangeres. Ara bé, les coincidències en la tria deixen de produir-se en les divisions de la llengua catalana i de la llengua castellana. Jordi Rubió incrementa el nombre d'obres en ambdues subdivisions, amb una intervenció especialment significativa en l'apartat de la llengua castellana.

L'avaluació de l'expert

El lingüista Antoni M. Badia i Margarit, una de les màximes autoritats en l'estudi de la llengua catalana, ha acceptat valorar la tria de la classe 4, Filologia. La veu trencada del mestre, herència d'una llarga carrera de professor i de conferenciant, no afebleix gens ni mica la claredat dels seus comentaris. Així, quan comenta la distribució dels donatius institucionals de l'IEC és contundent: la tria dels *Estudis Fonètics* o de la "Biblioteca Filològica" és francament desproporcionada per al fons d'una biblioteca popular; es tracta d'una sèrie especialitzada i adreçada a un públic lector molt minoritari. Sembla evident, que s'aboca tot el calaix de publicacions de la institució, malgrat no comptar amb la categoria de lectors apropiada per al seu ús, un fet especialment notori en localitats com Sallent.

El compromís institucional justifica també, segons Badia i Margarit, el desequilibri que s'observa en la tria dels títols de les divisions de llengua catalana i de llengua castellana proposada per Eugeni d'Ors. Tal vegada el lloc que ocupa el Pentarca dins del govern català l'obligava a reforçar l'espai del català i menystenir l'espai del castellà. Eugeni

d'Ors extrema el compromís i pren partit de forma decidida pel català, mentre que Jordi Rubió, des d'una posició més oberta, dibuixa una proposta de lectura més equilibrada. Tal vegada el lloc que ocupa Jordi Rubió, com a director de la Biblioteca de Catalunya, també l'obligava. La memòria del lingüista és prodigiosa, fins al punt que il·lustra el comentari sobre l'interès per l'esperanto a la Catalunya de l'època, amb una cançó popular en aquesta llengua que li havia ensenyat el seu pare.

En el terreny de les absències, el doctor Badia observa la manca de textos escolars destinats a l'aprenentatge de les llengües. Una tipologia de llibres que, com hem vist en el capítol anterior, les biblioteques classifiquen dins de la divisió de l'ensenyament. Pel que fa a les llengües clàssiques, el lingüista s'exclama de les obres tan poc apropiades que s'havien d'utilitzar per a l'estudi del llatí, enlloc de comptar amb llibres didàctics en català o castellà destinats a un públic no especialitzat.

Fugint una mica d'estudi, i rememorant altres aspectes culturals de l'època, el doctor Badia recorda el treball d'un estudiós que es va proposar llegir tots els títols que havia citat i comentat Xènius al *Glosari*. El resultat de la prova fou extenuant i allisonador: l'empresa no és podia assumir, era impossible llegir-los tots. Ben segur que Xènius deuria utilitzar moltes fonts d'inspiració.

8.7 5 CIÈNCIES PURES

La classe 5, Ciències pures, reuneix el conjunt dels llibres que tracten sobre les matemàtiques, les ciències físiques, químiques i naturals. La divisió de les ciències, amb 480 exemplars distribuïts, representa el 6,6 % del total dels fons de la xarxa, una xifra que situa la matèria en la sisena posició en l'ordre d'importància numèrica.

Taula 27. Evolució del fons de la classe 5, Ciències pures

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
51 Matemàtiques	17	9	9	9	10	10	12	59	12,3
52 Astronomia	14	6	7	10	10	9	9	51	10,6
53 Ciències físiques	19	8	7	7	8	10	10	50	10,4
54 Química	14	8	9	9	9	10	10	55	11,5
55 Geologia	25	14	15	13	16	17	18	93	19,4
57 Ciències biològiques	30	14	12	11	15	15	22	89	18,5
58 Botànica	13	7	6	8	9	8	8	46	9,6
59 Zoologia	13	4	3	3	5	11	11	37	7,7
Total	145	70	68	70	82	90	100	480	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	32	13	15	7	15	29	28	107	22,3
Castellà	104	51	50	58	61	61	67	348	72,5
Francès	9	6	3	5	6	0	5	25	5,2
Total	145	70	68	70	82	90	100	480	100

Font: Base de dades bibliogràfica

Dins de la classe de les ciències pures, sobresurt el percentatge d'exemplars de dues divisions: 55, Geologia, i 57, Ciències biològiques. La resta de matèries ocupen un espai força similar, amb una certa preeminència de les matemàtiques i de la química. L'últim lloc de la taula l'ocupa la zoologia. Els camps temàtics segueixen una evolució força uniforme i no hi ha cap indicador que marqui un canvi de tendència significatiu en el desenvolupament del fons, tret de l'increment dels llibres de zoologia que s'observa a Pineda i Figueres.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Les fonts d'informació bàsiques per a l'estudi de la matèria han estat: Santiago Riera i Tuèbols, *Història de la ciència a la Catalunya moderna* (Lleida: Pagès, 2003); el compendi *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica* (Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, 1995); i el

Pel que fa a la composició idiomàtica del fons, s'observa un desequilibri molt gran entre el nombre d'exemplars en castellà i el nombre d'exemplars en català. D'altra banda, cal constatar la proporció de llibres en francès, especialment significativa en el camp de l'astronomia, tal com veurà tot seguit.

La bibliografia bàsica mostra com l'aritmètica mercantil i la geometria són les dues matèries més ben tractades de la divisió 51, Matemàtiques. La majoria dels tractats d'aritmètica estan escrits per autors catalans: Joan Palau Vera, José Prats Aymerich i Emili Vallès. Es podria afegir al grup un dels donatius de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, *Aritmètica i geometria: curs mitjà*, de Josep Galí, un text que s'envia a les biblioteques a partir de 1919, any de la seva publicació. Julio Rey Pastor, una autoritat en els fonaments de las matemàtiques, ocupa un espai privilegiat en el prestatge.¹⁵⁰ Al costat de l'excel·lència matemàtica representada per Julio Rey Pastor, es localitza el volum de W.J. Spencer dedicat a la geometria, que forma part de la sèrie "Cartillas científicas", un excel·lent projecte de vulgarització científica. La casa editorial francesa Garnier Hermanos reedita aquesta col·lecció de breus monografies d'introducció elemental a les diverses disciplines científiques (astronomia, física, química o geologia) escrites per reconeguts científics britànics. Els petits volums il·lustrats de la sèrie, molt lloats per la crítica, formen part del lot inicial de totes les biblioteques.¹⁵¹

52 Astronomia

És interessant d'observar el percentatge relativament alt d'obres de la divisió 52, Astronomia, un camp d'una certa especialització. L'interès creixent per l'observació astronòmica, tal vegada ho justifica, i fins i tot permet entendre que l'espai compti amb alguns títols bàsics en francès com ara els volums de la sèrie "Les mystères de l'univers", de Théopile Moreux. Val la pena recordar que tot just inaugurat el segle, concretament l'any 1904, s'inauguren l'Observatori de l'Ebre i l'Observatori Fabra, i l'impacte del pas del Cometa Halley, l'any 1911, genera una gran expectació popular. La bibliografia bàsica de la divisió corresponent a l'astronomia es completa amb un cert nombre de tractats de caràcter divulgatiu: *El universo al día*, de la "Biblioteca ciencia para todos"; el compendi il·lustrat d'Augusto Arcimis, *Astronomía popular*; el manual de la casa Gallach, *Astronomía*, de José Comas Solà, primer director de l'Observatori Fabra i una de les autoritats del país en la matèria; i el volum de l'Editorial Catalana,

repertori bibliogràfic de Joaquim Romaguera i Ramió, Lluís Marquet i Ferigle (coord.), *Bibliografía básica científica i tècnica en català (1880-1980)* (Barcelona: Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 1995).

¹⁵⁰ L'estiu de 1915, l'Institut d'Estudis Catalans convida a Julio Rey Pastor, introductor a Espanya dels mètodes i els temes més innovadors del moment en el camp de les matemàtiques, a impartir una sèrie de conferències dins dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi.

¹⁵¹ La casa editorial francesa Garnier Hermanos reedita, a més bon preu, la col·lecció publicada originalment pel segell nord-americà Appleton y C^a. La sèrie és recomanada especialment per Rafael Altamira.

Astronomia, d'Arthur R. Hinks. El tractat d'astronomia publicat dins de la col·lecció "Enciclopèdia Catalana" és un dels pocs títols sobre la matèria en català que es distribueix a la xarxa. Sorprenentment, no es localitza a cap biblioteca el *Resum d'astronomia* (1916?), d'Eduard Fontserè, un dels primers números de la col·lecció "Minerva".

L'apunt final de la secció d'astronomia es reserva per a la narració astronòmica de l'especialista francès Camille Flammarion, *Urania*, editat per L'Avenç. L'astrònom i escriptor Camille Flammarion, que es convertirà en un ferm partidari del moviment espiritista, assoleix una gran popularitat durant aquests anys; un indicador del seu èxit és el volum d'obres que se li tradueixen al castellà, publicades majoritàriament per les cases Maucci i Granada: *Destino de los seres y de las cosas*, *Las fuerzas naturales desconocidas*, *Los mensajeros celestes* o *Pluralidad de los mundos habitados*. Els títols, absents a les biblioteques, identifiquen una part important d'una producció que forma part de l'*Index* de llibres prohibits. La tria de llibres d'astronomia d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió són gairebé idèntiques; l'única aportació específica de Rubió consisteix en ampliar els títols de topografia classificats en aquesta divisió.

53 Ciències físiques

La diversitat és la norma en el prestatge destinat als llibres de ciències físiques, ja que inclou molt pocs títols bàsics, tot el contrari de la uniformitat observada en la divisió anterior. Cal apuntar, novament, un cert protagonisme dels científics catalans: Esteve Terradas i Illa, que dona entrada a la teoria de la relativitat, José Casares Gil, Josep Estalella o Eduard Fontseré. Ara bé, del total de títols de la matèria distribuïts a la xarxa (19), només hi ha sis obres bàsiques; un títol especialitzat, tot i que molt important, com és l'exposició d'Esteve Terradas, *Els elements discrets de la matèria i la radiació*, i quatre obres d'interès més general: el manual Gallach de *Física*, d'Eduardo Lozano y Ponce de León; la cartilla científica de Balfour Stewart, *Nociones de física*; el *Tratado popular de física*, de Johann Ev. Kleiber i Bernhard L. G. Karsten, tot un èxit de vendes si es té en compte el nombre d'edicions de l'obra, i *La ciencia al día*, de Charles Gibson, el primer volum de la "Biblioteca ciencia para todos", un projecte de divulgació científica impulsat per la Sociedad General de Publicaciones.¹⁵² La resta de títols del camp de les ciències físiques tenen una distribució molt desigual.

De mica en mica, a mesura que avança el recorregut bibliogràfic per l'espai de la ciència, hi ha un projecte editorial que es va imposant en els prestatges: els "Manuales Gallach". A començaments del segle XX, l'editor Josep Gallach compra els fons de l'editorial Manuel Soler, un catàleg en què destaca la col·lecció "Manuales Soler", un

¹⁵² L'any 1909, pren forma una societat editora impulsada pels germans Juli i Salvador Gibert Mateus, amb l'objectiu inicial de publicar la revista *El hogar y la moda*. L'empresa, però, s'interessa ben aviat per l'edició de llibres, publicant col·leccions dirigides bàsicament al públic femení. Altres centres d'interès de la Societat seran la divulgació científica, els llibres de comerç i la música.

projecte innovador que pretén contribuir a la popularització dels avenços de la ciència moderna:

[...] poniendo todo al nivel del menos culto y ofreciendo a los hombres de mayor elevación intelectual una fórmula sencilla que pueda servirles de recuerdo en cada materia científica; para que nadie tenga que recurrir a libros extranjeros en cuanto a fundamentos de la ciencia.¹⁵³

Entre 1903 i 1910, els “Manuales Soler” es converteixen en la col·lecció general de divulgació científica i cultural més important del mercat. La propaganda de la mateixa editorial destaca els aspectes bàsics de la biblioteca: pel que fa al contingut, ofereix els coneixements indispensables de cultura general “para ejercer una industria o para orientarse en las ciencias”; pel que fa a l'autoria, remarca el fet que la sèrie està escrita bàsicament per autors espanyols. L'èxit d'aquesta biblioteca popular, comercialitzada amb tècniques francament modernes, es perllongarà durant més de vint anys. Primer amb l'impuls de l'editor Josep Gallach, que després de comprar-la, la reedita i l'amplia amb una nova coberta i un nom nou: “Manuales Gallach”. Més endavant, l'Editorial Calpe, quan l'any 1918 adquireix els actius de l'editor Gallach, manté amb petits retocs el to verdós i el nom de la col·lecció, afegint el seu nom al projecte editorial.¹⁵⁴

54 Química

La composició dels prestatges de la divisió 54, Química, torna a ser força uniforme, reunint en el seu espai les introduccions bàsiques a una disciplina científica que genera un interès creixent. Cal tenir en compte, que les empreses del sector químic ocupen un lloc capdavanter en el procés d'industrialització del país durant aquest període. Tal com s'acaba d'exposar, els “Manuales Gallach” s'imposen, de mica en mica, en l'espai de la ciència; el primer volum de la sèrie, el *Compendio de química general*, del catedràtic de la Universitat de Barcelona José Ramón de Luanco, té els flancs coberts pels manuals de José R. Carracido, José Casares Gil, Salvador Calderón, Lucas Fernández Navarro i Marc-Jesús Beltrán. L'única competència seriosa per als manuals de la casa Gallach són dos títols de l'editor Gustavo Gili: els *Elementos de química*, del professor alemany Wilhelm Ostwald,¹⁵⁵ i la *Química popular*, de Casimiro Brugués. En certa mesura, sorprèn no trobar a més biblioteques les obres del físic i químic Josep Estalella i Graells, un dels autors de referència en el camp de la docència de la química, molt ben representat en el catàleg de l'editor Gustavo Gili. El professor Josep Estalella exerceix a

¹⁵³ Juan Miguel Sánchez Vigil, *Calpe, paradigma editorial...*, p. 321.

¹⁵⁴ L'any 1918, Josep Gallach s'incorpora com a gerent de la casa Calpe, càrrec que ocupa fins a l'any 1922, quan torna a Barcelona com a director de la delegació de l'editorial a la ciutat. L'any 1924 deixa l'empresa i funda l'Instituto Gallach de Librería y Ediciones, dedicat a l'edició de grans obres il·lustrades en els camps de la història, l'art, la geografia i la història natural.

¹⁵⁵ Xènius dedica la glosa “Un excel·lent manual” (25-XI-1916) al text de química del professor alemany Wilhelm Ostwald: “Ha sortit la versió castellana d'un llibre que, des del punt d'albir pedagògic, bé es pot qualificar d'admirable. Són els Elements de Química de Guillem Ostwald. El llibre és admirable [...] no conec llibre d'iniciació a la química tan ben pensat com aquests elements”.

la Universitat de Barcelona entre 1899 i 1905; la Institución Libre de Enseñanza valorarà el caràcter innovador dels seus mètodes pedagògics i l'any 1919 li atorgarà la direcció dels ensenyaments de física i química del Instituto-Escuela de Madrid. Els seus tractats elementals de física i de química només es localitzen a Pineda i Figueres.

55 Geologia

L'espai de les biblioteques dedicat a la geologia és el més ben assortit i compta amb la tria més uniforme de totes les matèries. Hi trobem els manuals d'introducció a cada disciplina: *Geología*, de Joseph MacPherson; *Nociones de geografía física* i *Nociones de geología*, d'Archibald Geikie; *Meteorología*, d'Augusto Arcimis; i *Oceanografía*, de Josep Maluquer i Nicolau, primer volum de la col·lecció "Minerva".¹⁵⁶ Un cop atesos el fonaments de la matèria, la informació s'amplia amb els tractats descriptius de Lucas Fernández Navarro, *Paleografía: historia geológica de la Península Ibérica*; de Norbert Font i Sagué, *Curs de geologia dinàmica i estratigràfica aplicada a Catalunya* i de Juan Dantín Cereceda, *Resumen fisiográfico de la Península Ibérica*. Crida l'atenció el volum d'obres dedicades a la recerca i la canalització de les aigües, amb títols com ara el *Arte de descubrir los manantiales*, del religiós francès Jean Paramelle, considerat el pare de la hidrologia científica;¹⁵⁷ o les obres de Lucas Fernández Navarro, *Pozos artesianos* i *Investigación y alumbramiento de aguas*. La presència d'investigadors catalans també és molt significativa en aquesta divisió. L'aportació de Jordi Rubió se centra especialment en la tria d'alguns tractats descriptius i reculls de dades científiques, com ara el *Mapa geológico y topográfico de la provincia de Barcelona*, de Jaume Almera i Eduard Brossa; *Sota terra: ressenya ilustrada de les excursions espeleològiques verificades durant l'any 1907 pel Club Montanyenc de Barcelona*; o *Pluviometria catalana: resultats del cinqueni 1906-1910*, de Rafael Patxot i Jubert.

La geologia és la matèria amb la xifra més alta d'exemplars distribuïts de la classe de les ciències pures i, a més, conté el percentatge més alt de títols en català.¹⁵⁸ L'últim terç del segle XIX, la confecció del mapa geològic de la Península Ibèrica rep un impuls decisiu atès el seu paper clau per a la transformació del territori i el progrés econòmic. Els estudis de Jaume Almera i de Norbert Font i Sagué, deixeble seu, pauten l'evolució

¹⁵⁶ Xènius dona la benvinguda a la col·lecció "Minerva" en la glosa "Des gens bien" (9-VI-1916), tot posant en les mans d'un paleta ocupat en les obres de l'Institut, el petit tractat d'*Oceanografía* de Josep Maluquer.

¹⁵⁷ El religiós francès Jean Paramelle havia assolit força renom, a la França del segle XIX, per la teoria i els mètodes emprats per descobrir deus.

¹⁵⁸ L'evolució d'aquesta disciplina científica i de les ciències naturals, en conjunt, s'estudien en la recerca de Jordi Martí Henneberg, *L'excursionisme científic i la seva contribució a les ciències naturals i a la geografia* (Barcelona: Alta Fulla, 1994), p. 83-121. Una font d'informació bàsica per seguir l'evolució històrica de les ciències naturals a Catalunya s'ofereix en els volums de l'obra dirigida per Ramon Folch i Guillén, *Història natural dels Països Catalans* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1985-1992).

de les ciències de la terra a Catalunya, un àmbit d'estudi en què prenen relleu disciplines com l'espeleologia i la paleontologia.¹⁵⁹

57 Ciències biològiques

La bibliografia bàsica de l'apartat de les ciències biològiques està formada pels manuals bàsics d'introducció a la història natural i als diversos camps de la disciplina. Les obres del catedràtic de la Universitat de Barcelona Telesforo de Aranzadi, autoritat reconeguda en el camp de l'antropologia, fan costat al tractat bàsic del mestre nord-americà Edward B. Taylor. És significatiu el nombre de títols d'antropologia i l'atenció especial que es dedica a l'evolucionisme, que arriba a la majoria de biblioteques a través de dues obres: *Las teorías de la evolución*, d'Yves Delage i Marie Goldsmith, títol publicat dins de la "Biblioteca de filosofía científica"; i la *Historia natural*, d'Odón de Buen. La "Biblioteca de filosofía científica" és la traducció de la sèrie francesa del mateix nom dirigida pel professor Gustavo Le Bon i publicada per la casa Ernest Flammarion. La col·lecció aplega monografies especialitzades sobre l'evolució de les diferents disciplines científiques, amb un bon nombre de títols de Gustave Le Bon, Felix Le Dantec, Lucien Poincaré i Henri Poincaré. Els títols triats de la sèrie, amb dues obres d'Henri Poincaré, es troben, fonamentalment, a Olot, Sallent, Canet o el Vendrell, és a dir, a les biblioteques de l'etapa Ors. No està de més recordar, en aquest sentit, l'interès intel·lectual i docent del Pentarca per la història de la cultura i de les ciències, a finals de la segona dècada del segle XX.

Eugeni d'Ors tria també per a totes les biblioteques la *Història natural*, d'Odón de Buen, obrint l'espai bibliotecari a un dels capdavanters de la difusió a Catalunya de les teories evolucionistes. L'actitud crítica dels sectors catòlics envers la tasca del catedràtic d'història natural de la Universitat de Barcelona queda superada. L'any 1895, les autoritats eclesiàstiques espanyoles condemnen dos manuals del catedràtic: el *Tratado elemental de geología* (1890) i el *Tratado elemental de zoología* (1890), que són inclosos l'any 1895, en l'*Index* de llibres prohibits.¹⁶⁰ El tractat de zoologia ofería una síntesi de l'evolucionisme darwinista aplicat a l'espècie humana. Les pressions que exerceix el bisbat de Barcelona contra Odón de Buen davant el Ministeri de Foment i el rectorat de la Universitat, el mateix any 1895, es resoldran amb la prohibició de l'ús de les obres del catedràtic a la Universitat i la suspensió de les seves classes. La protesta acadèmica i política contra les mesures adoptades per la Universitat forçaran una solució favorable a Odón de Buen que serà restablert a la docència.

¹⁵⁹ El geòleg i eclesiàstic Jaume Almera i Comas és el principal impulsor dels estudis geològics a la Catalunya del tombant de segle. Entre les seves accions més destacades cal citar la fundació del Museu de Geognòsia i Paleontologia del Seminari de Barcelona, l'any 1874; i l'impuls inicial de la confecció del mapa geològic de la província de Barcelona que es comença a publicar l'any 1891.

¹⁶⁰ L'edició de l'*Index Librorum Prohibitorum* de l'any 1930 manté encara les obres del catedràtic.

El sociòleg evolucionista Pere Estasen es troba en el centre d'una polèmica anterior, arran d'un cicle de conferències sobre el positivisme que havien de tenir lloc a l'Ateneu Barcelonès, l'any 1877, i que s'hauran de suspendre sota la pressió dels elements més conservadors de la institució. El positivisme i les teories darwinistes avancen paral·lelament en el terreny científic i s'integren amb més prestesa en la intel·lectualitat dels sectors republicans de la Catalunya de la fi de segle. Nicolás Salmerón, Salvador Sanpere, Pere Estasen o Pompeu Gener són alguns dels noms més representatius d'aquesta tradició

Val a dir, tanmateix, que no es localitza cap títol de Charles Darwin fins a la inauguració de Figueres, on Jordi Rubió envia *El origen de las especies por medio de la selección natural*; al costat d'un altre títol sobre la matèria: *La teoría de la evolución y las pruebas en que se funda*, de William Berryman Scott. La divisió de les ciències biològiques es completa amb els *Treballs de la Societat de Biologia* i els *Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural*, anuaris de les filials de l'Institut d'Estudis Catalans.¹⁶¹ Aquests donatius institucionals es distribueixen a la majoria de les biblioteques, talment com els manuals de la casa Gallach: *Compendio de química biológica*, de José R. Carracido o *El microscopio*, d'Ernesto Caballero Sánchez.

58/59 Botànica i Zoologia

Les tria bàsica corresponent a les divisions de la botànica i de la zoologia aplega, principalment, tractats elementals o guies de natura de caràcter descriptiu i d'interès general, com ara el *Resum de botànica*, de Joaquim M. Barnola, de la col·lecció “Minerva” o la guia de butxaca, *Atlas de mariposas y orugas de la fauna europea*, de la casa editorial Estudio. La majoria dels treballs estan escrits per autors catalans: un manual Gallach obra de Blas Lázaro; els *Elements de botànica popular* i la *Flora de Catalunya*, de Joan Cadevall; la *Fauna de Catalunya*, publicada per l'Institut d'Estudis Catalans o l'inefable Joan Palau Vera, amb un *Estudio experimental de algunos de los animales que se encuentran en la casa, en el jardín o en el campo y en la granja*, editat per la casa Seix & Barral, Hnos.¹⁶²

¹⁶¹ La Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, creada l'any 1911, incorpora progressivament una sèrie de societats filials, que integren dins de la institució la societat científica catalana. La Institució Catalana d'Història Natural (fundada el 1899 i esdevinguda filial el 1915) o la Societat Catalana de Biologia (1912) són dos exemples clars del procés.

¹⁶² Joan Palau Vera és un dels primers intel·lectuals del país que Eugeni d'Ors valora com a noucentista (21-IX-1906). Deu anys després, Xènius lloa de forma poètica l'estudi de natura del pedagog a la glosa “Les publicacions pedagògiques de Joan Palau” (6-V-1916): “Ell, que ens va fer sentir la grandesa d'Alexandre, de Juli César, de Napoleó. Com ara sap deliciosament ensenyar-nos la complexitat de la mosca golosa, de la balba marieta, de l'àgil llargandaix... D'aquesta aparent dualitat, ¿quin és el secret?”. Joan Palau Vera va ser professor de Geografia de l'Escola de Bibliotecàries des de 1916 fins a la seva mort el 1919, i exercí de director en substitució d'Eugeni d'Ors entre 1917 i 1919.

A tall de resum

La lectura bibliogràfica de la classe 5, Ciències naturals, evidencia un grau de coincidència força gran en la tria d'ambdós directors. L'aportació de la classe de les ciències pures a la bibliografia bàsica és de 69 títols, una xifra que suposa gairebé la meitat dels títols del camp temàtic, i que indica un grau d'uniformitat considerable dels lots inicials de les biblioteques. La uniformitat de la tria es dona, fins i tot, en la incorporació d'alguns donatius institucionals que es podrien considerar excessivament especialitzats. Seria el cas de les publicacions de l'Institut de Ciències, on es recullen les conferències pronunciades pels científics convidats per l'IEC, com ara *Poincaré i la teoria de les equacions diferencials*, de J. Hadamard; o *Teoria de la representació conforme*, de Julio Rey Pastor. També es podrien incloure en aquest grup alguns dels butlletins científics suara citats, als quals es podrien afegir els *Treballs de l'Estació Aerològica de Barcelona*. Unes obres que potser no encaixen del tot en el fons d'una biblioteca popular, la distribució de les quals sembla respondre, de forma prioritària, a la voluntat de difusió de l'obra cultural del govern.

La tria reuneix, en el seu conjunt, els manuals bàsics de cada disciplina científica, amb una presència destacada dels autors del país, un fet que dona una certa mesura del paper rellevant de la pròpia comunitat científica en la difusió del coneixement. La composició equilibrada del fons de les ciències pures, així com el pes que té la classe en el conjunt del sistema, identifiquen una proposta de lectura en què el coneixement científic té una gran importància. El contingut de divisions com les matemàtiques i la química confirmen l'aposta institucional per la formació bàsica dels tècnics que necessita l'avenç del país. Així mateix, el tracte excel·lent que rep el camp de la geologia evidencia l'interès creixent per la realitat física d'un país, que es vol conèixer i alhora transformar.

La modernitat troba un encaix natural en l'espai bibliotecari, on no es troba a faltar l'evolucionisme, teoria científica que havia generat una polèmica encesa en la societat catalana de la fi de segle. Al costat de l'evolucionisme, un dels paradigmes científics del segle XIX, despunta la teoria de la relativitat, un dels paradigmes científics que s'imposarà en el nou segle. El programa d'actes de la IV Reunió de Bibliotecàries, celebrada l'hivern de 1921, anuncia la conferència de l'enginyer Joan Rosich sobre "Els conceptes d'espai i de temps". El científic hi exposa "amb gran claretat i riquesa d'exemples els aspectes més rics de novetat de les modernes teories sobre la relativitat", i les bibliotecàries de la xarxa se l'escolten, abans de reprendre el camí de tornada als seus serveis a Valls, Sallent o Canet.¹⁶³

¹⁶³ Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, capsa 499/3, informe de 4 de gener de 1922.

L'avaluació de l'expert

La valoració feta per Santiago Riera i Tuèbols de la classe 5, Ciències aplicades, s'ha agrupat amb l'avaluació de la classe 6, Ciències aplicades. L'historiador ofereix d'aquesta manera una anàlisi conjunta de la tria bibliogràfica dels camps de la ciència i la tècnica.

8.8 6 CIÈNCIES APLICADES

La classe 6, Ciències aplicades, reuneix “tot el que es refereix a les aplicacions de les ciències a la indústria, al comerç i a la salut”.¹⁶⁴ La classe aplega també les ciències agrícoles i dedica un espai a l’organització de la llar i les tasques domèstiques. Les ciències aplicades, amb 866 exemplars representen l’11,8 % del total del fons distribuït a la xarxa, un percentatge que situa la classe en el segon lloc de la taula en l’ordre d’importància numèrica.

Taula 28. Evolució del fons de la classe 6, Ciències aplicades

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Explars	%
61 Medicina	44	19	20	24	23	23	29	138	15,9
62 Enginyeria	91	20	23	23	24	36	68	194	22,4
63 Ciències agrícoles	129	24	23	24	29	94	97	291	33,6
64 Economia domèstica	10	2	3	3	3	5	8	24	2,8
65 Comerç, comunicacions, transports	29	12	7	11	11	11	18	70	8,1
66 Indústr. químiques i metalúrgiques	39	7	10	8	13	18	23	79	9,1
67/68 Manufactures, arts i oficis	29	6	9	7	7	11	21	61	7,0
69 Construcció	7	0	0	1	0	3	5	9	1,0
Total	378	90	95	101	110	201	269	866	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Explars	%
Català	41	9	9	12	12	36	37	115	13,3
Castellà	331	76	82	84	93	165	227	727	83,9
Francès	6	5	4	5	5	0	5	24	2,8
Total	378	90	95	101	110	201	269	866	100

Font: Base de dades bibliogràfica

La taula mostra que el volum de llibres més gran correspon a la divisió 63, Ciències agrícoles, grup que rep un fort impuls a partir de la inauguració de Pineda, i a la divisió 62, Enginyeria. El pes d’ambdós grups evidencia l’esforç fet per reforçar la tria bibliogràfica relacionada amb els sectors productius que marquen el desenvolupament econòmic del país i, especialment, de les poblacions on es destinen les biblioteques. A continuació ve l’apartat 61, Medicina, i ja a una certa distància es troben la resta de

¹⁶⁴ *Classificació decimal...*, p. 122.

matèries. Al capdavant de la taula, amb una presència gairebé testimonial, es troba l'apartat de la construcció.¹⁶⁵

Pel que fa a la composició idiomàtica, s'observa un desequilibri extrem entre el nombre d'exemplars en castellà (83,9 %) i els llibres distribuïts en català (13,3 %). De fet, la classe de les ciències aplicades marca la desproporció idiomàtica més gran del conjunt del sistema. L'increment de títols en català que s'observa a partir de la inauguració de Pineda atenua un desequilibri de difícil solució, atès que el gruix de l'oferta editorial del camp temàtic és en castellà.

61 Medicina

La bibliografia bàsica de la secció de medicina mostra un predomini dels llibres de divulgació mèdica en els diferents àmbits de la salut: higiene, exercici físic, infeccions, higiene de l'alimentació o cura dels malalts. Els "Manuales Gallach" i els volums de la biblioteca "Minerva" tenen un protagonisme destacat, amb títols com ara: *Medicina doméstica*, d'Alfredo Opisso; *Gusanos parásitos en el hombre*, de Marcelo Rivas Mateos; *La neurosi i els neuròtics*, de J. Alzina i Melis o *Higiene de l'alimentació*, de Josep Tarruella. Crida l'atenció la tria d'alguna obra dedicada a les teràpies naturals, com ara *La higiene por la helioterapia en la primera infancia: los pequeñines al sol*, de G. Léo. Els autors més ben representats en l'espai de la medicina són l'especialista italià en fisiologia Angelo Mosso, el metge Baltasar Pijoan Soteras, professor i secretari de l'Escola d'Infermeres de la Mancomunitat, August Pi i Sunyer i el periodista Alfredo Opisso.¹⁶⁶

La tria bàsica i el fons general de la divisió posen de relleu un interès preferent per temes com l'exercici físic, la salut i l'educació física dels infants, l'assistència als malalts o l'alcoholisme. La tria de Jordi Rubió reforça clarament l'oferta bibliogràfica en el camp de l'exercici físic i, específicament, en la formació física dels infants. D'altra banda, Jordi Rubió dóna relleu a la formació i la pràctica mèdica, que fins ara se situaven en un segon pla, seleccionant per als lots inicials de Pineda i de Figueres alguns manuals per a la formació en diverses disciplines mèdiques com ara el tractat de Guillermo Autenrieth, *Reconocimiento de venenos y de medicamentos activos: tratado*

¹⁶⁵ Les fonts d'informació bàsiques per a l'estudi de la matèria han estat: Santiago Riera i Tuèbols, *Història de la ciència moderna a Catalunya* (Lleida: Pagès, 2003); el compendi *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica* (Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, 1995); i el repertori bibliogràfic de Joaquim Romaguera i Ramió, Lluís Marquet i Ferigle (coord.), *Bibliografia bàsica científica i tècnica en català (1880-1980)* (Barcelona: Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 1995).

¹⁶⁶ "Llibres vells de medicina", *La revista dels llibres*, any II, núm. 9 (gener 1926), p. 10-15. L'article s'acompanya d'una bibliografia amb la producció de les principals cases editorials de Barcelona. L'any 1917 se celebra a Barcelona el Segon Congrés de Metges de Llengua Catalana, amb motiu del qual s'organitza una exposició de llibres i revistes de medicina escrits en català, d'autor català o publicats a Catalunya. La mostra reuneix més de 2.600 documents que s'encarrega d'inventariar Eudald Canibell en la *Bibliografia medical de Catalunya. Inventari primer* (Barcelona: Associació General de Metges en Llengua Catalana, 1918).

de toxicología práctica; el *Compendio de neurología y psiquiatría*, de Hermann Mayer, o el *Tratado de fisiología*, d'August Pi i Sunyer i Leonardo Rodrigo Lavín, tots tres publicats per l'editorial Gustavo Gili. La formació veterinària, rep també una atenció especial, amb la tria de dues obres: el *Manual de veterinaria y equitación*, de José Ferrer de Couto i el vademècum *Nuevo formulario de veterinaria*. Es fa estrany no trobar entre les obres de medicina el *Diccionario terminológico de Ciencias médicas*, dirigit per León Cardenal y Pujals, publicat l'any 1916, i que es convertirà en una de les obres de referència d'èxit de la casa Salvat al llarg del segle XX. L'any 1926, *La revista dels llibres* publica un extracte dels catàlegs de les principals cases editores de llibres de medicina que permet copsar el pes en la producció editorial i la importància en el sector de les cases Salvat, Labor, Espasa, Gustavo Gili o Manuel Marín. L'oferta del mercat evidencia que l'opció escollida a l'hora de bastir els lots inicials dona prioritat als llibres de caràcter divulgatiu, una orientació que, com es veurà més endavant, li reclamen des d'un patronat local.

Una absència significativa en el prestatge dedicat a la medicina i la salut correspon als llibres d'higiene sexual, una matèria sobre la qual hi ha una bona oferta en el mercat. *La cuestión sexual*, d'Auguste Forel, publicada per Bailly-Baillière; el títol distribuït per la casa Maucci, *Lo que todos deberían saber: la iniciación sexual*, de G.M. Bessède, publicat per les Publicaciones de la Escuela Moderna, o els *Secretos de la alcoba: lecciones de higiene sexual*, del doctor suec Seved Ribbing, publicat per l'editor Ramón Sopena, són una mostra de la producció en aquest camp.¹⁶⁷ Com es pot observar, les obres citades formen part del fons d'editorials de les quals s'han escollit títols d'interès per a altres seccions de les biblioteques, tret del títol de la casa Maucci. La casa Maucci, justament, publica una de les sèries d'èxit sobre la matèria, atès el nombre de reedicions dels seus títols, una vintena de breus monografies sobre temes diversos escrites pel doctor Vicent Suárez Casañ, *Conocimientos para la vida privada*. La higiene sexual, doncs, resta exclosa de l'espai bibliotecari, probablement des de la consideració que es tracta d'una temàtica que s'ha de mantenir dins dels espais íntims o privats. Només des d'aquesta perspectiva es pot entendre l'exclusió d'una matèria que estava ben representada en l'oferta editorial del moment.

62 Enginyeria

La tria bàsica de la divisió d'enginyeria està formada per tractats generals d'electricitat, de mecànica i d'hidràulica. Els títols localitzats a totes les biblioteques són: *El moderno constructor mecánico*, de Robert Grimshaw; *La electricidad al día*, de Charles Gibson; *El Manual del ingeniero*, de Giuseppe Colombo; i els manuals de la casa Gallach, *Armas de guerra* i *Armas de caza*, de José Génova e Iturbe. La imatge més sorprenent

¹⁶⁷ Títols obtinguts dels catàlegs de la Biblioteca Nacional d'Espanya i de la Biblioteca de Catalunya. L'estudi bibliogràfic més complet sobre la matèria és el treball d'Efigenio Amezcua, "Cien años de temática sexual en España: 1850-1950: repertorio y análisis", *Revista española de sexología*, núm. 48 (1991).

de l'espai tecnològic la dona el fet de trobar en la bibliografia bàsica més llibres sobre armes o sobre tecnologia de l'aviació que sobre la mecànica dels automòbils, una tecnologia amb més implantació tot i que potser menys sorprenent per l'època. Talment com succeïa en el camp de les ciències, l'espai de la tecnologia el dominen la "Biblioteca ciencia para todos", de la Sociedad General de Publicaciones, i els "Manuales Gallach", entre els quals sobresurten els títols de José Génova e Iturbe i Ricardo Yesares Blanco.

La tecnologia elèctrica i la tecnologia de les comunicacions reben un fort impuls, durant l'etapa Rubió, amb la distribució a la xarxa de la "Biblioteca del electricista práctico" i d'un bon nombre de títols de tecnologia del catàleg de Gustavo Gili, un segell editorial poc atès fins aquests moments. El professor d'electrotècnia i telegrafia de l'Escola Industrial de Terrassa, Ricardo Caro Anchía, és el director de la "Biblioteca del electricista práctico", col·lecció de referència publicada per la casa editorial Gallach. La sèrie aplega més de 20 títols de caràcter tècnic adreçats a l'obrer electricista, una branca en plena expansió, degut al procés accelerat d'electrificació i d'impuls de les comunicacions que viu el país. Els volums estan escrits per especialistes espanyols, entre els quals destaquen els noms de Francisco Alsina Alsina, Francisco Villaverde Zubeldía o del mateix Ricardo Caro Anchía. La biblioteca d'electricitat és un dels actius de la casa Gallach que s'integra en el fons de l'editorial Calpe, a partir de 1918, donant una impuls decisiu a la seva secció de tecnologia, dirigida per Esteve Terradas. Tots els títols de la sèrie es distribueixen a Figueres, i un bon nombre d'ells a Pineda.

Respecte al catàleg de l'editorial Gustavo Gili, cal observar la poca atenció que rep durant l'etapa d'Ors una de les propostes més fermes del país en el camp de la ciència i de la tècnica. L'editor Gustavo Gili aposta de forma decidida pel sector del llibre tècnic, agrícola i científic. Eduard Fontseré, catedràtic de mecànica racional de la Universitat de Barcelona, és l'assessor d'aquesta línia editorial. En el terreny de les traduccions dels manuals tècnics, Eduard Fontseré compta amb la col·laboració d'especialistes i professors universitaris de renom, com és el cas d'Arturo Caballero, catedràtic de Botànica a la Universitat de Barcelona, o de Josep Estalella de l'Institut General i Tècnic de Girona. La petita quantitat d'obres de l'editor Gustavo Gili que es localitzen a les quatre primeres biblioteques (5 títols) constata la tria rigorosa del seu catàleg que fa Eugeni d'Ors; una tria que Jordi Rubió amplia de forma notable fins arribar als 46 títols seleccionats per als lots inicials de Pineda i Figueres, a través dels quals reforça, entre d'altres, l'apartat de la tecnologia mecànica i les professions relacionades amb ella: maquinistes, torners o mecànics.¹⁶⁸ Si bé un bon nombre d'aquests títols s'editen amb posterioritat a 1920, cal precisar que una majoria d'ells podien haver format part dels

¹⁶⁸ L'any 1902, Gustavo Gili i Roig (1868-1945) funda una de les editorials històriques de Barcelona. L'editor jugarà un paper destacat en l'articulació de les institucions i el desenvolupament del sector editorial català i espanyol. Gustavo Gili participa activament en la creació de la Cámara del Libro de Barcelona (1918). Aquest compromís contrasta amb la tesi d'un dels primers llibres publicats per l'editor: *Los daños del libro*, d'Antolín López Peláez.

lots inicials preparats per Eugeni d'Ors. Un cas idèntic es dona amb la col·lecció “Los secretos de la industria”, de la casa barcelonesa Librería de Feliu y Susanna.¹⁶⁹

63 Ciències agrícoles

La bibliografia bàsica de l'apartat de les ciències agrícoles està dominada pels manuals de la casa Gallach, als quals se sumen diversos volums d'una enciclopèdia agrícola en francès publicada per la casa Librairie J.-B. Baillièrre et Fils, i una sèrie de títols de la Librería Gutenberg de José Ruiz, com ara el *El Dry-farming o Cultivo de secano*, de John A. Widtsoe, creador dels mètodes d'irrigació i conreu més innovadors de l'època, o el tractat de Julián Sánchez Gavarret *Valoración agraria*. Els llibres d'agricultura superen abastament els títols dedicats a la ramaderia, un espai on predominen dues temàtiques: l'avicultura i les malalties del bestiar. En el sector ramader sobrenen dos autors: Santos Aran i Pere Màrtir Rossell. El veterinari Pere Màrtir Rossell i Vilar, especialista de referència en el camp de la zootècnia, assumeix la direcció dels Serveis de Ramaderia de la Mancomunitat de Catalunya, l'any 1916, des d'on realitza una intensa tasca divulgadora de les noves tècniques en la cria del bestiar i fomenta l'explotació de les races autòctones més adients a les condicions de cada comarca. La pesca té una presència testimonial, a través del treball de Josep Maluquer i Nicolau dedicat a la piscicultura, un estudi pioner en el seu terreny i un dels pocs títols sobre pesca que es podien trobar en el mercat. La producció editorial en aquest sector és ínfima; les úniques obres que fan companyia al llibre de Josep Maluquer són els tractats de piscicultura fluvial de Francesc d'A. Darder i Llimona i les obres sobre pesca marítima de Benigno Rodríguez Santamaría.¹⁷⁰

Pel que fa a la composició del fons general de les ciències agrícoles, s'observa un predomini dels llibres que tracten de la viticultura i de la fructicultura, així com els temes relacionats amb els adobs i la química agrícola. Concretament, en aquest últim apartat, es localitza un dels èxits de la sèrie “Manuales Gallach”, el tractat descriptiu de fertilitzants de l'enginyer agrònom Antonio Maylín, *Los abonos industriales*.

L'editorial Calpe contribueix de forma decisiva a l'increment de la divisió de les ciències agrícoles, una secció que acapara la tercera part de la totalitat del fons de la classe de les ciències aplicades. La casa Calpe publica, a partir de l'any 1921, una llarga sèrie de temàtica agrícola i ramadera, “Catecismos del agricultor y del ganadero”, que Jordi Rubió envia a Pineda i Figueres. La col·lecció aplega una quarantena de breus fulletons, d'unes trenta pàgines, escrits per especialistes espanyols de renom, que tracten tots els temes relacionats amb les ciències agrícoles i ramaderes. La distribució a Pineda i Figueres de nou fulletons dels Serveis Tècnics d'Agricultura de la Mancomunitat, i de

¹⁶⁹ L'interès de la Llibreria Feliu y Susanna en el camp de la tecnologia s'estén amb l'edició de la revista especialitzada, *El mundo científico-inventos modernos* (1899-1917). A partir dels anys vint, l'empresa canvia de nom i passa a anomenar-se: Tallers Gràfics Feliu y Susanna.

¹⁷⁰ La informació bibliogràfica s'ha extret de la consulta dels catàlegs de les biblioteques patrimonials.

24 títols de la “Enciclopedia agrícola” de la casa Salvat, ajuden a entendre el pes de l’agricultura i de la ramaderia en el sistema a partir de l’etapa de Jordi Rubió. L’editor Pablo Salvat inicia, l’any 1918, la publicació d’una biblioteca enciclopèdica d’agricultura de gran qualitat que tracta totes les matèries relacionades amb les explotacions agrícoles: terres i conreus, tecnologia, indústries agrícoles, economia, legislació, races animals, producció ramadera, etc.¹⁷¹ La col·lecció, escrita per un equip d’enginyers agrònoms francesos i dirigida per G. Wery director de l’Institut Nacional Agronòmic de França, rep diversos premis al seu país abans de ser traduïda al castellà.¹⁷² L’impuls de Jordi Rubió al fons de temàtica agrícola es tanca amb una selecció de títols de la Llibreria de Francisco Puig i Alfonso i de l’editor Gustavo Gili, de qui s’escull, entre d’altres, el *Tratado de fruticultura* i el *Manual de horticultura* del professor italià Domenico Tamaro, una autoritat en la matèria.¹⁷³ L’esforç de Jordi Rubió es concreta també amb la incorporació en els lots inicials de diversos títols en català: *Teoria i pràctica dels adobs*, de Joaquim Aguilera; *La verema*, de Manuel Raventós i Domènech o *Els aucells més útils a la agricultura de Catalunya*, d’Emili Tarré.

64 Economia domèstica

L’economia domèstica és una de les matèries més mal parades del conjunt de les ciències aplicades, ja que el nombre de títols i el percentatge d’exemplars que li corresponen és dels més petits de tota la classe. La tria bàsica està formada per tres títols, dels quals només un es localitza a totes les biblioteques, la “Minerva” escrita per Rosa Sensat, *Del vestit i de la seva conservació*. Els altres temes que comparteixen ambdós directors són l’organització de la llar i la higiene dels malalts. La novetat més significativa de la tria de Jordi Rubió consisteix en donar entrada a dos receptaris de cuina: *El restaurant en casa*, de F. Sefaya i “*Marichu*”: *la mejor cocinera moderna*, d’Ignasi Domènech; que complementen el compendi terminològic recomanat per Eugeni d’Ors, *Diccionario general de cocina*, d’Àngel Muro.

Unes altres aportacions significatives de Jordi Rubió a la secció d’economia domèstica serien, d’una banda, la recuperació d’un dels èxits del catàleg de Gustavo Gili:

¹⁷¹ Pablo Salvat y Espasa es fa càrrec a partir de l’any 1901, amb l’ajuda dels seus germans, de la direcció del negoci editorial familiar. El seu paper és decisiu en l’impuls de les institucions del sector del llibre a Catalunya i en la creació, l’any 1918, de la Cambra del Llibre de Barcelona.

¹⁷² Alexandre Galí valora l’editorial Salvat i la Llibreria de Francesc Puig i Alfonso com les dues cases de referència en el camp de les publicacions agrícoles. La valoració encapçala una relació de títols sobre la matèria publicats entre 1900 i 1919, que Alexandre Galí recull en el Llibre VI de la *Història de les Institucions...*, p. 197-201. La bibliografia està elaborada a partir l’obra de Pere J. Girona, *La Biblioteca del Institut Agrícola de Sant Isidro: catàleg* (Barcelona: Impremta Casa de Caritat, 1919?).

¹⁷³ Eudald Puig obre una llibreria a Barcelona, l’any 1861, que s’especialitza en literatura i llibres d’instrucció. El fill Francisco Puig i Alfonso es fa càrrec del negoci, a partir de 1891, posant el seu nom a una llibreria que es mantindrà activa fins a l’any 1938. Francesc Puig i Alfonso, *La Llibreria Puig de la Plaça Nova, breu narració dels seus setanta set anys d’existència (1861-1938)* (Barcelona: A. Núñez, impressor, 1938).

Recetario doméstico: enciclopedia de las familias en la ciudad y en el campo, que assoleix la cinquena edició a començaments dels anys vint; i de l'altra, la tria d'una de les dues obres de la periodista i intel·lectual progressista Carmen de Burgos que es localitzen a la xarxa: *La mujer en el hogar: economía doméstica*.¹⁷⁴ Probablement, el percentatge tan reduït de la secció d'economia domèstica es deu al fet que una bona part dels temes que l'ocupen són tractats en les revistes destinades al públic femení que, com es veurà més endavant, es reben per subscripció a les biblioteques. L'opció, en qualsevol cas, menysté els interessos d'una part molt important de la comunitat lectora, el col·lectiu de les dones, que, de mica en mica, s'anirà convertint en el públic majoritari d'algunes biblioteques, i per al qual algunes editorials com la Sociedad General de Publicaciones creen col·leccions específiques com ara la "Biblioteca de la madre de familia".¹⁷⁵

65 Tècnica del comerç, de les comunicacions i dels transports

La tria bàsica de llibres de la divisió del comerç, les comunicacions i els transports dedica una atenció especial a l'àmbit de les ciències comercials. Els tractats de comptabilitat i els formularis de correspondència comercial en diversos idiomes, especialment francès i anglès, fan costat a unes reflexions generals sobre el món dels negocis de W. Pondray Warren, autor que deuria tenir un gran èxit si es té en compte el nombre d'edicions de les seves obres. Deixant de banda els "Manuales Gallach", que acolorixen la tria bàsica, hi ha tres autors, en el conjunt de la secció, que dominen l'esperit i la pràctica comercial: B. Melzi, amb quatre formularis de correspondència comercial en castellà, alemany, anglès i francès, recomanats per Eugeni d'Ors; Orison Swett Marden, amb tres títols triats per Jordi Rubió on s'ofereixen fórmules d'èxit per als negocis; i Pedro Gual Villabí, amb dos títols, *Cómo se llega a ser comerciante* i *La prosperidad y la ética de los negocios*, ambdós publicats per la Sociedad General de Publicaciones. El professor mercantil José Zandrera és el director d'una petita "Biblioteca enciclopédica de ciencias comerciales" publicada per la Sociedad General de Publicaciones. León Batardón i Pedro Gual Villabí són els autors més ben representats d'aquesta col·lecció especialitzada en el camp dels negocis i el comerç, que Jordi Rubió distribueix a la xarxa.

L'aportació més significativa d'Eugeni d'Ors en el camp de les tècniques administratives i comercials és el *Manual de mecanografía y policopia: curso completo de escrituras mecánicas*, d'Enrique Mhartin y Guix, publicat per l'Editorial Bailly-Baillièrre. És un títol que semblaria bàsic, però que en canvi cau de la tria de Jordi

¹⁷⁴ Les obres de l'escriptora i periodista defensora dels drets de les dones Carmen de Burgos són dels pocs títols del catàleg de l'Editorial Prometeo, dirigida per Vicente Blasco Ibáñez, que arriben a la xarxa.

¹⁷⁵ La biblioteca de la Sociedad General de Publicaciones reuneix títols com ara *El médico en casa*, *La cocina casera o Repostería y confitería caseras*, tots ells publicats per la Dra. Fanny. Sociedad General de Publicaciones, *Lista de libros de la Sociedad General de Publicaciones: 1924* (Barcelona: la Sociedad, 1924).

Rubió. Tot i així, cal remarcar l'interès que s'evidencia en la tria pel comerç i els negocis, el qual es posa de manifest tant per la composició equilibrada del fons, com pel nombre de títols que aplega la matèria dins de la secció: 24 dels 29 títols escollits.

La valoració no pot ser tan positiva a l'hora de considerar el tractament que reben els mitjans de comunicació o la publicitat, dos dels engranatges centrals de la nova societat de masses. La tria bàsica recull dos llibres sobre la matèria: la "Minerva" escrita pel redactor en cap de *La veu de Catalunya* Josep M. Morató i Grau, *Com és fet un diari*; i el manual Gallach de Felipe Villaverde, *Telegrafia eléctrica*. Jordi Rubió amplia l'apartat amb dos tractats més de telegrafia. Sorprenentment, no es localitza a cap biblioteca un dels títols de referència del moment en l'àmbit de la publicitat, l'obra de Pedro Prat Gaballí, *Una nueva técnica: la publicidad científica*, apareguda l'any 1917.¹⁷⁶

Un altre àmbit temàtic que no té cap presència en les biblioteques, tot i el creixement que experimenta durant aquest període, és el sector de les indústries del llibre. Cal tenir en compte, tanmateix, que l'oferta bibliogràfica en aquest terreny és francament minsa, tal com es desprèn de la consulta en els catàlegs patrimonials. Entre les obres localitzades més interessants que podrien figurar en aquest apartat, cal citar el títol de Josep Brunet i Bellet, *L'escriptura, lo gravat, l'impremta, lo llibre*, publicat per L'Avenç l'any 1898; el fulletó que recull les conferències pronunciades l'any 1901 a l'Institut Català de las Arts del Llibre, per Joan Russell i Fidel Giró, *De la tipografia: la composició; la estampació*; i la carta de presentació d'una de les empreses capdavanteres en l'art tipogràfic, *Una empresa catalana de arte gráfico: la imprenta Oliva de Vilanova* (1915), a càrrec de Santiago Vinardell.

66/69 Indústries, arts i oficis

El to verdós dels "Manuales Gallach" acoloreix pràcticament la totalitat dels prestatges destinats a la resta de divisions de les ciències aplicades. En la tria bàsica de les indústries i els oficis diversos, es pot trobar des d'un formulari pràctic d'aplicació al conjunt de les arts i els oficis manuals, fins al tractat de *Pólvoras y explosivos*, de Carles Banús i Comas.¹⁷⁷ Deixant de banda el fons de la casa Gallach, els únics títols localitzats arreu del sistema són: *Los productos comerciales*, de P.E. Alessandri; el

¹⁷⁶ Altres títols sobre la publicitat localitzats en el catàleg de la Biblioteca Nacional d'Espanya són: *La ciencia de la publicidad* (1919), de J. Arren o *Publicidad y ventas por correo* (1922), de Rafel Bori.

¹⁷⁷ El tinent coronel d'enginyers Carles Banús fa una descripció dels procediments tècnics i els materials que intervenen en la fabricació dels explosius. El text s'il·lustra amb nombrosos gravats i algunes taules de forces explosives i composicions químiques. La descripció del contingut pot ajudar a entendre perquè, anys a venir, després de la Guerra Civil, serà un dels títols retirats del fons de les biblioteques populars.

compendi enciclopèdic *La pequeña industria al alcance de todos*, de José Poch Noguera i dos tractats de tecnologia tèxtil, d'Emili Riera.¹⁷⁸

L'anàlisi del fons general de l'apartat d'indústries i oficis (66/69) mostra un predomini de tres rams productius: la viticultura i la indústria de les begudes (15 títols), la indústria tèxtil i la confecció (11) i la indústria química (7). Ambdós directors tenen en compte la importància en l'economia catalana de la indústria de les begudes, motiu pel qual trien una bona selecció de llibres sobre el procés d'elaboració del vi (10 títols), però també sobre la fabricació de la cervesa i dels licors (5). El lot inicial de la Biblioteca Popular del Vendrell aplega el major nombre de títols sobre viticultura, responnent així a la realitat econòmica del municipi, un dels criteris essencials que calia seguir en la configuració del fons de les biblioteques, segons Jordi Rubió. Aquesta secció, tal com s'observa en el llibre de registre, s'ampliarà considerablement amb posterioritat.

Els llibres sobre la indústria tèxtil i els oficis relacionats amb la confecció es reparteixen de forma equitativa la segona posició bibliogràfica de l'apartat d'indústries i oficis: sis manuals de tecnologia tèxtil de G. Beltrami, Gaspar Brunet, Eveli Doria, Jeroni Oller i Estefa i Emili Riera, fan costat a cinc tractats sobre l'art del tall i la confecció, de Carmen de Burgos, Mateo Dessault, Melchora i Florencio Herrero y Ayora, Rafael Meléndez y G. Schéfer. La importància bibliogràfica de la indústria tèxtil i dels oficis relacionats amb la confecció, una de les ocupacions femenines més importants del moment, refermen l'aposta per oferir una bona tria de llibres destinada a la formació i la millora professional.

La diversitat és la característica principal dels títols relacionats amb la indústria química. Certament, la secció aplega alguns manuals generals de química aplicada, com ara el *Compendio de química industrial*, de Pierre Carré; la *Química general y aplicada a la industria*, d'Hector Molinari; o el promptuari de José Poch i Noguera, *La pequeña industria al alcance de todos*. Ara bé, la resta de títols se centren específicament en àmbits ben concrets, sia el camp de la fabricació d'explosius i de la pirotècnia, amb les obres de Carles Banús i Comas, *Pólvoras y explosivos*, o de Juan Bautista Ferré, *La pirotecnia moderna*; sia en el camp de la química dels perfums o dels olis, amb títols com ara com el *Nuevo formulario de perfumes y cosméticos*, de J.P. Durvelle, o el *Manual de la fabricación de los barnices, colas y engrudos*, de Laurent Naudin.

Per atendre la possible demanda lectora sobre el màxim nombre d'oficis, Jordi Rubió amplia la selecció de títols sobre la matèria per a Pineda i/o Figueres, a partir del catàleg de l'editor Gustavo Gili que conté, entre d'altres: el *Manual del fabricante de jabones*, de V. Scansetti o el *Manual del curtidor*, d'Augusto Gansser. Jordi Rubió selecciona

¹⁷⁸ L'editor francès Carlos Bailly-Baillièr crea a Madrid, l'any 1881, una llibreria especialitzada en la publicació d'almanacs, anuaris, guies i obres científiques i tècniques. Poc després, l'any 1897, obre negoci a Barcelona tenint com a administrador a Francisco Sintès. Els fills de l'editor donaran continuïtat a l'empresa familiar després de la mort del seu fundador, fins que resti al capdavant del negoci només Enrique Bailly-Baillièr, a partir de 1923.

també la sèrie “Los secretos de la industria”, diverses obres de tecnologia de la Librería de Feliu y Susanna i un bon nombre de llibres sobre els oficis de la casa francesa Librería de la Vda. de Ch. Bouret: un *Manual del confitero*, un *Manual del cervecero*, un *Nuevo manual del florista artificial y del plumista* o un *Manual del zapatero*.

Crida l'atenció el fet que no hi hagi cap títol sobre el ram de la construcció en la bibliografia bàsica. De fet, la majoria dels llibres sobre la matèria arriben a la xarxa a partir de la inauguració de Pineda, tret del tractat de P.W. Scharroo, *Cálculo simplificado de las construcciones de cemento armado*, que Eugeni d'Ors envia a Canet. Cal insistir, novament, que més de la meitat dels títols, escollits per Jordi Rubió del catàleg de Gustavo Gili, estan editats a partir de 1919.

A tall de resum

El recorregut bibliogràfic per les ciències aplicades ofereix una visió panoràmica del desenvolupament tecnològic i econòmic del país. Una tercera part dels llibres escollits s'ocupa dels camps de l'agricultura i la ramaderia, en sintonia amb el pes específic del sector primari en l'evolució econòmica de Catalunya, amb la viticultura i la fruticultura al capdavant, dos conreus especialment significatius en la majoria de les poblacions on estan situades les biblioteques; Valls, les Borges Blanques o el Vendrell representen aquestes localitats de l'interior amb una forta dependència de l'economia agrícola i ramadera. A continuació, venen els llibres d'enginyeria, amb un predomini dels tractats d'electrotècnia, fet que s'ajusta al desenvolupament de noves indústries relacionades amb l'àmbit de l'energia i de les comunicacions, que juntament amb el sector químic determinen l'impuls industrial que viu Catalunya, durant les primeres dècades del segle XX. Cal precisar que la resta de sectors industrials, especialment la indústria tèxtil, reben també un bon tractament bibliogràfic, atenent unes branques industrials especialment desenvolupades a Sallent, Canet de Mar o Olot. Les tècniques comercials reben també un tractament molt acurat, mentre que la publicitat i les tècniques de comunicació, dos àmbits relacionats amb la nova societat de masses emergent, reben una atenció força més limitada.

L'aportació de la classe 6, Ciències aplicades, a la bibliografia bàsica és de 90 títols, una xifra que representa el 23,8 % del total d'obres del camp temàtic. La dada indica un grau d'uniformitat molt baix en la composició dels lots inicials d'ambdós directors. Això sí, tots dos directors coincideixen a l'hora d'excloure la higiene sexual de l'espai bibliotecari. Les xifres marquen una distància important entre les propostes de lectura d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió, una diferència que, com s'ha observat al llarg del capítol, es veu condicionada, en certa mesura, per l'oferta del mercat. Les principals col·leccions de caire tècnic de l'Editorial Calpe es publiquen a partir de 1920, i passa el mateix amb un bon nombre de títols del catàleg de l'editor Gustavo Gili. Ara bé, cal precisar que una part important de l'oferta de llibre tècnic que arriba a les biblioteques a

l'etapa Rubió, d'aquest i d'altres editors, podia haver estat adquirida anteriorment per Eugeni d'Ors.

L'anàlisi bibliogràfica del fons de les ciències aplicades fa evident l'interès de Jordi Rubió en millorar-ne la composició, ampliant alguns camps temàtics com l'agricultura o l'enginyeria, i introduint nous temes, fins aleshores desatesos com serien els llibres professionals de medicina, els receptaris de cuina o els tractats per a l'aprenentatge dels oficis diversos. L'esforç del segon director s'adreça també a reunir el màxim nombre de títols en català de cada apartat. L'inventari de la *Bibliografia bàsica científica i tècnica en català*, ha permès comparar la magnitud d'aquest esforç en un camp on la producció editorial és francament limitadíssima.

Les taules estadístiques amb les dades globals del sistema mostraven el pes de la classe 6, Ciències aplicades, en el conjunt del fons distribuït a la xarxa, situant-la en el segon lloc de la taula en l'ordre d'importància numèrica. Els llibres triats confirmen un predomini bibliogràfic de les matèries relacionades amb el desenvolupament econòmic del país i, més concretament, amb les activitats agrícoles o industrials de les poblacions on s'instal·len les biblioteques. De fet, aquestes són dues de les tasques pendents de resoldre que Jordi Rubió exposa i demana solucionar en l'informe emès sobre l'estat de les col·leccions de les biblioteques: millorar de forma significativa el fons de la classe de les ciències aplicades i ajustar la tria dels llibres a les necessitats econòmiques i professionals de cada població.¹⁷⁹ La formació tècnica dels treballadors del camp, de la indústria i del comerç es confirma com uns dels eixos centrals de la proposta de lectura del sistema bibliotecari, que reforça, d'aquesta manera, un dels objectius prioritaris del programa polític del govern català: la preparació dels treballadors i dels tècnics que reclama l'avenç econòmic del país.

L'esforç fet en aquest sentit es concreta en la presentació com a tema de debat de la V Reunió de Bibliotecàries del "problema de la lectura dels llibres de tècnica i de ciències (classes 5 i 6)", després de constatar, molt probablement, el poc rendiment lector que s'obté d'aquestes matèries. Jordi Rubió precisa els temes de debat en la convocatòria de la reunió:

[...] quins són els llibres més llegits o més sol·licitats, les categories de lectors que s'interessen per ells i la relació que pugui sospitar-se entre la vida industrial o econòmica de la població i les seves predileccions en aquest ram d'estudi.

Tals observacions seran de gran utilitat per a encarrilar envers una major eficàcia les futures adquisicions de llibres per a cada Biblioteca.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3.735, exp. 1, doc. 33 bis, informe de Jordi Rubió, amb data 20 de juny de 1920.

¹⁸⁰ Arxiu de la Biblioteca Popular de Canet de Mar, "Correspondència", carta de la Central de Biblioteques Populars, de 24 d'octubre de 1922.

L'avaluació de l'expert

L'historiador de la ciència Santiago Riera i Tuèbols ha acceptat fer l'avaluació bibliogràfica dels llibres de ciència i tècnica. L'especialista situa el panorama científic a la Catalunya de començaments de segle i la seva evolució a la ciutat de les pistoles, la Rosa de foc, abans de valorar la tria dels llibres. Respecte a l'interès lector que podia generar la tria bibliogràfica dels camps de la ciència i la tècnica, l'historiador és contundent: només des de Barcelona es podia donar una resposta adequada a certes qüestions científiques i tecnològiques. La ciutat té en la Universitat Industrial i en l'Escola d'Enginyers els vectors capdavanters de la formació tècnica del país, on es formen els professionals que reclama l'avenç econòmic i industrial. D'altra banda, la Universitat de Barcelona fonamenta i fomenta el saber científic. Per a l'historiador, el dubte rau en saber fins a quin punt la construcció o el miratge de la Catalunya-ciutat permetia traslladar les aspiracions i les necessitats de la capital catalana a la resta dels pobles on es destinava una biblioteca popular. La resposta, segons Riera i Tuèbols, cal buscar-la en el projecte de futur que promouen uns "esperits idealistes, en certa mesura, una mica ingenus".

L'historiador reconeix que el fons de les biblioteques populars en els camps de la ciència i de la tècnica mostra un desig d'estendre el coneixement científic i d'impulsar la formació tècnica de la comunitat. L'oferta bibliogràfica atén els grans eixos del desenvolupament industrial del país, especialment els sectors químic, elèctric i de les comunicacions. Ara bé, segons ell, cal posar en dubte l'efectivitat de la proposta tot i la voluntat de modernització que mou els intel·lectuals, els científics i els polítics. La tria de manuals de medicina dirigits a la formació acadèmica és un dels exemples més clars per escatir la distància que separa la proposta de lectura de les biblioteques de la realitat social dels pobles on s'instal·len. Quants lectors de Sallent, de Valls, de Canet o de Figueres podien estar interessats en consultar o tenien capacitat per llegir un seguit de tractats especialitzats en fisiologia o psiquiatria? Certament havia de ser un públic molt minoritari. Barcelona és l'únic nucli potent capaç de donar una resposta elevada a certes temàtiques especialitzades, al costat potser, d'altres poblacions industrials o comercials, com ara Reus o Tarragona.

Una qüestió de mètode intriga al doctor Riera, no hi ha cap assessorament científic a l'hora d'escollir els llibres? Com és que Eugeni d'Ors, membre i secretari de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, i més endavant Jordi Rubió no recorren a cap autoritat en la matèria per fer la tria bibliogràfica?

8.9 7 BELLES ARTS, ESPORTS

La classe 7, Belles arts i esports, agrupa la teoria estètica, la història de l'art i el desenvolupament de les formes de cada ordre artístic: arquitectura, escultura, pintura, etc. La classe reserva un espai per als jocs i els esports (79). La suma d'exemplars distribuïts representa el 8,8 % del total del fons de la xarxa, un percentatge que situa la matèria en el cinquè lloc de la taula en l'ordre d'importància numèrica.¹⁸¹

Taula 29. Evolució del fons de la classe 7, Belles arts, esports

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
7 Belles arts	19	7	5	9	10	9	15	55	8,5
7() Museus i guies artístiques	41	21	21	17	18	18	30	125	19,4
72 Arquitectura	18	8	8	6	9	14	14	59	9,2
73 Escultura	12	1	1	1	1	6	9	19	3
74 Dibuix i decoració	22	3	3	3	4	11	14	38	5,9
75 Pintura	70	14	5	17	16	29	40	121	18,8
76 Gravat	3	0	0	0	0	1	2	3	0,5
77 Fotografia	6	2	2	2	3	2	4	15	2,3
78 Música	29	4	3	2	5	17	23	54	8,4
79 Jocs i esports	36	24	23	21	23	30	34	155	24,1
Total	256	84	71	78	89	137	185	644	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	45	7	8	4	17	30	39	105	16,3
Castellà	128	49	49	45	45	86	98	372	57,8
Francès	73	28	14	29	27	13	45	156	24,2
Altres	10	0	0	0	0	8	3	11	1,7
Total	256	84	71	78	89	137	185	644	100

Font: Base de dades bibliogràfica

¹⁸¹ Les fonts d'informació bàsiques per a l'estudi de la matèria han estat la *Història de l'art català, 7, Del modernisme al noucentisme: 1888-1917* (Barcelona: Edicions 62, 1996) i el capítol de Francesc Fontbona, "Historiografia de l'art catalana", en: Albert Balcells (coord.), *Història de la historiografia catalana* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004), p. 271-299.

Tres divisions reuneixen la major part dels llibres: l'apartat general de les belles arts, amb un pes decisiu de les guies artístiques de museus i de ciutats; la divisió 79, Jocs i esports i la divisió 75, Pintura. A una certa distància es troben l'arquitectura i la música, una disciplina que rep un fort impuls a partir de la inauguració de Pineda, talment com l'escultura. La resta de gèneres artístics tenen una presència molt menys significativa.

Les dades de la taula relacionades amb la composició idiomàtica del fons mostren, com a índex més rellevant, el percentatge tant alt que assoleixen els llibres en francès distribuïts a la xarxa, fins el punt que ocupen la segona posició de la taula, després del fons en castellà. Els llibres en català queden relegats a la tercera posició, tot i el canvi de tendència que s'observa a partir de la inauguració del Vendrell, amb un increment de la proporció de títols en català i una reducció progressiva del desequilibri inicial envers el castellà, especialment accentuat durant l'etapa d'Eugeni d'Ors.

7 Belles arts, museus i guies artístiques

La tria bàsica de l'apartat d'introducció a la teoria i la història general de l'art està encapçalada pels títols de la Librería Gutenberg de José Ruiz, amb la sèrie “Ars una. Species mille” i el manual de Salomon Reinach, *Apolo: historia general de las artes plásticas*. Els fa costat en el prestatge, una de les obres enciclopèdiques més reeixides de la casa Salvat, la *Historia del arte*, de Josep Pijoan, una de les fites de la historiografia artística de l'època.¹⁸² La síntesi d'història de l'art *Resumen gráfico de la historia del arte: arquitectura, escultura, pintura*, de Manuel Duran i Duran, publicat per Gustavo Gili, es queda a les portes d'entrar en la tria bàsica. El *Resumen* només es localitza a tres biblioteques, tot i tractar-se d'un èxit de vendes de l'època, si es té en compte el nombre de reedicions de l'obra. Jordi Rubió amplia la secció d'història general de l'art, entre d'altres títols, amb un volum de l'“Enciclopèdia catalana” dedicat a l'art egipci escrit per Joaquim Folch i Torres i amb el volum de la “Biblioteca popular de L'Avenç”, d'Ignasi de L. Ribera i Rovira, *Portugal artístic: resum d'unes conferències donades sobre aquest tema a l'Ateneu Barcelonès*.

Eugeni d'Ors dona entrada en la secció a un dels pocs textos clàssics de teoria de l'art, *Laocoonte, o, De los límites de la pintura y de la poesía*, de Gotthold Ephraim Lessing.¹⁸³ Jordi Rubió, per la seva banda, amplia l'espai de la crítica artística amb la incorporació de les obres d'alguns autors catalans de referència: *El nacionalisme de l'art*, de Josep Aragay, les *Etapas estètiques*, de Raimon Casellas, o el *Recull d'articles de crítica artística publicats fins ara*, de Francesc Pujols. Les crítiques d'art de Raimon Casellas, publicades a *La veu de Catalunya*, són un dels referents de la cultura artística

¹⁸² Per valorar la importància de l'obra és interessant de seguir els comentaris que apareixen en la semblança biogràfica de Xavier Barral i Altet, *Josep Pijoan, del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999), p. 22-26.

¹⁸³ Els tractats d'estètica no tenen una classificació uniforme en el conjunt de les biblioteques; unes vegades es classifiquen a la filosofia i d'altres a les belles arts. L'opció adoptada ha estat reunir les obres a la classe de filosofia, on les ordenen majoritàriament les biblioteques.

dels primers anys del segle XX. Eugeni d'Ors reconeix el mestratge de Casellas encapçalant amb un pròleg seu el primer volum del *Glosari*; ara bé, és Jordi Rubió qui dona entrada als textos d'art de Casellas, un volum que forma part del catàleg de la Societat Catalana d'Edicions, un segell que no es distribueix a la xarxa fins a l'etapa Rubió. Pel que fa als textos de Francesc Pujols i de Josep Aragay, cal tenir en compte que es publiquen a partir de 1920, quan Eugeni d'Ors ja no ocupa la direcció del sistema bibliotecari. *El nacionalisme de l'art*, de Josep Aragay és un dels títols de referència del programa artístic noucentista. L'assaig ataca directament els moviments avantguardistes, des de l'impressionisme fins el cubisme i el futurisme: “darrera d'ells hi venen les ombres de la mort”; i proclama el deure dels autèntics creadors: “Els artistes han de ser els constructors ideals de la Ciutat, i han de sentir en el fons de llur ànima aquest deure amb entusiasme”.¹⁸⁴

L'apartat d'introducció a la història de l'art es complementa, amb dues sèries bàsiques de guies artístiques: “Les villes d'art célèbres” (14 títols) un recorregut il·lustrat per les principals ciutats europees ideat per l'editor francès H. Laurens; i “El arte en España”, una aposta en el terreny editorial, de la impremta Hijos de J. Thomas. El taller gràfic de Josep Thomas, especialitzat en el sector de les reproduccions artístiques i dels llibres il·lustrats, aposta per introduir-se en el món de l'edició, amb la publicació d'aquesta sèrie de guies artístiques de ciutats, edificis i indrets de reconegut valor artístic.¹⁸⁵ La col·lecció, patrocinada per la Comisaría Regia del Turismo y Cultura Artística, apareix publicada sota el nom de la Casa Editorial Hijos de J. Thomas.¹⁸⁶ La sèrie s'inicia l'any 1913 i publica 37 volums fins a l'any 1917. La majoria dels títols formen part dels lots inicials de totes les biblioteques populars.

La uniformitat del prestatge, pel que fa a la tria bàsica, es trenca, de forma discreta, amb la “Minerva” escrita pel gestor museístic, de filiació noucentista, Joaquim Folch i Torres, *Una visita al Museu de Barcelona*. La intervenció de Jordi Rubió és molt més contundent quan amplia la sèrie iniciada per Eugeni d'Ors “Les musées d'Europe” (10 títols), un recorregut pels museus d'Europa, traçat per la Librairie Nilsson, de París, i conduït per Gustave Geffroy.

En el seu conjunt, l'apartat de les guies artístiques privilegia un destí: Itàlia. Es distribueixen a la xarxa fins a 13 títols dedicats als principals centres artístics del país:

¹⁸⁴ Josep Aragay, *El nacionalisme de l'art* (Barcelona: La Revista, 1920), p. 31.

¹⁸⁵ El taller de Josep Thomas il·lustra revistes de renom a més de publicar alguns títols emblemàtics de l'edició modernista com ara *Crisantemes* i *Anyoranses*, d'Alexandre de Riquer. Per a una aproximació al món del llibre i la indústria gràfica al tombant de segle s'han seguit els treballs d'Eliseu Trenc Ballester, *Les arts gràfiques de l'època modernista a Barcelona* (Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques, 1977), i Pilar Vélez, *El llibre com a obra d'art a la Catalunya vuitcentista, 1850-1910* (Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1989).

¹⁸⁶ La seqüència de noms de la casa Hijos de J. Thomas és un exemple paradigmàtic de l'evolució del sector editorial. La impremta de Josep Thomas, amb la raó social Establiment Gràfic Thomas entra en el món de l'edició sota el nom de Casa Editorial Hijos de J. Thomas; posteriorment retorna, en certa mesura, als seus orígens al recuperar una part del nom original: Establiment Editorial Hijos de J. Thomas.

Roma, Florència, Venècia, Nàpols i, al capdavant de tots, la ciutat antiga de Pompeia, destí al qual se li dediquen quatre guies. Jordi Rubió contribueix de forma decidida a promoure les viles italianes amb la tria de cinc cròniques il·lustrades d'André Maurel, en la seva versió original francesa, que tenen com a destí les principals capitals del país. La importància que va prenent l'edició francesa en la composició de la classe de les belles arts queda palesa amb els títols i les col·leccions citades fins ara.

72 Arquitectura

Gairebé totes les obres bàsiques de la secció d'arquitectura, formen part de la col·lecció “El arte en España”, de la casa Hijos de J. Thomas, suara comentada. L'única excepció a la norma és l'obra monumental de Josep Puig i Cadafalch sobre l'arquitectura romànica de Catalunya, publicada per l'Institut d'Estudis Catalans, i realitzada amb la col·laboració dels seus deixebles Antoni de Falguera i Josep Goday. A partir de l'any 1920, les biblioteques reben també la “Minerva” de Puig i Cadafalch dedicada a l'arquitectura romànica, així com el volum de la “Colección popular de arte”, de la casa Saturnino Calleja, *Los grandes monasterios españoles*, de Vicente Lampérez. La col·lecció de l'editor madrileny és un dels comptats projectes editorials del país dedicats al sector del llibre d'art.

Jordi Rubió fa dues aportacions innovadores en el terreny de l'arquitectura. D'una banda, tria dos manuals d'història de l'arquitectura, *L'architecture romane* i *L'architecture de la Renaissance*, publicats per l'editorial francesa Alcide Picard & Kaan. I en un altre vessant, incorpora dos títols de l'editorial Gustavo Gili centrats en la tècnica arquitectònica: *Modelos de edificios económicos*, de I. Casali i *Construcciones rurales*, de Vittorio Niccoli. De la mateixa manera que en el capítol anterior, dedicat a les ciències aplicades, s'observa que els llibres de tecnologia de la construcció no arriben a la xarxa fins a la inauguració de Pineda; es constata, ara, que els llibres tècnics d'arquitectura segueixen una evolució similar.

El volum total dels llibres distribuïts a la xarxa de la divisió 73, Escultura, gairebé no omplirien el prestatge d'una biblioteca. Això sí, cal reconèixer l'esforç de l'únic títol que forma part de la tria bàsica, l'inventari numismàtic en tres volums de Joaquim Botet i Sisó, *Les monedes catalanes*, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans. Jordi Rubió s'encarrega de donar forma a l'espai de l'escultura, amb la tria de monografies dedicades als principals artistes catalans (Julio Antonio, Enric Casanovas i Josep Clarà). El director selecciona el fons de tres sèries artístiques: la “Colección popular de arte”, de la casa Calleja; la “Biblioteca Estrella”, de la Tipografia Artística Cervantes; i la sèrie “Artistes catalans contemporanis”, de les publicacions de “La Revista”. L'estudi crític sobre l'obra d'Enric Casanovas publicat dins de la sèrie “Artistes catalans contemporanis” és el primer títol de Josep Pla que arriba a la xarxa de biblioteques populars. L'esforç de Jordi Rubió per completar l'espai de l'escultura es concreta també

amb la tria d'un dels pocs estudis històrics sobre la matèria que es podien trobar al mercat, *La escultura antiga y moderna*, d'Elías Tormo y Monzó.¹⁸⁷

L'espai que ocupa la divisió 74, Dibuix i decoració, és també relativament petit. La poca importància de les arts decoratives i de les artesanies és sorprenent, tot i que potser caldria considerar que en aquells moments tot just se n'iniciava l'estudi com a disciplines artístiques. La tria bàsica està formada per dos manuals de la casa Gallach: un tractat de dibuix, escrit per l'especialista Víctor Masriera, i una guia pràctica de pintura decorativa. Tret dels dos "Manuales Gallach", la resta de títols de la secció, prop d'una vintena, arriben durant l'etapa Rubió. La seva intervenció és decisiva per donar una entitat pròpia a la divisió i les matèries que la conformen. Jordi Rubió tria vuit títols dedicats a les arts decoratives i el treball artesà, encapçalats per l'*Anuari del Foment de les Arts Decoratives*, el *Tratado de técnica ornamental*, publicat per la Llibreria d'Art M. Bayés i quatre obres de la sèrie francesa "Bibliothèque des ouvrages de dames", de la casa Garnier, *Le crochet et le tricot*, *La tapisserie*, *La dentelle* i *La broderie*, de Marguerite de Brievres. El director tria també set tractats de dibuix, tant artístic com tècnic, amb l'editor Gustavo Gili com a segell de referència; un catàleg desatès per Eugeni d'Ors, tal com ja s'havia observat en la classe de les ciències aplicades. El treball bibliogràfic de Jordi Rubió es tanca donant entrada a la xarxa als *50 ninots* i *La Catalunya pintoresca*, de Xavier Nogués, al costat de dues monografies artístiques centrades en l'obra de Massaccio i de Ramon Casas.

75 Pintura

Les monografies dedicades als pintors dominen els prestatges de la secció de la pintura. La tria s'equilibra amb algunes obres generals dedicades a la història i la tècnica del gènere artístic. Una sèrie francesa sobresurt de la resta; es tracta de la "Nouvelle collection des classiques de l'art", publicada per la Librairie Hachette et Cie, de París. Les excel·lents monografies il·lustrades de la col·lecció francesa són la carta de presentació, en la bibliografia bàsica, de Hans Holbein, de Diego Velázquez i de Jean-Antoine Watteau. Eugeni d'Ors distribueix també a un bon nombre de biblioteques els volums de la "Nouvelle collection" dedicats a Fra Angelico, Andrea Mantegna, Albrecht Dürer, Miquel Àngel, Murillo, Ticià i Rubens;¹⁸⁸ i acompanya la sèrie amb títols d'una altra sèrie francesa: "Les maîtres de l'art", publicada per Plon-Nourrit et Cie, Librairie de l'Art ancien et moderne. El repertori de monografies dedicades als mestres de la pintura s'amplia de forma considerable durant l'etapa Rubió, amb la incorporació d'altres sèries de referència: "Los grandes pintores", de la Casa Editorial

¹⁸⁷ La recerca en els catàlegs patrimonials no ha permès identificar cap més títol d'interès general sobre la matèria.

¹⁸⁸ És interessant d'observar la coincidència entre els pintors triats i les gloses que Xènius dedica a la majoria d'aquests artistes a *La Vall de Josafat*: "Leonardo" (LVJ 5-I-1918), "Rubens" (LVJ 16-I-1918), "El Tiziano" (LVJ 20-II-1918), "Mantegna" (LVJ 25-IV-1918), "Holbein" (LVJ 10-VI-1918), "Miquel Àngel" (LVJ 28-XI-1918), "Rembrandt" (LVJ 5-XII-1918) i "Dürer" (LVJ 15-I-1919).

Hispano-Americana, de París (15 títols); “Les grands artistes: leur vie, leur oeuvre”, publicada per l’editor francès H. Laurens (7), o els petits volumets de la sèrie “Gowans’s art books”, de la casa londinenca Gowans & Gray (8).

La suma dels títols d’aquestes i d’altres sèries classificades en les diferents divisions de les belles arts permet confeccionar una llista dels pintors presents en l’espai bibliotecari en funció del nombre de volums que els representen. D’acord amb aquest procediment, la llista l’encapçala Diego Velázquez, amb 4 títols i 11 exemplars distribuïts, al qual segueixen Goya (3/8), el Greco (3/6), Albrecht Dürer (4/5), Peter Paulus Rubens (3/5), Ticià (2/5), Hans Holbein (2/5), Jean-Antoine Watteau (2/5), Andrea Mantegna (2/4) i Miquel Àngel (2/3).

Com es pot veure, els mestres clàssics s’imposen als pintors contemporanis, tant en l’àmbit internacional com en l’àmbit nacional. La modernitat parisenca fa acte de presència només amb el títol dedicat a Edgar Degas de la sèrie “Los grandes pintores”. Els pintors espanyols i catalans contemporanis reben més atenció durant l’etapa Rubió, quan s’envien a Pineda o Figueres les monografies dedicades a Santiago Rusiñol, Joaquin Sorolla e Ignacio Zuloaga de la “Biblioteca Estrella” i el volums dedicats a Joaquim Sunyer i Xavier Nogués de la sèrie “Artistes catalans contemporanis”, de les publicacions de “La Revista”. Ambdues sèries s’inicien al voltant de 1920, fet pel qual només podien ser adquirides per als lots inicials de l’etapa Rubió. Ara bé, cal precisar que aquest condicionant, no afecta altres monografies publicades per “La Revista” l’any 1917, que només es trien durant l’etapa Rubió: *La pintura francesa moderna fins al cubisme*, de Joan Sacs i *L’obra d’Isidre Nonell*, que es publica justament amb un pròleg d’Eugeni d’Ors. De fet, durant l’etapa d’Ors no es distribueix a la xarxa cap títol de les publicacions de “La Revista”, tal com es constatarà i s’acabarà d’analitzar en la divisió següent, destinada a la literatura.

Per situar les expectatives del moment, val la pena citar el balanç artístic de Joan Sacs que apareix en l’*Anuari de Catalunya* de l’any 1917.¹⁸⁹ La crònica de Joan Sacs destaca entre els fets més transcendents de la temporada artística, la mostra de “paisatges gais i pintorescs” de Santiago Rusiñol que es presenten a la Sala Parés, la modernitat del Saló Dalmau “cau dels hardits, el bon indret de la pintura d’avantguarda” i, sobretot, l’Exposició d’Art Francès organitzada a Barcelona pel marxant Vollard:

L’Exposició d’Art Francès fou un esdeveniment que deixà records inesborrables a la memòria de tots els aimadors de les arts belles, i lliçons i estímuls impreuables a

¹⁸⁹ Antoni Rovira i Virgili (dir.), *Anuari de Catalunya: crònica de la vida política, literària, teatral, artística... durant l’any 1917* (Barcelona: Minerva, 1918?), p. 71-85. L’article de Joan Sacs inclou una relació dels títols de temàtica artística publicats a Catalunya durant aquell any. Una visió panoràmica sobre les exposicions i el món de l’art es pot seguir a la breu síntesi de Carme Hueso i Muñoz, *Aparadors d’art: una aproximació a la història del galerisme a Catalunya* (Barcelona: Gremi de Galeries d’Art de Catalunya, 2006), p. 29-61. Les exposicions més destacades d’aquells anys s’inventarien a Francesc Fontbona (dir.), *Repertori d’exposicions individuals d’art a Catalunya (fins a l’any 1938)* (Barcelona: Institut d’Estudi Catalans, 1999) i Francesc Fontbona (dir.), *Repertori de catàlegs d’exposicions col·lectives d’art a Catalunya (fins a l’any 1938)* (Barcelona: Institut d’Estudi Catalans, 2002).

l'esperit de nombrosos joves artistes que difícilment haurien pogut anar pels llurs propis passos a admirar aquell mirífic art en l'Atenes moderna.¹⁹⁰

La història de la pintura catalana està representada en la bibliografia bàsica amb la tria de dues obres essencials: *Los cuatrocentistas catalanes: historia de la pintura en Cataluña en el siglo XV*, de Salvador Sanpere i Miquel, i l'inventari de *Les pintures murals catalanes*, publicat, sota l'impuls inicial de Josep Pijoan, per l'Institut d'Estudis de Catalans. Sorpren, no trobar en la tria de Jordi Rubió, el text de Josep Aragay, *La pintura catalana contemporània, la seva herència i el seu llegat* (1916), fet que porta a pensar que probablement deuria estar exhaurit.¹⁹¹

Per acabar, només dir que la bibliografia bàsica té en compte la tècnica pictòrica, amb la tria d'un manual de la llibreria madrilenya Romo, però en canvi, es trobava a faltar una història general de la pintura. La guia del Museu del Prado, dins de la tria bàsica, o els tres volums de la sèrie *Obras maestras de la pintura*, publicats per Caro Raggio, seleccionats per Jordi Rubió, no supleixen la utilitat que podria tenir una síntesi històrica sobre l'evolució de l'art pictòric. Tanmateix, la consulta dels catàlegs patrimonials no ha permès localitzar cap introducció general a la història de l'art pictòric, un ordre artístic que, atès que ja rebia una atenció preferent en totes les històries generals de l'art no deuria generar una gran producció editorial.

Xènius té en poca estima el treball del pintor Francisco de Goya, tal com el judica a *La Vall de Josafat*: “Tinc forta sospita que el crèdit de Goya és destinat a minvar un poc. Goya ha estat consagrat gran pintor per una època que no sabia prou bé què cosa era pintura”.¹⁹² Potser és per això que els gravats del pintor aragonès arriben a la xarxa de la mà de Jordi Rubió, que tria per a la divisió 76, Gravat, dos estudis sobre l'artista aragonès.

77 Fotografia

La divisió corresponent a la fotografia compta amb molt pocs títols, tot i que l'oferta del mercat sembla que permetria abastir-la més àmpliament. A començaments de segle, un bon nombre de societats fotogràfiques promouen la difusió d'aquest mitjà, una tasca a la qual contribueixen amb la publicació de diverses revistes, com ara *El fotógrafo profesional* (1914-1936) o *Lux* (1916-1922).¹⁹³ La tria bàsica inclou únicament dues

¹⁹⁰ Antoni Rovira i Virgili (dir.), *Anuari de Catalunya...*, p. 80.

¹⁹¹ El cànon d'Eugeni d'Ors sobre la pintura catalana del moment destaca les figures de Ramón Casas, Joaquim Mir i Isidre Nonell, i exalta la nova generació d'artistes noucentistes, encapçalada per Joaquim Sunyer i Xavier Nogués, esperits superadors de la claudicació artística d'autors com Santiago Rusiñol. Eugeni d'Ors, *Cincuenta años de pintura catalana* (Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema, 2002).

¹⁹² Xènius li dedica la glosa “Goya” (*LVJ* 1-VII-1918). Dos anys abans, titlla Goya i el gravador francès Jacques Callot, d'artistes anarquitzants i decadents, en la glosa “Bernard Naudin, l'admirable” (13-XI-1916).

¹⁹³ Una aproximació general a l'evolució de l'art fotogràfic a Catalunya durant aquests anys es pot obtenir en el capítol de Joan Fontcuberta, “Fotografia catalana 1900-1940: el camí vers la modernitat”, en: *Introducció a la història de la fotografia a Catalunya* (Barcelona: Lunwerg, 2000), p. 75-104.

obres: el *Recetario fotográfico*, de Luigi Sassi i la “Minerva” de Josep Massó Ventós, *Com es confecciona un film*. De fet, la fotografia és una manifestació de la modernitat artística que Xènius rebutja frontalment per tractar-se d’un art que copia, “no la realitat, ni la natura, sinó precisament l’apariència i la superfície”. El *Glosari* recull diverses expressions d’aquest rebuig per la “plebea fotografia” com a “usual proxeneta de vanitats i disfressa d’ineficàcies dins el viure modern”.¹⁹⁴ Jordi Rubió s’encarrega també, en aquest cas, de refer una secció força desatesa reunint obres de diverses fonts: el catàleg de Gustavo Gili li ofereix el tractat *La fotografía: manual para aficionados*, de Juan Muffone i el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria li permet distribuir el *Curs de fotografía*, de Rafael Garriga.¹⁹⁵ La tria del curs del CADCI confirma l’esforç que fa Jordi Rubió per dotar a les populars del major nombre possible de títols en català. Pel que fa a l’art cinematogràfic, les opcions bibliogràfiques són molt més limitades; l’oferta editorial en aquest camp és francament escassa i la majoria de títols s’ocupen prioritàriament de la perillositat moral del cinema, com és el cas de l’obra de Ramon Rucabado, *El cinematògraf en la cultura i en els costums*. Els cercles intel·lectuals catalans polemitzen sobre les virtuts o els perjudicis del nou mitjà, que genera un rebuig generalitzat dels noucentistes.¹⁹⁶

78 Música

El buit que s’observa en el prestatge destinat als llibres de música és encara molt més sorprenent, ja que l’espai es troba francament desolat. Certament, l’oferta de llibres de música deuria ser molt pobre, si s’escolten les queixes de Rafael Altamira a l’hora d’exposar les mancances del mercat del llibre.¹⁹⁷ Ara bé, és difícil d’entendre que la tria bàsica estigui formada exclusivament per dos títols: un repertori de cançons populars catalanes harmonitzades pel compositor i musicòleg Enric Morera i una biografia de Beethoven escrita per l’intel·lectual francès Romain Rolland.¹⁹⁸ Les tries d’Eugeni d’Ors i de Jordi Rubió opten per alternatives ben diferents a l’hora de posar remei a les mancances que presenta el mercat. Eugeni d’Ors recorre a la producció francesa per poder enviar una història de la música a Olot, Canet i el Vendrell, es tracta de la síntesi de Jules Combarieu, *Histoire de la musique*, publicada per la Librairie Armand Colin. Durant l’etapa d’Ors es distribueix també a Olot una col·lecció de partitures musicals, “Nouvelle édition française de musique classique”, de la casa M. Senart, de París.

¹⁹⁴ Xènius tracta la qüestió, sobretot, en dues gloses “Felicitació” (1-3-1916) i “Mots” (13-3-1916).

¹⁹⁵ La recerca en els catàlegs patrimonials constata l’existència de nombrosos títols d’interès general dedicats a la tècnica fotogràfica: Ramón Espina, *Nociones de fotografía, proyecciones y cinematógrafo*, (Barcelona: Sociedad General de Publicaciones, 1914?); i Rodolfo Namias, *Manual práctico y recetario de fotografía* (Madrid: Bailly-Baillièrre, 1919), un dels títols més reeditats de l’època.

¹⁹⁶ La polèmica es presenta en el capítol de Miquel Porter i Moix, “Cultura cinematogràfica”, en: Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. VII, *El Noucentisme...*, p. 259-260.

¹⁹⁷ Rafael Altamira, “Lecturas y bibliotecas...”, p. 66.

¹⁹⁸ Xènius judica Beethoven a dues gloses de *La Vall de Josafat* (30-XI-1918 i 2-XII-1918): “Un sol producte, dins la història universal de l’esperit, s’assembla en aquest punt de la claror i de la popularitat autèntica a l’obra de Beethoven: els Evangelis”.

Davant d'aquest panorama francament desolador, cal valorar l'esforç de Jordi Rubió per completar la secció espigolant manuals i tractats de música en diversos catàlegs editorials. La tria s'amplia, d'aquesta manera, amb la *Historia de la música*, d'Eduardo López, publicada per la casa Paluzie; la *Enciclopedia abreviada de la música*, de Joaquín Turina, editada per Renacimiento, i diversos mètodes instructius com ara *La educación musical*, d'Alberto Lavignac, publicat per Gustavo Gili, o el *Tractat de teoria de la música*, de M. Davalillo, publicat en català per la Musicografia Wagner. Entre els estudis generals d'introducció a la música, Jordi Rubió inclou el títol de Camille Mauclair, *La religión de la música*; el volum forma part de la sèrie publicada per la Sociedad General de Publicaciones, "El arte de la música", un dels pocs projectes dedicats a la matèria que es poden trobar al mercat.¹⁹⁹

Per poder reunir estudis sobre els gran compositors, Jordi Rubió recorre també a dues sèries editades a França: "Los grandes músicos", de la Casa Editorial Hispano-Americana i "Les musiciens célèbres", publicada per H. Laurens. El director incorpora a la xarxa monografies dedicades a Bach, Mozart, Chopin i Rossini. L'escenari queda buit, tanmateix, d'una de les figures cabdals de la renovació musical de l'època, el compositor alemany Richard Wagner, que captiva l'interès d'alguns cercles musicals de Catalunya, donant lloc a la fundació de l'Associació Wagneriana. L'Associació es crea a Barcelona l'any 1901 sota l'impuls del musicògraf Joaquim Pena, amb la finalitat de difondre l'obra del compositor. Entre 1901 i 1910, l'entitat publica les seves òperes principals en català així com diversos estudis sobre l'art i la música de Wagner.²⁰⁰ El volum dedicat a Richard Wagner de la sèrie francesa "Los grandes músicos" no es localitza a cap biblioteca, ni tampoc cap de les obres publicades per l'Associació Wagneriana. L'únic títol de Richard Wagner distribuït a la xarxa és l'adaptació per als infants de les seves narracions èpiques, *Historias de Wagner, explicadas a los niños*, publicada per la casa Araluce.²⁰¹ L'escenari es completa amb un estudi biogràfic d'Ignasi Iglésias dedicat al mestre Enric Morera.

La intervenció contundent de Jordi Rubió en la secció de música es clou amb la distribució a la xarxa d'una sèrie de cançoners populars i infantils. Els reculls de cançons elaborats per Enric Morera, Narcisa Freixas, Josep Cumellas, Domènec Mas o Felip Plantada, publicats majoritàriament per la casa Iberia Musical, substitueixen la col·lecció francesa de partitures musicals que havia triat Eugeni d'Ors. Entre els cançoners, val la pena destacar dos títols: el *Cantoral litúrgic del poble*, primer volum de la "Biblioteca popular litúrgica", un projecte endegat per l'Abadia de Montserrat, i el

¹⁹⁹ La col·lecció de música de la Sociedad General de Publicaciones reuneix, entre d'altres, els títols *Historia de la música moderna*, de Camille Mauclair i *La música y los músicos*, d'Héctor Berlioz.

²⁰⁰ Xènius valora l'Associació a la glosa "La Wagneriana" (9-III-1915) com a "espill i exemple d'empreses privades de cultura al nostre país".

²⁰¹ Els catàlegs patrimonials confirmen l'interès pel compositor alemany amb l'elevat nombre d'estudis publicats durant aquests anys: Alfred Ernst, *L'art de Ricart Wagner: l'obra poètica, l'obra musical* (Barcelona: Associació Wagneriana, 1909-1910); Ricard Benavent i Feliu, *La obra de Wagner* (València: Hijos de Fco. Vives Mora, 1915), o Henri Lichtenberger, *Wagner* (València: Manuel Villar, 1916).

Cancionero musical popular español, obra de Felip Pedrell, que marca una fita en la musicografia hispànica.²⁰²

79 Jocs i esports

La manca d'uniformitat de la tria d'ambdós directors observada reiteradament al llarg del capítol, desapareix a la divisió dels jocs i els esports. La secció compta amb 36 títols, dels quals 25 formen part de la bibliografia bàsica i, per tant, coincideixen en els lots inicials d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió. L'apartat dels jocs té un paper secundari en la divisió, ja que només aporta dos títols a la tria bàsica, ambdós dedicats a la resolució d'enigmes i problemes científics. Això sí, un dels títols és obra del reconegut mestre Josep Estalella, *Ciencia recreativa*, tot un èxit a l'època. Jordi Rubió dona més relleu a la secció, introduint una nova temàtica, els escacs, representats a través de dues obres: el *Primer libro del ajedrecista*, de José Paluzie i el *Manual del ajedrecista*, de Martín Ricart, tot un èxit de vendes de la Librería de Francisco Puig i Alfonso, si tenim en compte que l'any 1921 arriba a la seva quarta edició.

Com s'acaba de precisar, els llibres d'esports representen l'aportació més nombrosa a la bibliografia bàsica de la classe de les Belles arts. La popularització de l'esport en la societat és un fet constatable bibliogràficament; la presència contundent del futbol, la boxa, l'atletisme o el tennis en els prestatges sembla correspondre a l'interès creixent de la població per la pràctica de l'esport o per gaudir de les seves manifestacions com a simples espectadors.²⁰³ La presència cada cop més significativa de l'esport en la vida pública genera una intervenció decidida de la Mancomunitat, conscient de la necessitat d'integrar l'esport dins del procés de construcció nacional. Amb aquest objectiu, les accions del govern català s'orienten en tres vessants: l'impuls del projecte olímpic català, una política de suport econòmic a entitats i actes esportius i la difusió de la cultura física a través de les escoles.²⁰⁴ En aquest context, es pot entendre que la majoria de les biblioteques rebin més de 20 llibres dedicats a les diferents disciplines esportives. Gairebé tots ells formen part d'una única col·lecció: "Los sports", dirigida per Josep Elías Juncosa. Els volums de la sèrie, escrits per especialistes del país, estan editats o impresos per diferents establiments (Ibérica, Bayer, etc.), fins que la sèrie s'integra en el catàleg de l'editorial Sintès. L'única aportació específica de Jordi Rubió en el camp dels esports és la tramesa de dos donatius del Centre Excursionista de Catalunya, entre els

²⁰² Una breu panoràmica sobre l'art musical a Catalunya es pot seguir a través de la síntesi històrica de Josep Roda Batlle, *Música i músics a casa nostra* (Barcelona: Teide, 1993). Per aprofundir en el tema, és indispensable la consulta de Xosé Aviñoa (dir.), *Història de la música catalana, valenciana i balear*, vol. 4, *Del Modernisme a la Guerra Civil (1900-1939)* (Barcelona: Edicions 62, 1999).

²⁰³ Una visió general sobre l'evolució de l'esport durant aquests anys es pot seguir a Xavier Pujadas i Martí, Carles Santacana i Torres, *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya*, 1, 1870-1931 (Barcelona: Columna: Diputació de Barcelona, 1993).

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 141-143.

quals consta el treball de Joaquim Rubió i Balaguer, *Taula general bibliogràfica de l'excursionisme català*.²⁰⁵

L'interès manifest de Jordi Rubió per difondre els valors i els símbols de la cultura catalana en l'espai bibliotecari, es concreta amb la introducció en els lots inicials de dos títols d'una nova temàtica: *El llibre de les sardanes: recull de les més populars composicions per a sardana* i el tractat d'Aureli Capmany, *Com es balla la sardana*.

A tall de resum

L'anàlisi bibliogràfica de la classe 7, Belles arts i esports, mostra com el grau d'uniformitat dels lots inicials d'ambdós directors presenta un dels índexs més baixos de tot el sistema. Al llarg del capítol, s'ha pogut constatar com la tria d'Eugeni d'Ors és molt reduïda en la majoria dels camps temàtics, de forma especial en l'escultura, el dibuix i, sorprenentment, en la música, una de les passions manifestes de Xènius. La intervenció de Jordi Rubió en aquests camps és decisiva, fins el punt que els atorga una entitat pròpia, a l'incrementar-ne el contingut de forma remarcable, especialment en l'espai de la música. La distància entre les propostes de lectura s'accentua, específicament, a causa de l'atenció preferent de Jordi Rubió pels autors catalans i la producció editorial en català, dos eixos fonamentals de la seva tria, tal com es va constatant a mesura que avança l'estudi temàtic del fons.

La distància entre les propostes de lectura d'ambdós directors s'escurça en les seccions de les guies artístiques, l'arquitectura i els esports, on el pes d'algunes col·leccions, com ara "El arte en España", "Les villes d'art célèbres" o "Los sports" és determinant per a la seva constitució. No està de més recordar el procés de redacció dels llibres de registre, i valorar el pes decisiu de les col·leccions en la constitució dels lots inicials de l'etapa d'Eugeni d'Ors.

Cal destacar també, com a dada molt significativa, que la majoria de les monografies artístiques dedicades als pintors, ja siguin escrites en francès o en castellà, provenen de França. La producció editorial francesa és determinant per a la configuració del camp de les belles arts, i de forma especial, per a la composició de l'apartat de la pintura. Com s'ha observat, abastament, tant Eugeni d'Ors com Jordi Rubió recorren al mercat francès davant del panorama desolador que presenta el mercat del llibre nacional. Ara bé, cal valorar el fet que aquest no és l'únic recurs que utilitza Jordi Rubió, ja que el segon director emprèn una sistematització rigorosa del treball bibliogràfic, buidant catàlegs, incorporant noves editorials a la xarxa i, sobretot, redefinint la composició de cada camp temàtic, atorgant un protagonisme destacat a la cultura catalana.

²⁰⁵ La taula bibliogràfica inventaria les notícies aparegudes en els òrgans de difusió de les societats excursionistes catalanes, des de 1876, any de la creació de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques, fins a finals de 1915. La taula es tanca amb una "Notícia bibliogràfica de les publicacions excursionistes", que inclou la relació dels llibres i memòries publicats per les societats excursionistes durant aquells anys.

L'avaluació de l'expert

L'historiador de l'art Francesc Fontbona, especialista en el modernisme, ha acceptat valorar la tria bibliogràfica dels llibres de la divisió d'art. El cap de la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya inicia la valoració de la classe de belles arts, aclarint, de bon principi, la dificultat i els riscos de compartimentar en excés els moviments artístics del tombant de segle, atès que algunes de les figures capdavanteres del modernisme i del noucentisme estableixen forts lligams i complicitats entre elles, tot i defensar idearis estètics ben diferents.

Un cop fet l'aclariment, el doctor Fontbona es pregunta, primer de tot, per una sèrie d'absències bibliogràfiques que detecta en el fons de la xarxa. El primer buit que constata és un recull de semblances i valoracions dels artistes del moment que publica el redactor en cap de *La vanguardia*, Alfredo Opisso, sota el títol, *Arte y artistas catalanes*.²⁰⁶ El contingut del recull semblaria molt adient per al fons d'una biblioteca popular, talment com l'obra enciclopèdica editada per la casa Montaner y Simon, sota la direcció de Lluís Domènech i Montaner, amb la col·laboració de Josep Puig i Cadafalch, *Historia general del arte*, la primera gran història de l'art feta per especialistes del país.²⁰⁷ L'inventari d'absències es clou amb dos títols més l'*Almanach dels noucentistes*, fita simbòlica del moviment impulsat per Eugeni d'Ors, editat sota la direcció artística de Josep Aragay i les *Notes sobre art*, de Joaquim Torres-García, una de les formulacions teòriques fonamentals de l'ideari estètic noucentista.²⁰⁸

L'interrogant que es planteja és fins a quin punt les absències observades responen a motius ideològics o bé a la disponibilitat del mercat. I, anant una mica més lluny, fins a quin punt el treball bibliogràfic s'executa de forma ordenada, planejada i sistemàtica, o bé es resol a partir de les possibilitats d'un mercat feble i no gaire ben articulad, en què l'oferta immediata és determinant a l'hora d'abastir-se d'una sèrie de publicacions. (La resposta a aquests interrogants s'haurà de donar al final de la recerca).

També cal tenir en compte, segons el doctor Fontbona, l'actitud generalitzada a l'època de mantenir una certa prevenció davant la modernitat, una actitud que podria condicionar, en certa mesura, les apostes bibliogràfiques, especialment pel que fa a la tria d'Eugeni d'Ors. La manca de distanciament respecte als moviments i els fets artístics podria justificar la poca atenció que reben alguns corrents estètics d'implantació recent. El costum de l'època, de fet, tendia a no sotmetre a judici crític les creacions més properes, i el segle XIX, tot just s'acabava de tancar. La norma estètica cal buscar-la en les figures clàssiques del passat, per davant de les expressions contemporànies, sobre les quals encara no es té prou perspectiva. Una d'aquestes

²⁰⁶ Alfredo Opisso, *Arte y artistas catalanes* (Barcelona: La Vanguardia, 1900).

²⁰⁷ Lluís Domènech i Montaner, Josep Puig i Cadafalch (dir.), *Historia general del arte* (Barcelona: Montaner y Simon, 1886-1897).

²⁰⁸ *Almanach dels noucentistes* (Barcelona: Obrador de Joaquim Horta, 1911); i Joaquim Torres-García, *Notes sobre art* (Girona: Tallers de Rafel Masó, 1913).

expressions o manifestacions seria el cinema, un espectacle que es viu i es disfruta, però que és massa nou encara per ser interrogat. En un mateix sentit es podria interpretar la recepció de Richard Wagner, l'heroi dels modernistes; la figura i les composicions del compositor alemany no tenen cap ressò a les biblioteques, tot i la força del corrent wagnerià que remou els auditoris de la capital catalana.

8.10 8 LITERATURA

La classe 8, Literatura, reuneix dues grans tipologies d'obres: d'una banda, estudis de crítica i d'història literària; de l'altra, obres de creació de les diferents tradicions literàries nacionals. L'adaptació catalana de la Classificació decimal feta per Jordi Rubió amb la col·laboració de Manuel de Montoliu revisa l'ordre de les tradicions i corregeix l'error, en l'estructura jeràrquica, de subordinar les lletres catalanes i provençals a la literatura francesa.²⁰⁹

Taula 30. Evolució del fons de la classe 8, Literatura

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
80 Literatura general	15	5	6	7	8	9	11	46	1,9
822+881 Literatura clàssica	61	35	29	46	50	23	43	226	9,2
83 Literatures romàniques	21	6	5	5	5	12	18	51	2,1
831 Literatura francesa	142	33	27	40	44	78	98	320	13,0
833 Literatura catalana	283	28	29	35	73	176	241	582	23,7
834 Literatura castellana	199	100	77	109	102	87	128	603	24,6
837 Literatura italiana	40	17	16	18	20	25	34	130	5,3
84 Literatures germàniques	15	6	2	8	8	8	10	42	1,7
841 Lit. anglesa i nord-americana	89	16	17	29	32	46	69	209	8,5
842 Literatura alemanya	43	17	14	19	23	25	33	131	5,3
871 Literatura russa	18	6	4	7	7	10	16	50	2,0
89 Altres literatures	25	10	5	10	11	12	15	63	2,6
Total	951	279	231	333	383	511	716	2.453	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Exemplars	%
Català	413	71	67	89	146	278	362	1.013	41,3
Castellà	496	203	161	229	221	223	316	1.353	55,2
Francès	32	5	3	15	15	10	29	77	3,1
Altres	10	0	0	0	1	0	9	10	0,4
Total	951	279	231	333	383	511	716	2.453	100

Font: Base de dades bibliogràfica

²⁰⁹ *Classificació decimal...*, p. 6-7. L'agrupament inicial de la Classificació decimal subordinava la literatura catalana a la literatura francesa, talment com succeïa a l'hora de situar el català com a dialecte del francès. Jordi Rubió reagrupa els idiomes i corregeix aquest error de l'estructura jeràrquica.

Els llibres de literatura distribuïts a la xarxa representen el 33,5 % del total del fons de les biblioteques, un volum d'exemplars que situa la matèria en el primer lloc de la taula en l'ordre d'importància numèrica. El pes de cada secció varia en funció de la variable estudiada. Si es pren com a referència la columna dels títols, la divisió 833, Literatura catalana, ocupa la primera posició de la taula; ara bé, si es pren com a referència la columna dels exemplars, la primera posició de la taula l'ocupa l'apartat 834, Literatura castellana. Aquesta paradoxa numèrica, s'explica pel canvi de tendència que s'observa en la composició dels lots inicials a partir de la inauguració de Pineda i de Figueres. Les dades de la taula mostren com durant l'etapa Rubió, la proporció de llibres d'ambdues literatures s'inverteix de forma radical, derivant en una preeminència clara de la literatura catalana. La literatura clàssica experimenta també un canvi de tendència significatiu en el mateix període, apuntant una evolució a la baixa a partir de la inauguració de Pineda. Després de les literatures catalana i castellana, la tradició més ben representada correspon a la literatura francesa, seguida de la literatura clàssica i la literatura anglesa i nord-americana. La resta de literatures occidentals tenen una presència més reduïda i se situen a una certa distància; és el cas de la literatura italiana, l'alemanya i la russa. Tal com es deia al principi, la classe 8, Literatura, està formada bàsicament per dues tipologies d'obres: estudis crítics i obres de ficció. L'ordre de cada divisió temàtica reproduceix aquesta estructura, presentant en primer lloc els estudis de crítica literària i oferint a continuació una tria d'obres de cada gènere literari d'acord amb l'ordre següent: poesia, prosa i teatre. Aquest és l'ordre d'interpretació que se seguirà al llarg del capítol.²¹⁰

Respecte a la composició idiomàtica, la taula mostra una relació força equilibrada entre el català i el castellà, tant pel que fa als títols com als exemplars. L'equilibri es deu, en bona mesura, a l'increment progressiu de títols en català en els lots inicials a partir de la inauguració del Vendrell, un increment que s'accentua de forma significativa en els lots de Pineda i de Figueres, en els quals se supera, fins i tot, el nombre de llibres en castellà.

80 Literatura general

La secció de literatura general aplega les obres d'introducció general a la crítica literària i els compendis d'història de la literatura universal; els estudis específics sobre l'evolució de cada tradició nacional s'ordenen en la divisió corresponent a cada literatura. La bibliografia bàsica de la literatura general no evidencia una sistematització gaire rigorosa de la tria. L'apartat de crítica literària queda cobert amb les obres d'Hermenegildo Giner de los Ríos, de Joan Alcover i de Diego Ruiz; en canvi, es troba a faltar una història general de la literatura. Eugeni d'Ors resol el problema, en certa mesura, distribuint a Olot, Canet i el Vendrell dues col·leccions monogràfiques que recullen les diferents tradicions nacionals: la sèrie "Todas las literaturas", de La España

²¹⁰ Les fonts d'informació bàsiques per a l'estudi general de la classe 8, Literatura, han estat els catàlegs de la Biblioteca de Catalunya i de la Biblioteca Nacional d'Espanya, a través dels quals s'ha identificat la producció dels escriptors citats, en el període objecte d'estudi.

Editorial, i la biblioteca “Histoires des littératures”, de la casa francesa Librairie Armand Colin. La suma d’ambdues sèries ofereix una bona panoràmica de la literatura universal desglossada, això sí, en volums dedicats a les diferents cultures literàries (francesa, anglesa, italiana, alemanya, russa, etc.), que és on es troben classificats. Jordi Rubió dona continuïtat a la col·lecció de la llibreria d’Armand Colin, no així a la biblioteca de La España Editorial, probablement exhaurida. Cal recordar que Jordi Rubió recomana la compra d’ambdues col·leccions a Eugeni d’Ors, quan aquest li sol·licita una tria d’estudis bàsics d’història de la literatura, per a la formació dels lots inicials de les populars.²¹¹ Eugeni d’Ors acaba adquirint una quantitat important dels títols recomanats per Rubió, entre els quals es troben les col·leccions citades.

La tria bàsica de l’apartat d’introducció a la literatura inclou també dues “minerves” escrites per Josep M. López Picó i Lluís Segalà, i tres antologies literàries, dos de les quals formen part d’una col·lecció bàsica: la “Biblioteca universal: colección de los mejores autores antiguos y modernos, nacionales y extranjeros”, publicada per la societat Perlado, Páez y C^a (Sucesores de Hernando). La “Biblioteca universal” reuneix les obres mestres de la tradició occidental, des de l’antiguitat fins a l’època moderna; més de 130 volums, que es localitzen a gairebé totes les biblioteques de la xarxa. La distribució generalitzada dels volums de la “Biblioteca universal”, així com de la “Biblioteca clásica”, una altra sèrie bàsica de la casa editorial dels Sucesores de Hernando, fa que aquest segell sigui un dels més ben representats a la classe de la literatura.²¹² Les úniques obres literàries del seu catàleg que no es trien de forma sistemàtica són les novel·les de Benito Pérez Galdós i el teatre de Jacinto Benavente.

La tria de la “Biblioteca universal” només s’explica, segons Jordi Rubió, per “l’estretor del pressupost inicial de les biblioteques”. La manca de recursos justificaria la tria d’aquesta “antipàtica” sèrie, que “detonarà sempre en els prestatges”.²¹³ Jordi Rubió, en canvi, inclou entre les recomanacions que proposa a Eugeni d’Ors l’adquisició de la “Biblioteca clásica” de la casa Hernando, com a sèrie de referència pel que fa a la traducció de les obres mestres de literatura universal.²¹⁴ La col·lecció reuneix els títols clàssics del pensament i de la literatura, amb una atenció especial als autors antics

²¹¹ Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, capsa 499/2, “Biblioteques populars, informes i estadístiques”, carta de Jordi Rubió dirigida al Director d’Instrucció Pública sobre els llibres que haurien de constar en la secció d’història de la literatura catalana, castellana i universal d’una biblioteca popular.

²¹² Victoriano Hernando y Palacios, després d’exercir durant uns anys de mestre, decideix crear a Madrid, l’any 1828, un negoci d’impressió i edició de llibres escolars. La llibreria, impremta i editorial Hernando anirà ampliant les matèries d’interès fins a convertir-se en un dels segells de referència del món de l’edició del segle XIX i principis del XX. La casa editorial canviarà de nom diverses vegades: Viuda de Hernando, l’any 1883; Perlado, Páez y C^a, Editores (Sucesores de Hernando), l’any 1908 i Librería y Casa Editorial Hernando, a partir de l’any 1924. El contingut de les col·leccions s’ha estudiat a través del catàleg de la casa Perlado, Páez y C^a, Editores (Sucesores de Hernando), *Catálogo de las bibliotecas y principales obras de literatura publicadas por esta casa* (Madrid: Perlado, Páez y C^a, 1921).

²¹³ Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3.735, exp. 1, doc. 33 bis, informe de Jordi Rubió, amb data 20 de juny de 1920, p. 13.

²¹⁴ La Casa editorial Viuda de Hernando inicia la publicació de la “Biblioteca clásica” a finals del segle XIX. La col·lecció es reedita i s’amplia posteriorment sota el segell Perlado, Páez y C^a (Sucesores de Hernando).

(Plató, Sèneca, Ciceró, Èsquil, Eurípides, Heròdot, Suetoni, etc.) als quals segueixen en importància els autors castellans, anglesos, alemanys, italians i francesos. Les edicions inclouen estudis introductoris escrits per crítics de renom i són valorades per la qualitat de les traduccions. La “Biblioteca clàssica” es distribueix a la majoria de les biblioteques, que reben gairebé el centenar de títols que formen la sèrie.

La tria específica de Jordi Rubió destinada a l'apartat d'introducció a la literatura omple el buit detectat pel que fa a la manca d'una síntesi històrica de la literatura universal. El director dóna entrada a dues obres extrems del catàleg de l'editorial alemanya Herder escrites per Wilhelm Jünemann: *Historia de la literatura* i *Literatura universal*. En l'apartat de crítica literària, Rubió recupera dos reculls d'estudis crítics de l'escriptor Juan Valera i el manual de José Coll y Vehi, *Elementos de literatura*, que l'any 1914 ja havia arribat a la onzena edició. Ara bé, l'aportació més significativa de l'etapa Rubió és la tria de les publicacions de “La Revista”, un fons desatès absolutament per Eugeni d'Ors, tot i tractar-se d'un projecte que convoca a una bona part de la intel·lectualitat noucentista, amb Josep M. López-Picó i Joaquim Folguera al capdavant, escortats, entre d'altres figures de renom, per Frederic Clascar, Josep Aragay o Guerau de Liost. El projecte s'inicia l'any 1915, amb la qual cosa un bon nombre de títols del seu catàleg podien haver format part dels lots inicials de l'etapa d'Ors; tot i així, les publicacions de “La Revista” apareixen per primer cop al lot del Vendrell (24 títols), mantenen la seva presència a Pineda (25) i l'amplien considerablement a Figueres (43).

Els prestatges de Pineda i de Figueres acullen també, per primer cop, una obra de l'escriptor i crític literari Pompeu Gener, autor compromès ideològicament amb l'anarquisme i literàriament amb una estètica “higienista”, que té com a expressió més radical l'assaig *Literaturas malsanas: estudios de patología literaria contemporanea*. L'assaig de Pompeu Gener fa un diagnòstic de les malalties literàries de la fi de segle i prescriu el tractament per combatre el naturalisme de Zola, el decadentisme dels autors simbolistes, el pessimisme germànic o el nihilisme rus encapçalat per la figura de Dostoievskij.²¹⁵

822 + 881 Literatura clàssica

Per tal de fer una interpretació conjunta de la literatura clàssica s'ha optat per reunir la literatura llatina (822) i la literatura grega (881) en una mateixa subdivisió. Les lletres de l'antiguitat estan molt ben representades, tant pel que fa als estudis literaris, com pel que fa a les obres de creació. La bibliografia bàsica inclou una història de la literatura llatina escrita en francès i la “Minerva” de Carles Riba, *Nocions de literatura llatina*. Eugeni d'Ors completa la tria bàsica, amb els volums corresponents de la col·lecció “Todas las literaturas”, de La España Editorial, i amb una introducció didàctica de James Gow i Salomon Reinach, *Minerva: introducción al estudio de los autores*

²¹⁵ Les prescripcions literàries de Pompeu Gener s'han presentat en el capítol cinquè de la recerca.

clásicos griegos y latinos, publicada per l'editor Daniel Jorro.²¹⁶ Jordi Rubió, per la seva banda, afegeix als lots dos estudis amb un cert grau d'especialització: *Horacio en España*, de Marcelino Menéndez y Pelayo i *El teatro de Menandro*, de Lluís Nicolau d'Olwer.

L'espai de la literatura clàssica destinat a les obres de creació reserva un lloc privilegiat per als mestres de cada gènere literari. A l'apartat de poesia, les obres d'Homer ocupen un espai notable, que només és comparable al que ocupen Ovidi, Horaci i Virgili.²¹⁷ A la secció de la prosa, les obres completes de Ciceró, amb disset volums, i de Llucià, de Samòsata, amb quatre, assoleixen un protagonisme destacat; un protagonisme que, en l'apartat del teatre queda repartit entre els mestres de la tragèdia (Èsquil i Eurípides, amb una menor presència de Sòfocles), i els mestres de la comèdia (Aristòfanes i Terenci, amb una menor presència de Plaute).

La tria d'ambdós directors presenta un grau d'uniformitat força important, degut, en bona mesura, al fet que el gruix de les seves propostes remet a les mateixes col·leccions: la "Biblioteca clàssica" i la "Biblioteca universal", de la casa Perlado, Páez & C^a. La tria dels volums d'aquestes sèries és més generosa en el cas d'Eugeni d'Ors que, pràcticament, recorre només a elles per a la formació dels lots inicials. Jordi Rubió, en canvi, opta per completar els lots amb un bon nombre de traduccions dels clàssics al català, donant entrada a la xarxa els volums de la "Col·lecció de literatures antigues", sèrie publicada pel Consell de Pedagogia i que, inexplicablement, no distribueix Eugeni d'Ors, tot i ocupar, en el moment de la seva publicació, la Direcció d'Instrucció Pública, servei des del qual se'n promou l'edició. Cal citar com un dels valors afegits de la "Col·lecció de literatures antigues", el fet que un dels títols de la sèrie, *A Demònic*, d'Isòcrates, està traduït per les alumnes de l'Escola de Bibliotecàries. No es tracta d'un fet aïllat, les alumnes de l'Escola participen en l'edició d'altres títols publicats pel Consell de Pedagogia així com en els *Quaderns d'estudi*, revista dirigida per Eugeni d'Ors.

Les versions en català de l'*Odissea* i de l'*Eneida* incloses en la tria bàsica formen part del catàleg de l'Editorial Catalana, segell que aposta de forma decidida per la publicació dels clàssics en català. Les obres de Xenofont, Sal·lusti, Sòfocles i Plutarc se sumen a l'oferta d'aquest projecte d'incorporació de la cultura clàssica a les lletres catalanes, que ben aviat donarà pas a la col·lecció de clàssics de la Fundació Bernat Metge, que pren forma a partir de 1923.

²¹⁶ La casa editorial Daniel Jorro dedica una atenció especial al camp de la creació literària. La seva presència a la xarxa, tanmateix, és insignificant; ben al contrari del que passa en les classes de la filosofia i de les ciències socials. Guy de Maupassant, Émile Zola, Leopoldo Alas o Emilia Pardo Bazán són alguns dels autors del seu catàleg que no es trien per a les biblioteques. De fet, l'obra narrativa de l'escriptora no es troba a cap biblioteca de la xarxa, tot i tractar-se d'una de les autores de referència de l'època.

²¹⁷ El judici de Xènius a la glosa "Virgili" (*LVI* 11-I-1918) no feia preveure una tria tan benèvola: "La famosa mel de la versificació virgiliana és mel sens dubte; però té un regust una mica farmacèutic... Precisem més encara; Virgili ens torna en certa manera a la boca les sensacions de sabor, olor i consistència de les millors emulsions d'oli de fetge de bacallà".

83 Literatures romàniques

La literatura gallega, la literatura provençal i la literatura portuguesa tenen una presència secundària a la xarxa, fet pel qual s'ha optat per agrupar-les en la divisió general corresponent a les literatures romàniques. La lírica portuguesa sobresurt en aquesta agrupació; la bibliografia bàsica inclou dues obres de Luís Vaz de Camões i l'antologia de poetes portuguesos, *Atlàntiques*, a càrrec d'Ignasi de L. Ribera i Rovira, un especialista en la cultura del país veí. Jordi Rubió dona entrada a noves veus: Antonio Duate de Gomes Leal, Antero de Quental i Teixeira de Pascoaes;²¹⁸ tots tres poetes formen part de la col·lecció “Las mejores poesías (líricas) de los mejores poetas”, publicada als voltants de 1920 per l'Editorial Cervantes.²¹⁹

Els lots de Pineda o Figueres inclouen fins a 33 títols d'aquesta biblioteca lírica de la casa Cervantes, a més de sis antologies generals, també de la casa Cervantes, dedicades a la poesia portuguesa, espanyola, alemanya, anglesa, italiana i francesa, totes elles preparades per Fernando Maristany. Al costat de la lírica portuguesa, es localitzen tres títols de l'escriptor occità Frederic Mistral: *Calendau*, *Nerto* i *Mireia*.

831 Literatura francesa

La secció corresponent a la literatura francesa té un pes molt important en els prestatges ja que ocupa la tercera posició en l'ordre d'importància numèrica del camp literari, després de les literatures catalana i castellana. L'apartat de la crítica literària inclou només un manual bàsic: *Histoire de la littérature française*, de Gustave Lanson; en canvi l'espai de les obres de creació dona més joc.

La poesia francesa té com a cartes de presentació més vistoses, les obres d'Alfred de Musset i de Victor Hugo. La tria bàsica es completa amb els poemes d'August Barbier i dues antologies d'autors contemporanis: *La poesia francesa moderna* i *Trasplantades: poesies franceses contemporànies*. Probablement, ambdues antologies compensen l'absència dels mestres de la poesia simbolista, des de Baudelaire fins a Mallarmé. Una absència que es resol, en certa mesura, durant l'etapa Rubió, amb la distribució, entre d'altres obres, de *Les flors del mal*, de Charles Baudelaire, títol publicat dins de la “Col·lecció de lírics mundials”, de “La Revista” i amb l'antologia de poemes de Paul

²¹⁸ El poeta portuguès Teixeira de Pascoaes acompanya Eugeni d'Ors a la inauguració de la Biblioteca de Valls. Després del parlar el Director d'Instrucció Pública, el poeta adreça unes paraules al públic congregat. F. Calonge, “La primera Biblioteca Popular de Catalunya”, *D'ací d'allà*, núm. II (1918), p. 117-123.

²¹⁹ El periodista valencià Vicente Clavel, després de treballar a l'Editorial Prometeo, decideix crear un segell propi: l'Editorial Cervantes. L'any 1916, inicia l'activitat a València, i l'any 1919, trasllada el negoci a Barcelona, des d'on aposta per l'edició d'obres literàries de qualitat. Manuel de Montoliu consta entre els col·laboradors del projecte. L'editor tindrà un paper destacat en la creació de la Festa del Llibre, que es comença a celebrar a partir de l'any 1926.

Verlaine, publicada per la casa Cervantes.²²⁰ La “Col·lecció de lírics mundials” aplega versions en català de Francis Jammes, William Shakespeare, John Keats i Richard Dehmel. Els títols es reben a la xarxa a partir de la inauguració del Vendrell, talment com la resta d’obres de les publicacions de “La Revista”.

Tres noms sobresurten en la bibliografia bàsica de la prosa francesa: Erckmann-Chatrion (3 títols), Voltaire (2) i Francois René de Chateaubriand (2).²²¹ La intervenció de Jordi Rubió en l’apartat de la lírica és notable, però encara ho és més en la secció de la prosa: 71 dels 100 títols escollits es distribueixen a la xarxa per primer cop a Pineda i Figueres. Si es pren en consideració la tria global de la prosa francesa, un cop efectuada la intervenció de Jordi Rubió, l’ordre dels autors varia substancialment, redefinint-se les posicions de la manera següent: Honoré de Balzac (8 títols), Jules Verne (8), Prosper Mérimée (5), Erckmann-Chatrion (5), Edmond About (3), Henry Bordeaux (3), Alphonse Daudet (3), Théophile Gautier (3), Alphonse de Lamartine (3), Alfred de Musset (3), Stendhal (3).²²²

L’estudi detallat de la tria d’Eugeni d’Ors permet constatar que la seva proposta reforça la presència dels autors clàssics, probablement pel fet de voler reproduir el cànon literari de forma fidel i d’encomanar-se en excés a la tria de grans col·leccions, com ara la “Biblioteca universal”. El director fa prevaldre els criteris de qualitat i d’excel·lència literària, a través de la tria de grans col·leccions canòniques i desestima autors molt populars, com ara Jules Verne o Emilio Salgari. La pauta de selecció d’Eugeni d’Ors, sustentada bàsicament en el binomi clàssics i col·leccions, es trenca en ocasions excepcionals per acollir certs autors molt vinculats a l’ideari orsià; seria el cas dels *Pensaments* de Joseph Joubert;²²³ el títol de Romain Rolland, *Por encima de las pasiones*,²²⁴ o la narració de Jules Renard, *Zanahoria*.²²⁵

²²⁰ Xènius escriu la glosa “Aprensions” (4-VI-1917) amb motiu d’un concert de música francesa celebrat a Barcelona. Entre les obres interpretades hi ha una peça de Gabriel Fauré amb versos de Verlaine. Xènius s’inquieta pel destí dels versos del poeta francès: “Feble poesia la que massa fàcilment es deixa cantar...”.

²²¹ A la glosa “Chateaubriand” (LVJ 11-I-1918), Xènius qüestiona l’actitud de l’escriptor: “Chateaubriand és el qui es val de les pitjors eines del vuitcentisme per cantar les enyorances de l’antic règim”.

²²² Xènius judica “Balzac” (LVJ 20-XI-1918): “El Dant és molt gran; Dostoievski és enorme; Balzac, com Shakespeare, es troba en la frontera que separa l’enorme del molt gran”. Tot i reconèixer-li certs mèrits, la valoració final no és gaire bona: “A desgrat d’aquesta simpatia, haig de reconèixer que em procura més plaer llegir un bon llibre sobre Balzac que una bona novel·la de Balzac”.

²²³ Xènius no estalvia paraules d’elogi per al moralista francès Joseph Joubert, a qui inclourà dins de la sèrie literària de la col·lecció “Minerva”. Xènius el judica en la glosa “Joubert” (LVJ 22-I-1918): “Jo tinc a orgull l’haver fet amar Joubert a Catalunya. I la meua admiració, degana potser entre les ja múltiples nostres, és viva avui com mai”.

²²⁴ Eugeni d’Ors comparteix amb Romain Rolland una posició crítica davant de la Gran Guerra. Xènius promou una campanya d’adhesions al Manifest dels Amics de la Unitat Moral d’Europa, que impulsa l’intel·lectual francès a qui dedica, entre d’altres, la glosa “Romain Rolland, consciència de França” (5-II-1915). Jordi Rubió s’afegirà als signants del Manifest.

²²⁵ Xènius judica l’escriptor francès a la glosa “Jules Renard” (LVJ 24-IV-1918): “Jules Renard ja és un clàssic. Ell mateix ens ha proporcionat l’espai buit, suficient per veure’l tot clar”.

La qualitat no és l'únic criteri que guia la tria de Jordi Rubió ja que, al mateix temps que manté la presència dels clàssics, aposta per donar entrada a l'espai bibliotecari a un bon nombre d'autors de gran èxit popular, entre els quals, justament, es troba Jules Verne. Les obres de Jules Verne es distribueixen per primer cop a les biblioteques durant l'etapa de Jordi Rubió, que es proclama un ferm defensor de la seva obra:

No podem callar el nom, sempre jove, de Juli Verne. De primer era llegit en les velles edicions, sempre de nou estereotipades, que de tota la vida hem vist en l'aparador del carrer de Capellans de la llibreria Puig Alfonso, amb aquells gravats francesos que arribaven a semblar inseparables de l'obra. Avui també és molt popular en les reimpressions de la casa Sopena, de Barcelona (en sa *Biblioteca Selecta*) i de l'Editorial Calpe.²²⁶

Una part important de les obres de creació escollides per Jordi Rubió pertanyen a la "Colección universal", projecte emblemàtic de l'Editorial Calpe (Compañía Anónima de Librería, Publicaciones y Ediciones), empresa creada l'any 1918. La col·lecció de caire popular, dirigida pel catedràtic de filosofia Manuel García Morente, aposta de forma preferent per la literatura estrangera anterior al segle XX, i especialment per la narrativa francesa i anglesa. En poc més de dos anys, entre 1919 i 1921, treu uns 200 títols al mercat, en un format econòmic.²²⁷ La visió empresarial de Nicolás María Urgoiti i l'orientació de José Ortega y Gasset són decisius per impulsar la creació de l'editorial Calpe, una de les primeres grans empreses modernes del sector de l'edició a Espanya. La casa Calpe aposta per la literatura i l'assaig, un gènere aquest últim que no arriba a la xarxa, on no es localitza cap títol de dues col·leccions importants: la "Biblioteca de ideas del siglo XX", dirigida per José Ortega y Gasset; i la "Biblioteca social", dirigida per Juan Salas Antón, més centrada en temes polítics i socials. El fons de l'Editorial Calpe s'incorpora a les biblioteques a partir de l'any 1919, i es localitza, bàsicament, en els lots inicials de Pineda i Figueres.

El volum d'obres d'un autor localitzades a la xarxa és un factor determinant a l'hora de ponderar-ne la presència en l'espai bibliotecari. Ara bé, no es tracta de l'única variable en joc, ja que hi ha altres factors que revaloritzen certes propostes. Un d'aquests factors estaria relacionat amb el rebuig manifest contra la lectura de novel·les que prové dels sectors catòlics tradicionalistes. La crítica més desafecta en contra d'alguns dels seus creadors, tal com s'ha estudiat en el capítol de les prescripcions lectores, té com a full de ruta l'*Index* de la Congregació del Sant Ofici i com a guies el bisbe Antolín López Peláez i el pare jesuïta Ladrón de Guevara.²²⁸ La tria de la prosa francesa, que ara ens ocupa, evidencia que els directors de la xarxa no prenen en consideració els judicis crítics provinents d'aquests sectors.

²²⁶ Jordi Rubió i Balaguer, "Els llibres per a infants", *La revista dels llibres*, núm. 8 (desembre 1925), p. 122.

²²⁷ Juan Miguel Sánchez Vigil, *Calpe: paradigma editorial (1918-1925)* (Gijón: Trea, 2005).

²²⁸ Una anàlisi detallada de les prescripcions lectores d'aquests sectors catòlics es pot consultar en el capítol cinquè de la recerca.

L'espai bibliotecari acull la novel·la amb certa normalitat, sobretot a partir de la intervenció de Jordi Rubió, que dona entrada a molts dels autors exclosos per l'*Index* i catalogats amb qualificatius execrables pels prescriptors citats. Les novel·les de Voltaire o *La religiosa*, de Denis Diderot, formen part de la tria bàsica.²²⁹ La llista s'amplia de forma notable a l'etapa Rubió, amb la distribució d'una sèrie de novel·les d'altres autors "prohibits", com ara Honoré de Balzac, Gustave Flaubert, els germans Goncourt, Prosper Mérimée o George Sand.²³⁰ Les apostes literàries, tanmateix, sembla que tenen un límit, i aquest límit es diu Alexandre Dumas, Guy de Maupassant o Émile Zola. La prosa francesa es troba orfe d'uns noms reivindicats, fonamentalment, des dels sectors republicans, i que formen part dels catàlegs dels principals segells de tendència progressista, com ara l'Editorial "La España moderna", Daniel Jorro, Maucci o Prometeo.

La bibliografia bàsica del teatre francès està encapçalada per Molière, Victor Hugo i Maurice Maeterlinck, de qui es distribueix l'edició de les seves obres en cinc volums, publicada per l'Editorial Renacimiento. Des de finals de segle, el dramaturg belga és un referent de l'escena catalana, juntament amb Henrik Ibsen, potser per això, Jordi Rubió amplia la seva presència afegint als lots dos títols més: *Les set princeses*, publicat dins de la "Biblioteca popular de L'Avenç", i *El tesoro de los humildes*. Una atenció similar, o potser encara més notable, la rep el teatre de Molière, que reforcen ambdós directors amb dues edicions en francès del conjunt de la seva producció teatral. Jordi Rubió aposta decididament per la incorporació de les comèdies de Caron de Beaumarchais i les peces d'altres autors clàssics i contemporanis, com Pierre Corneille i Jean Racine, Eugène Scribe i Alexandre Bisson.

És el moment de reprendre l'aposta que fa Eugeni d'Ors per la col·lecció francesa: "Nouvelle bibliothèque populaire", de la casa editorial Henri Gautier. Aquesta sèrie francesa de caire popular recull una mostra significativa d'obres literàries i del camp de les humanitats, amb una preeminència d'autors francesos, entre els quals destaquen Voltaire, Honoré de Balzac i Chateaubriand. La distribució d'aquesta sèrie popular en francès completava de forma excel·lent l'oferta de literatura francesa. La qüestió rau en saber quants lectors dels municipis on es destinen les biblioteques dominen prou l'idioma per gaudir de la seva lectura. Els petits fulletons de la "Nouvelle bibliothèque populaire" es localitzen en els lots inicials d'Olot (317 números), Sallent (371) i Canet (419). La sèrie desapareix del fons de les biblioteques a instàncies de Jordi Rubió, que en la carta de recomanacions que prepara per a Eugeni d'Ors, ja es declarava molt escèptic respecte a la lectura dels llibres en francès i posava en dubte que l'idioma fos

²²⁹ Els llibres de registre de les biblioteques inclouen breus anotacions al costat d'algun títol o la indicació de la seva data de baixa del fons. L'inventari del Vendrell al costat de l'obra *La religiosa*, de Diderot, té anotat el comentari següent: "se mandó a encuadernar a Dirección y no ha vuelto".

²³⁰ L'*Index* exclou, a més dels escriptors citats, una part important o tota la producció de Gabriele D'Annunzio, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Alphonse de Lamartine, Maurice Maeterlinck, Stendhal, Eugène Sue, Voltaire i Émile Zola. *Index librorum prohibitorum* (Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1917)

prou conegut en les diferents localitats on es creaven biblioteques.²³¹ Com es veurà més endavant, les reserves expressades respecte a la lectura en francès, no afectaran la composició de la secció de revistes, en què una bona part dels títols provenen del país veí, especialment les revistes destinades al públic femení i les tribunes de divulgació sobre temes d'actualitat.

833 Literatura catalana

L'apartat corresponent a la literatura catalana ocupa la primera posició de la classe de la literatura pel que fa al nombre de títols, tot i que queda relegada a un segon lloc pel que fa al conjunt d'exemplars distribuïts a la xarxa. Abans d'entrar en l'estudi bibliogràfic de la secció, pot ser interessant descriure el paper que juga cada gènere literari en la seva composició, atès el relleu que pren el debat sobre la importància de la poesia i la novel·la en el procés de recuperació de les lletres catalanes.²³²

Taula 31. Evolució del fons de la divisió 833, Literatura catalana

833 Literatura catalana	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Explars	%
Teoria i crítica literària	19	2	2	2	7	15	18	46	7,9
Poesia	71	8	9	10	26	41	63	157	27,0
Prosa	131	16	16	21	38	89	112	292	50,2
Teatre	62	2	2	2	2	31	48	87	14,9
Total	283	28	29	35	73	176	241	582	100

Font: Base de dades bibliogràfica

La taula 31 evidencia alguns fets sorprenents pel que fa a l'evolució general de la literatura catalana en l'espai bibliotecari. Cal observar, en primer lloc, el volum reduït de títols que conformen els lots inicials d'Olot, Sallent i Canet, una xifra certament ridícula. El pes de les lletres catalanes s'incrementa de forma progressiva a partir de la inauguració del Vendrell. Tots els apartats evolucionen a l'alça a Pineda i Figueres, amb un augment especialment significatiu a l'apartat del teatre, que supera una presència fins aleshores testimonial. Pel que fa a la importància de cada gènere, si prenem com a

²³¹ Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, capsa 499/2, "Biblioteques populars, informes i estadístiques", carta de Jordi Rubió dirigida al Director d'Instrucció Pública sobre els llibres que haurien de constar en la secció d'història de la literatura catalana, castellana i universal d'una biblioteca popular.

²³² Alan Yates, *Una generació sense novel·la?: la novel·la catalana entre 1900 i 1925* (Barcelona: Edicions 62, 1975); i Jordi Castellanos, "Mercat del llibre i cultura nacional (1882-1925)", *Els marges*, núm. 56 (1996), p. 5-37.

referència la columna dels exemplars, la prosa se situa en primer lloc, seguida de la poesia i el teatre.²³³

La distància entre les tries d'ambdós directors, més que sorprenent, és incomprendible. Les biblioteques s'obren en el marc d'un procés de construcció de la identitat nacional, i tots dos directors comparteixen la consecució del mateixos objectius culturals des dels càrrecs que ocupen. Des d'aquesta perspectiva, la literatura catalana s'hauria de convertir en un dels eixos fonamentals de la proposta de lectura, encabint en l'espai bibliotecari el bo i millor de la tradició literària i de la creació contemporània en català.

Les dades confirmen les observacions exposades per Jordi Rubió en l'informe que redacta sobre l'estat de les biblioteques de la xarxa un cop n'assumeix la direcció.²³⁴ La valoració segueix la línia traçada en un article publicat al *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, per les mateixes dates, en el qual alerta sobre la necessitat de posar remei a una sèrie de mancances que afecten diferents seccions:

És urgent també enriquir la secció literària (la que més aviat envelleix i perd interès en el gust del públic) i modernitzar el rengle de la literatura catalana, la qual es troba en evident desproporció.²³⁵

Abans d'entrar en l'estudi comparatiu de les propostes d'ambdós directors, no estarà de més oferir una visió panoràmica de la literatura catalana de l'època, a través de la crònica literària de l'any 1917, que escriu Josep M. López-Picó.²³⁶ El poeta i editor valora l'avenç de les lletres del país, tot i doldre's d'"uns horitzons limitats i unes tribunes poc amatents a la producció literària en català". Per copsar-ne l'estat real, el cronista s'allunya dels cenacles de l'alta cultura i s'adreça a una llibreria:

Entrem a la llibreria. Fingim ignorar el moviment literari de Catalunya. El llibreter no ens estimula. Diu que estem en un període de desorientació. Que la gent s'afadiga i no llegeix. Que els poetes joves no s'entenen.

Una mica més endavant, López-Picó reclama iniciatives per estimular el mercat dels llibres catalans i per difondre les noves generacions literàries, com a via per conduir la literatura catalana al terreny de la normalitat:

Doneu-nos un bon mitjancer entre els autors i el públic, i la literatura catalana tindrà un bon mercat. Seria aclaparador que no es llegís. Els llibreters estrangers

²³³ Les fonts d'informació bàsiques utilitzades han estat el manual de Glòria Bordons, Jaume Subirana (dir.), *Literatura catalana contemporània* (Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya: Proa, 1999) i el diccionari d'Enric Bou (dir.), *Nou diccionari 62 de la literatura catalana* (Barcelona: Edicions 62, 2000).

²³⁴ Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3.735, exp. 1, doc. 33 bis, informe de Jordi Rubió, amb data 20 de juny de 1920, p. 13.

²³⁵ Jordi Rubió i Balaguer, "Biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya", *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, núm. V (1918-1919), p. 270.

²³⁶ Josep M. López-Picó, "La literatura", en: Antoni Rovira i Virgili (dir.), *Anuari de Catalunya 1917...*, p. 63-69.

ens han imposat l'habitud del llibre. És el primer pas. Cal l'empresa catalana que imposi l'habitud del llibre català.²³⁷

Tot seguit, el cronista traça les rutes de l'esperit creador català:

L'any 1917 ens ha donat llibres de cultura general que semblen fills d'una tradició de pensament, com *El Nacionalisme*, de A. Rovira i Virgili; *La perspectiva general de la literatura catalana*, de Ll. Nicolau d'Olwer; *Les doctrines de George Sorel*, d'Enric Jardí; *Nostre Dona de la Mercè* i *Semblances*, del P. Miquel d'Esplugues...

El balanç bibliogràfic presenta també els llibres d'actualitat, els estudis més senyuts de la temporada, així com les obres populars. La crònica de l'edició en català es tanca amb una relació de les darreres incorporacions del repertori universal (Shakespeare, Virgili o Poe) i amb una mostra del tremp creador en els diferents gèneres literaris. *Àmfora*, de Ventura Gassol, destaca en el terreny de la poesia, Dolors Monserdà i Juli Vallmitjana encapçalen la llista de la prosa, el teatre i les expectatives de futur tanquen el balanç:

Renovació teatral que rejoyeneix la glòria de don Àngel Guimerà i de don Josep Pin i Soler, que fa altra vegada encomanadissa la simpatia d'En Santiago Rusiñol, i la fortitut de l'Iglésies, d'En Pous i Pagès i d'En Carrion i corona el triomf dels poetes de l'acció, Joan Puig i Ferrater i Joan [sic] Maria de Sagarra.

I encara revelacions com les dels joveníssims Marià Manent i Josep Millàs Raurell, poetes; Josep V. Foix, prosador i comentarista agut; i agilitats propícies a totes les assimilacions, com les de J. M. Junoy, en els seus *Troços*; i les de J. Salvat, en el seu *Enemic del poble*.²³⁸

L'apartat de la crítica literària de la literatura catalana marca un punt d'encontre, o d'allunyament, entre els dos directors de la xarxa. Jordi Rubió rep la petició d'Eugeni d'Ors de confeccionar una llista de les obres dignes d'inclusió en la secció d'història literària de Catalunya de les biblioteques populars, d'acord amb un pressupost limitat. Tret de les *Obres catalanes d'en Milà y Fontanals*, Eugeni d'Ors no adquireix cap altre dels títols proposats per Jordi Rubió, entre els quals consten la *Literatura catalana: perspectiva general*, de Lluís Nicolau d'Olwer, publicat per "La Revista", i els *Estudis de literatura catalana*, de Manuel de Montoliu, del catàleg de la Societat Catalana d'Edicions.²³⁹

Atent a les seves recomanacions, Jordi Rubió incorporarà aquestes obres als lots de Pineda i Figueres, on no arriben soles, sinó que viatgen al costat d'altres estudis bàsics que, atesa la data de publicació, podia haver escollit Eugeni d'Ors: l'excel·lent síntesi històrica del teatre català de Francesc Curet, *El arte dramático en el resurgir de Cataluña* (1917), publicada per l'Editorial Minerva; els assajos biogràfics de Francesc Gras i Elias, *Siluetes d'escriptors catalans del segle XIX* (1909-1913), de la "Biblioteca popular de L'Avenç", i la proposta de canonització poètica de Joaquim Folguera, *Les*

²³⁷ Josep M. López-Picó, "La literatura", p. 66.

²³⁸ *Ibidem*, p. 68.

²³⁹ Eugeni d'Ors no tria cap títol de la Societat Catalana d'Edicions, un catàleg que aplega autors propers al moviment modernista: Prudenci Bertrana, Josep Pous i Pagès, Apel·les Mestres, Alexandre Plana o Cebrià de Montoliu. Aquesta exclusió s'ha estudiat a l'apartat de les ciències socials.

noves valors de la poesia catalana (1919), dins de les publicacions de “La Revista”.²⁴⁰ El factor editorial és l’únic element que permet trobar una explicació mínimament raonable al conjunt d’aquestes absències. La majoria dels títols formen part de tres segells exclosos de la tria d’Eugeni d’Ors: la Societat Catalana d’Edicions, l’Editorial Minerva i les publicacions de “La Revista”. Tres exclusions difícils de justificar, especialment en el cas de les dues editorials que publiquen en català.

L’apartat d’introducció a la literatura catalana aplega també les obres completes de tres autors que conreen diferents gèneres literaris: Miquel dels Sants Oliver, Emili Vilanova i Jacint Verdaguer, l’únic que forma part de la bibliografia bàsica. Tots tres escriptors pertanyen al catàleg de la Il·lustració Catalana, una editorial que també desestima Eugeni d’Ors, probablement per l’actitud contrària a les normes ortogràfiques de l’IEC que manifesta Francesc Matheu, director de l’empresa. L’únic títol del catàleg de la Il·lustració Catalana que tria Eugeni d’Ors són les obres completes de Jacint Verdaguer, mentre que no superen el tall les obres completes d’Emili Vilanova, les poesies de Miquel Costa i Llobera o les narracions de Narcís Oller, una sèrie de títols que es distribuïran a la xarxa a partir de l’etapa Rubió.

Poesia catalana

La majoria dels títols de la bibliografia bàsica de la secció de poesia catalana tenen un punt en comú, formen part de la “Biblioteca popular de L’Avenç”. Els poetes escollits són Joan Llongueras, Teodor Llorente, Alfons Maseras Albert Saisset i Jeroni Zanné. També s’afegeixen a la tria bàsica dues antologies publicades a la mateixa col·lecció popular: *Antologia de poetes catalans d’avui* i *Poetes valencians contemporanis*.²⁴¹ Tres títols de la bibliografia bàsica s’aparten de la norma: las *Obras poéticas*, de Víctor Balaguer, i dos reculls de poesies d’Ausiàs March, l’edició crítica d’Amadeu Pagès publicada per l’Institut d’Estudis Catalans i l’antologia publicada dins de la sèrie “Minerva. Col·lecció popular de literatures modernes”.

De forma sorprenent, els lots preparats per Eugeni d’Ors no inclouen les figures cabdals del parnàs noucentista: Miquel Costa i Llobera, Josep Carner o Guerau de Liost, entre d’altres. Les obres d’aquests i d’altres escriptors decisius en l’evolució de la poesia catalana de començaments de segle es distribueixen a les biblioteques durant l’etapa Rubió. Entre els títols més significatius, publicats abans de 1919, estarien el *Llibre dels poetes*, de Josep Carner; *Horacianes*, de Miquel Costa i Llobera; *La montanya*

²⁴⁰ L’editor i poeta Joaquim Folguera després d’establir els pilars de la tradició poètica des de la Renaixença fins a Jacint Verdaguer i Joan Maragall, proclama com a “noves valors” de la poesia catalana a: Josep Carner, Guerau de Liost, Josep M. López-Picó, Josep M. de Sagarra, Carles Riba, Clementina Arderiu, Josep M. Junoy i J.V. Foix.

²⁴¹ L’antologia poètica de L’Avenç una tria molt àmplia i poc jerarquitzada del major nombre de “poetes vivents” de la “ciutat de Catalunya” i d’altres terres de parla catalana, més representativa que canònica.

d'*Amethystes* i *La ciutat d'Ivori*, de Guerau de Liost;²⁴² els dos volums de *Poesies*, de Josep Maria López-Picó, publicats per la Societat Catalana d'Edicions; *El primer llibre d'estances*, de Carles Riba o les *Cançons d'abril i de novembre*, de Josep M. de Sagarra, aquests dos últims publicats per "La Revista". La llista se centra deliberadament en les figures senyeres del moviment noucentista, uns noms que sembla indiscutible que haurien d'encapçalar la tria bàsica. La intervenció de Jordi Rubió va molt més enllà, i reserva un espai en els prestatges per alguns poetes de generacions anteriors o allunyats de l'ortodòxia noucentista, com és el cas de Marià Aguiló, Apel·les Mestres, Àngel Guimerà, Gabriel Alomar i, especialment, Joan Maragall. Les obres completes de Joan Maragall no es distribueixen a la xarxa fins a l'etapa Rubió. Respecte a l'assagista i polític mallorquí Gabriel Alomar, centre de les crítiques d'Eugeni d'Ors, que el bandeja dels cercles institucionals, té una presència molt poc significativa a les biblioteques, tot i el paper polític i la vàlua intel·lectual que se li reconeix.²⁴³ En l'apartat de les antologies, Jordi Rubió dóna entrada a un altre títol de la Societat Catalana d'Edicions, l'*Antologia de poetes catalans moderns*, d'Alexandre Plana, que aplega en un volum les escoles poètiques més representatives de la lírica catalana des de l'inici de segle.²⁴⁴

Una mirada general al conjunt dels llibres de poesia catalana, deixant de banda les obres completes de Jacint Verdaguer citades en l'apartat anterior, ens ofereix una panoràmica en què les obres d'Ausiàs March, d'Àngel Guimerà, de Miquel Costa i Llobera i de Joan Maragall dominen l'espai poètic. Al seu costat, noves veus clamen per fer-se un lloc: Josep Maria López-Picó (amb 8 títols), Guerau de Liost (3), Josep Carner (2) o Ferran Soldevila (2). La presència a Pineda i Figueres del poeta i director de *La revista*, Josep M. López-Picó, és imponent, fins al punt que supera la resta de valors consagrats de la lírica catalana.²⁴⁵ Un dels llibres de poemes de López-Picó que forma part de la tramesa és *Dites de tot l'any*, publicat per la Llibreria Nacional Catalana, una iniciativa editorial dirigida per Joan Salvat-Papasseit. A la xarxa, tanmateix, no es localitza cap llibre del poeta avantguardista, tot i haver publicat ja els *Poemes en ondes hertzianes* (1919) i *L'irradiador del port i les gavines* (1921). Tampoc no es localitza cap obra de l'avantguardista Josep M. Junoy.

²⁴² La primera edició de *La montanya d'Amethystes* data de l'any 1908. Eugeni d'Ors signa el pròleg del llibre, un breu escrit que es considera el text fundacional de la poètica noucentista.

²⁴³ Joan Lluís Marfany, *Aspectes del modernisme* (Barcelona: Curial, 1984), p. 253-265; i Isidre Molas, *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes* (Barcelona: Edicions 62, 2001), p. 105-138.

²⁴⁴ L'antologia d'Alexandre Plana contrasta les darreres tendències de la poesia catalana, reunint tradició i modernitat. Joan Maragall encapçala un recull que aplega, entre d'altres, a Gabriel Alomar, Joan Puig i Ferrer, Jaume Bofill i Mates, Josep Carner, Josep M. de Sagarra i Carles Riba.

²⁴⁵ El taller tipogràfic de Francesc X. Altés i Alabart, entre d'altres iniciatives, està associat a *La revista* i les seves publicacions, a més de publicar una gran part de l'obra poètica de Josep M. López-Picó. Un repàs del treball de l'impressor es pot seguir a *Àlbum de família, 1886-1986* (Barcelona: Altés, 1986).

Prosa catalana

L'evolució de la prosa catalana segueix una tendència similar a l'observada en el camp de la lírica. La bibliografia bàsica, punt de trobada d'ambdós directors, es fonamenta en els títols de la “Biblioteca popular de L'Avenç”, onze títols de disset. El protagonisme del color taronja, tanmateix, comença a ser qüestionat per la blancor de les propostes de l'Editorial Catalana: la “Biblioteca literària” i la “Biblioteca catalana”. Només un autor s'aparta de la norma: Ramon Llull, a qui la Comissió Editora Luliana i altres editorials publiquen abastament, fins al punt que les seves obres deuen omplir elles soles un prestatge de la biblioteca. Anem per parts.

Alexandre Galí ens ofereix una descripció precisa del format dels volums i del paper que va exercir la “Biblioteca popular de L'Avenç”:

Es publicava en volumets d'un centenar de pàgines en dotzè, amb cobertes de color taronja molt modestes de presentació però pulcres i d'excel·lent impressió. Cap edició econòmica no ha tingut un aire tan senyor. [...]

La biblioteca de L'Avenç representava dins la literatura catalana les tendències modernes enfront de la *Il·lustració Catalana*, així com va contribuir al costat de la “Biblioteca Joventut” a la difusió d'autors estrangers, sobretot els moderns. Aquesta biblioteca va exercir una gran influència educadora damunt la joventut i fou sobretot l'avançada eficacíssima de la revolució ortogràfica que després va patrocinar l'Institut d'Estudis Catalans.²⁴⁶

Eugeni d'Ors i Jordi Rubió coincideixen en la recomanació d'alguns autors de la “Biblioteca popular de L'Avenç”: Valentí Almirall, Gabriel Alomar, Joaquim M. Bartrina, Víctor Català, Salvador Guinot i Vilar, Jaume Massó Torrents, Narcís Oller i Robert Robert. Tots ells formen part de la bibliografia bàsica. Tanmateix, el grau de coincidència a l'hora d'escollir els títols de la “Biblioteca popular” és més petit del que sembla, ja que hi ha un bon nombre d'escriptors que només formen part dels lots inicials de l'etapa Rubió, és el cas de Josep Aladern, Prudenci Bertrana, Josep M. Folch i Torres, Gaziell, Ignasi Iglésias, Carme Karr, Alfons Maseras, Josep Pous i Pagès i Santiago Rusiñol. La intervenció d'Eugeni d'Ors sobre el contingut de la “Biblioteca popular de L'Avenç”, una de les rutes principals de l'espai literari català, deixa fora una part important dels escriptors modernistes, ara bé, la seva tria no evidencia una exclusió sistemàtica del moviment estètic. Durant l'etapa Rubió, la col·lecció s'ofereix gairebé sencera a les biblioteques, i no hi falta la representació de cap d'aquests autors. Les polèmiques estètiques o ideològiques semblen, doncs, superades en l'espai bibliotecari a partir de Jordi Rubió, en tant que s'hi promou una oferta integradora dels diversos corrents estètics del país, així com de les formes d'expressió que privilegien: poesia, prosa o teatre.

Així com les publicacions de “La Revista” van assolint una certa hegemonia en el camp de la poesia, l'Editorial Catalana marca el camí en el camp de la prosa i de la narrativa.

²⁴⁶ Alexandre Galí, *Història de les institucions...*, Llibre XI, p. 233.

La direcció de la xarxa subscriu les col·leccions del nou segell editorial per a totes les biblioteques, que a partir de 1918 reben sistemàticament les novetats de la “Biblioteca literària”, primer, i poc després, de la “Biblioteca catalana”.²⁴⁷ Podríem considerar que tots els volums d’ambdues sèries formen part de la bibliografia bàsica, tot i que per una qüestió temporal només se n’inclouen quatre títols, aquells que es publiquen abans del relleu en la direcció de la xarxa: *L’auca de la Pepa*, de Joan Pons i Massaveu; *L’abrandament*, de Carles Soldevila; *Llibre d’històries*, de Raimon Casellas i *La parada*, de Joaquim Ruyra. Les novetats de l’Editorial Catalana que donen continuïtat a ambdues sèries, així com la resta de col·leccions de la casa, aniran arribant a les biblioteques de manera sistemàtica.

La figura de Ramon Llull queda refermada per igual en la tria d’ambdós directors. Entre la tria bàsica i les apostes de cada director, la xarxa acull gairebé totes les obres en català del filòsof medieval. Les biblioteques reben els títols de l’edició mallorquina de Jerònim Rosselló, així com els volums del projecte editorial impulsat a partir de 1906 per la Comissió Editora Luliana; força biblioteques reben també les edicions a càrrec de M. Obrador y Bennassar publicades per Gustau Gili i per L’Avenç.²⁴⁸

Durant l’etapa Rubió, l’oferta narrativa rep un fort impuls amb la distribució de diversos títols del catàleg de la Societat Catalana d’Edicions, de la Il·lustració Catalana i de l’editor Ramon Miquel i Planas, uns segells que per motius econòmics, ideològics o lingüístics, no selecciona Eugeni d’Ors. Amb la tria de la col·lecció “Històries d’altres temps”, publicada pel bibliòfil Ramon Miquel i Planas, els lots de Jordi Rubió amplien l’oferta d’obres clàssiques. *Valter e Griselda*, narració arromançada per Bernat Metge d’un relat que prové del Decameró, inicia la sèrie impulsada per Miquel i Planas, que compta amb el bon quefer tipogràfic de l’impressor Fidel Giró, un dels establiments de Barcelona especialitzat en les edicions de luxe i els llibres de bibliòfil. La col·lecció, amb un format i un cost assequible per al públic general, reuneix una desena de textos catalans antics escrits o traduïts al català, entre els segles XIV i XVII. Tret de *Les faules d’Isop*, la resta de títols de la sèrie arriben a la xarxa durant l’etapa Rubió.

Durant l’etapa Rubió, el reforç de la prosa catalana medieval i moderna passa per la recuperació d’alguns títols fonamentals, com ara el *Curial y Güelfa: novela catalana del quinzen segle*, en l’edició de la Real Academia de Buenas Letras, o l’edició del *Libre del valeros e strenu caualler Tirant lo Blanch*, de Joanot Martorell, publicat per la Llibreria d’Àlvar Verdaguer. La Llibreria Verdaguer fou creada, als voltants de 1840, per Joaquim Verdaguer i Bollich, membre d’una nissaga d’impressors de Barcelona. Quan el fill petit Àlvar Verdaguer i Coromina es fa càrrec del negoci, converteix la llibreria i la impremta en un referent de la intel·lectualitat catalanista. Les tertúlies de la

²⁴⁷ Una reflexió bàsica sobre la represa de la novel·la en català i la importància de les col·leccions literàries de l’Editorial Catalana es pot seguir a Jordi Castellanos, “Mercat del llibre...”, p. 22-28.

²⁴⁸ La reivindicació de la figura de Ramon Llull es converteix en un referent de la intel·lectualitat catalana durant les dues primeres dècades del segle XX. A partir de 1906, la Comissió Editora Luliana reinicia la publicació de les obres completes a càrrec del lul·lista Mateu Obrador i Bennassar, sota la direcció d’Antoni M. Alcover.

llibreria atrauen a Manuel Milà i Fontanals, Joaquim Rubió i Ors, Víctor Balaguer o Valentí Almirall; i la impremta produeix i col·labora en la “Biblioteca catalana”, dirigida per Marià Aguiló, sèrie de referència en què es recullen per primer cop les obres fonamentals de la literatura medieval. Gairebé tots els títols publicats per la casa Verdager arriben a la xarxa sota la direcció de Jordi Rubió.²⁴⁹ L’interès de l’especialista per la cultura catalana medieval no confon Jordi Rubió, que també reforça la prosa catalana contemporània, donant entrada a les obres de Narcís Oller, de Pompeu Gener, de Prudenci Bertrana, de Josep Pous i Pagès o de Carles Soldevila, a més de Joan Maragall i d’Eugeni d’Ors.

L’orde alfabètic posa a la vora els llibres d’Eugeni d’Ors i de Joan Maragall, un autor que, com s’acaba de comentar, el Pentarca no tria per als lots inicials de les populars. En canvi, les dues figures més simbòliques de l’estètica modernista i noucentista comparteixen prestatge a Pineda i Figueres, després de la intervenció de Jordi Rubió. Val a dir, que Eugeni d’Ors tampoc no es tria ell mateix i no distribueix les seves pròpies obres a la xarxa. És Jordi Rubió qui s’encarrega de trametre diversos volums del *Glosari* a les biblioteques. El cànon actual, així com el de l’època, són incomprendibles sense Joan Maragall, sense el *Glosari* de Xènius i sense altres títols fonamentals en l’evolució de les lletres catalanes, com ara *Solitud*, de Víctor Català, *Pilar Prim*, de Narcís Oller, *Pinya de rosa*, de Joaquim Ruyra, o *La vida y la mort d’en Jordi Friginals*, de Josep Pous i Pagès. Tots aquest títols es distribueixen per primer cop en els lots inicials del Vendrell, de Pineda i de Figueres, sota la responsabilitat de Jordi Rubió.²⁵⁰

Tenint en compte l’oferta de la totalitat dels llibres de prosa catalana que conformen la proposta bibliogràfica, la figura clàssica més ben representada és Ramon Llull, seguit de Bernat Metge.²⁵¹ Pel que fa als escriptors contemporanis, Alfons Maseras, amb sis títols, encapçala la llista, seguit de Miquel Roger i Crosa, amb cinc, i Narcís Oller, Jacint Verdager, Víctor Català, Dolors Monserdà de Macià i Prudenci Bertrana, amb quatre. A poca distància, es troben Joan Maragall, Santiago Rusiñol, Eugeni d’Ors i Josep Pous i Pagès, amb tres títols cadascun. De la resta d’autors, amb una o dues obres escollides, val la pena destacar entre d’altres títols, *L’orfaneta de Menargues*, d’Antoni Bofarull, que compta amb dues edicions; *Lària*, de Josep M. Folch i Torres, novel·la amb la qual l’escriptor guanya el primer premi de novel·la convocat per L’Avenç; les dues edicions dels *Croquis pirenençs*, de Jaume Massó Torrents; els melodrames del novel·lista de

²⁴⁹ Jordi Rubió fa una valoració excel·lent de la tasca de la llibreria en el desvetllament cultural de Catalunya, en la introducció del llibret *Centenari de la Llibreria Verdager, 1835-1935* (Barcelona: Llibreria Verdager, 1935). La Llibreria d’Àlvar Verdager mantindrà el dipòsit més gran de llibres en català fins a la creació de la Llibreria Catalònia.

²⁵⁰ Les novel·les de Raimon Casellas, *Els sots feréstechs* i *Les multituds*, publicades per la Llibreria de Francisco Puig, no formen part de la tria de Jordi Rubió, la qual cosa fa pensar que deurién estar exhaurides.

²⁵¹ Xènius considera a la glosa “Bernat Metge” (LVJ 18-V-1918) que després de Ramon Llull, Bernat Metge és la figura més important de la tradició catalana.

gran èxit popular Josep Roig i Raventós, *Ànimes atüides* i *Argelaga florida*; i la primera novel·la de Josep M. de Sagarra, *Paulina Buixareu*.

Teatre català

D'un gènere a l'altre, de la prosa al teatre, es produeix un buit inexplicable. La literatura dramàtica té un dels índexs de producció editorial més elevats del camp literari, si es tenen en compte tant les obres publicades per les editorials generalistes com els títols editats per algunes cases especialitzades, com la d'Avel·lí Artís, la de Bartomeu Baxarias o Antoni López. Tot i així, els llibres de teatre ocupen un espai ínfim en els lots inicials de l'etapa Ors. *L'endemà de bodes*, de Josep Pous i Pagès, i els *Diàlegs imaginaris*, de Joan Puig i Ferrer, són els únics títols de la bibliografia bàsica, fruit d'una coincidència previsible: ambdues obres formen part de la "Biblioteca popular de L'Avenç".

Jordi Rubió s'encarrega de bastir l'escena catalana, de dalt a baix, amb divuit peces d'Àngel Guimerà, disset títols d'Ignasi Iglésias, vuit obres de Santiago Rusiñol i quatre títols de Josep Pous i Pagès, entre d'altres autors.²⁵² El repertori inclou les obres fonamentals de la producció dramàtica de l'època, des de *Terra baixa* o *Jesús que torna*, fins a *L'alegria que passa* i *L'auca del senyor Esteve*; des d'*Els vells* fins a *La dama alegre*. Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol, Josep Pous i Pagès, Joan Puig i Ferrer o Ignasi Iglésias són els autors catalans que destaquen en les cartelleres teatrals de l'època, *L'auca del senyor Esteve* es l'èxit popular de la temporada teatral de l'any 1917, juntament amb en *Jesús que torna*, d'Àngel Guimerà, als quals s'afegeix Josep M. de Sagarra, amb la seva primera estrena al Romea, la temporada 1917-1918.²⁵³ Jordi Rubió no oblida tampoc altres autors dramàtics presents als escenaris catalans amb propostes més experimentals o amb un èxit popular menor, com és el cas d'Adrià Gual, Avel·lí Artís i Balaguer, Pompeu Crehuet o Juli Vallmitjana.

La distribució de les obres de Santiago Rusiñol a la xarxa de biblioteques té lloc a partir de l'etapa Rubió. No hi ha cap títol de l'escriptor al fons inicial d'Olot, Sallent, Canet i el Vendrell. El fet de pertànyer al catàleg d'Antoni López, un editor bandejat per Eugeni d'Ors, pot justificar aquesta absència, o potser Xènius encara no ha perdonat a Santiago Rusiñol la paròdia del *Glosari* que publica a *L'esquella de la torratxa*, amb el pseudònim de Xarau a partir de 1906. El fet és que un dels màxims representants del modernisme català, no rep cap "homenatge" institucional per part d'Eugeni d'Ors, que l'exclou de l'espai bibliotecari. En aquest sentit, també pot ser interessant recuperar un dels textos crítics que el Pentarca dedica a Santiago Rusiñol, al voltant de l'any 1923, després de constatar la claudicació de l'artista davant de la societat del moment:

²⁵² Els ànims de Xènius destinats a Ignasi Iglésias en la glosa "La prova de foc" (5-7-1916) li serveixen de ben poc a l'hora de ser escollit per als lots inicials d'Eugeni d'Ors.

²⁵³ Josep M. Morató i Grau, "El teatre", en: Antoni Rovira i Virgili (dir.), *Anuari de Catalunya 1917...*, p. 87-111.

Será difícil que quienes vivieron bajo la influencia o el contagio simpático de ciertas corrientes estéticas, desencadenadas por Rusiñol en Cataluña en los últimos años del siglo pasado, dejen de considerarlo, después de las obras de teatro, uniformemente consagradas a la adulación de los gustos más inferiores entre el público, o de los cuadros de jardines repetidos según receta, y con visible y exclusivo propósito de logro mercantil, y dejen de ver en quién un día pudieron considerar como espejo, sino como maestro, una especie de traidor.

Aquella claudicació, esta traició si se quiere, señalan en la obra como en la vida de Santiago Rusiñol, dos mitades, distinguibles, más que por diferencias de estilo o de aire, por la ausencia o presencia de ciertas manchas en el intento y propósito.²⁵⁴

Les apostes dramàtiques de Jordi Rubió tenen també els seus límits, ja que les peces de Serafi Pitarra i Felip Cortiella es troben a faltar en l'escena bibliotecària. L'oferta editorial en el mercat d'ambdós autors és francament important, així mateix, la seva presència en els escenaris populars sembla que es manté amb certa normalitat fins als anys vint. Dit això, les úniques explicacions possibles que poden justificar aquestes absències se situarien en el terreny estètic o ideològic.

834 Literatura castellana

La secció de la literatura catalana veïneja amb la subdivisió de la literatura castellana. El nombre de títols bàsics de cada divisió és un bon indicador del grau d'uniformitat dels lots inicials preparats per ambdós directors. L'aportació de la literatura castellana a la bibliografia bàsica és de 84 títols sobre un total de 199; és a dir, un 42 % de l'oferta global de la matèria forma part de la tria bàsica. L'aportació de la literatura catalana a la bibliografia bàsica és de 31 títols, sobre un total de 283; és a dir, un 11 % de l'oferta global de la matèria. La diferència és molt marcada i el grau de coincidència entre les propostes de lectura d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió és molt superior en el cas de les lletres castelleses.²⁵⁵

Taula 32. Evolució del fons de la divisió 834, Literatura castellana

834 Literatura castellana	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Explars	%
Teoria i crítica literària	9	4	0	4	3	4	7	22	3,7
Poesia	51	29	29	33	32	24	35	182	30,2
Prosa	98	41	28	45	45	42	66	267	44,3
Teatre	41	26	20	27	22	17	20	132	21,9
Total	199	100	77	109	102	87	128	603	100

Font: Base de dades bibliogràfica

²⁵⁴ Eugeni d'Ors, *Cincuenta años de pintura catalana* (Barcelona: Edicions del Quaderns Crema, 2002), p. 153-154.

²⁵⁵ Les fonts d'informació bàsiques per a l'estudi de la secció han estat: *Historia de la literatura española*, 2, *Desde el siglo XVIII hasta nuestros días* (Madrid: Cátedra, 1990); i Ricardo Gullón (dir.), *Diccionario de literatura española e hispanoamericana* (Madrid: Alianza, 1993).

La uniformitat de la tria explica el fet que la divisió de la literatura castellana, tot i reunir un nombre menor de títols, es converteixi en la secció amb el percentatge més elevat d'exemplars distribuïts a la xarxa. El pes de la matèria recomana fer un estudi estadístic detallat de la seva composició temàtica. La taula 32 mostra una evolució força uniforme dels quatre apartats, un fet que curiosament indica, tal com es veurà tot seguit, un canvi de tendència en la composició dels lots a partir de l'etapa Rubió, especialment en el cas de Pineda.

L'increment general del fons de les biblioteques a partir de l'obertura del Vendrell es tradueix en un augment parcial de la majoria dels camps temàtics de cada lot. La pauta, tanmateix, no se segueix en la divisió de la literatura castellana. El fons del Vendrell, de Pineda i de Figueres no experimenta un increment significatiu, tal com s'ha observat en la resta de matèries estudiades fins ara, per la qual cosa, cal deduir que la literatura castellana segueix una evolució a la baixa, especialment accentuada en el cas de Pineda. Respecte al pes de cada apartat, la prosa torna a ser el gènere dominant, gairebé representa la meitat del fons de la secció; a continuació vindria la poesia i no gaire lluny el teatre, amb una clara tendència a la baixa.

La bibliografia bàsica de l'apartat d'introducció a la història i la crítica de la literatura castellana consta només d'un títol, el manual de l'hispanista James Fitzmaurice-Kelly, *Historia de la literatura española*, considerat com el llibre de referència bàsic sobre la matèria, tal com ho confirma el nombre de reedicions de l'obra. Jordi Rubió inclou el manual entre les recomanacions bibliogràfiques que tramet a Eugeni d'Ors, al costat de dos títols més sobre la matèria: els *Estudios de crítica literaria*, de Marcelino Menéndez y Pelayo, i les *Obras completas*, de Manuel Milà i Fontanals.²⁵⁶ De la proposta de Jordi Rubió, Eugeni d'Ors només escull el manual citat i el volum dedicat a les *Obres catalanes d'en Milà y Fontanals*, que completa amb els títols de la sèrie "Todas las literaturas", de La España Editorial, i l'estudi recopilatori de Marcelino Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la novela*, primer volum de la "Nueva biblioteca de autores españoles" publicada per l'Editorial Bailly-Baillièrre.²⁵⁷

La Librería Editorial de Bailly-Baillièrre é Hijos, una casa especialitzada en l'edició d'almanacs, anuaris, guies i llibres tècnics, prova sort a començaments de segle amb una nova col·lecció dirigida per Marcelino Menéndez y Pelayo, l'acadèmic aleshores director de la Biblioteca Nacional d'Espanya, dedicada a recuperar textos clàssics de la cultura hispànica de l'edat mitjana i dels segles XVI i XVII. Des d'un bon començament, el director de la sèrie anuncia que pretén donar continuació a la tasca iniciada per la popular "Biblioteca de autores españoles", fundada per Bonaventura Carles Aribau i Manuel Rivadeneyra. La proposta, feta amb un gran rigor filològic i

²⁵⁶ Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, capsa 499/2, "Biblioteques populars, informes i estadístiques", carta de Jordi Rubió dirigida al Director d'Instrucció Pública sobre els llibres que haurien de constar en la secció d'història de la literatura catalana, castellana i universal d'una biblioteca popular.

²⁵⁷ La influència de Milà i Fontanals en les generacions futures d'historiadors de les lletres catalanes es posa de relleu en l'estudi de Manuel Jorba, *Manuel Milà i Fontanals en la seva època: trajectòria ideològica i professional* (Barcelona: Curial, 1984), p. 233-260.

adreçada a un públic general, publica entre 1905 i 1908 fins a 25 volums, un bon nombre dels quals es localitzen bàsicament a tres biblioteques: Olot, Canet i Figueres. Els *Sainetes*, de Ramón de la Cruz és l'únic títol de la col·lecció que es distribueix a la xarxa de forma més generosa.

L'aposta per les grans col·leccions marca la pauta a l'hora d'escollir les obres de creació de la literatura castellana. Dels 84 títols que formen la bibliografia bàsica de la secció, 60 pertanyen a la "Biblioteca universal" (54) i a la "Biblioteca clàssica" (6), de la casa Perlado, Páez & C^a, dues sèries que dominen de forma aclaparadora els prestatges destinats a la poesia, la prosa i el teatre castellà. D'acord amb aquest guió, cal veure quins autors sobresurten a cada gènere i com es complementa l'oferta bàsica.

Poesia castellana

El prestatge de la poesia castellana està repartit de manera molt equitativa, sense que cap figura s'imposi de forma ostensible. Pel que fa als autors antics i moderns, tots ells compten només amb una obra en la bibliografia bàsica; és el cas de Juan Ruiz, Arcipreste de Hita, Garcilaso de la Vega, fra Luis de León, Francisco Villaespesa, Pedro Calderón de la Barca o Francisco de Quevedo. La representació de les veus contemporànies segueix un patró idèntic, i tret de l'obra poètica de José de Espronceda,²⁵⁸ amb dos títols, la resta d'autors compten amb una sola obra bàsica; és el cas del Duque de Rivas, José Zorrilla o Ramón de Campoamor.²⁵⁹

La proposta de Jordi Rubió s'encarrega de desfer la igualtat, ampliant de forma considerable la representació de Juan Ruiz, Garcilaso de la Vega, fra Luis de León, el Duque de Rivas i Ramón de Campoamor. Un bon nombre de les novetats que aporta Rubió formen part de la col·lecció "Clásicos castellanos", de les Ediciones de "La Lectura", a través de la qual s'incorpora a la xarxa l'obra de Fernando de Herrera o del Marqués de Santillana. Altres apostes personals d'ambdós directors completen la tria bàsica. Eugeni d'Ors dona entrada a dues antologies de Francisco de Quevedo i d'Antonio Machado que, amb el títol *Páginas escogidas*, es publiquen dins de la "Biblioteca Calleja". Jordi Rubió amplia la tria de la biblioteca literària publicada per l'Editorial Calleja, afegint als lots els volums dedicats a Azorín, Juan Ruiz de Alarcón, Armando Palacio Valdés i Leopoldo Alas. El segon director fa altres apostes més eclèctiques, amb la incorporació de les *Poesías escogidas*, de Juan Arolas, *Algo*, de

²⁵⁸ Xènius dedica una glosa a "Bécquer, Espronceda, Zorrilla" (LVJ 2-III-1918). Tres poetes amb tres sonoritats: la poesia de Bécquer sembla "un acordeon jugat per un àngel"; Espronceda "sóna com un piano tocat amb un dit", un piano, a més, "un poc espatllat"; pel que fa a Zorrilla, "ja es veu que es tracta d'una pianola. I, com qui es cansa fent anar els peus és ell".

²⁵⁹ Xènius judica el poeta a la glosa "Campoamor" (LVJ 12-IX-1918): "La tara radical d'en Campoamor és son anacronisme. Va equivocar-se de dos mil cinc-cents anys... Campoamor plagués a aquells altres qui es plaïen en Juli Verne. Després vingué una generació que aprengué a llegir Juli Verne saltant les descripcions científiques, i Campoamor saltant la lliçó de filosofia moral. Com, tanmateix, si prescindim d'aquests elements, poca cosa pot restar-nos, aviat aparegué una generació, una promoció tercera qui deixà totalment de llegir l'un i l'altre".

Joaquim M. Bartrina o dues antologies poètiques de Juana de Ibarbourou i de Rubén Darío.²⁶⁰ És sorprenent que el poeta nicaragüenc no arribi a les biblioteques de la mà d'Eugeni d'Ors, atès els elogis excel·lents que rep en el *Glosari*.

Una visió final del conjunt dels títols de la lírica castellana ens mostra que la presència més vistosa correspon a una obra anònima, el *Poema de Mio Cid*, que compta amb tres edicions, i a un gran projecte, els catorze volums de l'*Antología de poetas líricos castellanos*, preparada per Marcelino Menéndez Pelayo.

Prosa castellana

La prosa castellana dóna molt més joc bibliogràfic, amb un desequilibri més que notable de les presències i les absències que es detecten en els prestatges. La tria global dels títols de l'apartat de la prosa atorga un protagonisme destacat a tres figures: Miguel de Cervantes (8 títols), Francisco de Quevedo (8)²⁶¹ i Benito Pérez Galdós (7). La resta d'autors antics, moderns i contemporanis es troben a una distància considerable: Baltasar Gracián (2 títols), Armando Palacio Valdés (2), Leopoldo Alas (2), orfe de *La regenta*,²⁶² José María de Pereda (4),²⁶³ José Enrique Rodó (2), Ramón del Valle-Inclán (2), Azorín (2) o Pío Baroja (2).²⁶⁴ La bibliografia bàsica reserva un lloc, més o menys destacat, a gairebé tots.

Cal precisar, abans de continuar, que el pes tan important de l'obra de Galdós es deu sobretot a la intervenció de Jordi Rubió. L'obra de Benito Pérez Galdós marca una de les fites lectores i suposa un dels èxits editorials més rellevants del tombant de segle, fonamentat en títols com *La desheredada* o *El amigo Manso*, i gràcies a l'èxit dels *Episodios nacionales*. La bibliografia bàsica recull dues novel·les de l'escriptor, ara bé és Jordi Rubió qui dóna entrada als primers volums dels *Episodios nacionales*.

El desacord o la poca coincidència entre ambdós directors a l'hora d'escollir els llibres de la prosa castellana afecta altres autors importants, com ara Fernan Caballero, Pedro Antonio de Alarcón, Juan Valera, Miguel de Unamuno o el "noucentista" José Ortega y

²⁶⁰ Xènius valora el poeta a la glosa "Crisantems funeraris llençats a la mar" (28-XI-1916): "Mai la poesia castellana havia parlat amb accents així. Tan profunds són, que moltes ànimes superficials encara hi sordegen i no els entenen pas. En canvi, de poeta sé, i poeta príncep, que donaria tota la seva obra només per haver compost aquells quatre versos: La queja amarga y sonora".

²⁶¹ Xènius atorga a "Cervantes" (LVJ 4/10-X-1918) una superioritat inqüestionable; tot i que també judica de forma excel·lent a "Quevedo" (LVJ 14-II-1918): "Per al meu gust, Quevedo és segurament el primer escriptor castellà".

²⁶² La primera edició de *La Regenta* es publica a Barcelona l'any 1884, dins de la col·lecció "Arte y letras", de Daniel Cortezo. Xènius escriu una glosa poc favorable al seu autor, "Clarín" (LVJ 31-VIII-1918), a qui titlla de mantenir una actitud de "gemegador" permanent, poc satisfet del seu temps.

²⁶³ Xènius no té un judici massa bo de "Pereda" (LVJ 23-VIII-1918): "Pereda no és naturalista, és un pessebrista. Les seves muntanyes són de suro. Les seves cases de cartró".

²⁶⁴ La presència de Baroja, un dels membres destacats de la Generació del 98, és testimonial tot i tractar-se d'un dels escriptors més llegits a l'època. Xènius llança invectives ferotges en diverses gloses contra l'art caduc de l'escriptor basc. "Martín Fierro" (2-III-1917); i una sèrie de gloses (13/20-X-1917).

Gasset, que només formen part dels lots de Pineda i Figueres. Pedro Antonio de Alarcón és un dels autors de major èxit de vendes a la segona meitat del segle XIX, gràcies especialment a l'obra *Diario de un testigo de la guerra de África*, relat de la seva experiència com a voluntari a la Guerra d'Àfrica, i *El sombrero de tres picos*, una de les novel·les més reeditades de l'escriptor, juntament amb *El escándalo*. Cap d'aquests autors no forma part de les col·leccions de referència fa poc citades, sinó que l'adquisició de les seves obres és el resultat d'un treball bibliogràfic més precís de recerca en diferents catàlegs. Només aquesta exigència pot justificar que Eugeni d'Ors no triï un autor tan admirat per ell, com és Juan Valera.²⁶⁵ Altres motius ben diferents, podrien explicar l'absència de les obres de Miguel de Unamuno en la proposta d'Eugeni Ors, tot i l'oferta editorial present en el mercat. L'absència, en aquest cas, probablement estigui justificada per la mínima estima que sent el Pentarca per l'escriptor, tal com queda palès en nombroses columnes del *Glosari*.

L'exclusió del novel·lista Vicente Blasco Ibáñez, un dels escriptors de major èxit del moment, marca un punt d'acord en la tria d'ambdós directors. Xènius manifesta de forma contundent i reiterada la poca admiració que sent per l'autor, a qui tracta despectivament en diferents gloses. Una d'elles es publica amb motiu de l'assistència de l'escriptor a un banquet celebrat a Barcelona:

Haviem somiat d'un millorament en l'ambient espiritual de Barcelona en tal proporció, que ja un homenatge a un home de l'estructura social i literària del senyor Blasco Ibáñez ja no hi fos possible. Haviem treballat en tal reforma del gust, en tal millorament de les exigències morals i de ciutadania, que ja inspiressin una aversió mateixa certs procediments artístics que certs procediments de política pintoresca i comercial.²⁶⁶

L'exclusió dels grans èxits populars del novel·lista tenen un paral·lelisme evident en l'exclusió del fons de l'Editorial Prometeo, tal com s'ha estudiat en un capítol anterior. El catàleg del segell valencià, propietat de Blasco Ibáñez, aplega a més de les seves obres, altres títols d'escriptors reivindicats des dels sectors progressistes, com ara Émile Zola, un escriptor que tampoc es distribuirà a la xarxa.²⁶⁷

Abans de tancar el recorregut per la prosa castellana, dos títols mereixen un comentari especial: d'una banda el nombre d'edicions d'*El Lazarillo de Tormes*, algunes d'elles atribuïdes per alguns crítics de l'època a Diego Hurtado de Mendoza, tal com es recull en les edicions estudiades; de l'altra, la unanimitat en la tria de l'obra periodística en castellà de Joan Maragall, formant part de l'edició de les seves obres completes publicades per Gustavo Gili, una coincidència que no es donava en la tria de la seva obra poètica, tal com ja s'ha comentat anteriorment.

²⁶⁵ Xènius judica Juan Valera a la glosa "Valera" (*LVIJ* 27-VIII-1918): "La 'matèria' de Joan Valera és l'or. Això no passa de moda".

²⁶⁶ Xènius es pronuncia sobre l'escriptor a la glosa "Protesta" (21-VI-1915).

²⁶⁷ L'editorial Prometeo compta en el seu catàleg amb la sèrie d'un novel·lista anglès, creador d'un investigador que comença a fer-se famós, les "Aventuras de Sherlock Holmes". Prometeo, Sociedad editorial, *Catálogo de obras* (Valencia: Prometeo, 1915?).

Teatre castellà

En el camp de la literatura dramàtica destaca el volum d'obres de Fernando de Rojas, Pedro Calderón de la Barca, Miguel de Cervantes, Félix Lope de Vega i Tirso de Molina. A una certa distància, altres autors reclamen el seu espai, seria el cas de Francisco Rojas Zorrilla o de Ramón de la Cruz. Sembla evident que el teatre clàssic castellà s'imposa de forma aclaparadora, mentre que les peces dels dramaturgs contemporanis queden relegades a un segon pla, tret d'alguna excepció, com és el cas de Juan Ruiz de Alarcón o dels germans Álvarez Quintero, autors de referència de l'escena castellana durant les primeres dècades del segle XX. Únicament hi ha un títol de Ramón del Valle-Inclán: *Romance de lobos*, triat per Eugeni d'Ors. L'èxit popular del teatre de Jacinto Benavente, premiat amb el Nobel de literatura l'any 1922, no es trasllada a l'escena bibliotecària, on no hi té cap representació.

837 Literatura italiana

La literatura italiana tanca el grup de les literatures romàniques. Les obres de Dante Alighieri ocupen un lloc privilegiat, molt per davant de la resta d'autors clàssics que conformen la bibliografia bàsica: Ludovico Ariosto i Torquato Tasso.²⁶⁸ La modernor poètica italiana arriba a la xarxa durant l'etapa Rubió, quan l'apartat s'amplia amb obres de Giacomo Leopardi, Gabriele D'Annunzio i Giosué Carducci.²⁶⁹ Jordi Rubió distribueix també l'edició en català de les poesies del papa Lleó XIII, publicades per la Il·lustració Catalana. La tria bàsica de l'apartat de la prosa aplega únicament dos títols: *Los novios*, d'Alessandro Manzoni i els *Pensaments*, de Leopardi. Torna a ser Jordi Rubió qui s'encarrega d'ampliar el gènere, amb els clàssics italians (Giovanni Boccaccio o Benvenuto Cellini) i els novel·listes contemporanis (Giovanni Verga, Grazia Deledda o Ugo Foscolo). La unanimitat entre ambdós directors és gairebé absoluta en el camp del teatre, dominat, bàsicament per les obres de Carlo Goldoni i Giuseppe Giacosa, en les edicions de la "Biblioteca popular de L'Avenç", punt de trobada de la tria d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió, tal com s'ha anat observant al llarg de tot el fons de literatura.

Una absència significativa de les lletres italianes són les novel·les d'aventures d'Emilio Salgari. La majoria de les guies de lectura de l'època aparellen les narracions de l'escriptor italià amb les novel·les de Jules Verne. Ara bé, la parella es desfà en l'espai bibliotecari, ja que no es localitza cap obra d'Emilio Salgari a la xarxa. Jordi Rubió

²⁶⁸ Xènius judica el clàssic italià a la glosa "El Tasso" (*LVJ* 3-X-1918): "La follia sublim d'aquest degenerat cessava fa temps d'ésser encomanadissa. El Tasso sembla antic, molt antic".

²⁶⁹ L'escriptor italià Gabriele D'Annunzio, a qui l'*Index* dedica una atenció especial, arriba a la xarxa de la mà de Jordi Rubió. La glosa de Xènius "La Itàlia del Croce i la Itàlia del D'Annunzio" (27-V-1915) aporta elements de judici per entendre el poc interès d'Eugeni d'Ors per proposar-ne la lectura: "La Itàlia de Benedetto Croce és la de la lluita per la cultura; la de la reconstitució íntima, seriosa, silenciosa, eficaç. La Itàlia de Gabriel D'Annunzio és la de la perpetuació del vicis tradicionals; la de la fanfarra; de la camorra, de la lleugeresa –de la venalitat a voltes. [...] Aquella havia bastit una nació. Déu vulgui que aquesta no l'ensorri!".

expressa l'opinió que li mereix l'escriptor en una carta dirigida a la bibliotecària de Canet, la tardor de 1920:

Els llibres d'en Salgari no son cap ideal i més val que no els ingressi. Si es trobés en algun compromís per culpa d'ells, s'escapa dient que el criteri de la Mancomunitat és que sols es tinguin a les Populars obres d'imaginació de reconegut mérit literari.²⁷⁰

84 Literatures germàniques

Les literatures escandinaves i altres tradicions d'arrel germànica amb una representació minsa, s'agrupen a la divisió de les literatures germàniques, d'acord amb el mateix procediment adoptat en el cas de les literatures romàniques. El teatre d'Henrik Joan Ibsen domina aquest espai de manera clara; les dues obres de la bibliografia bàsica les complementa Eugeni d'Ors amb l'edició en tres volums dels seus drames, publicats dins de la "Biblioteca clàssica"; mentre que Jordi Rubió distribueix un estudi crític de Salvador Albert, *El tesoro dramático de Henrik Ibsen*, publicat per l'Editorial Minerva. A l'ombra del dramaturg danès, es troben Selma Lagerlöf i Björnstjerne Björnson.

841 Literatures anglesa i nord-americana

La proporció baixa de títols a la bibliografia bàsica de la divisió de la literatura anglesa i nord-americana mostra un grau d'uniformitat relativament petit en la tria d'ambdós directors: 19 títols sobre un total de 89, és a dir, un 21,3 % d'obres que coincideixen en els lots inicials. L'apartat d'introducció a la literatura anglesa s'inicia amb una síntesi històrica de la casa Armand Colin publicada dins de la col·lecció "Histoires des littératures". Eugeni d'Ors amplia la secció amb els volums de l'altra sèrie de referència recomanada, "Todas las literaturas", i amb dos estudis del polític i crític anglès Thomas Babington Macaulay. Jordi Rubió, per la seva banda, afegeix a la tria l'estudi crític de Cebrià de Montoliu, *Walt Whitman: l'home i sa tasca*, publicat per la Societat Catalana d'Edicions; i el volum *Littérature américaine*, de la sèrie de la Librairie Armand Colin.

El poeta nord-americà Walt Whitman és una de les figures bàsiques de l'apartat de la lírica, en les versions de Cebrià de Montoliu que es fa càrrec del poemari *Fulles d'herba*. La resta de títols bàsics de la secció de poesia corresponen als volums dedicats a John Milton, Lord Byron i Ossian, dins de les sèries de la casa Perlado, Páez & C^a. La tria d'Eugeni d'Ors amplia la lírica anglesa de forma considerable, a través dels set volums de *l'Antología de líricos ingleses y angloamericanos*, publicats dins de la "Biblioteca clàssica". Jordi Rubió recorre, bàsicament, al catàleg de l'Editorial Cervantes per completar la secció amb obres de William Shakespeare, Percy Bysshe Shelley,

²⁷⁰ Arxiu de la Biblioteca Popular de Canet, "Correspondència", carta de la Central de Biblioteques Populars, de 25 de setembre de 1920.

Alfred Tennyson i William Wordsworth, a més dels *Sonets i odes*, de John Keats, publicats per “La Revista”, amb traducció de Marià Manent.

La prosa és el gènere més ben representat en l'espai de la literatura anglesa i nord-americana. En la tria bàsica, destaca Edgar Allan Poe, amb dos títols,²⁷¹ per davant d'una sèrie d'autors amb una representació mínima: Charles Dickens, George Eliot, Oliver Goldsmith, Rudyard Kipling, Jonathan Swift i Mark Twain. Cal tenir en compte, tanmateix que hi ha alguns títols que s'haurien de considerar bàsics tot i que no formen part de la bibliografia bàsica, atès que ambdós directors els trien per als lots inicials però ho fan en edicions diferents; és el cas dels *Viatges de Gulliver* o del *Robinson Crusoe*.²⁷²

Entre les preferències particulars d'Eugeni d'Ors, cal citar l'extracte de la novel·la de William Morris, *News from nowhere o Noves d'enlloc*. Títol polèmic que tindrà un paper destacat en la destitució d'Eugeni d'Ors. La publicació de la novel·la, una visió utòpica de la societat del futur basada en l'amor, la cooperació i el respecte per la natura, va causar un gran escàndol en la societat catalana conservadora. La decisió del Pentarca d'incloure-la dins de la “Col·lecció popular de literatures modernes”, promoguda des del Consell de Pedagogia, provocarà una reacció contundent del govern presidit per Puig i Cadafalch, que afegirà un nou motiu per decidir la destitució del director d'Instrucció Pública.²⁷³ Jordi Rubió, evidentment, exclou la novel·la de la seva tria, al mateix temps que dona entrada per primer cop a la xarxa un bon nombre de títols d'altres escriptors, entre els quals es podrien destacar *El último mohicano*, de Fenimore Cooper, *Las minas de Salomón*, de H. Rider Haggard, diverses novel·les de Jerome K. Jerome, *Ivanhoe*, de Walter Scott, el *Viatge sentimental*, de Laurence Sterne, *El extraño caso del Dr. Jekyll y Mr. Hyde*, de Robert Louis Stevenson, *Ben-Hur*, de Lewis Wallace o el gran èxit popular de Nicholas Patrick Wiseman, *Fabiola o la Iglesia de las catacumbas*.

Jordi Rubió recomana amb entusiasme els llibres d'aventures i viatges com a lectures per als joves, al mateix temps que alerta sobre alguns dels seus perills:

Devers 1850 els llibres d'aventures entren en les biblioteques infantils. F. Cooper (1789-1855) dona el to d'un gènere avui encara dominador amb les obres, tan llegides, de Kipling, Stevenson i Haggard. Molts dels seus imitadors, però, han exagerat la tensió dels episodis emocionants i han produït llibres malaltissos, amb tot i llur aparent energia, i despertadors d'una set de novetats que no poden

²⁷¹ Xènius atorga a l'escriptor nord-americà el títol de “Mestre i patró d'arbitrarietat” a la glosa “Edgar Poe” (LVJ 26-VII-1918). El glosador compara l'exaltació desmesurada de Nietzsche amb la lucidesa de Poe, a qui atorga la preeminència: “Dictar les taules del Classicisme entre llamps i trons i esbarzers ardents és obra de romanticisme. Colonitzar algunes illes de misteri i subjectar-les a l'imperi de la raó, és obra de classicisme”.

²⁷² La vàlua del *Robinson* es posa de manifest a la glosa “Defoe” (LVJ 4-VII-1918): “Hi ha autors d'obres il·lustres que, en ells mateixos, no ens importen. Per exemple: Defoe. El *Robinson* és el més universal dels llibres; però Defoe, el menys universal dels escriptors”.

²⁷³ No deixa de ser curiós que l'impulsor del Projecte de les biblioteques populars, acabi sent destituït a causa de dos fets que tenen els llibres com a protagonistes: la mala gestió del procés d'inauguració de la Biblioteca de Canet i la publicació d'una novel·la.

apaivagar els més exòtics escenaris; a la llarga poden convertir el jove que s'hi dóna massa en un ésser d'aquells que no pensen de tant que llegeixen. L'única medicina que guareix aquest mal són els llibres de viatges autèntics d'exploradors i missioners.²⁷⁴

Pel que fa al teatre anglès, sobresurt un nom: William Shakespeare.²⁷⁵ Gairebé tot un prestatge de la biblioteca està reservat al dramaturg, que compta amb l'edició de la seva obra completa a la “Biblioteca clàssica”, a més d'altres peces teatrals editades individualment. Jordi Rubió opta per compensar les versions en castellà del teatre de Shakespeare, amb les versions en català publicades dins de la col·lecció “Biblioteca popular dels grans mestres”, un ambiciós projecte de l'Estampa d'Eduard Domènech que pretenia reunir les obres completes del dramaturg anglès.²⁷⁶ Jordi Rubió amplia el programa dramàtic amb Henry Arthur Jones i Oscar Wilde.²⁷⁷

842 Literatura alemanya

La bibliografia bàsica de la divisió de la literatura alemanya, atorga el protagonisme a Johann Wolfgang von Goethe i Friedrich von Schiller, la presència dels quals domina gairebé tots els gèneres literaris, i especialment la prosa i el teatre. La vida i l'obra de Goethe són un punt de referència, un model exemplar essencial per al Pentarca, tal com deixa escrit Xènius en una de les seves gloses: “Voldriem ‘ésser’ Goethe. Totes les ànimes olímpiques veuen en aquest olímpic la imatge d'elles mateixes portada al màxim de poder, de glòria i de serenitat”.²⁷⁸

La presència del romanticisme alemany en la bibliografia bàsica es tanca amb dues seleccions poètiques d'Heinrich Heine i amb l'*Enric d'Ofterdingen*, de Novalis. La intervenció específica de Jordi Rubió en el camp de la lírica alemanya se centra, fonamentalment, en els reculls poètics de la casa Cervantes, entre els quals es troben els volums dedicats a Heinrich Heine, Novalis i Friedrich Nietzsche. En el camp de la prosa, Jordi Rubió reforça també la presència d'Heine, a banda d'apostar per alguns autors contemporanis com ara, l'èxit de vendes de la Casa Editorial Estudio, *El túnel*, de Bernardo Kellerman, o *La muerte en Venecia*, de Thomas Mann.

Per a Eugeni d'Ors i Jordi Rubió, el teatre alemany té dos noms: Goethe i Schiller. Justament un dels títols escollits de Schiller és el *Guillem Tell*, tragèdia èpica que

²⁷⁴ Jordi Rubió i Balaguer, “Els llibres per a infants...”, p. 124.

²⁷⁵ Xènius dedica dues gloses a Shakespeare (LVJ 26/27-XI-1918): “Hi ha els grans homes crucials. En ells se separen els camins; però ells són dins de tots els camins”.

²⁷⁶ Eduard Domènech i Montaner inicia a començaments de segle dues col·leccions literàries: la “Biblioteca de grandes maestros” i la “Biblioteca popular dels grans mestres”. El projecte té una vida curta i les obres acaben formant part del fons de la casa Maucci.

²⁷⁷ Xènius escriu a la glosa “Oscar Wilde” (LVJ 25-VII-1918): “Ara tots els camins per a fer social, civil, la vida estètica s'han tancat: Shelley és perdut en el buit; Ruskin, en la vulgaritat; Pater, en la tímidesa. Ve Oscar Wilde i torna al punt inicial. Torna a Byron, la bellesa insocial, incivil, immoral. La vida bella concebuda com una vida ‘al marge’”.

²⁷⁸ L'escriptor alemany no podia faltar a *La Vall de Josafat*, “Goethe” (LVJ 15-V-1918).

Eugeni d'Ors fa traduir a les alumnes de l'Escola de Bibliotecàries, considerant que el millor mètode per aprendre un idioma és practicar-lo. No es l'únic cas, ja que les alumnes tradueixen també *Germà i germana*, de Goethe.

87/89 Altres literatures

La divisió 871, Literatura russa, presenta un desequilibri molt marcat pel que fa a la composició dels diferents gèneres, molt probablement a causa de la minsa oferta editorial que es troba en el mercat. L'apartat d'introducció a les lletres russes està cobert amb la combinació habitual de col·leccions de referència: "Histoires des littératures" i "Todas las literaturas". L'apartat de la poesia es troba desolat mentre que la secció de la prosa compta amb tres obres a la bibliografia bàsica: els *Contes*, de Lev N. Tolstoj;²⁷⁹ els *Ensaigs*, d'Ivan S. Turgenev; i el *Tarass Boulba*, de Nicolaj V. Gogol'. Jordi Rubió obre el ventall de la narrativa amb la tria de llibres de dos autors de relleu, el mestre de les lletres modernes russes Aleksandr S. Puskin i el revolucionari Maksim Gorki'j. Les quatre peces que conformen la tria global del teatre rus tenen un tret distintiu i insòlit, totes són edicions en català: un títol de Lev N. Tolstoi, de la bibliografia bàsica i tres obres escollides per Jordi Rubió, de Gogol', Gorkij i Ostrovskij. El conjunt del teatre rus parla en català als lectors de les biblioteques.

L'última divisió de la classe de literatura reuneix en un epígraf genèric la resta de tradicions literàries (àrab, hindú, xinesa, japonesa, polaca o hongaresa), un conjunt heterogeni de cultures amb una presència molt minoritària. L'anàlisi de la secció confirma la pauta metodològica seguida fins aquí: l'apartat d'estudis crítics està capitalitzat per les dues sèries abastament citades al llarg del capítol, "Histoires des littératures" i "Todas las literaturas". Pel que fa a la bibliografia bàsica de les obres de creació, on les sèries bàsiques també manen, hi ha tan pocs títols que es pot optar per citar-los tots: les faules del *Calila y Dimna*, l'antologia *Modelos de literatura china*, els contes del *Panchatantra*, l'antologia *Poesías asiáticas* i el recull poètic d'Umar Hayyam, *Estances*. Els prestatges de Pineda i de Figueres, ordenats durant l'etapa Rubió, acolliran nous autors i veurem com les narracions del polonès Henryk Sienkiewicz veïnen amb els contes de Rabindranath Tagore.

²⁷⁹ Xènius dedica una glosa a la personalitat de l'escriptor rus "La psicologia de Tolstoi" (19-IX-1917), a qui es retreu com a tret característic "un egoisme materialista".

A tall de resum

Les agrupacions literàries sorgides de l'atzar classificatori, sistemàtic o alfabètic, fan bona una imatge que Xènius empra en el *Glosari*:

Biblioteca: món. –Món, sense unitat– ¿A què s'assembla més una biblioteca nodrida? A un manicomi. Els llibres, com els bojós, s'ignoren l'un a l'altre, fins estant de costat. Cadascú raconta llargament la seva pròpia cabòria.²⁸⁰

La imatge de la biblioteca sense unitat on els llibres s'ignoren l'un a l'altre és francament innovadora. Ara bé, al llarg del capítol s'ha pogut comprovar com a l'hora de decidir els llibres de literatura s'han seguit uns procediments determinants en la formació de la tria literària.

La proposta es recolza en les obres de creació i específicament en la prosa, que és el gènere dominant en la majoria de les tradicions literàries, amb l'única excepció de la lírica portuguesa i l'alemanya. La novel·la té un paper decisiu en l'espai bibliotecari, superant els debats ideològics i estètics que podrien condicionar-ne el destí. La intervenció de Jordi Rubió és determinant per enfortir la presència dels narradors més importants, ja que amplia la representació de molts d'ells, o bé els dona l'oportunitat de ser llegits per primer cop a les biblioteques, com és el cas de Jules Verne. No corren la mateixa sort altres figures destacades, com ara Émile Zola, Alexandre Dumas o Vicente Blasco Ibáñez, escriptors absents a la xarxa i que, com es veurà més endavant, són reclamats pels lectors. L'*Index* i els seus intèrprets els agermana, tot i així, la resposta a la seva absència potser caldria buscar-la en certes afinitats culturals, que els converteixen en portaveus d'uns valors i d'uns compromisos reivindicats des dels sectors més progressistes de la societat catalana. Val a dir, per acabar amb la prosa, que la presència dels autors clàssics és el factor determinant de la proposta d'Eugeni d'Ors. El cànon i l'excel·lència literària reben també una atenció privilegiada en la proposta de Jordi Rubió que, al mateix temps, aposta per un bon nombre d'autors contemporanis i per algunes obres de qualitat literària menor però amb un gran èxit popular.

La poesia segueix la petja a la prosa, amb una representació molt important de la lírica grega i llatina, així com dels autors clàssics de cada tradició literària. Les veus contemporànies, en canvi, tenen un so més afeblit, especialment l'escola simbolista francesa, amb una presència molt poc consistent; tot el contrari del romanticisme alemany que, amb Goethe al capdavant, ressona amb potència a les biblioteques, al costat de la lírica portuguesa. La sorpresa més impactant és la ínfima presència dels poetes noucentistes en la proposta d'Eugeni d'Ors, que no distribueix a les biblioteques cap títol de Miquel Costa i Llobera, de Josep Carner o de Guerau de Liost. Cal esperar a l'etapa Rubió per trobar el parnàs noucentista a les biblioteques populars.

La literatura dramàtica té una representació excel·lent; des d'Aristòfanes a Shakespeare, des de Molière a Ramón de la Cruz, des de Goethe a Schiller, des d'Henrik Ibsen a

²⁸⁰ Glosa "Retorn a la Biblioteca" (16-XII-1908)

Maurice Maeterlinck. La representació de les principals tradicions literàries s'estroneja en el cas del teatre català, on l'escenari és pràcticament buit en els seus inicis, fins que la intervenció de Jordi Rubió li atorga una identitat fins aleshores negada. Cal precisar, que aquesta intervenció és del tot innecessària en el cas de la dramaturgia castellana, ben assortida de llibres de teatre.

Tal com s'ha posat de manifest en aquest breu resum, la literatura dramàtica no és l'únic gènere de les lletres catalanes al qual Jordi Rubió dóna consistència. En certa mesura, la intervenció del segon director de la xarxa és també decisiva en els apartats de la crítica literària, de la poesia i de la prosa catalana. Val la pena recordar que, abans de l'obertura de Pineda, els llibres de literatura castellana superen amb escreix els llibres de literatura catalana, una relació que s'inverteix a partir d'aquell moment, atorgant a les lletres catalanes la centralitat que els correspon, d'acord amb els objectius del govern i les directrius de la normativa bibliotecària.

La composició dels lots inicials de la literatura catalana confirma, en bona mesura, l'adopció de dos criteris i dos procediments de treball radicalment diferents. Eugeni d'Ors fonamenta la proposta de lectura, bàsicament, en la presència dels autors clàssics de les diferents tradicions nacionals, deixant de banda les veus contemporànies; davant la manca de perspectiva, la norma estètica caldria buscar-la en les figures del passat. L'excel·lència literària és determinant en la configuració d'uns prestatges que exclouen els èxits populars i que sovint es converteixen en un nou camp de batalla on el Pentarca trasllada les seves palpitations intel·lectuals i el seu compromís cultural. El procediment de constituir el fons a partir de la tria de grans col·leccions canòniques reforça, a més, una proposta basada en la qualitat i el mestratge dels clàssics. Jordi Rubió, en canvi, situa al costat dels grans mestres un bon nombre d'autors contemporanis i d'èxits populars, amb una cura especial per integrar en la proposta la diversitat estètica i literària de les lletres catalanes contemporànies. El treball bibliogràfic de Jordi Rubió, d'altra banda, s'executa a partir d'un buidatge metòdic i sistemàtic dels catàlegs editorials, corregint certes mancances derivades d'una tria pautada només en funció de les grans col·leccions literàries. La intervenció del segon director és decisiva per incorporar al fons algunes editorials com ara la Il·lustració Catalana, la Societat Catalana d'Edicions o les publicacions de "La Revista", segells exclosos en els lots preparats per Eugeni d'Ors.

Els criteris selectius i els procediments metodològics de cada director són decisius, especialment, a l'hora de configurar la tria dels llibres de la literatura catalana, un dels camps temàtics essencials per reforçar el procés de construcció nacional. Tal com s'ha observat, però, el grau d'uniformitat en la tria dels autors catalans distancia ambdues propostes bibliogràfiques, mentre que aquestes s'aproximen en el camp de les lletres castellanes, una tradició literària amb un cànon molt més consolidat.

La manca d'uniformitat en els procediments dificulta sotmetre les tries d'ambdós directors a un estudi comparatiu, en funció de criteris ideològics o estètics. La

possibilitat de traduir el debat sobre els gèneres literaris o de seguir la confrontació estètica que marca l'evolució de les lletres catalanes, a partir de les propostes de lectura de l'espai bibliotecari resta excessivament condicionada pels procediments metodològics adoptats a l'hora de constituir el fons de les biblioteques. Norbet Bilbeny tradueix la confrontació entre l'estètica modernista i l'arbitrarisme noucentista en uns termes ben senzills: la batalla es lliura entre el "gust" i el "sentiment", o entre la sensibilitat governada noucentista i el "desbordament del pathos" modernista.

Això era, en el front cultural, foragitar la preeminència de la pintura de Nonell, de l'arquitectura de Gaudí, la novel·la de Pous i Pagès, el teatre d'Iglésias i la poesia de Maragall, per posar només uns exemples significatius de la sentimentalitat detestada pels noucentistes.²⁸¹

La confrontació es tradueix, a la vegada, en una aposta per un model o un dictat literari:

L'"arbitrarisme" no predica la llibertat de l'art, sinó el seu protagonisme: és el deure escollit, i no el desig lliure. Tot plegat féu que, entre els noucentistes, aquelles arts que no fossin les "arbitràries" no trobessin un prosperable estil propi (la novel·la i el teatre sobretot, l'escultura i la pintura probablement...), mentre que aquelles que ja d'antic estaven emancipades de la "imitació" de la naturalesa tinguessin una sort més exitosa (la poesia, la música, el gravat i els oficis, l'arquitectura...), o almenys més coherent en la seva trajectòria.²⁸²

La fórmula és senzilla, tanmateix, la prova bibliogràfica no permet extreure un resultat definitiu. Certament, la poesia de Joan Maragall, les novel·les de Pous i Pagès i el teatre d'Ignasi Iglésias o de Santiago Rusiñol, no formen part dels lots inicials d'Eugeni d'Ors. Però també és cert, que la poesia de Josep Carner i de Guerau de Liost o la prosa de Joaquim Ruyra, tampoc no hi són. La proposta d'Eugeni d'Ors sembla afermar-se en el terreny ferm i segur de la canonicitat, salvaguardant l'espai bibliotecari de les confrontacions estètiques presents en l'escenari cultural i literari català.

Les dades confirmen les observacions exposades per Jordi Rubió en l'informe que prepara sobre l'estat de les biblioteques de la xarxa un cop n'assumeix la direcció. L'informe presentat al Consell de Pedagogia dedica un espai important a la composició del fons de les biblioteques i insta a prendre les mesures necessàries per posar remei a una sèrie de mancances evidents, especialment en el camp de la literatura:

Llibres. - Ja he anat senyalant les deficiències que en els llibres de les Populars s'observen en relació a les necessitats de cada població. Totes estan demés tarades del mateix mal: l'escassíssima representació que hi té la literatura catalana. En totes les Populars es pot llegir Valle Inclán; en canvi la major part d'elles no tenen les obres d'En Maragall, i a Canet de Mar hi falta l'*Atlàntida*, amb la natural estupefacció dels lectors que és lo primer que volen llegir de Verdaguer. No cal dir que els poetes de les generacions postmaragallianes són del tot oblidats. Però si les biblioteques han de correspondre a la il·lusió amb que son demanades, és indispensable que no hi faltin els nostres autors més selectes i fins aquells que no

²⁸¹ Norbert Bilbeny, *Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme* (Barcelona: La Magrana, 1988), p. 115.

²⁸² *Ibidem*, p. 58-59.

corresponent tal vegada del tot a les exigències del nostre gust modern, tenen un nom benemèrit i representatiu en les nostres lletres.²⁸³

L'avaluació de l'expert

El professor Jordi Castellanos, especialista en la història de la literatura catalana contemporània, ha acceptat valorar la classe 8, Literatura. Respecte a la qüestió de si es pot identificar la tria bibliogràfica amb una determinada tradició cultural o ideològica, al crític li sembla evident que la intenció és proporcionar materials de lectura i d'instrucció popular diferents dels que havien alimentat la lectura obrera, popular, del XIX: ni la literatura esquerranosa (Zola, Sue o Blasco Ibáñez) hi juga un paper important (tot i que hi hagi algunes "representacions inevitables") ni la línia satírica, de tradició republicana, hi té cap pes. En canvi, es reforça la línia culturalista.

Respecte a la qüestió de si la proposta de lectura compleix o reforça els objectius de l'obra de govern impulsada des de la Mancomunitat, Jordi Castellanos, considera que en el marc de l'ordre cultural noucentista, el primer gran problema amb què van topar Ors i, més tard, Rubió, va ser la limitació de la política del llibre del propi Noucentisme, en els seus inicis. Tanta preocupació "institucional" havia marginat la publicació de llibres (sempre lligada al mercat i, per tant, subjecta a l'oferta i la demanda, una cosa que significava sotmetre's als gustos del públic). En el moment d'establir els llistats de les primeres biblioteques s'hi veu molt clara una voluntat polítocultural noucentista (potenciar la lectura de l'"alta" literatura, i això vol dir els autors "clàssics" o de vàlua "contrastada") però els manquen els instruments, els mitjans: la producció editorial. Les edicions del Consell de Pedagogia i l'Editorial Catalana (que ha trobat la fórmula, a través de les subscripcions dels lectors de *La veu de Catalunya* per no "sormetre's" al públic) responen a aquesta política i, per tant, no és estrany que tot allò que van publicant (tot just comencen) s'incorpori íntegrament als lots de les biblioteques. Aquesta progressiva atenció al món editorial per part del noucentisme es reflecteix, segons l'especialista, en el pes que hi van tenint les publicacions en català amb Rubió i Balaguer. A més de tenir una mirada més oberta (incorpora obres publicades per L'Avenç o per la Societat Catalana d'Edicions que Eugeni d'Ors hauria pogut incorporar i que havia deixat de banda, potser per motius ideològics) té un ventall més ampli per triar: les publicacions de "La Revista" li proporcionen, per exemple, tota una sèrie de títols de poesia francesa. Però també incorpora novel·les de Balzac, Bourget, Daudet, Flaubert, els Goncourt, etc., en castellà, que les editorials "noucentistes" no havien publicat ni tenien en perspectiva de publicar. En aquest sentit, s'atenen unes demandes del públic que van més enllà de l'estricta política cultural noucentista. Rubió, més que Ors, mira de "servir" la lectura popular. L'apartat de novel·la francesa ho deixa ben clar.

²⁸³ Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3.735, exp. 1, doc. 33 bis, informe de Jordi Rubió, amb data 20 de juny de 1920, p. 13.

El més sorprenent és l'apartat de literatura catalana: Rubió incorpora obertament les obres de poetes que són al mercat, sense gaire manies. Cert que no hi ha els autors menors, però la nòmina de noms i de tendències és àmplia. Ors es limita a alguns clàssics (Àusias Marc, Verdaguer) i poc més. Per que fa a la novel·la (o narrativa, en general), passa el mateix, per bé que en aquest punt s'hi posa de manifest la manca de producció narrativa del Noucentisme. Com que l'apartat se'ns dissimula amb una fugida d'estudi molt característica de l'època (parlar de "prosa" i barrejar-hi des de la novel·la més frívola a l'estudi més abstrús), sembla que s'ofereixin moltes coses: per part de l'Ors, de narrativa, pràcticament res. Sí, en canvi, per part de Rubió, que incorpora molts modernistes, molts vuitcentistes (i l'Oller, l'absent del món literari noucentista) i publicacions de la darrera tongada (Carner, etc.).

La política de l'Ors, doncs, és clarament selectiva, fins a l'extrem, mentre que Rubió incorpora tot el que pot. Això també passa amb la literatura espanyola, però en un grau molt inferior. Els valors estan establerts i el mercat no ofereix els buits de la literatura catalana. Tot i això, Ors no tria cap obra de Pérez Galdós: una cosa a anotar. I pel que fa al teatre castellà, coincideixen, però la coincidència em sembla que representa, en el fons, una certa indiferència davant del gènere. Pel que fa a les literatures italiana i alemanya, Ors mira els "clàssics" i Rubió i afegeix novel·les i altres obres que són al mercat. No veig altra política que la de col·locar-hi peces clau: Dante, Leopardi, Manzoni, Goldoni o Giacosa (aquest, perquè el tenien a mà a la "Biblioteca popular de L'Avenç"), amb els afegits de Rubió (Carducci i altres). L'alemanya, per a l'Ors, és Goethe, Heine i Schiller, i gairebé res més. Pel que fa a la literatura anglesa, exactament igual. Per a ell (Ors), la literatura russa no existeix (o sigui: no és literatura).

Respecte a la qüestió sobre el tipus de lectors als quals s'adreça la proposta de lectura, el crític considera que la tria bibliogràfica mira fonamentalment el lector mitjà, encara que tal com el conceben (especialment Eugeni d'Ors) aquest lector "mitjà" és força elevat. En el camp literari, doncs, es poden confondre els dos nivells. El fet que hi posin bàsicament traduccions i no publicacions en la llengua original (llevat d'alguns casos) resulta també significatiu del decantament cap a un públic no especialitzat. Amb Rubió, la mirada cap a un públic més ampli em sembla que s'hi fa evident.

Respecte a la identificació d'alguna aposta sorprenent o algun buit significatiu en la tria de llibres proposada, Jordi Castellanos considera que s'evidencia la voluntat explícita de no oferir les peces que la tradició republicana, anarquista o, simplement, popular consumien. L'absència de l'autor més emblemàtic d'aquests corrents, Émile Zola, resulta significatiu. A destacar, també, l'absolut predomini del culturalisme, sobretot al començament. Després, d'acord també amb el gir que va prenent la vida cultural, Rubió el rebaixa. Potser això pot explicar que Ors, que era un admirador de Jules Verne, no l'introduís i que fos Rubió, al capdavall, qui l'incorporés.

8.11 9 HISTÒRIA I GEOGRAFIA

La classe 9, Història i geografia, ordena els llibres en tres grans divisions: la història, la geografia i les biografies. Els llibres de la classe 9 representen el 8,8 % del total del fons i ocupen el quart lloc en l'ordre d'importància numèrica de la taula de matèries.

Taula 33. Evolució del fons de la classe 9, Història i geografia

Matèria	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Explars	%
9() Història universal	13	5	1	8	8	7	11	40	6,2
9(3) Història antiga	41	23	21	28	30	14	25	141	21,8
9(4/9) Història moderna	22	10	7	10	11	10	18	66	10,2
9(46) Història d'Espanya	9	3	3	4	4	3	7	24	3,7
9(46.71) Història de Catalunya	38	5	5	3	9	16	31	69	10,7
90 Ciències auxiliars de la història	6	4	3	3	3	2	4	19	2,9
91 Geografia	22	12	9	14	15	12	12	74	11,5
91(46.71) Geografia de Catalunya	7	0	0	0	0	7	7	14	2,2
91.04 Viatges	25	4	4	6	7	11	20	52	8,0
92 Biografia	58	16	11	21	24	32	43	147	22,8
Total	241	82	64	97	111	114	178	646	100

Llengua	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	Explars	%
Català	67	8	8	9	20	50	55	150	23,2
Castellà	163	72	56	83	85	62	117	475	73,5
Francès	11	2	0	5	6	2	6	21	3,3
Total	241	82	64	97	111	114	178	646	100

L'apartat de la història és percentualment el més important del grup, amb una aportació destacada de la història antiga, subdivisió que evoluciona a la baixa, i de la història de Catalunya, subdivisió que segueix una tendència a l'alça, a partir de la inauguració de Pineda. L'apartat de les biografies ocupa el segon lloc en importància, tot i que amb un percentatge gairebé idèntic que el de la divisió 91, Geografia, un apartat en què les cròniques de viatges tenen un pes molt significatiu.²⁸⁴

²⁸⁴ Les fonts d'informació bàsiques utilitzades per a l'estudi de la classe han estat l'obra de referència dirigida per Jesús Mestre i Campi, *Diccionari d'història de Catalunya* (Barcelona: Edicions 62, 2004); el compendi historiogràfic dirigit per Antoni Simon i Tarrés, *Diccionari d'historiografia catalana* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003) i el recull d'estudis presentats a les Jornades científiques de l'IEC coordinades per Albert Balcells (coord.), *Història de la historiografia catalana* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004).

Tal com es pot observar a la taula, la composició idiomàtica de la classe mostra un desequilibri important entre el percentatge de llibres en castellà i el de llibres en català. La distància entre ambdues llengües s'escurça de forma notable a partir dels lots inicials de l'etapa Rubió.

9 Història

La tria de llibres de la subdivisió 9(), Història universal, apunta ja un interès especial per l'àmbit històric. La bibliografia bàsica es fonamenta en els treballs de dos especialistes francesos: les obres enciclopèdiques del professor de la Sorbona Charles Seignobos, autoritat de la disciplina, i l'àlbum històric de gran format d'A. Parmentier, una obra contínuament reeditada a França durant el període objecte d'estudi. A les biblioteques populars es localitzen fins a quatre obres escrites per Charles Seignobos, sol o en col·laboració d'altres autors. El manual *Introducción a los estudios históricos* és una d'elles, un títol que l'historiador Rafael Altamira recomana especialment amb els termes següents: “Lo ha editado en París la casa Bouret, y aunque la traducción castellana no es todo lo buena que convendría, hay que pasar por ella, porque en cuanto á método y sencillez de lenguaje, es de primer orden”.²⁸⁵

Eugeni d'Ors reforça el paper de la història amb altres obres enciclopèdiques: els 43 volums de la *Historia universal*, de l'historiador italià Cesare Cantú; els 25 volums de la *Historia del mundo en la edad moderna*, elaborada per un equip de la Universitat de Cambridge i que publica en castellà la casa Ramón Sopena;²⁸⁶ els 14 volums de la *Novísima historia universal*, escrita per un equip del Collège de France,²⁸⁷ o els sis volums del *Cours complet d'histoire*, d'Albert Malet. Ben poca cosa pot afegir Jordi Rubió que, bàsicament, es limita a ampliar la secció amb els títols d'alguns autors del país com ara Gonçal de Reparaz o Ferran Soldevila.²⁸⁸ Per fer lloc a aquests autors, Jordi Rubió elimina dels lots l'obra enciclopèdica de l'historiador italià Cesare Cantú. Aquesta història il·lustrada havia assolit un èxit notable arreu d'Europa a mitjan segle XIX, essent reeditada en nombroses ocasions. Per a Jordi Rubió, el contingut de l'obra sembla ja superat del tot, atesa la valoració tan negativa que en fa a l'informe de 1920:

És evident que la biblioteca, per a ésser educadora, ha de coaccionar un poc de vegades, el gust del públic, i guiar-lo més que no pas seguir-lo, però també és cert que en una biblioteca popular catalana entre un indigest Cèsar Cantú o les

²⁸⁵ Rafael Altamira, “Lecturas y bibliotecas...”, p. 63

²⁸⁶ L'historiador Eduardo Ibarra y Rodríguez, especialista en història moderna, és el director de l'edició espanyola d'aquesta història universal enciclopèdica, un dels èxits de vendes de l'editorial.

²⁸⁷ Obra enciclopèdica que compta entre els seus col·laboradors amb figures de relleu de la historiografia francesa: Ernest Lavisse, Alfredo Rambaud, Jules Michelet, Gaston Maspero o Ernest Renan, autor del volum dedicat a la història del cristianisme.

²⁸⁸ Ferran Soldevila, deixeble d'Antoni Rubió i Lluch, publica a la col·lecció “Minerva” un dels seus primers treballs en el camp de la història. El geògraf Gonçal de Reparaz i Ruiz és membre d'una nissaga d'estudiosos en el camp de la investigació històrica de tema geogràfic. Tindrà un paper destacat en la introducció de la geografia moderna a Catalunya.

Cròniques de D. Jaume i Muntaner, l'elecció no ha d'ésser dubtosa. I aquestes últimes manquen a les Populars.²⁸⁹

9(3) Història antiga

La història universal rep una atenció excel·lent, però encara és més generosa la tria de la divisió corresponent a la història antiga, que en el seu conjunt, suma una quarta part del total de llibres de la classe 9. La composició dels lots evidencia un interès manifest per la cultura clàssica, un interès que es deixa notar especialment en la tria d'Eugeni d'Ors. En canvi, durant l'etapa Rubió, s'observa una tendència a la baixa en l'evolució de la matèria. Per facilitar l'anàlisi de la divisió, s'han dividit els llibres en dos grans grups: d'una banda, les cròniques històriques de l'antiguitat; i de l'altra, els estudis coetanis d'interpretació de l'època clàssica.

El prestatge de les cròniques dels historiadors clàssics és un dels més ben assortits a tota la xarxa. El grau d'uniformitat de la tria d'ambdós directors és gairebé absolut, degut, bàsicament, al fet que les seves propostes es basteixen a partir d'una mateixa col·lecció: la "Biblioteca clásica", de la casa Perlado, Páez y C^a (Sucesores de Hernando). Dels setze títols que formen aquest apartat, quinze pertanyen a la bibliografia bàsica, gairebé la totalitat de les obres seleccionades. Els relats d'Heròdot, Xenofont, Tit Livi o Tucídides, encapçalen una llista d'autors, que ocupen un espai destacat en la majoria de les biblioteques. Val la pena d'observar que l'ordenació d'aquests relats en els prestatges de les biblioteques no és uniforme a tota la xarxa, tal com es desprèn de la informació recollida en els llibres de registre. Les biblioteques classifiquen els llibres dels historiadors clàssics, de forma majoritària, dins de la secció d'història antiga; ara bé, en algunes ocasions, els llibres es localitzen dins de l'apartat de la literatura clàssica. La recerca els agrupa tots en la classe de la història, d'acord amb l'opció adoptada majoritàriament per les biblioteques.

La uniformitat de la tria que s'acaba de constatar es dissol en el prestatge dedicat als estudis d'interpretació de la història antiga. La bibliografia bàsica ofereix una bona panoràmica dels pobles de l'antiguitat, gràcies als treballs de reconeguts especialistes francesos, com ara Paul Guiraud, René Menard, Claude Sauvageot o Frédéric Soulié. Les obres enciclopèdiques d'aquests autors es complementen amb un estudi especialitzat de Thomas Davidson i un llibre de divulgació de W. Warde Fowler, publicat per l'Editorial Catalana. L'interès d'Eugeni d'Ors per la cultura clàssica es posa de manifest en la tria d'una sèrie de grans obres que complementen la bibliografia bàsica, com ara els sis volums de l'obra de Guglielmo Ferrero, *Grandeza y decadencia*

²⁸⁹ Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3.735, exp. 1, doc. 33 bis, informe de Jordi Rubió, amb data 20 de juny de 1920, p. 12. Rafael Altamira expressa una opinió idèntica: "El César Cantú, del que hay ediciones baratas, es libro viejo y no recomendable en la actualidad". Rafael Altamira, "Lecturas y bibliotecas...", p. 64.

de Roma, o els set volums de *La vida privada de los antiguos*, de René Menard i Claude Sauvageot. L'interès pels pobles de l'Orient antic porta també als prestatges les obres de l'especialista francès Gaston Maspero, de qui Jordi Rubió recomana un manual general: *Historia antigua de los pueblos de oriente*. La proposta d'Eugeni d'Ors inclou també l'estudi de Georges Sorel, *La ruina del mundo antiguo: concepción materialista de la historia*, publicat per l'editorial valenciana F. Sempere y C^a. L'interès del Pentarca per l'obra de l'intel·lectual francès Georges Sorel podria explicar l'excepció que fa Eugeni d'Ors a l'hora de triar un títol del segell valencià dirigit per Vicente Blasco Ibáñez, una casa editorial que tal com s'ha observat en capítols anteriors resta exclosa de l'espai bibliotecari. Jordi Rubió manté viu l'interès per la cultura clàssica introduint en els lots els estudis de dues col·leccions de divulgació cultural: els volums de l'“Enciclopèdia catalana”, un dels projectes emblemàtics de l'Editorial Catalana, i les “Nuevas cartillas históricas”, de la casa nord-americana Appleton y C^a.

9(4) Història moderna i contemporània

El volum dels llibres dedicats a la història moderna i contemporània és molt més petit, i presenta una composició força desequilibrada, degut probablement al procediment de recórrer a la compra de grans col·leccions per formar el fons de les biblioteques. Així trobem en els prestatges de la majoria de les biblioteques les obres del polític liberal i historiador britànic Thomas Babington Macaulay dedicades a la història d'Anglaterra;²⁹⁰ la crònica històrica en sis volums sobre la Itàlia del segle XVI, de Francesco Guicciardini o les *Obras históricas*, de Niccolò Machiavelli.²⁹¹ La bibliografia bàsica es completa amb un recull de textos de Francesc Pi i Margall, *Estudios sobre la edad media*; el volum que publica l'Editorial Catalana de l'especialista anglès en història moderna Edith Sichel, *El Renacimiento*; el manual Gallach d'Emilio H. del Villar, *Las repúblicas hispano-americanas*, i un treball de síntesi sobre la història d'Europa al llarg del segle XIX, del professor Charles Seignobos, l'única obra de la tria bàsica que no pertany a cap sèrie de la casa Perlado, Páez y C^a.

Jordi Rubió eixampla la perspectiva històrica donant entrada en els lots a alguns estudis dedicats a altres països, com Rússia i França, amb una atenció especial al paper històric de Napoleó, a qui dedica tres títols. Ara bé, potser l'aspecte més ben tractat pel segon director sigui la Gran Guerra, ja que distribueix tres obres sobre el tema: *La Grande Guerre: 1914-1918*, de Louis M. Sylvain Pierre Larréguy; *La guerra de les nacions*, d'Antoni Rovira i Virgili i el text complet del tractat de pau de Versalles. L'únic fet històric que semblaria poc estudiat seria el procés revolucionari que sacseja Rússia i la resta del continent a partir de 1917. La Revolució russa, un fet d'una gran

²⁹⁰ Xènius es plany de l'oblit en què ha caigut Thomas B. Macaulay a la glosa “Complicacions” (12-IV-1915): “Déu meu, ja ningú cita Macaulay, que, fa trenta anys, ningú volia deixar de citar!”.

²⁹¹ Xènius judica Maquiavel en una sèrie de gloses que porten per títol “Maquiavel” (LVJ 22/27-VI-1918): “El Dant és el primer italià. Però Maquiavel és el segon italià. Això no pot ignorar-se”.

transcendència històrica, genera una producció editorial força abundant, com es pot comprovar en els catàlegs patrimonials, on es localitzen entre d'altres títols la crònica del coronel Malone, *La república rusa*; el treball de W.T. Goode, *El bolchevismo en acción*, ambdós publicats per la Casa Calpe; o *La nueva Rusia: finanzas, trabajo, economía, industria, ejército proletario*, de G.E. Rain i E. Luboff, títol publicat per l'editorial barcelonesa Cervantes, un segell ben representat en altres matèries de la xarxa.

9(46) Història d'Espanya

L'historiador Rafael Altamira té un protagonisme gairebé absolut en la bibliografia bàsica de la divisió corresponent a la història d'Espanya, on s'inclou una de les obres essencials sobre la matèria publicades durant el període, la *Historia de España y de la civilización española*, editada per la casa Herederos de Juan Gili. No deixa de ser curiós que l'obra d'un dels noms de referència de la historiografia espanyola de tendència progressista formi part del catàleg d'una casa editorial de tendència catòlica especialitzada en la publicació d'obres litúrgiques i teològiques. La presència a les biblioteques del fons de l'editorial religiosa Herederos de Juan Gili no és gaire significativa.²⁹² Tret de la *Biblioteca de la mujer cristiana*, de Paul Combes, no es localitza cap més títol de religió del seu catàleg, ni tampoc cap obra de la secció literària. En canvi, cal destacar la presència a gairebé totes les biblioteques de dues obres del seu fons: la història d'Espanya, de Rafael Altamira i un curs de geografia que es citarà aviat. Rafael Altamira està únicament acompanyat en la tria bàsica, per la *Historia del pueblo español*, de Martin Andrew Sharp Hume.

La resta de títols recomanats específicament per Eugeni d'Ors i Jordi Rubió tenen un interès relativament secundari o són massa especialitzats, tret del treball d'Antonio Ballesteros Beretta, *Historia de España y su influencia en la historia universal*. El prestatge de la divisió d'història d'Espanya aplega en total 9 títols, una xifra que es podria considerar relativament petita, en comparació amb la resta de subdivisions de la classe d'història. Cal tenir en compte, a més, que l'oferta editorial sobre la matèria és força més àmplia. Una recerca en els catàlegs patrimonials ens permet recuperar diversos manuals d'història d'Espanya, com ara l'obra de Rafael Ballester, *Curso de historia de España*, o la síntesi de Ricardo Beltrán y Rózpide, *Compendio de historia de España*.

²⁹² L'any 1891, Juan Gili i Montblach estableix un negoci editorial a Barcelona, que es convertirà en una poderosa empresa dedicada a la literatura catòlica. Entre les col·leccions més importants del segell, destaquen, en el catàleg de 1908, la "Colección de autores católicos", destinada a recollir les millors obres de la literatura catòlica contemporània, i els "Manuales enciclopédicos Gili", destinats a la vulgarització dels coneixements científics. A la seva mort, els fills es fan càrrec del negoci, que a partir d'ara pren el nom de Herederos de Juan Gili, i que a partir de 1919 es converteix en Editorial Litúrgica Española. Herederos de Juan Gili, *Catálogo de las obras de fondo y de surtido de los Herederos de Juan Gili* (Barcelona: Herederos de Juan Gili, 1908).

9(467.1) Història de Catalunya

Ben al contrari, el prestatge destinat a la història de Catalunya es troba força més atapeït, especialment a partir de l'etapa Rubió, quan es distribueixen a la xarxa un total de 38 títols. Val a dir, tanmateix, que la bibliografia bàsica aplega només quatre obres: la *Història de Catalunya*, d'Antoni Aulèstia i Pijoan, fita cabdal de la historiografia catalana contemporània; els *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eval*, publicats per Antoni Rubió i Lluch; la crònica històrica sobre la Guerra dels Segadors, de Francisco Manuel de Melo i la "Minerva" d'Enric Prat de la Riba, *Història de la nació catalana*. El fet sorprenent és que la tria d'Eugeni d'Ors està formada exclusivament per aquests quatre títols, mentre que la resta d'obres de la secció es distribueixen en els lots de l'etapa Rubió.

Cal precisar, això sí, que una bona part dels títols enviats a Pineda i Figueres són monografies d'història local o estudis força especialitzats. Jordi Rubió distribueix també algunes obres bàsiques d'història del país com ara els onze volums de la *Historia de Cataluña*, de Víctor Balaguer; els 30 volums de la *Historia crítica civil y eclesiástica de Catalunya*, d'Antoni de Bofarull; l'obra de Salvador Bové, *Institucions de Catalunya*; les cròniques de Bernat Desclot, de Jaume I i de Pere III; el *Breu compendi de la història de Catalunya*, de Rafael Monjo i Segura o la *Història popular de Catalunya*, d'Alfons Roure. Cal tenir en compte que la majoria d'aquestes obres es publiquen abans de 1918, amb la qual cosa podien haver integrat perfectament els lots inicials de l'etapa d'Ors. A banda dels títols citats fins aquí, cal fer esment d'una absència molt significativa en la tria d'Eugeni d'Ors, que no inclou en els lots cap de les obres de Joaquim Miret i Sans, membre fundador de l'Institut d'Estudis Catalans i una de les figures capdavanteres de la historiografia de l'època.

L'apartat de la història es tanca amb la divisió 90, Ciències auxiliars de la història, un espai que aplega bàsicament estudis de filosofia de la història i tractats d'arqueologia. La tria bàsica del camp d'iniciació a la història compta amb el manual *Introducción a los estudios históricos*, en què participa l'historiador francès Charles Seignobos. Durant l'etapa Rubió, l'apartat es completa amb l'obra de Rafael Altamira, *Filosofía de la historia y teoría de la civilización*. La tria bàsica del camp de l'arqueologia compta amb la guia de Gaston Boissier, *Paseos arqueológicos: Roma y Pompeya* i la "Minerva" de l'especialista Josep Gudiol i Conill, *Resum d'arqueologia cristiana*.

91 Geografia

La composició de la divisió destinada a la geografia és molt equilibrada, amb una bona tria d'obres enciclopèdiques i manuals de geografia general, de geografia regional i una bona oferta d'atles. Entre els títols més destacats del camp de la geografia podríem citar la *Novísima geografía universal*, dels germans Reclus; el *Curso de geografía*, de Paul

Vidal de la Blache;²⁹³ el *Compendio de geografía universal*, dels germans Izquierdo Croselles i la introducció didàctica a la geografia publicada per la casa Seix & Barral Hnos, una publicació en què col·laboren Joan Palau Vera i Pau Vila. Pel que fa als atlas, tant Eugeni d'Ors com Jordi Rubió recorren a la producció francesa, escollint diferents edicions de l'editorial Larousse o de la Librairie Armand Colin. Sembla clar que els referents del saber geogràfic arriben gairebé tots del país veí. Les úniques excepcions destacables serien la *Geografía humana*, dels germans Herbertson, i la *Geografía universal*, de Joan Palau Vera, publicades per la casa Seix & Barral, dos títols que distribueix Jordi Rubió.²⁹⁴ La bibliografia bàsica també compta amb dues “minerves” de Joan Palau Vera, *Els continents colonials* i el *Resum de geografía d'Amèrica*, així com el manual Gallach d'Emilio H. del Vilar, *Geografía general*.²⁹⁵

Pel que fa a la divisió de la geografia de Catalunya, es pot dir que la secció es crea a partir de l'etapa Rubió, ja que tots els llibres sobre la matèria es localitzen a Pineda i Figueres. Algunes d'aquestes obres, de fet, es publiquen a partir de 1920, fet pel qual no podien formar part dels lots d'Eugeni d'Ors, com és el cas de la *Geografía elemental de Catalunya*, de Pere Blasi, obra premiada i oferta a la xarxa per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Ara bé, és força sorprenent que la *Geografía general de Catalunya*, dirigida per Francesc Carreras y Candi, no s'incorporés abans a la xarxa, atès que es publica entre 1908 i 1918.

L'interès pel coneixement geogràfic es referma en la secció dels llibres de viatges, un apartat amb un pes força considerable, especialment a partir de l'etapa Rubió. La bibliografia bàsica es recolza, en bona mesura, en les cròniques de viatges clàssics que es publiquen dins de les col·leccions de la casa Perlado, Páez & C^a, amb Marco Polo i Cristòfol Colom, com a protagonistes. L'únic títol bàsic que s'aparta de la norma és el volum de l'“Enciclopèdia catalana” de W.S. Bruce, *Exploració polar*.

L'aportació de Jordi Rubió amplia considerablement els itineraris; d'una banda incrementa el nombre de títols dedicats a les exploracions polars, i de l'altra obre noves rutes cap a Amèrica, Àfrica i Àsia. Dos destins semblen captar l'atenció del moment: les expedicions per l'Àfrica i la descoberta de les fonts del Nil (4 títols) i les exploracions polars (4). La majoria dels títols triats per Jordi Rubió formen part de dues col·leccions de la casa Calpe: “Los grandes viajes clásicos” i “Grandes viajes modernos”. L'editorial Calpe crea una secció específica de geografia i viatges, sota la direcció de Juan Dantín

²⁹³ La presència a les biblioteques del fons de l'editorial religiosa Herederos de Juan Gili no és gaire significativa. Tret de la *Biblioteca de la mujer cristiana*, de Paul Combes, no es localitza cap més títol de religió del seu catàleg, ni tampoc cap obra de la secció literària. En canvi, cal destacar la presència a gairebé totes les biblioteques de dues obres del seu fons: la història d'Espanya, de Rafael Altamira i el curs de geografia citat.

²⁹⁴ Xènius fa un elogi, a la glosa “Bells oficis” (8-1-1916), de la traducció que fa Joan Palau i Vera d'aquest resum de geografia humana.

²⁹⁵ El geògraf i botànic Emili Huguet del Villar té un paper rellevant a la xarxa, on es localitzen tres obres seves, dos de les quals dedicades al continent americà. Xènius valora en la glosa “Geografía” (18-XI-1916) la importància del coneixement geogràfic i l'interès, en aquest sentit, de la publicació dirigida pel geògraf: *Archivo geográfico de la Península Ibérica*.

Cereceda, en què les cròniques d'exploracions, antigues i modernes, tenen un paper destacat.²⁹⁶

92 Biografies

L'interès per oferir models de vida exemplars queda reflectit en el percentatge elevat de títols que conformen la divisió de les biografies. La col·lecció “Vidas de grandes hombres”, dirigida per Joan Palau Vera, domina la bibliografia bàsica. La sèrie deuria gaudir d'una acollida excel·lent, si es té en compte la rapidesa amb què se'n reediten els títols, entre els quals es localitza la versió castellana de les gloses publicades per Xènius a *La veu de Catalunya*, l'any 1912, sota el títol de *Flos sophorum: petit exemplari dels grans científics*, una sèrie d'evocacions de fets i actituds exemplars de grans figures de la història de la ciència. La col·lecció de la casa Seix & Barral està molt ben representada a la xarxa amb onze títols, cinc d'ells escrits pel mateix Joan Palau Vera i tres per Manuel de Montoliu. El *Catálogo de obras de amena lectura: 1922*, de la llibreria Subirana, recomana la col·lecció amb paraules elogioses:

Esta colección de biografías tiene por objeto poner de manifiesto el grado supremo de la energía y la nobleza humanas. Son todas ellas muy sugestivas y estimulantes para la juventud. No hay que ponderar el valor educativo de estas obras; son muy apropiadas para regalos a los jóvenes para los cuales serán de alta ejemplaridad.²⁹⁷

El director de la sèrie és Joan Palau Vera una figura que contribueix de forma decisiva al desenvolupament pedagògic i geogràfic que té lloc a Catalunya durant la segona dècada del segle XX. A la xarxa de biblioteques populars es localitzen quinze títols seus dedicats, fonamentalment, a la geografia, les biografies i a la formació escolar. Fou professor de geografia de l'Escola de Bibliotecàries des del curs 1916/1917 i n'assumeix la direcció, en substitució d'Eugeni d'Ors, quan aquest es nomenat director d'Instrucció Pública, a partir de 1917. La tasca pedagògica, editora i acadèmica de Joan Palau Vera s'estronca en el moment àlgid de la seva carrera ja que mor el novembre de 1919, a l'edat de 44 anys.

La tria bàsica de biografies es completa amb vuit títols més que formen part de les sèries, abastament citades, de la casa Perlado, Páez & C^a, i amb el volum de l'Editorial Catalana dedicat a les *Vides d'Alexandre i de Cèsar*, de Plutarc. De fet, les *Vidas paralelas*, de Plutarc es constitueixen en un dels referents de la secció, ja que a més de la traducció catalana, consten dues versions castellanès, l'edició en cinc volums publicada dins de la “Biblioteca clàssica”, que forma part de la tria bàsica i l'edició en deu volums, publicada dins de la “Colección universal”, de la casa Calpe, que es localitza només en els lots de l'etapa Rubió. Si es valora el conjunt global de títols de

²⁹⁶ José Miguel Sánchez Vigil, *Calpe, paradigma editorial...*, p. 371-374.

²⁹⁷ *Catálogo de obras de amena lectura: 1922* (Barcelona: Librería Subirana, 1922), p. 18. Alguns títols de la col·lecció es troben classificats de vegades a la secció infantil, però s'ha optat per reunir-los a la secció de biografies on es localitzen de forma majoritària.

l'apartat de les biografies, Alexandre el Gran és un dels personatges més exemplars, atesa la quantitat d'obres que se li dediquen a l'espai bibliotecari, juntament amb el rei Jaume I i Napoleó.²⁹⁸ A poca distància, Juli Cèsar i Georges Stephenson els segueixen la petja.

L'aportació de Jordi Rubió és decisiva per reforçar el contingut de la divisió de les biografies, així com en la demostració que hi ha vides més enllà de les col·leccions citades, i sobretot, que hi ha catalans il·lustres dignes de convertir-se en models per a la societat catalana. El director inclou, en els lots de Pineda i Figueres, títols dedicats al bisbe Josep Torras i Bages, a Fra Anselm Turmeda, a Roger de Llúria, a Ramon Llull, a Francesc Pi i Margall, a Manuel Milà i Fontanals, a Jacint Verdaguer i, fins i tot, al bandoler Perot Roca Guinarda. El treball de recuperació de l'obra de Joaquim Miret i Sans iniciat en el camp de la història de Catalunya s'estén ara en l'apartat de les biografies, on Jordi Rubió inclou fins a quatre títols seus. Al costat dels estudis monogràfics, el director també inclou en els lots un dels repertoris més importants de l'època, el *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, d'Antonio Elías de Molins.

A tall de resum

L'itinerari de lectures proposat fins aquí evidencia la importància que els directors de la xarxa donen al coneixement històric i geogràfic. La composició dels lots mostra un grau d'uniformitat considerable en tres àmbits: les grans síntesis de la història, els manuals de geografia universal i les cròniques dels historiadors clàssics. En canvi, les tries d'ambdós directors es distancien en altres matèries més properes, com ara la història i la geografia de Catalunya, i les biografies de catalans il·lustres, unes matèries tractades amb molta cura per Jordi Rubió.

Es repeteix, en certa mesura, el mateix factor que condicionava la composició dels lots que s'ha observat en el capítol anterior: el procediment operatiu de recórrer a la tria de grans col·leccions a l'hora de formar el fons. Es tracta d'un factor determinant en el cas d'Eugeni d'Ors que no corregeix la tria amb altres propostes complementàries, tal com fa Jordi Rubió. Com ha quedat clar al llarg del capítol, el segon director aposta també per la tria d'algunes col·leccions de referència, com ara la "Biblioteca clàssica" o la sèrie "Vidas de grandes hombres", ara bé, al mateix temps, reforça aquests eixos amb altres títols o autoritats que no poden faltar en l'espai d'unes biblioteques, que tenen assignada la tasca d'enfortir el procés de construcció nacional.

²⁹⁸ Xènius exalta la figura de Jaume I a la glosa "El conqueridor" (LVJ 15-XI-1918), imperialista exemplar: "Estem orgullosos que aquest sigui un nom que mereix el nostre Rei En Jaume, el Ben Plantat". Xènius atén també a "Napoleó" (LVJ 20/26-IX-1918) en una sèrie de tres gloses on revisa el paper de l'emperador.

El treball metòdic de Jordi Rubió es posa de manifest, novament, en l'atenció que rep la història de Catalunya, una divisió pràcticament desatesa per Eugeni d'Ors, talment com la geografia de Catalunya, o l'apartat de les biografies dedicades als catalans il·lustres. La proposta de Jordi Rubió, certament en alguna ocasió, apunta cap a una excessiva especialització, amb la tria de monografies locals o estudis d'alta cultura; uns excessos que es poden justificar, per la manca d'una oferta editorial de caràcter més general.

Com s'ha pogut veure, la producció editorial no és un argument vàlid per justificar algunes absències temàtiques força notables en els lots preparats per ambdós directors: el volum de títols dedicats a la història i la geografia d'Espanya, és realment petit, tot i que cal ponderar que les obres de Rafael Altamira atorguen una qualitat especial a l'apartat de la història. La poca atenció que rep el procés revolucionari rus no es pot justificar tampoc per una manca d'oferta editorial. La transcendència i l'impacte de la Revolució russa arreu del continent fa del tot incompreensible el tractament que rep i fa més notòria l'absència de títols sobre la qüestió.

De mica en mica, l'estudi bibliogràfic ha posat damunt la taula dos models de treball i dues propostes de lectura diferents. Certament, es pot constatar un grau d'uniformitat de la tria respecte a algunes presències i absències, ara bé, també s'evidencia un compromís ben diferent a l'hora d'assumir l'encàrrec institucional que apuntava el Projecte bibliotecari català: contribuir al procés de construcció de la identitat nacional.

L'avaluació de l'expert

L'historiador Jordi Casassas, especialista en la configuració dels moviments intel·lectuals en la Catalunya contemporània, ha acceptat valorar les obres de la classe 9, Història i geografia. La paraula que més es repeteix en els seus comentaris és "normalitat": li sembla una tria normal tenint present els gustos de l'època, i apunta la possibilitat de comparar-la amb algun altre model de lectura popular similar. Una tasca que es reserva per a futurs treballs.

Pel que fa als manuals recomanats, el professor Casassas afirma que són més que suficients tractant-se d'una biblioteca popular. En conjunt, assenyalen l'hegemonia i la influència de la cultura francesa. Respecte a la poca atenció que se li dispensa a la història contemporània, segons l'historiador, l'interès per aquests estudis al món universitari europeu no es generalitza fins avançat el període d'entreguerres. En canvi, si que es pot ressaltar un volum relativament baix de títols d'història medieval, en una àrea de "nacionalisme a la germànica". Respecte a la poca atenció que rep la revolució russa, Jordi Casassas troba absolutament normal que no se'n digui res, ja que el procés revolucionari no es convertirà en un tema d'estudi central fins a la dècada dels anys trenta.

Pel que fa a la poca atenció que reben els temes hispànics, l'historiador observa que tampoc no és cap fet extraordinari. L'interès pels temes espanyols diferia molt, durant aquells anys, d'un camp a l'altre; així, en el camp de la literatura la tradició hispànica es tenia molt present; en canvi, en el terreny de la història era un referent secundari per raons de tota mena però, especialment, per la voluntat de ser més europeus-mediterranis que hispànics.

En relació al perfil ideològic de la tria, i la seva identificació amb l'ideari del catalanisme conservador o dels republicanisme, Jordi Casassas considera que les posicions d'ambdues tradicions ideològiques serien absolutament coincidents a l'hora de tractar el camp de la història.

8.12 PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

El fons de les biblioteques populars està constituït per dues grans tipologies documentals: els llibres i les publicacions periòdiques.²⁹⁹ Tal com es deia a l'inici de l'estudi del fons, s'ha optat per valorar els diaris i les revistes de forma separada, al final de l'apartat de llibres, per dos motius: pel fet de tractar-se d'una tipologia documental que genera unes pràctiques de lectura específiques; i per la manca de fons documentals que permetin seguir l'evolució de les subscripcions durant aquests anys i fer una anàlisi comparativa de les propostes d'ambdós directors a partir de les dades recollides.

Els diferents apartats del projecte bibliotecari dedicats a la selecció del fons parlen exclusivament de llibres. Tot i així, cal entendre aquesta concreció, com una fórmula genèrica que remet a la tipologia de documents que dominen l'espai de les biblioteques populars. De fet, el Projecte recull, en el capítol destinat a la descripció de l'estructura de la biblioteca, la possibilitat de crear “Allà on es pugui, una Sala especial per a les revistes i lectura de revistes”.³⁰⁰ La previsió d'espai que es fa per a la secció de les publicacions periòdiques no té el seu correlat en cap directriu específica dins del capítol dedicat a la selecció del fons.

L'estudi de la secció dels diaris i revistes presenta certes dificultats degut als procediments tècnics que se segueixen, o no se segueixen, per a la seva gestió i inventari. Els llibres de registre de les biblioteques inclouen, exclusivament, el fons de llibres i només donen entrada a les revistes quan aquestes adquireixen unitat material sota una forma llibresca, després d'ésser enquadernades en un volum. La documentació estudiada indica que durant l'etapa d'Eugeni d'Ors no es sistematitza, de bon principi, cap procediment administratiu de comunicació i control de les subscripcions de les publicacions periòdiques destinades a les biblioteques. La primera indicació tècnica d'Eugeni d'Ors sobre el control dels diaris i les revistes es notifica el mes d'octubre de 1919; a través d'ella, el director disposa que sigui cada biblioteca la que porti un registre de les publicacions periòdiques que rep.³⁰¹

Les primeres llistes de subscripcions que s'envien des de la Direcció Tècnica porten una data posterior al mes de març de 1920, amb la qual cosa corresponen totes a l'etapa Rubió. L'estudi de la documentació administrativa de la Direcció Tècnica de les populars únicament ha permès localitzar una llista amb les subscripcions de cada una les sis biblioteques de les quals s'estudia el fons: Olot, Sallent, Canet de Mar, el Vendrell, Pineda i Figueres.

²⁹⁹ La Classificació decimal destina la subdivisió 05 a ordenar: “Periòdics, revistes, anals, butlletins, de caràcter general. Els especialitzats van amb la matèria de que tractin i la subdivisió de forma corresponent (05)”. *Classificació decimal...*, p. 33.

³⁰⁰ “Projecte d'acord...”, p. 79.

³⁰¹ Arxiu de la Biblioteca Popular de Sallent, “Correspondència”, carta de la Direcció d'Instrucció Pública, de 2 d'octubre de 1919, sobre el registre de les publicacions periòdiques.

La migradesa de les fonts documentals impedeix dur a terme un seguiment de l'evolució de les subscripcions a la xarxa i fer una anàlisi comparativa de les tries d'ambdós directors, ja que les llistes de subscripcions buidades a la base de dades s'envien totes durant l'etapa de Jordi Rubió. Les fonts documentals utilitzades no permeten identificar la selecció de periòdics feta per cada un dels directors; l'única comparació possible es fonamenta en els procediments tècnics seguits i sembla confirmar un dels trets característics que diferencia el treball bibliogràfic d'ambdós directors: la gestió de les subscripcions dels diaris i revistes, talment com altres procediments tècnics, se sistematitzen durant l'etapa Rubió.

L'estudi de les publicacions periòdiques parteix d'una tipologia de documents sotmesa a una certa inestabilitat "existencial", ja que les capçaleres es creen i desapareixen a una gran velocitat, i també entren i surten del fons de les biblioteques a un bon ritme. Al llarg de l'anàlisi de la secció s'identificaran el màxim nombre de canvis detectats en les subscripcions a partir de la correspondència administrativa consultada. Un cop fetes aquestes puntualitzacions que condicionen, en certa mesura, les possibilitats d'estudi bibliogràfic dels diaris i les revistes, ha arribat l'hora d'establir un mètode operatiu per valorar la tria destinada al conjunt de les biblioteques de la xarxa.

La composició de les llistes de subscripcions mostra que totes rebien una selecció gairebé idèntica, independentment del grau assignat. La relació de títols subscrits inclou al costat dels diaris i de les revistes, les subscripcions a diverses sèries temàtiques que s'oferten en el mercat a través del mètode de subscripció, com ara les col·leccions de l'Editorial Catalana: "Biblioteca catalana", "Biblioteca literària" i "Enciclopèdia Catalana". Cal precisar que els títols d'aquestes col·leccions s'inventarien de forma individualitzada en els llibres de registre de cada biblioteca, motiu pel qual el seu estudi no s'inclou en aquest apartat.

D'altra banda, cal precisar que els llistats de subscripcions recullen només els títols que la Direcció Tècnica tria de forma genèrica per al conjunt de biblioteques de la xarxa. Les llistes no inclouen els diaris i les revistes d'interès local i comarcal que les biblioteques rebien a través d'altres procedències (donatius, subscripcions municipals, etc.). La documentació administrativa conservada als serveis o els llibres de registre són les fonts principal on queda constància d'aquestes capçaleres locals, que es relacionen o s'inventarien un cop enquadrades, com és el cas de *La Costa de Llevant*, a Canet, o de la *Revista de Vich*, a Sallent.³⁰² En aquest sentit, cal tenir en compte que les biblioteques reben l'encàrrec de convertir-se en dipositàries del saber local, a través d'una secció local que té la funció de reunir tant llibres com diaris i revistes o qualsevol altre imprès referent a la població.

³⁰² Pot servir com a exemple, la memòria de la Biblioteca Popular del Vendrell de l'any 1921, en què es relacionen els periòdics locals i comarcals que es reben com a donatius. Arxiu de la Biblioteca Popular del Vendrell, "Memòria de l'any 1921".

L'estudi de la secció de les publicacions periòdiques seguirà un procediment similar a l'utilitzat en l'estudi dels llibres. Es descriurà la tria bàsica dels diaris i revistes subscrits a la xarxa, considerant com a títols bàsics les publicacions que formen part com a mínim de quatre biblioteques, és a dir, la meitat més una de les localitzacions. La descripció de les capçaleres més ben representades es completarà amb un breu comentari sobre els periòdics subscrits específicament per a alguna de les biblioteques de la xarxa.³⁰³

Taula 34. Distribució del fons de publicacions periòdiques

Publicacions periòdiques	Títols	Olot	Sallent	Canet	Vendrell	Pineda	Figueres	BB
Diaris	5	5	4	5	4	4	5	4
Revistes	26	18	24	19	19	13	17	17
Total	31	23	28	24	23	17	22	21

Font: Base de dades bibliogràfica

Taula 35. Composició idiomàtica del fons de publicacions periòdiques

Publicacions periòdiques	Títols	Català	%	Castellà	%	Francès	%
Diaris	5	1	20,0	2	40,0	2	40
Revistes	26	13	50,0	5	19,2	8	30,8
Total	31	14	45,2	7	22,6	10	32,3

Font: Base de dades bibliogràfica

Diaris

La base de dades bibliogràfica incorpora els registres dels diaris subscrits amb la indicació de les localitzacions corresponents. D'acord amb la informació processada, la bibliografia bàsica de la premsa diària estaria formada per les capçaleres següents:

³⁰³ Les fonts de referència per a l'estudi de la secció de diaris i revistes han estat: l'inventari de Joan Givanel i Mas, *Bibliografia catalana: premsa* (Barcelona: Institució Patxot, 1931-1937); l'estudi històric i inventari de Joan Torrent; Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana* (Barcelona: Bruguera, 1966); i la síntesi històrica de María Dolores Sáiz, María Cruz Seoane (dir.), *Historia del periodismo en España*, 3, *El siglo XX: 1898-1936* (Madrid: Alianza, 1996).

Taula 36. Bibliografia bàsica de diaris

Diari	Ideologia ³⁰⁴	Lloc d'edició	Anys de publicació	Idioma
<i>Excelsior: journal illustré quotidien</i>	Liberal	Paris	1910-1940	Francès
<i>La publicidad</i>	Republicà/catalanista	Barcelona	1878-1922	Castellà
<i>El sol: diario independiente</i>	Liberal	Madrid	1917-1939	Castellà
<i>La veu de Catalunya</i>	Catalanisme conservador	Barcelona	1899-1936	Català

Font: Base de dades bibliogràfica

Les biblioteques populars compten en la tria bàsica dels diaris amb una representació de les principals tendències ideològiques del període a Catalunya: *La publicidad*, com a expressió del republicanisme catalanista, i *La veu de Catalunya*, com a expressió del catalanisme conservador.³⁰⁵ L'espai de la premsa general es tanca amb el rotatiu madrileny *El sol* i el diari francès *Excelsior*. Les biblioteques de Canet de Mar i de Figueres completen l'oferta de premsa amb la subscripció de *Le journal de Genève*. Inicialment, el castellà domina la tria bàsica de diaris amb dos títols, tot i que ben aviat, la transformació de *La publicidad*, en *La publicitat*, en català, invertirà les proporcions.

La publicidad és el diari republicà de més prestigi de Catalunya i el que assoleix, amb un tiratge d'uns 30.000 exemplars, la màxima difusió entre els sectors republicans.³⁰⁶ La premsa republicana a Catalunya compta amb altres tribunes importants amb una llarga tradició, entre les qual cal destacar *El diluvio* (1879-1939), molt popular gràcies a un estil xaró, demagògic i anticlerical, i *El poble català* (1906-1918), màxim exponent del catalanisme d'esquerres i republicà. La majoria del col·laboradors d'*El poble català*, quan cessi la publicació, s'integraran a *La publicidad*. En el període comprès entre 1918 i 1922, sota la direcció de Romà Jori, col·laboren en les seves pàgines, figures de renom dels republicanisme i del periodisme català, entre les quals cal destacar a Gabriel Alomar, Santiago Valentí, Antoni Rovira i Virgili, Marcel·lí Domingo, Eugeni Xammar o Carles Soldevila. L'any 1922, la capçalera passa a ser controlada per un grup de membres d'Acció Catalana, que el converteixen en el portaveu del nou partit compromès amb la renovació del discurs catalanista. A partir del primer d'octubre de

³⁰⁴ L'orientació ideològica de cada diari segueix la pauta utilitzada per Josep Lluís Gómez Mompert, *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya: 1902-1923* (Barcelona: Pòrtic, 1992), p. 124-125.

³⁰⁵ Per a l'estudi de la premsa s'ha consultat l'inventari de Josep M. Huertas Claveria (dir.), *200 anys de premsa diària a Catalunya: 1792-1992* (Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya: Arxiu Històric de la ciutat: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1995); i dos estudis històrics bàsics: Josep Lluís Gómez Mompert, *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya: 1902-1923* (Barcelona: Pòrtic, 1992); i Francesc Espinet, Joan Manuel Tresserras i Gaju, *La gènesi de la societat de masses a Catalunya, 1888-1939* (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1999).

³⁰⁶ Les dades sobre el tiratge són imprescindibles per valorar l'interès i l'impacte social de cada capçalera. S'intentarà precisar aquesta dada sempre que es pugui. Per a la premsa diària se segueixen les dades, sobre difusió i consum per a l'any 1918, elaborades per Josep Lluís Gómez Mompert, *La gènesi...*, p. 124-125.

1922, apareix amb el nom de *La publicitat* (1922-1939), sota la direcció de Lluís Nicolau d'Olwer.³⁰⁷

La veu de Catalunya, diari impulsat pels membres de la Lliga Regionalista, amb Narcís Verdager i Callís al capdavant, és l'altaveu del programa i de les actuacions del catalanisme conservador. Prat de la Riba en controla el discurs ideològic acompanyat per altres membres de la direcció del partit, com ara Josep Puig i Cadafalch o Francesc Cambó. Durant el període objecte d'estudi, el diari fou dirigit per Joaquim Pellicena. *La veu*, amb un tiratge que ronda els 8.000 exemplars, és l'únic diari d'abast nacional escrit íntegrament en català i en la seva redacció es troben, entre 1918 i 1922, les figures cabdals de la intel·lectualitat noucentista compromeses amb el projecte regionalista: Josep Carner, Eugeni d'Ors o Jaume Bofill i Mates, redactor en cap entre 1910 i 1922.

La premsa conservadora catalana té una implantació excel·lent durant aquests anys, amb un èxit inqüestionable de *La Vanguardia* (1881-). A finals de la segona dècada, la tribuna aposta, d'acord amb les noves tendències, per privilegiar la informació per davant de la ideologia, tot i situar-se clarament en l'espai del liberalisme conservador, amb un fort component anticatalanista. El tiratge del diari barceloní rondava els 100.000 exemplars, una xifra que el situa al capdavant dels rotatius catalans i espanyols, amb un clar avantatge. Únicament el diari conservador catòlic madrileny *ABC* (1905-) assoleix un tiratge similar. Les quotes de difusió d'ambdós rotatius, tanmateix, no deuriem ser un factor decisiu per incloure'ls en tria de les subscripcions destinades a les biblioteques. Tampoc sembla influir, el fet que *La Vanguardia*, entre 1916 i 1920, estigui dirigida per Miquel dels Sants Oliver, membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Probablement, la manca de suport al projecte catalanista jugui un paper determinant a l'hora d'excloure *La Vanguardia* de la secció de diaris de la xarxa.³⁰⁸

Al costat de les dues capçaleres barcelonines, i de la premsa local o comarcal que rep cada servei,³⁰⁹ les biblioteques oferien el rotatiu madrileny *El sol* i el diari francès *Excelsior*. La defensa de les posicions catalanistes pot ser un dels factors que justifiqui la tria del diari madrileny promogut per Nicolás M. de Urgoiti. La col·laboració de José Ortega y Gasset, director intel·lectual del projecte, serà decisiva per l'èxit d'un rotatiu que assoleix un tiratge d'uns 78.000 exemplars, l'any 1920. La capçalera enllaça amb els valors de modernitat i laïcisme que defensen els corrents liberals progressistes i impulsa el debat intel·lectual amb una aposta clara per la renovació i la modernització

³⁰⁷ Per aprofundir en el tema, és molt útil l'estudi de Joan B. Culla i Clarà, Àngel Duarte, *La premsa republicana* (Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1990). Molt menys sistemàtic és l'article de Susanna Tavera i García, "La premsa anarco-sindicalista: 1868-1931", *Recerques*, núm. 8 (1978), p. 85-102.

³⁰⁸ Miquel dels Sants Oliver apropa el diari al pensament català moderat, una orientació que abandona el nou director Agustí Calvet (1920-1936). Gaziell convertirà *La Vanguardia* en un gran diari informatiu modern, amb la col·laboració de firmes de prestigi del periodisme català, de les lletres, de les arts i de l'economia.

³⁰⁹ El paper de la premsa local i comarcal durant el període ha estat posat de relleu especialment per Jaume Guillaumet, *La premsa comarcal: un model català de periodisme popular* (Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983).

del país.³¹⁰ La qualitat de les col·laboracions i el prestigi intel·lectual que assoleix *El sol* no semblen un motiu suficient perquè a l'hora de la tria passi al davant de *La vanguardia*, una de les tribunes periodístiques més importants de l'època que també convoca a les seves planes figures cabdals del periodisme. L'opció escollida remet novament a buscar una explicació a partir del compromís de cada capçalera amb les posicions catalanistes. Cal tenir en compte, tal com observa l'especialista Josep Lluís Gómez Mompert, que en aquells anys la distribució a Catalunya de la premsa de Madrid es reduïa a uns cercles restringits, encara que sovint influents, i la seva implantació era irrellevant. Una realitat que responia a la desestructuració del sistema cultural espanyol, on convivien dos grans mercats informatius: Barcelona i Madrid.³¹¹

La tria bàsica de la secció de diaris es tanca amb la subscripció al rotatiu *Excelsior: journal illustré quotidien*. El diari parisenc introdueix a les biblioteques la perspectiva informativa d'una de les principals capitals europees, i alhora dóna entrada a un nou model periodístic basat en la imatge. L'*Excelsior* és un diari que, des de la seva creació, l'any 1910, aposta per privilegiar la fotografia i altres recursos gràfics en el tractament de la informació, una estratègia que té un gran impacte arran de la publicació d'amplis reportatges sobre la Gran Guerra. La premsa en francès, es reforça a Canet i Figueres, amb la subscripció de *Le journal de Genève*, històric diari suís d'orientació liberal.

Sembla ser, atesa la proporció de diaris en francès, que els dubtes plantejats per Jordi Rubió sobre el coneixement de la llengua francesa entre la població queden esvaïts en la secció dels diaris. El director resolvia la qüestió en la tria del fons inicial de llibres, excloent algunes sèries en francès com ara l'extensa "Nouvelle bibliothèque populaire". Aquest criteri, tanmateix, no condiciona la selecció de la premsa diària, ni de les revistes, com veurem tot seguit, unes seccions on els títols en francès tenen un clar protagonisme.

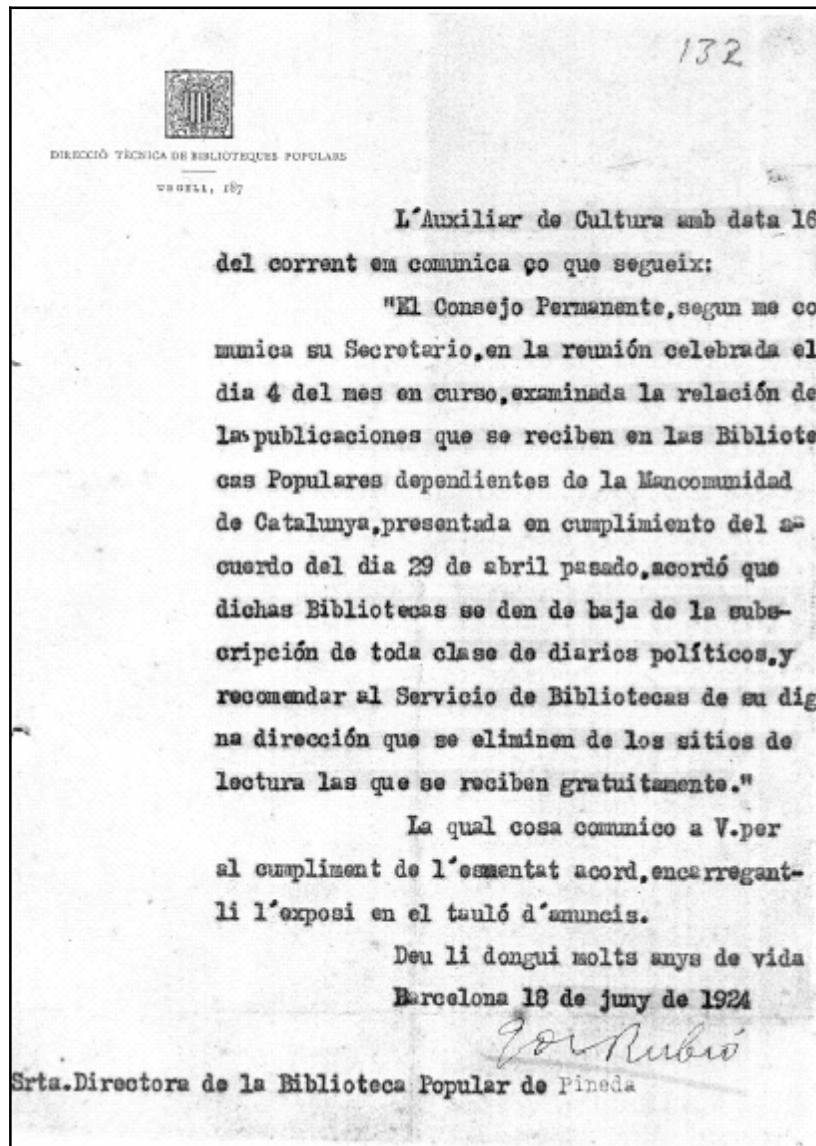
El paper hegemònic de la premsa diària com a mitjà d'informació i de transmissió d'ideologia es posa de manifest a les biblioteques arran dels canvis introduïts sota la Dictadura de Primo de Rivera. Pocs mesos després del cop militar, Jordi Rubió com a cap de la Direcció Tècnica de la xarxa, comunica a les biblioteques una de les últimes decisions preses pel Consell Permanent del nou govern mancomunal en relació a les publicacions periòdiques que reben:

[...] acordó que dichas Bibliotecas se den de baja de la subscripción de toda clase de diarios políticos, y recomendar al Servicio de Bibliotecas de su digna dirección que se eliminen de los sitios de lectura las que se reciben gratuitamente.³¹²

³¹⁰ No està de més ponderar els límits reformistes d'una capçalera que, inicialment, dóna la benvinguda a la Dictadura de Primo de Rivera, una posició que corregirà més endavant.

³¹¹ Josep Lluís Gómez Mompert, *La gènesi...*, p. 34.

³¹² Arxiu de la Biblioteca Popular de Canet, comunicat de Jordi Rubió a la Directora de la Biblioteca Popular, de 18 de juny de 1924.

Comunicat en relació als diaris que reben les biblioteques

Jordi Rubió insta a complir l'esmentat acord i a fer-ne publicitat en el tauló d'anuncis de cada biblioteca. Tot i així, la directriu no deu tenir un seguiment massa estricte, ja que unes setmanes després, el setembre de 1924, ha d'enviar un nou comunicat:

Comunico a V. que el Consell Permanent de la Mancomunitat en les reunions de 5 i 22 d'agost, ha manat que em fos reiterada la ordre de que no figurin en les Sales de Lectura de les Biblioteques Populares, publicacions periòdiques de caracter polític.

Acordada la baixa de les subscripcions a *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *El Sol*, *Excelsior* i *Le journal de Genève*, encarrego a V. que si algun numero d'aquests periòdics el rebés encara a la Biblioteca, el retiri de la circulació.

Els periòdics locals queden inclosos en la prohibició del Consell Permanent, encara que siguin enviats gratuïtament. Tingui's per tant en compte que les col·leccions de premsa local han de restar apartades de la consulta del públic.³¹³

El comunicat evidencia la voluntat d'intervenció del nou govern mancomunal imposat per la Dictadura sobre els discursos ideològics que projecten les biblioteques.

Revistes

La base de dades bibliogràfica incorpora els registres de les revistes amb la indicació de les localitzacions corresponents. D'acord amb la informació processada, la bibliografia bàsica de la secció de revistes estaria formada per les capçaleres següents:

Taula 37. Bibliografia bàsica de revistes

Revista	Matèria ³¹⁴	Lloc d'edició	Periodicitat	Anys de publicació	Idioma
<i>Agricultura: revista agrícola catalana</i>	Agricultura i ramaderia	Barcelona	Quinzenal	1917-1927	Català
<i>Chiffons</i>	Moda	Paris	Quinzenal	1907-1932	Francès
<i>Crònica oficial</i>	Administració	Barcelona	Mensual	1920-1923	Català
<i>D'ací d'allà: revista gràfica catalana</i>	Magazine cultural	Barcelona	Mensual	1918-1936	Català
<i>Economia i finances: revista quinzenal d'informació...</i>	Economia	Barcelona	Quinzenal	1917-1936	Català
<i>La escena catalana</i>	Teatre	Barcelona	Quinzenal	1918-931?	Català
<i>Guia regional de ferrocarrils</i>	Transports	Barcelona	Mensual	1912?-	Castellà
<i>Indústria tèxtil</i>	Indústria	Barcelona	Mensual	1917-1936?	Català
<i>Je sais tout: magazine encyclopédique illustré</i>	Divulgació científica	Paris	Mensual	1905-	Francès
<i>Larousse mensuel illustré: revue encyclopédique...</i>	Informació general	Paris	Mensual	1907-1957	Francès
<i>La lectura: revista de ciencias y artes</i>	Magazine cultural	Madrid	Mensual	1901-1920	Castellà
<i>Lectura popular</i>	Literatura catalana	Barcelona	Setmanal	1913-1920	Català
<i>Lectures pour tous: revue universelle et populaire illustré</i>	Informació general	Paris	Mensual	1898-	Francès
<i>Quaderns d'estudi</i>	Pedagogia	Barcelona	Mensual	1915-1924	Català
<i>La revista</i>	Literatura	Barcelona	Quinzenal	1915-1936	Català
<i>Vell i nou: revista quinzenal d'art</i>	Art	Barcelona	Quinzenal	1915-1921	Català
<i>Vida cristiana: publicació periòdica per temps litúrgics</i>	Religió	Barcelona	Irregular	1914-1933	Català
<i>Vogue: édition française</i>	Moda	Paris	Quinzenal	1916-	Francès

Font: Base de dades bibliogràfica

³¹³ Arxiu de la Biblioteca Popular de Canet, comunicat de Jordi Rubió a la directora de la Biblioteca Popular, de 3 de setembre 1924.

³¹⁴ S'ha optat per assignar una matèria bàsica a cada revista, tot i saber que moltes d'elles tenen un abast temàtic molt més ampli.

La tria bàsica de revistes presenta un ventall de portades més acolorit que la premsa diària. Pel que fa a la composició idiomàtica, cal destacar la posició dominant dels periòdics en català, que suposen més de la meitat dels títols seleccionats (10 de 17). La producció en francès, amb una tercera part dels títols (5 de 17), ocupa el segon lloc en el còmput general de les subscripcions. Les revistes en castellà, amb només dos títols, ocupen l'última posició de la llista.

El paper dominant de la llengua catalana en la secció de revistes es deu, en bona mesura, al suport que dona la Direcció Tècnica al projecte impulsat per l'Editorial Catalana, que treu al mercat, a partir de 1917, tres revistes de gran qualitat: *Agricultura*, *D'ací d'allà* i *Economia i finances*. La direcció de la xarxa subscriu totes les publicacions de l'editorial per al conjunt de les biblioteques, que reben així de forma regular tant els llibres com el diari i les revistes que publica. Un suport similar reben les publicacions de "La Revista", a partir de l'etapa Rubió, quan es distribueixen a la xarxa de forma sistemàtica, tant els llibres com la capçalera que dona nom a l'empresa: *La revista*, projecte emblemàtic del moviment noucentista.

Cal tenir en compte, també, pel que fa a les publicacions periòdiques en català, que a més de les capçaleres que es relacionen en els llistats de subscripcions, les biblioteques reben com a donatiu les revistes publicades per l'Institut d'Estudis Catalans o per altres organismes del govern català. La majoria d'aquestes publicacions s'incorporen, enquadernades, en el fons de llibres, fet pel qual s'ha optat per comptabilitzar-les i estudiar-les en l'apartat corresponent; és el cas del *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, de l'*Anuari*, de l'Institut d'Estudis Catalans o dels *Estudis universitaris catalans*. Les úniques revistes institucionals que es distribueixen a la xarxa de forma periòdica són la *Crònica oficial*, de la Mancomunitat, i els *Quaderns d'estudi*, publicats pel Consell d'Investigació Pedagògica, sota la direcció inicial d'Eugeni d'Ors.³¹⁵ Tal com s'ha observat en capítols anteriors, Consol Pastor, Dolors Hostalrich i altres alumnes de l'Escola de Bibliotecàries participen activament en els *Quaderns d'estudi*, amb articles i traduccions, sota la direcció o la inspiració d'Eugeni d'Ors. El director utilitza també la tribuna dels *Quaderns* per promoure i difondre els avenços en l'obra de les biblioteques populars.

Pel que fa a la composició temàtica, la taula permet identificar un interès especial per unes matèries determinades, entre les quals destaquen les revistes gràfiques d'informació general, la moda i la llar, la cultura literària i artística i la divulgació científica. Al mateix temps s'observen alguns buits temàtics notables, de difícil comprensió, com ara l'absència de revistes infantils o de capçaleres esportives, dos sectors amb una gran implantació en el mercat.

³¹⁵ La publicació és objecte d'estudi de la memòria de final de carrera de M. Rosa Seguí i Palou, "Buidat i índex dels articles de fons dels "Quaderns d'estudi", 5 lers. volums (Octubre 1915-Gener 1918)", presentada a l'Escola de Biblioteconomia i Documentació, el mes de febrer de 1984.

L'apartat de les revistes gràfiques d'informació general està dominat per dues capçaleres franceses: *Larousse mensuel illustré* i *Lectures pour tous*. Es fa estrany, no trobar en la tria cap de les revistes gràfiques d'informació general publicades en castellà que dominen el mercat espanyol de forma aclaparadora, tal com indiquen les xifres dels tiratges dels principals setmanaris il·lustrats. *Blanco y negro* i *Nuevo mundo*, fundades a finals del segle XIX, assoleixen unes xifres de difusió cap a 1920, de 100.000 i 75.000 exemplars respectivament, una distribució que supera *Mundo gráfico: revista popular ilustrada* (1911-1938) amb 120.000 exemplars de tiratge, i a la qual s'apropa *La esfera: ilustración mundial* (1914-1931) amb 60.000 exemplars.³¹⁶ Tot i la seva implantació en el mercat, una evidència de l'interès lector, cap d'aquestes revistes publicades pels grups de comunicació més importants de Madrid, s'integra en el fons de les biblioteques populars.

Un fet exactament idèntic succeeix amb les revistes de moda i de la llar destinades especialment a un públic femení, en què es presenten les últimes tendències en el vestir o en la decoració, o que recullen consells pràctics per a l'organització de la llar. La tria dels periòdics d'aquest camp temàtic es decanta per dues capçaleres en francès: *Chiffons*, revista de figurins per a vestits de senyora,³¹⁷ i *Vogue*, publicació de gran qualitat dedicada a la moda, la decoració i la vida social de les classes altes. La Biblioteca de Canet completa l'oferta amb la revista especialitzada francesa: *Le journal de la bonneterie, lingerie et confections*. L'atenció privilegiada que rep el camp temàtic, tanmateix, no es materialitza en la subscripció de cap de les revistes autòctones, publicades a Barcelona o Madrid. L'absència més notable seria la del setmanari barceloní *El hogar y la moda* (1909-1987), que amb un tiratge de 48.000 exemplars, a finals de la segona dècada, era una de les publicacions de més difusió sobre la matèria.³¹⁸ La tria preferent de revistes en francès fa que un dels camps d'interès més sol·licitats per les lectores s'expressi exclusivament en una llengua que molt poques deurien conèixer.

El món de les lletres i de l'actualitat artística, ben al contrari, s'expressa en català, a través de diverses capçaleres: *La revista*, *La escena catalana*, *Lectura popular*, *Vell i nou* i el magazine cultural *D'ací d'allà*. La primavera de 1915, un grup d'intel·lectuals, compromesos amb l'ideari noucentista impulsen la creació d'una nova tribuna literària i

³¹⁶ *Mundo gráfico* s'adreçava a un públic més popular, mentre que *La esfera* era la revista més luxosa i de més qualitat publicada pel grup de madrileny Prensa Gráfica. Ma. Dolores Sáiz i Ma. Cruz Seoane destaquen l'interès especial de les revistes gràfiques, en tant que eren, a l'època, l'únic mitjà de comunicació per veure món tret, evidentment, d'aquells que es podien permetre el luxe de viatjar.

³¹⁷ El catàleg de la Sociedad General Española de Librería, *Catálogo general de Revistas de Modas* (Madrid: la Sociedad, 1927?) publicita la revista amb els termes següents: "Es uno de los figurines parisienses que lanzan las modas más selectas. Su lema es: el último modelo de la moda actual y el primero de la venidera".

³¹⁸ Respecte a la qüestió, val la pena citar el comentari que encapçala l'anàlisi de les revistes femenines fet per Ma. Dolores Sáiz i Ma. Cruz Seoane: "Calificar a estas revistas de no ideológicas frente a las demás no sería exacto. En primer lugar, reflejan una ideología subyacente por el mismo hecho de dirigirse a la mujer en sus funciones tradicionales, y porque, obviamente, la mujer destinataria de este tipo de publicaciones pertenece a la clase media y alta". María Dolores Sáiz i María Cruz Seoane (dir.), *Historia del periodismo...*, p. 189.

humanística: *La revista*. Josep M. López-Picó, el director i ànima del projecte, juntament amb Joaquim Folguera, gestor de l'empresa, dirigeixen una publicació que té entre els membres del consell de redacció a Carles Riba, Ramon Rucabado, J. Farran i Mayoral, Manuel Raventós i Alexandre Plana.³¹⁹ L'elitisme d'aquesta publicació literària, queda compensat, en certa mesura, amb la resta de títols que l'acompanyen a la taula de les revistes: els fulletons setmanals *Lectura popular*, biblioteca d'autors catalans publicada per la Il·lustració Catalana; i *La escena catalana*, revista teatral dirigida per Salvador Bonavía, que ofería en cada número una obra de teatre català, notes d'actualitat, estudis de crítica i ressenyes de les estrenes recents. Els quaderns literaris publicats per la Il·lustració Catalana, ben segur que no deurien formar part de la tria d'Eugeni d'Ors, que ja havia exclòs de les biblioteques el fons de l'editorial de Francesc Matheu, per la seva oposició i hostilitat envers les normes ortogràfiques de l'IEC. La polèmica sembla superada durant l'etapa de Jordi Rubió, que a més de donar entrada al fons del seu catàleg, subscriu aquesta biblioteca de gran èxit popular.³²⁰ La sèrie arriba a publicar 364 fascicles, d'unes 32 pàgines, alguns dels quals arribaren a assolir un tiratge de 18.000 exemplars. Cada quadern estava dedicat a un escriptor català; contenia una breu ressenya crítica i una antologia de textos de l'autor.

El món de l'art arriba a la xarxa a través de la revista quinzenal il·lustrada *Vell i nou*, projecte impulsat pel galerista i marxant d'art Santiago Segura. La capçalera recull estudis crítics, notícies sobre l'actualitat artística catalana i les últimes tendències internacionals, amb una atenció especial a les arts decoratives i industrials. Després d'interrompre uns mesos la publicació a finals de 1919, la revista reprèn el seu curs l'abril de 1920, amb una periodicitat mensual i una imatge renovada. Té molt a veure en el canvi, la nova titularitat de la capçalera, que passa a mans de l'editorial i llibreria d'art M. Bayés. La revista *Vell i nou* compta entre els seus col·laboradors amb autoritats de renom com ara Joaquim Folch i Torres, Josep Aragay, Víctor Oliva, l'omnipresent Eugeni d'Ors, Jaume Pahissa o Josep Pla. Dues capçaleres de gran qualitat, reforcen la visió panoràmica de l'actualitat social, artística i cultural, el magazine *D'ací d'allà*, que té com a primer director a Josep Carner, i la revista d'alta cultura d'orientació liberal publicada a Madrid, *La lectura: revista de ciencias y artes*, que l'any 1920, l'últim de la seva publicació, tenia atribuït un tiratge mensual de 1.000 exemplars.

La tria bàsica dels camps de la ciència i la tècnica la conformen quatre títols: *Je sais tout*, *Agricultura*, *Economia i finances* i *Indústria tèxtil*. La revista francesa, subtitulada *magazine encyclopédique illustré*, presenta a un públic juvenil temes de ciència amb un tractament divulgatiu de la informació. Ben diferent, és l'objectiu que es proposa la revista especialitzada *Agricultura*, destinada al perfeccionament i la millora de la pagesia catalana. Hi col·laboren els millors especialistes del sector, entre els quals

³¹⁹ Maria Carme Ribé, *La Revista: 1915-1936: la seva estructura, el seu contingut* (Barcelona: Barcino, 1983).

³²⁰ Cap biblioteca té subscripta la revista literària publicada per Francesc Matheu, *Catalana* (1918-1926), una capçalera, segons Torrents/Tassis, convertida en refugi d'escriptors comarcals, de folkloristes i d'erudits d'arxiu i biblioteca.

P. Màrtir Rossell Vilà, sota la direcció de Josep M. Valls, cap dels serveis tècnics d'agricultura de la Mancomunitat. La tria bàsica dirigida al sector professional es completa amb el butlletí tècnic *Indústria tèxtil*, que es rep a la xarxa com a donatiu, i amb la revista de divulgació dedicada al món dels negocis *Economia i finances*. L'apartat de la ciència i la tecnologia es complementa al Vendrell i Figueres amb la tramesa del setmanari de divulgació científica *Ibérica: el progreso de las ciencias y de sus aplicaciones*, publicat a Tortosa; l'Observatori de l'Ebre impulsa la primera tribuna d'informació científica espanyola adreçada a un públic general.

El recorregut temàtic per la secció de les revistes es tanca amb tres títols que aporten cadascú un valor específic al conjunt de la tria proposada. La *Guia regional de ferrocarriles*, amb l'horari dels trens, connecta amb les necessitats quotidianes de la població i reforça el servei de la biblioteca a la comunitat amb una informació eminentment pràctica. Els *Quaderns d'estudi*, la publicació de temàtica pedagògica promoguda des del Consell d'Investigació Pedagògica, enllaça la biblioteca amb el món de l'educació i de l'alta cultura que el govern vol impulsar a través de les biblioteques. La subscripció a *Vida cristiana*, revista religiosa impulsada per l'Abadia de Montserrat i l'Associació d'Eclesiàstics, referma un cert compromís amb la difusió dels valors catòlics establerts. Val a dir, que aquest compromís és força moderat ja que no s'inclouen en la tria altres títols impulsats des dels cercles catòlics com ara *Lo missatger del Sagrat Cor de Jesús: revista mensual de l'Apostolat de la Oració* (1893-1936); el setmanari il·lustrat *La Hormiga de Oro* (1884-1936), revista gràfica d'informació general d'estricta obediència catòlica, o *Catalunya social* (1921-1936), expressió de l'ideari catòlic i conservador que caracteritza el pensament del seu director, Ramon Rucabado. Joan Givanel remarca especialment la vàlua de *Lo missatger del Sagrat Cor de Jesús*, una de les publicacions religioses de més durada de l'època. La capçalera passarà de ser dirigida inicialment per Fèlix Sardà Salvany, exponent dels sectors catòlics més tradicionalistes, a estar conduïda per religiosos compromesos amb el moviment de renovació catòlica, com ara Eudald Serra i Ignasi Casanovas.

El contingut de la secció de revistes permet constatar que l'espai que tenen reservat a les biblioteques es troba orfe d'algunes matèries fonamentals que tenen una bona acollida a l'època, quan no un gran èxit popular. Les revistes infantils no tenen cap presència a la xarxa. L'impuls de Jordi Rubió als llibres per a infants no es trasllada a la secció de revistes, on hi són del tot absents les principals capçaleres infantils. Segons les estadístiques oficials, l'any 1920, *En Patufet* (1904-1938) distribuïa 35.000 exemplars, i més endavant arribarà a assolir un tiratge d'entre 50.000 i 60.000 exemplars, unes xifres realment espectaculars, per a un setmanari en català i adreçat als infants i els adolescents. L'absència d'*En Patufet*, tot i l'èxit espectacular i la seva gran popularitat, pot justificar-se pel descrèdit que rep la publicació des dels cercles intel·lectuals. Ara bé, el desprestigi no afecta altres revistes infantils en català que pateixen idèntica sort i són

excloses de l'espai de les biblioteques.³²¹ És el cas de la *Mainada* (1921-1923) i en *Violet* (1922-1931), ben valorades pels mateixos cercles intel·lectuals, o el setmanari d'historietes còmiques *TBO* (1917-1938), publicació en castellà que l'any 1920 tirava fins a 39.000 exemplars.

Les principals capçaleres esportives tampoc no s'incorporen a la secció de revistes. L'absència del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1938) és força incompreensible, atesa la tradició i l'expansió que viu l'excursionisme català; es tracta d'un buit inicial que sembla resoldre's ben aviat, almenys a la Biblioteca Popular de Sallent.³²² El món de l'esport, en plena expansió tant pel nombre de practicants com pel volum d'aficionats que segueixen els esdeveniments més rellevants, genera la creació de tribunes importants destinades a difondre o promoure la pràctica esportiva. La Direcció Tècnica, tanmateix, no subscriu cap de les revistes publicades a Barcelona, algunes d'elles amb una llarga tradició: *Los deportes* (1897-1924), revista degana sobre la matèria; el setmanari *Mundo deportivo* (1906-); *Stadium: revista ilustrada técnica y deportiva* (1911-1930); *Sport ciclista català* (1912-1933), portaveu d'una de les disciplines més populars, o *Catalunya sportiva: revista setmanal de sports* (1916-1920), primer intent de reunir cultura, esport i catalanisme en una capçalera.

Les revistes infantils i les capçaleres esportives són els buits més significatius d'una secció, on tampoc es localitza cap revista de música o de cinema. Jordi Rubió havia corregit el panorama desolat que oferia l'espai de les biblioteques reservat als llibres de música; però, en canvi, no subscriu inicialment per a cap biblioteca la *Revista musical catalana: butlletí mensual del Orfeó Català* (1904-1936), tribuna del moviment musical de Catalunya durant el primer terç del segle XX. La publicació, tot i començar com a simple butlletí de l'Orfeó, anirà incorporant, sota l'impuls del mestre Lluís Millet, articles i ressenyes de les principals autoritats del camp de la música, com ara Felip Pedrell, Joaquim Pena o Gregori M. Sunyol. La revista se subscriurà per a les biblioteques a partir de l'any 1923.³²³

El cinema, una altra de les manifestacions culturals que captiva l'interès del públic de forma creixent, tampoc està representat a les biblioteques. L'oferta és important, ja que en poc temps es creen a Barcelona nombroses publicacions especialitzades, entre les quals cal destacar *Arte y cinematografía: primera revista cinematográfica española* (1910-1936), que oferia, mensualment, l'actualitat de les cartelleres, imatges dels actors i personatges que començaven a fer-se populars i un bon nombre d'articles sobre les tècniques cinematogràfiques; o *El mundo cinematográfico* (1912-1921), revista

³²¹ Una aproximació al món de les revistes infantils catalanes, es pot seguir en el catàleg de l'exposició celebrada a la Biblioteca de Catalunya l'any 1964, el qual s'encapçala amb una breu aproximació històrica a les revistes destinades als infants escrita per Teresa Rovira i Comas, *La revista infantil en Barcelona* (Barcelona: Diputació Provincial de Barcelona, Biblioteca Central, 1964).

³²² Segons consta en una carta dirigida a la Biblioteca Popular de Sallent, el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* se subscriu per a la biblioteca a partir del mes de setembre de 1922. Arxiu de la Biblioteca Popular de Sallent, "Correspondència", carta núm. 134, de 28 de setembre de 1922.

³²³ Arxiu de la Biblioteca Popular de Sallent, "Correspondència", carta núm. 166, de 24 de febrer de 1923.

quinzenal de gran difusió que l'any 1920, assolia un tiratge de 15.000 exemplars. L'any 1907, Barcelona compta amb una quarantena de sales, i una vil·la petita, com ara el Vendrell, inicia les primeres projeccions cinematogràfiques l'any 1906.

L'últim capítol de la secció està reservat a dues absències sorprenents: *La campana de Gràcia* (1870-1934) i *L'esquella de la torratxa* (1879-1939); els dos setmanaris satírics catalans més populars, de tendència republicana i anticlericals, tampoc travessen les portes de les biblioteques. Des de la perspectiva actual, no es qüestiona l'absència de la premsa anarquista a les biblioteques, atès el fort component ideològic dels seus butlletins.³²⁴ Ara bé, l'absència dels setmanaris satírics és més significativa atesa la popularitat i la difusió que assoleixen.³²⁵ El fet d'estar escrits en català no sembla motiu suficient per tenir reservat un espai a la taula de les revistes, com tampoc el prestigi dels seus col·laboradors, entre els quals cal destacar a Pompeu Gener, Gabriel Alomar, Prudenci Bertrana, Lluís Capdevila i, al capdavant de tots, Santiago Rusiñol.³²⁶ De fet, l'absència d'ambdues capçaleres se suma al rebuig que pateixen els llibres publicats per la casa editorial d'Antoni López. L'exclusió s'estén ara a dues capçaleres crítiques amb el poder civil i, sobretot, eclesiàstic, ja que acullen en les seves planes crítiques àcides i incisives contra els religiosos i les institucions catòliques.

A tall de resum

L'any 1924, amb la creació de Ràdio Barcelona, la primera emissora d'Espanya, es posa fi a l'hegemonia absoluta de la premsa i del llibre com a mitjans de difusió del coneixement i de les idees.³²⁷ És un pas endavant decisiu en la configuració d'una societat, que viu una transformació radical en el camp de la informació i de la comunicació de masses:

[...] va ser la història de la transició des d'una societat tradicional, amb formes de producció i d'intercanvi comunicatius bàsicament pre-industrials, vers una societat de comunicació de masses pròpia de capitalisme industrial, caracteritzada per formes en massa de producció, consum i intercanvi comunicatius.³²⁸

El debat sobre el control dels discursos ideològics és força viu, i especialment apocalíptic des dels sectors catòlics, des d'on es llancen crits d'alerta contra els perills

³²⁴ Els portaveus anarquistes més importants del període serien *Tierra y libertad*, setmanari barceloní que distribuïa uns 30.000 exemplars al conjunt d'Espanya, i el periòdic *Solidaridad obrera*, òrgan de la CNT catalana, que tirava uns 4.000 exemplars diaris. Susanna Tavera i García, "La premsa anarquista...", p. 88.

³²⁵ *La campana* i *L'esquella* tenien uns tiratges, l'any 1903, de 30.000 i 22.000 exemplars respectivament.

³²⁶ Santiago Rusiñol parodia el "glosari" de Xènius a *L'esquella*, amb el pseudònim Xarau. Segons Torrents/Tassis, Rusiñol és un dels intel·lectuals que més influeix en la trajectòria del setmanari satíric.

³²⁷ Una síntesi sobre l'evolució dels principals mitjans de comunicació a masses a Catalunya es pot seguir a Jaume Guillamet, *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya: 1641-1994* (Barcelona: La Campana, 1994).

³²⁸ Josep Lluís Gómez Mompert, *La gènesi...*, p. 116. Una imatge polièdrica d'aquest canvi social i cultural la dona l'estudi ja citat de Francesc Espinet i Burunat i Joan Manuel Tresserras i Gaju, *La gènesi de la societat de masses a Catalunya: 1888-1939*.

de la “mala premsa” i la seva influència sobre les masses, especialment la premsa republicana expressió d’un declarat anticlericalisme. El bisbe de Jaca Antolín López Peláez o el bisbe de Barcelona E. Reig i Casanova comparteixen els temors, que porten a aquest últim a pronunciar-se de forma contundent davant d’aquest panorama:³²⁹

[...] ellos recogían a nuestros jóvenes al salir del patronato para conducirlos a sus centros obreros y envenenarlos con la lectura perniciosa de sus publicaciones subversivas; y con el fotograbado que aviva la malsana curiosidad, y con el folletín que inicia en la depravación, y con la novela que ofrece descarnado e incitante el vicio... Ellos tenían en su poder la prensa, y con esa palanca poderosa esterilizaban y destruían completamente nuestra acción.³³⁰

La consolidació de la societat de comunicació de masses, però, ha entrat en un procés de transformació imparable, tal com ho demostren el creixement i la diversificació de l’oferta de periòdics, amb una proliferació de publicacions de tota mena: revistes gràfiques, tribunes literàries, diaris esportius, aparadors de cinema o setmanaris infantils. Un altre signe dels nous temps és el canvi progressiu de la funció dels periòdics, cada cop menys entesos com a instruments de formació ideològica i més compromesos amb la informació. Les biblioteques es posicionen davant les expressions cada cop més diverses d’aquesta nova societat de comunicació de masses, en la qual comencen a tenir assignat un paper institucional de control i difusió de la informació.

La creació del sistema bibliotecari català, com a resposta institucional a la demanda d’informació i de coneixement, contribueix a reforçar el desenvolupament de la nova societat de comunicació de masses. La contribució de la xarxa de biblioteques populars a la difusió de la informació, dins d’una estructura controlada institucionalment, marca una de les fites de la modernitat del sistema bibliotecari creat per la Mancomunitat de Catalunya. La biblioteca popular com a “mitjà de comunicació”, en tant produeix i difon un ordre de la informació, s’integra entre els mecanismes de domini i control social, propis de la societat de masses.

La taula de les revistes és l’aparador de la biblioteca on es mostra aquesta diversitat d’acord amb uns criteris determinats. La construcció de la identitat nacional és un dels factors dominants de la tria proposada, tant pel que fa a la selecció de la premsa diària, en què predominen els periòdics catalanistes, com pel que fa a la selecció de les revistes, en què es privilegien les capçaleres en català. El compromís amb el catalanisme és un factor decisiu per accedir a un espai institucional impulsat des del govern, en què s’anteposa el discurs ideològic per davant de la difusió i el consum de certs diaris, com ara *La vanguardia*.

De fet, la demanda real, tal com expressen els tiratges de les publicacions, no condiciona gens ni mica l’oferta presentada a les biblioteques. Sembla ben bé tot el

³²⁹ L’apologètica cristiana de la lectura té un fidel servidor en el bisbe Antolín López Peláez, tal com s’ha vist en l’apartat del fons de llibres. Les seves anàlisis s’estenen també al camp de la premsa; Antolín López Peláez, *La cruzada de la buena prensa* (Barcelona: Gustavo Gili, 1908).

³³⁰ Enrique Reig i Casanova, *Obra de la Buena Prensa* (Barcelona: La Hormiga de Oro, 1915), p. 2-3

contrari, si tenim en compte l'atenció que rep la producció en francès, que passa molt per davant de la producció en castellà. Com s'ha observat al llarg del capítol, nombroses capçaleres franceses, tenen la seva correspondència temàtica en castellà, però, tot i així, s'aposta pels títols en francès, tot i els dubtes fefficients sobre el volum de població que podia llegir-les. L'èxit o la popularitat no són un motiu determinant en un espai de la biblioteca que sembla privilegiar l'alta cultura per davant de la cultura popular. Com tampoc ho són les tribunes on es presenten noves formes d'expressió social i cultural, com ara l'esport o el cinema. *En Patufet* i altres capçaleres infantils queden fora de les taules de les revistes, talment com els setmanaris esportius o les revistes de cinema.

En definitiva, la proposta més que atendre la demanda o l'interès del públic a qui s'adreça compleix amb els objectius culturals que el govern català impulsa institucionalment a través del sistema bibliotecari. Talment com en altres àrees de la col·lecció, la tria de les revistes prioritza uns títols que no encaixen massa amb la realitat en què estaven inserides les biblioteques. Obeeix la selecció a un objectiu pedagògic o és un simple desconeixement de les necessitats lectores del poble? En qualsevol cas, la modernitat de la proposta rau de forma especial, més que en el contingut, en la institucionalització del discurs cultural, un discurs que s'encarregarà de silenciar el govern imposat per la Dictadura, amb la supressió de la premsa diària de les biblioteques. La taula de les revistes oferia un espai de debat i de crítica que no podia tolerar el nou règim, era un espai que calia controlar.

L'avaluació de l'experta

Nora Vela, autoritat que ha compartit l'avaluació de la classe 0, Obres generals, amb què s'iniciava l'estudi del fons, ha acceptat tancar el recorregut bibliogràfic amb la valoració de la secció de diaris i revistes. Les possibilitats interpretatives d'ambdues seccions, segons ella, divergeixen radicalment; mentre la lectura ideològica del camp de les obres generals era certament limitada, la secció dels periòdics ofereix un horitzó molt més ric i diàfan.

El discurs ideològic es fa més evident dins del perfil, o els límits que presenta la tria dels diaris i les revistes, una secció en què les absències tenen un protagonisme clar. El buit que deixen les revistes infantils, amb *En Patufet* i el *TBO* al capdavant és molt significatiu, i encara ho és més l'absència dels setmanaris satírics *La campana de Gràcia* i *L'esquella de la torratxa*.

La llengua es converteix en un altre eix central del debat. Nora Vela encara recorda del seu pas per la Central de Populars, com es distribuïen a les biblioteques diverses revistes en francès, conservant o essent fidels a la tradició instituïda en l'origen del sistema. La fidelitat, tanmateix, supera els límits geogràfics imposats durant l'etapa inicial de la xarxa, i en aquells moments la distribució de les publicacions periòdiques produïdes a Madrid ja s'havia convertit en una pràctica habitual. Tot i reconèixer certes resistències

ben naturals envers alguns periòdics, com ara l'*ABC* o altres tribunes madrilenyes que, de fet, encara avui no té subscrietes cap biblioteca popular. Per a la professora, aquest rebuig expressaria una reacció combativa o defensiva envers Madrid. De fet, seguia viva la consideració que la premsa de Madrid tenia molt mala premsa.

Fins aquí, l'avaluació quantitativa i qualitativa dels lots inicials de les biblioteques populars ha procurat identificar els camps temàtics dominants, les autoritats i les obres cabdals que conformen la proposta de lectura del sistema bibliotecari promogut per la Mancomunitat. El recorregut bibliogràfic ha enllaçat, al mateix temps, els llibres de tria bibliogràfica amb les idees i els valors de les principals tradicions culturals de l'època a partir d'un joc d'oposicions molt elemental: modernisme / noucentisme; catalanisme / republicanisme; cultura dominant / cultures alternatives. La interpretació bibliogràfica i l'avaluació dels experts té com a objectiu central constatar si la proposta bibliogràfica reproduceix un ordre cultural determinat i si compleix amb el programa polític del govern català que s'ha sintetitzat conceptualment en dos termes: nació i formació. Les conclusions no tardaran a arribar, abans però, cal conèixer la resposta de les poblacions on es destina la proposta bibliogràfica.

